

2296(3, 1.2)

JOHANNES TURMAIR'S

GENANT AVENTINUS

SÄMMTLICHE WERKE.

AUF VERANLASSUNG

SR. MAJESTÄT DES KÖNIGS VON BAYERN

HERAUSGEGEBEN

VON DER

K. AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN.

DRITTER BAND.

ANNALES DUCUM BOIARIAE.

(BUCH V—VII, NACHWORT UND REGISTER.)

MÜNCHEN

CHRISTIAN KAISER

1884.

Preis: M. 13. 40.

gm. k. 19. 7. 93

1009³

JOHANNES THURMAYR'S

GEZAMMTE ZEICHNUNGEN

BAUWERKE

AUF VERANLASSUNG

SE. MAJESTÄT DES KÖNIGS VON BAYERN

HERAUSGEGEBEN

VON DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

DRITTER BAND. FIFTE HAFTE

MÜNCHEN

VERLAG VON J. NEUBAUER

1874

JOHANNES TURMAIR'S
GENANT AVENTINUS
SÄMMTLICHE WERKE.

AUF VERANLASSUNG
SR. MAJESTÄT DES KÖNIGS VON BAYERN
HERAUSGEGEBEN
VON DER
K. AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN.

DRITTER BAND. ERSTE HÄLFTE.

MÜNCHEN
CHRISTIAN KAISER
1883.

2296 (3, 1.2)

JOHANNES TURMAIR'S

GENANT AVENTINUS

ANNALES DUCUM BOIARIAE.

HERAUSGEGEBEN

VON

SIGMUND RIEZLER.

ZWEITER BAND. ERSTE HÄLFTE.

(BUCH V & VI.)

MÜNCHEN

CHRISTIAN KAISER

1883.

JOHANNES THOMAS

BEWAHRUNG

ANNABER DUDUM BOVARIE

Bayerische
Staatsbibliothek
MÜNCHEN

ALFRED WILHELM

ALFRED WILHELM

ALFRED WILHELM

MÜNCHEN

ALFRED WILHELM

ALFRED

LIBER QUINTUS.

Libro quinto annalium Boiorum haec continentur:

Saxonum origo; Honoricus primus regulus Boiorum, frater Otonis
primi; Honoricus secundus; Oto secundus dux Boiorum et Suevorum;
5 imperator Honoricus secundus caesar augustus, praeses Boiorum tercius;
Honoricus quartus; imperator Honoricus 3. caesar augustus, Boiariae
rector quintus; dynastae Senonum et Eburobergomi, qui Gisoveltas
dicarunt; Honoricus sextus; Chunradus, qui et Chuno; imperator Ho-
noricus 4. caesar augustus, Boiorum vero regulus septimus; Hagna
10 augusta; Oto 3. dux Boiorum.

AUTHORES.

Herimannus Suevus ex nobilissima principum Veringensium familia
ortus, tempestatis suae philosophus, mathematicus, poeta, theologus
clarissimus. extant eius lyrica, mathematica et chronica. parentes
15 eius Voliphardus et Hyldruda, avi Voliphardus et Bertha. obiit anno
Christi 1054. Othochus, Fruxinensis mysta, deinde monachus Regino-

1 Annalium Boiariae liber quintus auctore Joanne Aventino. continet
annos 158 ab anno Christi 948 ad annum 1106. auctore Joanne Aventino.
A. Fehlt in B 9 Unter septimus in A: octavus.

12 *Hermannus (Contractus) v. Reichenau. Seine Chronik s. M. G. Scr. V, 67 flgd. 14 vgl. Bertholdi annal., M. G. Scr. V, 268 u. die Anmerkungen des Herausgebers 15 vgl. Herrmann. Aug. chron. p. 119 zu 1009 u. 1010 16 Todesjahr nach Bertholdi annal. 269 16 Durch die früheren Ausgaben erfuhr man nur, dass A. einen Freisinger Othochus benutzt habe, und diese mangelhafte Kenntniss hat es verschuldet, dass man bisher allgemein an die Existenz eines im übrigen unbekannten Freisinger Historikers Othochus aus der Zeit Heinrichs IV. glaubte, auf dessen verlorenes Werk man insbesondere bald mehr bald weniger entschieden die Aventin eigenthümlichen Nachrichten über Machtulf und Bernulf (s. unten Cap. 7) zurückführte. Vgl. bes. Giesebrecht, Annales Altahenses S. 2 u. 72, Anm. 4, u. Kaiserzeit II, 640; Wilmans in M. G. Scr. XII, 252, n. 12; Wattenbach, Geschichtsquellen ³ II, 53; Steindorff, Heinrich III., I, 71, Anm. 4; Riezler, Gesch. Baierns, I, 456. Jetzt aber lässt sich gegenüber dem vollen Wortlaute der Quellenangabe A's. nicht mehr zweifeln, dass dieselbe auf den bekannten Vielschreiber Otloh von St. Emmeram sich bezieht, so dass der Name Othochus aus unserer Literaturgeschichte zu streichen ist. Denn*

burgensis, suae tempestatis theologus et poeta praestantissimus, sub imperatore Honorico quarto scripsit. item Othochi aemulus Arionulphus ex Voccioburgensibus regulis oriundus, divi Haemerani Reginoburgensis praepositus, itidem sub imperatore Honorico 4. scripsit de ecclesiasticis scriptoribus. Vincissolaus, vir eruditus ac prudens, 5 Aldaechii inferioris praesul, a consiliis imperatoris Honorici 4. caesaris augusti, regis Boiorum. divus Marianus Scotus, qui chronica et commentaria in hymnos Davidis scripsit. Reginoburgii haec servantur, ibidem enim vixit et in templo divi Petri extra moenia urbis sepultus est. sub imperatore Honorico quarto caesare augusto, rege Boiorum, 10 Germania perlustrata tandem in Boiariam Reginoburgium concessit, ibidem mathematica docuit, sacras literas interpretaetus est, chronica scripsit, pastus est a foeminis sacratis superioris inferiorisque monasterii.

PRAEFATIO.

15

Saepius ac frequenter vulgo genus humanum conqueritur, quod non modo fruges, arbores votis non respondeant, tellus pascendis animalibus non sufficiat, verum etiam annonae sit incredibilis caritas,

15 *In A u. B folgt: Joannis Aventini in librum quintum annalium Boiorum.*

alles, was A. von Othochus aussagt, passt auf Otloh, der nach seiner eigenen Angabe im Freisinger Sprengel geboren ist und 1032 Mönch im Kloster St. Emmeram in Regensburg wurde, wo gleichzeitig der von A. als sein aemulus bezeichnete Arnold lebte, der ferner eine Menge theologischer und poetischer Werke verfasste und seine schriftstellerische Thätigkeit zum grossen Theil unter Heinrich IV. entfaltete. Dass A. diesen Autor und zwar dessen Vita Wolfkangi ep. benutzte, wird unten im 2. und 3. Capitel dieses Buches gezeigt werden; es ist aber wohl möglich, dass er ausserdem auch eine Schrift Otloh's verwerthete, die wir nicht kennen, und dass er dieser seine Angaben über Machtulf und Bernulf entnahm. Otloh's Name erscheint in verschiedenen Schreibweisen (vgl. Waitz in seiner Ausgabe der Vita Wolfkangi, M. G. Scr. IV, 521), von denen Othloh der von A. gebrauchten am nächsten und so nahe steht, dass A's. Abweichung sich leicht erklärt, sei es, dass sie auf falscher Lesung oder einem Schreibfehler beruhe 2 Mönch Arnold von St. Emmeram, dessen Abstammung von den Grafen von Vohburg sich nicht erweisen lässt; vgl. Giesebrecht, S. B. d. Münchener Ak. 1870, I, 579 5 Vgl. Waitz in der Ausgabe Arnolds, M. G. Scr. IV, 544, n. 29 5 Abt Wenzel von Niederaltaich, in dem A. den Verf. der Annales Altah. vermuthete. Vgl. v. Giesebrecht u. v. Oefele, M. G. Scr. XX, 778 7 Mit Marianus Scotus, dessen Chronik Waitz, M. G. Scr. V, 481 flgd. edirt hat, wirft A. dessen Namensvetter, den Gründer des Regensburger Schottenklosters zusammen, dessen Vita in A. S. Boll. Febr. II, 365 f. veröffentlicht ist. Die Chronik des Marianus hat A., wenn überhaupt, jedenfalls nur in sehr spärlicher und untergeordneter Weise benützt 9 Weißen St. Peter vor den Mauern Regensburgs 14 Ober- und Niedermünster in Regensburg. Vgl. über Marian auch unten cap. 11 gegen den Schluss 16 genus — conqueritur Sall. Jug. 1.

quamvis pagi, urbes, vici cultoribus non deficient. id, quod plane, nisi lapides simus, sentimus: universa ad egestatem et solitudinem rediguntur. duae virtutes, parsimonia atque paupertas, imperia pariunt, augent, retinent; itidem duobus viciis, avaricia et luxu, pessundantur. 5 studium pecuniae, potentiae, splendoris cupiditas cuncta regna ever-
tunt. sub specie quidem virtutum grassantur lites, simultates, odia bella generant, odia caedes perpetrant. opulenti ambitione caeci luxu-
que perdit legibus solvi connituntur, aequitatem detrectant, parem ferre recusant, ultro cupiunt, occupant, habenas rerum arripiunt, 10 emunt, fraude, dolo, precio, favore, quovis modo irrepunt, seditiones, factiones, discordiae mala serunt, optimum quemque insidiis circum-
veniunt, amicos veritatis simplicis, apertos, bonos veluti stolidos ac ineptos a republica gubernaculisque rerum arcent, qui suis moribus congruunt, admittunt. dispares mores disparia studia sequuntur. 15 dissimilitudo inimicos, similitudo amicos parit. malus, qui voluptatem, potentiam, imperia, opes amat, ut his quovis modo fruatur, nihil pensi habet, aequalitatem contemnit, aequitatem aspernatur, societatem ho-
minum communem violat, ius sibi cuncta denique suae voluntati ser-
vire vult, rapit, defraudat, simulat. ubi te dissimilem vitam vivere, 20 istaec aspernari videt, se sperni, irrideri, peti a te arbitratur, vicia sua a te notari fert impatientissime; quamobrem te velut hostem per-
sequi non cessat, vel insidiis vel vi tollendum curat. ita probitas aut paupertatis aut necis causa tibi existit, pauperum autem nulla cura est bonique ad negligentiam, desidiam rediguntur coactique suum 25 officium faciunt, privato comodo et ipsi consulunt. nec ultra iam, quam ipsis usus est, cum alia ab aliis occupanda cernant, laborant; paulatim denique fortunae malignitati caedunt viciisque herbam por-
rigit. honestis manibus omnia laetius proveniunt, quoniam et cu-
riosius fiunt.

30 Christus dominus et deus noster pacem atque mutuam charitatem pro religiosissimo nobis insigni dedit. at nos intestinis seditionibus adfligimur; quamvis unius corporis membra simus, sacrati tamen prophanos, prophani sacratos negociis suis ceu orgiis alienos arcent, quasi vero unum membrum sine alterius ope suo defungi queat officio 35 aut oculi pedibus non egeant. mirari subit, quod deus nostris mori-
bus non magis irritetur et fulmina iracunda tam diu ponat ac non magis sceleribus nostris irascatur.

Pridem certarunt grammatici et maximum bellum (cuius et nos

1 non *fehlt* A u. B 10 praecio B 32 menbra A 34 membrum A

34 quasi — egeant *Paul. 1 Cor. 12.*

pars fuimus) oratoribus atque poetis fuit cum his, qui se theologos et philosophos nuncupant. exploso Alexandro grammatista, receptis sacris vatibus atque rhetoribus et clarissimis aliis rerum scriptoribus pax tandem rediit. nunc theologo inter se saeviunt, fremunt, debacchantur, in sua viscera cruentum convertunt ferrum, invicem sanguinem sitiunt, invicem more druidum sacrificiis interdiciunt digladianturque pro lana caprina; divinus ille furor vatum poetis veteri domicilio relictis theologos invasit. is se novum, hic veterem, ille scholasticum, hoc est, umbraticum, alius verum ac solidum se adpellat. sunt, qui universa adfirment, et contra, qui cuncta negent; pars in Scoti sive Thomae verba iurat, pars Vilelmio Ocomensi ac Gregorio Ariminensi addicta est; nec hi inter se concordant. ut quisque maxime a ceteris dissenserit, novam aliquam sycophantiam excogitarit, ita maxime doctus et acutus reputatur; tot opiniones, quot theologistae; facilius inter horologia quam inter theologos conveniet; alius sermones et historiam longobardicam, hoc est meras fabulas, non rem amplectitur; ille discipulus est, alter dormit secure. invenias et gryzium animal apud Germanos inauspicatissimum et conviciis frequentatum.

Maxima pars sacras literas, ante quam discant, docent; quicquid in buccam venerit, magno boatu deblaterant, ut pecuaria Arcadiae rudere credas, et de his, quae penitus ignorant, audacter pronunciant pluraque verba effutiunt. summae maiestatis oracula superstitione interpretaendo suis moribus apta faciunt. quicquid nugati fuerint, cum nemo obstrepere aut intercaedere audeat, legem dei putant, quasi plastae cerae molli quamlibet formam fingunt. haecque licentia atque imperitia magistrorum nostrorum in sales apud indoctos etiam crebros abiit. calceolarii, sarcinatores nisi praescripto tempore manum ferulae subduxerint et tandem manu solertiam conprobarint, in artificum classem non recipiuntur; solis licet sacrificulis absque praeceptore ultro se ingerere, ultro ad aras nemine vocante gregatim absque delectu currere, adeo ut theologum habere cogare, quem mulionem nolis.

Quidam Ecciani sunt, quidam Lutheriani nominantur; illi romanum episcopum plus quam deum faciunt, hi in ordinem redigunt.

4 debachantur B

1 Bezieht sich wohl besonders auf den 1509 ausgebrochenen Streit Reuchlins und der Humanisten mit Pfefferkorn und den Kölner Dominikanern, welche Vernichtung der jüdischen Schriften verlangten 7 pro lana caprina Hor. ep. I, 18, 15 11 Duns Scotus; Thomas v. Aquino; Wilh. v. Occam; Gregorius v. Rimini († zu Wien 1358) 17 Furunculus, sagt Konrad v. Megenberg in seinem Buch der Natur (ed. Pfeiffer, 139), ist ain tier, daz haizt in gemainer sprâch ain grütz. daz ist gar mannhaft und grimmer danne sein natürliche kraft vermag, und ist enwénig groezer dann ain wisel u. s. w. 32 Ecciani Anhänger des Johann Eck.

ignavissimus quisque aras adit, alioqui sub divite daemone agricola
 futurus flagicia impune perpetrat. sacratae quoque foeminae excusso
 pudiciciae iugo castitati bellum indixere. nisi me pietas christiana co-
 hiberet, flagitiosiores prostibulis dicerem. in uno modestiam servant:
 5 virgines, quod non sunt, adpellari erubescunt, dominas se vocant. si
 veritas unquam acerba fuit, nostro aevo potissimum odium parit.
 omnes, quae sua sunt, quaerunt; visio a propheta, lex a sacerdote
 perit. canes muti non possunt latrare, os obstruxit pecunia, con-
 suetudo prava, gratia, timor. tetra et detestabilis philosophiae et
 10 libertatis christianae est oppressio, crimina fervent, pietas refrixit,
 paupertas christiana maximum opprobrium est, maximus honor divitiis
 habetur. amor nummi, lethalis ambitus, quam symoniam vocant,
 crescit, odia, lites, factiones, partium studia, bella intestina parit;
 sacerdotia quasi caballi venduntur, permutantur; religiosus est, qui
 15 plura interceperit, praeripuerit, involaverit. non quot animas bearint
 aut caelo restituerint, egregii illi pastores quaerunt, sed quot nummos
 quotannis, praedia stipendiaria sacerdotiave etiam absenti reddant,
 dextra computant. omnis sermo horum de pecunia, venere, viciis
 aliorum, leviusculis aliis rebus est. si unum verbum de Christo aut
 20 ex divo Paulo prophetave adduxeris, veluti impium te abominantur
 et theologum infami iam nomine adpellant. potentia, opes, venter et
 ea, quae sub ventre, illorum dii sunt. vivunt, ut bibant et edant.
 gloriari quosdam in vinariis tabernis audivi, sese quascumque puellas
 foeminasve in sui amorem quotlibet pellecturos. nec secreta, quae,
 25 ut vocant, confessionibus rimantur, prodere et temulenti et sobrii
 erubescunt. prudens praetereo, quae quotidie non sine maximo animi
 dolore sentire cogor; tantum abest, ut rumoribus temere credam.
 facit indignatio versum.

Captorum greges in morem porcorum (sicuti vulgo dici solet)
 30 grunniunt nec unquam concordēs sunt, nisi quando conspirant. ut quis-
 que maxime a caeteris victu, vestitu, moribus, institutis, religione,
 cantu, praeculis discreparit, ita maxime religiosus putatur; sunt, qui
 carnem fugitant, pisces optimos, vina nobilissima adpetunt. hi contac-
 tum pecuniolae devitant, verum oblatas divitias arripiunt, testamenta
 35 aliena et faciunt et intercipiunt. funibus alii, alii loro cinguntur; is
 caeruleus, hic ater, ille candidus est, pars discolores sunt, videas quos-
 dam intus laneos, foris lineos esse. alius est Francisci, alius Augustini,

7 Omnes — quaerunt *Paul. Phil. 2, 21* 8 — latrare *vgl. oben Bd. II, 674, Z. 15* 11 paupertas — habetur *Sall. Cat. 12* 21 venter — sunt *Paul. Phil. 3, 19* 28 *Juven. Sat. 1, 79.*

alius Dominici, alius Carmeli, quasi vero (divi Pauli utor sententia) isti, non Christus pro nobis mortem obiisset. illi omnes scelera conne-
dunt, crimina bibunt mortalium, virtutes et benefacta venditant sua
hamatasque preculas viscataque murmura cauponantur. regionibus inter
se divisis, pro quibus et disceptare solent, tumultum carminum (ut est ⁵
apud prophetam) et preclarum murmura nundinantur. neque per
hosce vel manibus licet esse pacatis, pro quorum cadaveribus con-
tendunt, et quotidie in publicis concionibus cum sacerdotibus popu-
laribus conviciis rixantur, nullum terminum aviditati suae ponunt nec
unquam aut mendicando aut accipiendo satiantur vel stipem e flamma, ¹⁰
ut aiunt, petunt, invicem in templo dei, aede sacra mordent, sese in-
vicem casearios scortatoresque nuncupant. ista fames, ista pestilentia
non quidem corporum, sed animorum, iste paricidialis tumultus, istud
nefandum intestinumque bellum quadringentos et quinquaginta annos
continenter sub circo romano in plebem christianam grassatur. quod ¹⁵
si fieri posset, vel immortalitati destinatos falli necesse esset. adeo
dira lues tot pontifices, tot imperatores caeterosque involvit, extinxit.
quae videmus, cernimus, lapides stipitesque sumus, si non persen-
tiscimus.

Christus et legati eius omnes non sua morte defuncti sunt. om- ²⁰
nes, qui pie volunt in Christo vivere, in hoc mundo persecutionem
perpeti necesse est. haud fieri potest (ita mores sunt), quin
caedes, homicidia, discordiae, crimina, simultates, bella edantur;
sed viderint, quibus autoribus ista committuntur. imperator caelestis
edixit: non veni ad mittendam pacem, sed gladium; ipse et comites ²⁵
eius, quod veritatem docebant, crudelissime interempti sunt, pars in
crucem acti, pars submersi, pars combusti, alii ad bestias, hi ad me-
talla et latomias, illi ad insulas condemnati sunt. et nos velut pecus
ignavum ab eventu facta notanda putamus successuque rerum cuncta
metimur, ceu vero temeraria consilia plerumque felicitas non ex- ³⁰
cipiat aut non saepe prava magis quam bona prospere eveniant. taceo
scribarum, causidicorum, frumentariorum, quaestorum, lictorum, le-
guleiorum versutias atque rapacitatem.

Vetus dictum est Aristotelis, eos, qui caeteris praesunt, nihil
ratione atque virtute, cuncta experientia atque vi agere. et universi ³⁵
quidem, quos commemoravi, populum christianum lacerant, decipiunt,

1 Galat. 2, 21 6 Ezech. 26, 13 10 stipem — petunt Ter. Eun. III, 2, 38
(cibum) 20 omnes — necesse est vgl. Paul. 2 Tim. 3, 12; vgl. oben Bd. II, 183,
Z. 22 24 — gladium Evang. Matth. 10, 34; Luc. 12, 49, 51; vgl. oben Bd. II,
183, Z. 23 25 — condemnati sunt vergl. oben lib. II, c. 10, Bd. II, S. 186.

fraudent, attenuant, exinaniunt, devorant, adterunt, exedunt. miseris iustior atque clementior apud Turcas foret servitus. calumnias litium prudens praetereo. nos sub tecto litigamus; ut controversiae caeli iniuria diminuerentur, romani sub dio, Hebraei sub porta litigarunt
 5 primus Marcellus Octavia, sorore Augusti genitus, in aedilitate sua, avunculo 11. consule, calendis Augusti velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent, quantum mutatis moribus Catonis Censorii, qui sternendum quoque forum muricibus censuerat. quid de hac re divus Paulus sentiat, nolo hic commemorare.

10 Pontifices, sacerdotes, monachi, qui nostra lana teguntur, lac omne consumunt, quasi nihil horum ad se spectet, gaudiis corporis dediti, ocio et voluptate perfruuntur, aetatem silentio transsigunt, interim securi nepotantur, canes, equos, scorta alunt, venantur, lavant, potant, amant. avaricia eorum ac superbia et perdit mores in pro-
 15 verbum vulgo venere. ipsi literas sacras, prophanas iuxta odio habent. eruditorum omnium, potissimum sacrarum literarum interpretaeum conspectum, colloquia, consilia, amicitiam aspernantur, velut dirum omen fugitant; nullum praesidium in his omnibus pauperibus existit. ita me deus amet, ut plaebeculae inopis et ab omnibus desertae misertum
 20 est. equidem scio exiguo concedi misericordiam potentesque potenter, ecclesiasticos, populares tormenta passuros, quippe quibus vel ingratis durissimum atque arduum inminet iudicium. tu ergo, Christe, terrarum mundique rector, audi, audi, pacis et concordiae author; tu nos tua victrici dextra vindicasti et tuo sanguine adservuisti, morte tua aere
 25 et libra mancipia coemisti; tu nos unctos sacrosancto cruore tuo pontifices cooptasti, reges constituisti, nobis coelos, inferos, homines subegisti. tu nos condiscipulos tuos cohaeredesque deos declaras, nuncupas, designas. tu nobis, ne alium praeter te in terris magistrum atque dominum agnoscamus, praecepisti. lupi undique ululant, leones
 30 circumcirca rugiunt. nisi tute oves tuas praesenti ope, quemadmodum polliceris, servaris, actum est. omnes haud dubie occidimus atque plane perimus. da, praecamur, auxilium, rebus succurre perditis, Carolo maximo augusto tuo numine adesto, ut morbos reipublicae ad vivum resecet, sanitatem restituat, labentem disciplinam corrigat,
 35 pronum in omnia mala saeculum et in luxuriam fluentes Germanias coerceat, fessis rebus subveniat et mortales iuvando hoc caelesti passu ad aeternam gloriam vadat. qui hisce diebus, dum haec prodo, iam-

5 — censuerat *Plin. n. h. XIX, 24* 11 — transsigunt *vergl. oben lib. IV, c. 23, S. 675, Z. 28 fgd.* 20 — passuros *Sap. 6, 7; vgl. Bruno, bell. Sax., M. G. Scr. V, 359.*

pridem caesar designatus apud Aquas Graneas more maiorum inunctus est. sed Saxonum originem, qui Boiorum regno potiti sunt, uti tempus postulat, iam exequar. rhetoricati sumus, sed lex historiae coegit.

Cap. 1. Saxones Cimbrorum Teutonumque sobolem esse reperio. habitarunt ad cervicem peninsulae Cimbricae; pulsos a Danis esse volunt⁵ ad Albisque hostia utrimque. quamobrem sicuti a regibus Francia oriundis Franci et Germania Francia dicta fuit, ita ab imperatoribus Saxonia progenitis, a Teutonis originem trahentibus Teutones nuncupantur. et nationis nomen, non gentis paulatim evaluit, in nomen quoque Saxonum Sycambri, Cauci, Cherusci transsierunt atque trans¹⁰ Albim orientem versus non parva Venedorum pars, quae loca quondam Suevi tenuerunt. apud rerum scriptores teutonicum regnum Franco successisse et in iure pontificio Otonem Teutonum primum regem, hoc est, Saxonum lego. Saxoniae quoque partes tris reperio, austriacam, nordomanam, vestriacam. haec ad inferiorem partem¹⁵ Rheni, altera ad Cimbros oceanumque germanicum, tertia ad Albim sinumque Codanum pertinet significantque illa vocabula Teutonum sermone et germanico orientalem, septentrionalem, occidentalem.

Primus Saxonum, qui Boiis imperitavit, est Honoricus, frater germanus imperatoris Otonis Magni caesaris augusti. is vultu patrem²⁰ referebat, idcirco plus a diva Mathylda matre sua amabatur. huius praecibus Oto exoratus fratri Honorico ducatum Boiariae mortuo Beritholdo tradit; Honoricus posthac bonus fidusque regi mansit. uxor Honorici fuit Iuditha, filia Arionulphi ducis, rarae pulchritudinis atque pudicitiae foemina, quae Reginoburgii sacratarum foeminarum contu-²⁵ bernium, quod inferius vocant, extruxit, ubi eius mausoleum in aditu aduc monstratur. divus Ratho Damasia oriundus eo tempore orientalis Boiarici regni limitis dux fuit, cum Iuditha hac supplicandi gratia Hierosolyma profectus est. in ripa Ambronis, in superiore Boiaria mystis divi Benedicti templum construxit, cui a suo vocabulo nomen in-³⁰ didit; ibidem sepultus, ab accolis aduc religiose colitur.

Eadem tempestate Toxus Ugrorum rex, audita morte Beritholdi ducis Boiorum, duobus exercitibus Boiariae fines invadit, limitem austriacum et Charionas in confinio Italiae devastat. Honoricus re-

2 Karl V. wurde am 23. Okt. 1519 in Aachen gesalbt 19 — monstratur vgl. Vita post. Mathild. reg., M. G. Scr. IV, 291? Widukind II, 36; M. G. Scr. III, 447 25 Bei Widukind l. c. prudentiae st. pudicitiae 30 Grafrath bei Schöngesing an der Amper, wo seine Gebeine noch jetzt verehrt werden 32 Toesun dux in ungarischen Quellen; vgl. Steindorff, Heinrich III., II, 448; Taxis, Hungariorum rex bei Liudprand, Antapod. lib. V, c. 33.

gulus Boiorum contractis copiis obviam hosti armatus procedit, bis aperto Marte cum Ugris congressus, bis pugna superior fuit Ugrosque perpaucis fuga elapsis caedit, fudit, adflixit. nec ausa est gens caedis avida de caetero Boios bello lacescere Honoricusque et dux copiarum
 5 eius Ratho in monumentum tantae victoriae caelitus datae, armati equis insidentes, quemadmodum praelio interfuere, e gypso ficti et expressi induratique igne in templo deiparae virginis apud Murocircum pagum Boiariae Noricorum dedicati positique anno aerae christianae 948 (quo Beritholdus Boiorum regulus obiit, Honoricus in regno Boiariae
 10 illi successit atque Ugros in Boiariam ob mortem ducis irruentes devicit) aduc visuntur, servantur, monstrantur, quo tum frequens populus supplicandi gratia votis susceptis coibat. vulgus imperitum Honoricum regem, qui ante duodecim annos obierat, credit. Honoricus regulus Boiorum filius eius est, frater Otonis Magni.

15 Toxus autem Ugrorum rex a Boiis male acceptus, iram in Italos inbelles, dites dissentientesque convertit. Italiam robore Ugrorum adgreditur. Berinogerion rex Longobardorum decem modiis nummum pacem ab hoste mercatur. lactantes, infantes, pueri, puellae, viri, foeminae, sacrati, prophani, quisque censum, pro capite nempe num-
 20 mum, pependit; templorum aurum, argentum, gemmae tributae sunt. Berinogerion haec conflavit omnia aesque commiscuit, ex paucis summam conplevit, reliquum sibi servavit, homo omnium avarissimus, qui etiam divam Adolaedam augustam defuncto vita Luthario marito eius in vincula coniecit.

25 Obierat iam coniunx Otonis regis Germaniae. is ab Adolaeda et amicis mulieris in Italiam adversus Berinogerionem per nuncios evocatur. Honoricus dux cum Boiis iussu fratris Italiam invadit, Aquileiam, Histros, Venetiam, Forum Iulii, Veronam, omnes urbes usque Ticinum occupat atque capit. eo Oto rex venit, ibidem hiemat,
 30 Adolaedam liberat, eam connubio sibi iungit nuptiasque regio adparatu facit. deinde Adolaedam secum in Germaniam abducit, relicto in Italia Chunrado genero suo. huius suasu Berinogerion in Saxoniam ad regem, fretus eius clementia, proficiscitur. nihil tamen, quemadmodum postulabat et quae Chunradus promiserat, licet precatoribus etiam
 35 Chunrado et Lithulpho, filio Otonis, impetravit, verum repulsam passus, aegre vita et patria donatus, Eporediam redire permissus est

2 Widukind l. c. 11 Ueber die zwei Reiterfiguren in Mauerkirchen bei Braunau, deren Stil auf das 14. Jahrhdt. weisen soll, s. Sighart, Kunstgeschichte Bayerns, I, 122; vgl. oben Bd. II, 505, Z. 36 fgd. 15 Zum fgd. vgl. Liudprandi antapodos. lib. V, c. 33; Sigebert. zu 949 25 — coniuncti sunt vgl. Continuator Reginonis zu 951, 952; M. G. Scr. I, 621.

eaque cuncta consilio Honorici Boiariae rectoris fiebant. quamobrem Lithulphus et Chunradus, gener regis, adversus Otonem clam coniurant, cum Friderico Mogontino archimysta, cui antea inimicissimi erant, in gratiam redeunt.

Caeterum Oto conventum celebrem imperii mense Augusto 5 Augustam Rhetiae indicit. convenere frequentes Saxonum, Francorum, Suevorum, Boiorum et Italiae plerique proceres. praesto fuit et Berinogerion cum filio Alberto seque in clientelam Otoni dicavit, Italiam ab eo recepit praeter Veronensem Foroiulianamque regionem; hi limites Boiorum duci Honorico addicti Boiariaeque regno coniuncti 10 sunt. Chunradus et Lithulphus nimis impatienter ferunt se minoris apud regem esse magisque auctoritate apud regem ducem Boium pol- lere. proinde res novas moliantur. Oto Angilaemos cum paucis petit, inde Mogonciacum, aegre in urbem admissus, se confert. Li- thulphus et Chunradus superbiam Honorici rectoris Boiariae accusant; 15 se nihil penitus in regem machinari, verum illum, si advenisset, cap- turos in vinculaque coniecturos fuisse confitentur. Oto, quod paucos fideles secum habebat, dissimulata re, Agrippinensem Coloniam accedit; inde ad Mediomatricum urbem pergit. lustrata Lutharia, paulatim copias auget, ad se ab inimicis deficientes benigne adpellat, eis gratiam 20 facit. Brisacum castellum oppidumque, receptaculum hostium latronum- que, intrat, conplures ibi moratur dies. tota Lutharia ad obsequium Otonis redit praeter paucos praedones, quibus cordi bella, caedes erant et qui nisi in bello ob scelera salvi esse non poterant. Fri- dericus Mogontinus mystes urbem regiam caputque Franciae inimicis 25 regis tradit. Oto comparatis quam celerrime copiis eo cum infesto robustoque Francorum, Luthareorum, Saxonum exercitu contendit, urbem arctissima obsidione claudit. rector quoque Boiorum cum auxiliaribus copiis ad fratrem transsitum facit, tutelam Boiariae, uxorem, liberos, thesauros Reginoburgium, Arionulpho et Herimano, 30 fratribus uxoris suae, Schirorum principibus praefectisque praetorio Boiariae, quos landographos vocant, committit.

Inter haec Lithulphus, qui Itham, filiam Herimani ducis Suevorum, duxerat mortuoque socero Suevos a patre acceperat, parenti rebellat, imperata facere detrectat. Arionulphus et Herimanus nacti, ut ipsi 35 rebantur, occasionem opportunam recuperandae Boiariae, cuius prin- cipatum pater atque patruus tenuerant, ad Lithulphum deficiunt, cum

15 excusant *st.* accusant *A u. B*

11 — cogunt *l. c.* zu 953; *Widukind l. c.* 454; *Gerhardi vita st. Oudalrici, M. G. Scr. IV, 398* 19 ad Mediomatricum urbem: *nach Contin. Reg. zu 953 vielmehr Dort- mund* 33 *vgl. Contin. Reg. zu 947* 35 — continent *vgl. Herim. Aug. zu 953.*

eo foedus amiciciamque firmant, sororem Iuditham cum liberis et amicis Reginoburgio totoque Boiariae regno exigunt, gazam, supellectilem Honorici diripiunt, militibus populoque distribuunt, Reginoburgenses caeterosque Boios sibi veluti iustis legitimisque haeredibus sacramenta
 5 dicere cogunt. inde Augustam Rhetiae pontificiamque provinciam, quod divus Hyldericus, civitatis episcopus, civesque rebus Otonis studebant, invadunt, capiunt, spoliant, ferro, flamma vastant, diripiunt. magna praeda potiti divum Hyldericum apud Mandichios, Suevorum pagum, aut vivum capturi aut occisuri circumsident. provolant in
 10 auxilium episcopi cum copiis Albertus Marthalensis praefectus, patruus, Theodovalda, frater episcopi. fit praelium atrox Februariis ludis, die Lunae ante caput quadragesimae. Arionulphus victus terga vertit, obsidionem solvit, Reginoburgium aufugit seque ibi munit. frater eius Herimannus vivus in potestatem hostium venit captivusque abductus est,
 15 Albertus graviter vulneratus, in paucis post diebus ex hac vita migrat Augustaeque in templo maximo ante aram divae Valdopyrgae a nepote humatur.

Oto ubi haec audivit, Brunonem fratrem Agrippinensibus, quorum episcopus tum obierat, pontificem, Luthareis dat praesidem. Chunradum
 20 generum, cuius uxor obierat, hostem reipublicae iudicat. soluta obsidione Mogonciaci in Sueviam propere pervenit, ad Hilarum amnem Tussamque pagum Sueviae castra facit. obviam et filius Lithulphus cum copiis armatus procedit contra patremque considet. cumque iam pater et filius paricidiali bello manus commissuri, in acie utrimque
 25 starent, divus Hyldericus Augustanus, Hardopertus Curiae episcopus ultro citro conmeant, sursum deorsum cursitant, minis, precibus, pollicitationibus Suevos ad obsequium Otonis redigunt, a detestando bello et sanguine cognato manus abstinere persuadent, suasu suo in officio continent. copiae proinde certamen detrectant, Lithulphus in Boiariam
 30 Reginoburgium ad Arionulphum se confert. Oto tradita Suevia Burcardo Elephantostono, cui Litogarda, filia Honorici ducis Boiorum, nupta erat, in Boiariam transsitum facit, Reginoburgium obsidet toto autumno; machinas, ferramenta, tormenta, instrumenta, quibus urbs expugnaretur, parari iubet. ultimo Decembri in Saxoniam redit, ibi sacrum

18 Brunnonem B

5 — humatur vgl. *Gerhardi vita st. Oudalrici* 399, 400 10 *Graf Albert von Marchthal und Graf Dietbold von Dillingen* 12 6. Februar 954 18 — praesidem vgl. *Contin. Reg. zu 953* 21 — detrectant vgl. *Gerhardi vita Oudalr.* 400; *Herimanni Aug. chron., M. G. Scr. V, 114* 22 *Illertissen an der Iller* 32 *Widukind III, c. 44. Diese Tochter Heinrichs hiess Hedwig, nicht Liutgard. Zum flgd* — revertitur vgl. *Contin. Reginonis* 622.

Christi natalem rite perpetrat. Februario in Boiariam revertitur, duos pene menses urbem quotidie oppugnat; nihil advehi, nihil intro ferri sinit fameque obsessos urget. utrimque pro portis crebro acriter pugnatum est. iam obsessi fame laborabant, quam diutius tolerare non erat consilium. Lithulphus cum proceribus urbe egressus, pacem sup-⁵ plex petit a patre, quam tamen non impetravit, quod fidei genitoris absque omni conditione se committere recusabat. in urbem repulsus est moxque Gerion bellicis rebus praeclarissimus, tum princeps partium regis, portam orientalem oppugnat perfringereque tentat. Arionulphus cum suis erumpit; ab hora tertia usque ad nonam sex horis¹⁰ continenter pugnatur, donec Arionulphus fortiter dimicans equo cadente telis confoditur armisque exuitur. caeteri in urbem aufugiunt portamque claudunt. Boii cum nollent pro mortuo bellum trahere, Otoni se tradunt, Lithulphus quoque absque omni pacto potestati se parentis permittit. recepto itaque Reginoburgio, Honorico Boiariae¹⁵ ducatus restituitur. Oto pacata Boiaria in Saxoniam et interiorem Germaniam ad domandos Venedos abit.

Vix haec turba composita erat, mox aliud ex alio malum. duo episcopi Boiariae, Bathavensis et Saliburgensis pro pallio insigni archimystae decertant. Heroldus Iuvavensis honorem a Carolo Magno²⁰ traditum, nuper a Leone ablatum usurpabat vique retinere connitebatur. Gerardus Laureacensis episcopus iam a Leone septimo declaratus vetustate Laureaci contra nitebatur. Laureacensis templi fundamenta iacta esse in primordio christianismi, a primariis Christi authoris nostri legatis divo Petro et Paulo horumque discipulis, Marco evan-²⁵ gelista, Lucio, Hermagora atque Fortunato proponebat primamque in hisce provinciis tum Romanorum, quas modo Boii tenent, sacram aedem fuisse, ubi maximus sacrorum testium numerus religionem christianam suo sanguine consecrasset, pontificem Bathavensem Laureacensemque hactenus semper fuisse archimystam Boiorum praedicabat, donec Hunni³⁰ ea loca circumcirca omnibus vastatis in solitudinem redegerint. Carolusque Magnus excisis Hunnis, dum regnum Boiariae orbatum doctore et legato Christi foret, Arnonem Juvavensem episcopum demum in conlegium archimystarum Boiariae cooptavit. hanc rem Gerardus per Hadomarum, monachorum Fuldensium magistrum, ad Agapetum³⁵ secundum pontificem maximum refert poscitque sibi restitutum honorem confirmari. Agapetus annuit postulatis, Bathavensem episcopum a

15 parenti B 21 continebatur A u. B 31 redigert mit Querstrich über dem t B

1 — abit vgl. Widukind 456 fgd.

ditione Saliburgensis solvit, archiepiscopum Boiorum Laureacensem nuncupat, Saliburgensi ob supra commemoratas rationes praeferendum censet. Gerardo mandat, ut Pannoniam, Avaros, Moravos, Venedos in rebus divinis procuret. Heroldo Iuvavensi et sociis eius, nisi
 5 pareant, sacrificiis interdicat, Gerardum, eius successores, Laureacensem adpellat archimystam; eum Otoni regi, Honorico duci Boiorum, ut fautores eidem adversus Heroldum adsint, commendat.

Heroldus sibi iniuriam inlatam ratus cum Chunrado duce ab Otone proscripto foedus init, eundem in societatem, amicitiam ad-
 10 sciscit ad seque recipit, templa spoliat, gazam ecclesiasticam Ugris, hostibus religionis nostrae, distribuit amboque ad Bulichizonem regem Ugrorum se conferunt, illum adversus nos concitant, discordiam, infirmitatem nostrorum aperiunt, praedam ingentem ostendunt, se duces fore itineris pollicentur. Bulichizo legatos exploratum quasi officii
 15 gratia ad Otonem ire iubet. hisce reversis nunciantibusque vera esse, quae Chunradus et Heroldus narrabant, cum quam maximo potest hominum numero et quinque exercitibus et legionibus, quibus ipse et tetrarchae eius Lelius, Sura, Toxus et Schaba praeerant, ducentibus Chunrado et Heroldo regnum Boiariae invadit. neminem sibi resistere
 20 ausurum opinabatur, tantae erant copiae; insuperabiles se fore, nisi terra dehisceret aut coelum rueret, iactitabant. portae igitur urbium clauduntur, homines relictis vicis, agris, oppidis sibi fuga consulunt. Ugri sylvis, amnibus vi emensis, pernicious equis ubique adsunt; declinatis urbibus monasteria petunt, diripiunt, incendunt, quemadmodum
 25 ante quatuor et quadraginta annos factitarant. monachos, sacerdotes in ignem abiiciunt, caeteros viros, foeminas, pueros, puellas, quos occupant, captivos veluti pecudes abigunt. ab Eburobergomo Fruxinoque repulsi, Damasiam, Rathonis monasterium, Therabetham, reliqua Boiariae templa evertunt; Boiaria depredatione, ferro, flamma de-
 30 vastata Danubium Rhenumque transseunt, ductore Chunrado Luthaream depopulantur, omnia caede, incendiis, luctu complent. tandem divinitus, ut aiunt, territi, Augustam Rhetiae petunt, quod eo ingentes opes

21 iactabant B.

7 Das obige — commendat gefolgert aus der gefälschten Bulle des Papstes Agapet II. für Gerhard v. Lorch; Jaffé, Reg. pont. 2795 10 templa — pollicentur vgl. die Bulle Papst Johannes XIII. v. 967; Juvavia, Anhang, S. 183 14 — iubet Widukind 457 18 Sur und Leli als Ungarnanführer nennt Chron. Ebersperg., M. G. Scr. XX, 12 19 Zur flgd. Schilderung des Ungarneinfalls v. 954 u. 955 vgl. Widukind 455, Gerhardi vita Oudalrici 401, Contin. Reginon. 623 28 Diessen, Grafrath, Thierhaupten 30 ductore — depopulantur vgl. Sigebert. zu 955.

congressisse Boios, Suevos, Francos fama erat. urbem circumsident, pars tranato Lyco in Boiariae ripa Therabetham occupant, utraque potiuntur ora, terram sicuti locustae operiunt.

Inter haec Honoricus dux Boiorum Heroldum iuxta legis salicae horrendum carmen (quo cavetur, ut episcopus, si cum hostibus con-⁵ spirarit, hos quopiam invitarit et eos, quos servare debeat, perdere voluerit, poenas capite luat) perfidiae condemnat, eundem Mylodoryphi capit, eidem oculos exculpi iubet. Chunradus quoque ab Ugris ad Otonem profugit seque pro republica devovet. quin etiam Ioannes duodecimus pontifex maximus Heroldum ob huiuscemodi facinus Ra-¹⁰ vennae in conventu amplius quinque et quinquaginta patrum celebri, septimo calendas Maii, indictione decima, diris devovet, non solum senatu pontificum, sed etiam tribu sacerdotum movet. sacerdotes populusque Boius communibus suffragiis Fridericum in curiam Iuvaven-¹⁵ sium episcoporum allegant. huic postea Benedictus quintus honorem archiepiscopi restituit. extant haec diplomata.

Porro Oto, qui tum domandis Venedis in intima Germania aberat, ubi haec accepit, copias undique contrahit obviamque pergere hostibus iubet. ipse quam maximis potest itineribus cum Saxonibus ad Ugros in Rhetiam contendit. Francorum equitatus duce Chunrado, Bolislaus,²⁰ Boemiae regulus, cum electis militibus eo properat. Honoricus Boiorum rector, aeger, quod praelio adesse nequibat, Eburonardo Senonum dynastae exercitum Boiorum permittit. Burgardus cum Suevis et divo Hylderico urbe erumpit. ubi diluculo copiae nostratium convenere, placuit Boiemos in subsidiis circa impedimenta consistere. Ugri hos²⁵ adoriuntur, impedimentis potiuntur, caeteri nostratium contempta iactura instrumenti bellici, rati universa hostium et sua victoris fore, septem agminibus ab omni parte Ugros invadunt, aciem perrumpunt, turbant, hostes circumveniunt, fundunt, sternunt. in altera quoque Vindelicorum ripa Boii eos, qui Therabethae considebant, superis³⁰ faventibus, pari clade involvunt. nostri itaque utrimque Ugros in Lycum flumen, quod pro hisce ante erat, agitant, praecipitant, submergunt; alveus Lyci cadaveribus oppletur. nemo evasit, perpauci capti, caeteri ad internecionem deleti sunt, eo die, quo ante octo et

¹⁵ allegant in *B* von Aventin eigenhändig corrigirt; adlegant *A*.

⁴ — iubet *Annal. St. Rudberti Salisburg*; *M. G. Ser. IX*, 771; *Contin. Reg. zu 954* ¹³ — movet *Bulle Papst Johannis XIII. v. 967*, l. c. ¹⁶ *Benedikts VI. und Benedikts VII.*, *Jaffé* 2888, 2893 ³⁶ *Die Schilderung der Ungarnschlacht v. 955 nach Widukind* 458, 459, *Herim. Aug.* 114, *Gerhardi vita Oudalrici* 401, 402.

quadraginta annos et ipsi exercitus Boiorum viresque exciderant, nempe quarto idus Augusti isque dies in romanos fastos relatus est.

Postridie direpta sunt castra hostium, maximus captivorum numerus liberatus, honor superis habitus, vota pro victoria suscepta, reddita
 5 sunt. Bulichizo rex, eius quatuor reguli Schaba, Laelius, Sura, Toxus vivi cum paucis capti, traditi sunt Eburonardo Boiorum dynastae. is regem et quatuor principes Honorico duci Boiorum Reginoburgium misit, ubi ante portam orientalem, quae Ungariam versus spectat, patibulo adfixi, laqueo necati sunt. caeteros Eburonardus Eburobergomi vivos
 10 in fossam abiecit terraque et luto obruit. tintinabula signaque ex eorum spoliis fudit. nostris quoque cruenta atque luctuosa victoria fuit. Theodovalda. frater divi Hylderici, Reginovalda, nepos eius ex sorore, patruus Berthae, aviae Herimani annalium scriptoris, Chunradus gener regis, Starichandus Aechostadiensis episcopus occiderunt. Michael
 15 episcopus Reginoburgensis in manu vulnus accepit, aegre evasit ope (ut aiunt) divi Haemerani. Burgardus Suevorum dux, gener Honorici reguli Boiorum, periit. Oto adserta Germania, populo christiano liberato eaque caede perpetrata, ab exercitu imperator et pater patriae salutatus est.

20 Porro Ugri, qui domi reliqui erant, tanta suorum ruina animo fracti, vallo, fossa, sudibus contra nos sese in locis palustribus muniunt, nedum fines alienos invadere (sicuti per annos quinque et quinquaginta hactenus continenter factitarant) animo posthac conciperent; contusi viribus territique potentia Otonis (sicuti et
 25 Litoprandus Ticinensis et Benedictus sextus pontifex maximus, qui eadem tempestate vixerunt, narrant) ne mutire quidem de caetero ausi fuere. regem tamen creant Geizonem, filium Toxi, parentem divi Stephani. is licet alienus a religione Christi esset, nostros tamen amavit, ab Otone pacem impetravit; bonus christianis,
 30 suis saevus extitit. sunt, qui tradant, Ugrorum ductorem fuisse Schirorum principem Arionulphum, quem alii Otonem, alii aliter nominant; mihi non fit verisimile. equidem nihil certi, licet curiosius istaec indagarim, conperi; fabulae sunt, nisi forsan Heroldus, qui et Herulphus, ex ea familia oriundus fuit et similitudo nominum peperit

14 Aechostadensis A 27 Geizonem in A über durchstrichenem Geisam.

6 — fudit vgl. Chron. Ebersperg. l. c. 14 Die irrige Nachricht von Starichands Tod in der Schlacht scheint auf Konrads v. Kastel Zusatz zu seinem Bilde im lib. pontif. zu beruhen; vgl. M. G. Scr. VII, 244 14 — Haemerani vgl. Thietmar 752 27 So auch Sigebert zu 957, M. G. Scr. VI, 349 31 Vita Oudalrici l. c., Ann. st. Rudberti Salisb. l. c.

(uti fit) errorem Arnulphumque pro Herulpho imperiti acceperunt. eodem anno, nimirum christianae salutis noningentesimo quinquagesimo quinto obiit Reginoburgii Honoricus primus calendis Novembribus; Honoricum filium haeredem Boiariae reliquit. sepultus est in templo divi Haemerani. tulit ex Iuditha Litavicum, Honoricum, Litogardam, Haelicam 5 virginem sacratam, quae Bathaviae sepulta est.

Cap. 2. Honoricus secundus educatus fuit in Saxonia a diva Mathylda avia paterna. mortuo patre universum regnum Boiariae a patruo Otone accepit. limitis austriaci Burgardum, Charinorum Honoricum, filium Beritholdi reguli Boiorum, tum duces fuisse reperio. 10 uxorem duxit Honoricus secundus Gisalam, filiam Chunradi regis Burgundiae, neptem ex fratre divae Adoledae augustae. ex ea suscepit divum Honoricum tertium Boiorum regulum, romanum imperatorem secundum, Brunnonem episcopum Augustanum, Gisalam reginam Ugrorum, Gariopyrgam, Chimensium virginum maximam. frequens 15 habitasse dicitur Abudiaci proxime Reginoburgium. ob clementiam primum Pius, deinde, cum Otoni secundo augusto dicto audiens non esset, Rixosus cognominatus est. usus est familiariter divo Voliphogango Reginoburgensium episcopo; eius suasu Reginoburgii, quae tum sedes summi Boiariae principis erat, divo Paulo templum dedicat, 20 antistitem filiam suam capit; aedem sanctis virginibus fecit, ut pudice casteque vivendi exemplar forent foeminis sacratis superioris inferiorisque ibidem monasterii. hae enim excusso pudicitiae freno populariter tum vivebant seque nescio cuius chori dominas nuncupabant. Gisala uxor Honorici in eadem aede, ubi socrus Iuditha, humata est; ita 25 crux aurea testatur, quam Gisala regina ad sepulchrum Gisalae genitricis dedicavit.

Eadem tempestate Italiam gravi servitute Berinogerion secundus, nepos ex filia primi, premebat; in pauperes, divites, sacerdotes, prophanos iuxta saeviebat. Ioannes duodecimus pontifex maximus, se- 30

14 Brunonem A 18 Viliphogange A.

5 *Nekrol. v. St. Emmeram (Bibliothek Mailingen); Todesjahr nach Contin. Reginon. l. c. u. Her. Aug.* 7 — *paterna gefolgert aus Vita Mahthild. post. c. 20, 21?* 15 *Gerberga nennt die Urk. Heinrichs IV. v. 1077 als Abtissin v. Chiemsee; Mon. Boic. II, 445, vgl. XXXI, a, 360* 16 *Ueber Heinrichs II. Beinamen vgl. Riezler, Gesch. Baierns I, 359* 21 *Brigida* 24 *Chorfrauen. Vgl. zum obigen Othloni Vita Wolfkangi ep. M. G. Scr. IV, 533, 534* 27 *Ueber dieses Kreuz im Kirchenschatze v. Niedermünster, aus dessen Aufschriften A. obiges entnahm, s. Zirngibl in den Abhdlgen. der baier. Ak. v. 1807, S. 386* 28 *Zum flgd. vgl. Contin. Reginon. zu 960—965.*

natus populusque romanus, procures, episcopi Italiae per internuncios Otonem orant, ambiunt, ut Italiam armis Germaniae rursus adserat. anno igitur ab orbe liberato noningentesimo sexagesimo Oto Berinogeroni bellum indicit, Reginoburgium in Boiariam in hiberna se confert. Otonem filium septimum agentem annum regem declarat et ad Aquas Graneas solenni ritu quinquagenalium die inungi praecipit eundemque Vilelmio filio suo, archimystae Mogontino, committit. ipse per Boiariam et Tridento Veronaque Italiam petit. obviam certatim prodeunt primores, episcopi Italiae, laeti regem Germaniae excipiunt; nihil honoris, nihil officii, quo Franco rectori gratificarentur, praetermittunt. Oto Ticinum vi capit, caeteras urbes subigit, Romam pro-
 10 cedit. ubi a senatu populoque romano reverenter acceptus, imperator, caesar augustus salutatur, a Ioanne pontifice maximo consecratur sibi-
 que hunc atque Romanos, se in potestate imperatoris futuros, per
 15 sacra divi Pauli sacramentum dicere iubet.

Roma deinde egressus Ticini paschalia celebrat. Berinogeronem, coniugem eius Billam obsidet, capit, vivos in potestatem redigit. Vidonem, filium eorum, pugna occidit, alterum filium Albertum Italia exigit. inter haec Ioannes romanus episcopus ab augusto deficit,
 20 Albertum revocat eique Romam tradit. quod ubi caesar accepit, celerrime Romam contendit infesto exercitu. territi Ioannes et Albertus fuga sibi consulunt, in Campaniam elabuntur. Oto Romam in ditionem rursus cogit, denuo procures, plaebem, sacrificos iureiurandi religione adigit, nullum pontificem maximum capturos absque consensu
 25 augusti et Otonis caesaris, filii sui. deinde Ioannem abdicat, Leonem octavum pontificem maximum ex patribus legit. Spoletum postea proficiscitur. Ioannes et Albertus corruptis pecunia foeminis romanis viros concitant. hi Leonem urbe pellunt, Ioannem et Albertum recipiunt. Leo ad augustum evasit. Oto castra urbi Romae admovet,
 30 eam arctissima obsidione claudit. inter haec Ioannes mortem obiit subito, Romani Benedictum quintum rebus ecclesiasticis imponunt. augustus Romanos fame ad deditionem cogit, Leonem octavum restituit, subacta atque pacata Italia Benedictum secum Hammoburgium deportat; Bremensi archiepiscopo, ante Hammoburgensi episcopo Adalo-
 35 dago traditur, ubi sacerdotum tribu motus, deminuto capite interiit. Berinogeron et Billa, uxor eius, in Boiaria, nempe Babobergomi exules mortui sunt regioque cultu humati.

Paucis post diebus Leo octavus ex hac vita migrat. Azo scrinii

16 Romam *A u. B*

22 *vgl. Herim. Aug. zu 963.*

primarius magister et Marinus Sutrii pontifex a Romanis ad imperatorem legantur postulatum pontificem maximum. hanc ob causam augustus Otogerionem Spirensen, Lizonem Cremonensem episcopum Romam proficisci iubet. tum comitiis pontificiis ab universo populo romano Ioannes tercius decimus Narniensis deligitur, quem postea 5 Petrus urbis praefectus et Rhatofredus praeses in vincula coniiciunt. imperator compositis rebus gallicis atque germanicis Romam pergit, Ioannem liberat, tresdecim urbis procures in crucem agit. urbis praefectus aufugit, Rhatofredus iam honesta morte obierat. pacata Roma imperator et Ioannes pontifex maximus Otonem iam caesarem declara- 10 ratum literis in Italiam Romamque evocant. isque Augustam Rhetiae accedit, inde Romam ad parentem se confert natalibusque Christi a Ioanne consecratur augustusque adpellatur eique connubio Theophania Nicephori imperatoris Constantinopolitani filia dicatur, quae duodevicesimo ante calendas Maii die post paschalia inauguratur, 15 a pontifice augusta cognominatur et tertia postea nocte Otoni iuniori thalamo nuptiali coniungitur. celebratisque magnifice nuptiis ambo augusti in Germaniam Franciamque redeunt. urbs Roma Italiaque, quae per sexaginta annos a Germania divisa fuerat, rursus Francorum iungitur imperio, cui aduc titulotenus cohaeret. 20

In Boiaria sub idem tempus pallium, sordida lana vilisque pannus, lites generat. Friderico Saliburgensi episcopo, archimystae provinciam, quemadmodum a Carolo Magno decretum fuerat, restituit Benedictus quintus. divus tum Pilgrimus Bathavensi Laureacensique templo praesidebat; ad hunc Geiso rex Ugrorum, motus sanctitate viri, licet 25 christianus nondum esset, legatos mittit atque, ut Ugrorum regionem adeat, ibi philosophiam christianam interpretetur, orat; se cuivis cultum Christi recipiendi potestatem facere pollicetur. lupus iuxta divina oracula mores suos mutavit ovemque vivere coepit. Pilgrimus igitur adsumpto secum divo Voliphogange, viro eiusdem aevi doctissimo, 30 ad Ugros profectus, quinque millia eorum sacro fonte lustravit. captivi christiani, quorum maxima pars erat, qui eo undique terrarum abacti fuerant, publice, nemine prohibente, certatim sobolem ad lustricam aquam deferunt, templa extruunt, id, quod antea nequaquam licuerat, nec animi ferocissimae gentis finitimaeque Venedorum nationes 35 a christiana pace iam abhorrebant. Pilgrimus cum unus tanto oneri non sufficeret et messis copiosa, messores vero perpauci forent, Bene-

9 Rathofredus A 24 que fehlt B 30 Voliphogango B

6 vgl. Herim. Aug. zu 969 24 Jaffé, Reg. pont. 2888, 2893 29 Es. 65, 25; 11, 6 29 — invasere aus dem Schreiben Pilgrims an Papst Benedikt; Ludwig, Scr. rer. Germ. II, 365 30 Vgl. Othloni vita Wolfkangi ep., M. G. Scr. IV, 530.

dictum sextum pontificem maximum literis et per duos sacerdotes flagitat, ut se archiepiscopum Laureacensem declaret, conlegas coop-
tandi in Pannoniis copiam faciat, ubi quondam Gepidarum Romanorum-
que tempore septem ditioes ecclesiasticae fuerant subditae archiepis-
5 copo Laureacensi quatuorque ibidem manserunt, usque dum Ugri
Boiorum regnum invasere. Benedictus postulatis annuit ac ita
rescribit: Dilectissimis in Christo filiis Ruperto Mogontino, Theoderico
Treverensi, Alberto Maedoburgensi, patriarchae Germaniae, Gerioni
Agrippinensi, Friderico Iuvavensi, Adalodago Premensi archiepiscopis,
10 pariter domino Otoni gloriosissimo imperatori augusto atque nepoti
suo praecellentissimo duci Boioariorum caeterisque omnibus episcopis,
abbatibus, ducibus, comitibus Galliae atque Germaniae Benedictus
divina gratia apostolicae sedis pontifex, servus autem servorum dei,
in domino salutem. ob vetustatem Laureacense templum ab Iuva-
15 vensium iugo solvit praefertque Saliburgio, illi dignitatem archimystae
restituit, quod illic ab infantia religionis christianae divina aedes di-
cata sit ibique conplures pro Christo mortem oppetierint, Pilogrimum,
successores eius, episcopos Bathavenses, archiepiscopos perpetuo edicto
designat praestareque decernit Iuvavensibus archimystis, illis Pan-
20 nonias, Noricum Ripense, Moravos, Ugros, Avariam, Venedos addicit,
his Noricum mediterraneum et Vindeliciam adtribuit.

Sub idem tempus imperator Oto caesar augustus ex hac vita
migrat nonis Maii anno Christi noningentesimo septuagesimo tercio.
eodem anno obiere divus Hyldericus Augustanus pontifex, Burgardus
25 Suevorum regulus, cuius ducatum Oto, filius Lithulphi, nepos impera-
toris Otonis Magni, recepit. iisdem etiam diebus decedit Burgardus,
praefectus pagi Boiorum, qui Osterricha, hoc est Austria vocatur.
sic imperator Oto tercius caesar augustus in diplomate nuncupat,
quod Honorico duci Boiorum cognato suo dedit, quod Eburobergomi
30 servatur. Litovalda, filius Eburonardi, nepos Arionulphi ducis, pro-
nepos Litovaldae ab Ugris occisi, amitinus Honorici reguli Boiorum,
orientalem limitem adversus Ugros administrare iubetur. ita ego qui-

9 *Am Rande in A:* et Hammoburgensis episcopus; Benedictum pontificem
abdicatum ducit Hammoburgium (*vgl. Ann. Altah. mai. zu 964*) 11 Baioariorum *A*
29 cognato *in A* neben durchstrichenem nepoti.

7 — adtribuit *vgl. Jaffé, Reg. pont. 2893* 24 *Ann. Altah. mai. 787*; Burgar-
dus — recepit *vgl. Her. Aug. zu 973* 28 *Vom 29. Apr. 998*; *Stumpf, Reichskanzler,*
Nr. 1151 30 *Die (meines Erachtens irrige) Hypothese, dass der Babenberger Liut-*
pold ein Enkel H. Arnulfs I. v. Bayern war, ist neuerdings von Schmitz, Oesterreichs
Scheyern-Wittelsbacher (München, 1880) verfochten worden. Als Liutpolds Vater be-
trachtet Schmitz aber nicht Eberhard, sondern den 954 gefallenen Pfalzgrafen Arnulf.

dem apud quosdam lego; verum quod ad imagines maiorum spectat, diligentius inquirendum censeo; quae ego accipio, transcribo, non tamen omnia certo scio. is Litovalda progeniit ex Richarda Popponem archiepiscopum Treverensem et Honoricum, qui post fata parentis Austriam procuravit.

Ubi autem mors imperatoris divulgata est, undique (ut fit, quando respublica principe, quasi nauta navis orta tempestate orbatur) armorum procella ingruunt. Reginero, Bergorum Hannoniae praefectus, cognomento Longi colli, a Brunnone archiepiscopo Agrippinensi, duce Luthareorum, ante quindecim annos, quod pacem interturbaret, apud Valentianas captus fuerat ad Venedosque relegatus exul obiit; bona eius confiscata sunt. Bruno iste primus episcoporum, fretus fratris augusti auctoritate, reipublicae munia obire coepit; studium hactenus episcopis fuerat sacras docere literas. Regineronis filii (inde enim diverti) Reginero et Landobertus in Franciam occidentalem aufugiunt ibique usque ad mortem Otonis primi delitescunt. ubi certiores facti sunt de morte augusti, confisi adfinitate Caroli ducis, fratris Lutharii regis Galliarum et Hugonis dynastae Parisiorum, in orientalem Franciam redeunt, paternam praefecturam recuperare connituntur. Veroneronem, Ramoldum et Reginonem, qui ea loca tum administrabant, pugna superant, Buschum castellum in ripa Hanni amnis construunt atque muniunt; incursationes inde in Luthareos (quos nunc Brabantinos vocant) faciunt. imperator Oto secundus ex Saxonia cum copiis advolat, castra Buscho admovet, castellum obsidet, vi expugnat, incendit, universos, quos intus depraeheudit, in vincula coniicit captivosque in Saxoniam abducit. Reginero et Landobertus ad Gallos Vestriacos rursus fugam capessunt; ille Gariopyrgam, filiam Caroli, alter Hadomudam, filiam Hugonis, uxorem habebat.

Inter haec Honoricus regulus Boiorum consilio Beritholdi principis Schirorum et praefecti palatii boiarici, amitini sui, filii Arionulphi (qui Reginoburgensi praelio, uti diximus, periit), item suasu Honorici Augustensis episcopi, nepotis Arionulphi ex filia, consobrini sui, res novas molitur. Otoni augusto patrueli suo rebellat, regnum adfectat; in partes suas trahit Honoricum Charinorum praesidem, cognatum suum, regem denique se adpellat et ab Aboramo episcopo Fruxinensi Reginoburgii in templo divi Haemerani inungitur necquicquam divo

9 Brunone A 12 Bruno sic A u. B

5 Thietmar VII, 19 8 Reginero — pollicetur vgl. Sigeb. 972—974; 976—977; Ann. Altah. 973, 974 21 Bossut oder Boussoit an der Haine; Boscuht in Annal. Altah. mai. zu 974, Buxude bei Sigebert, M. G. Scr. VI, 351.

Pilgrimio Laureacensi archimysta, Litovalda Austriaco et Hylderico Eburobergensi refragantibus. Honoricus novus rex cum Bolisolao Boiemorum, et Misicone Boliorum regulis, cum Heroldo Cimbrorum rege, huiusce civilis belli authore, foedus init. Oto concilium procerum
 5 convocat, Popponem episcopum, Gephardum magistrum equitum in Boiariam legat, qui postularent, ut Honoricus accepta fide publica quam celerrime ad caesarem se conferret; quod si recusaret, videri eum contra rempublicam fecisse. paret mandatis Boiorum rex, cum Aboramo episcopo ad augustum proficiscitur moxque Honoricus An-
 10 gilaemos, Aboramus Corobiam relegatur. interim Heroldus Danorum rex Transalbianos vastat. Oto conatibus hostis cum exercitu propere obviam venit, omnem vim belli in Daniam transfert. Heroldus ter- ritus legatos cum amplissimis donis supplex de pace mittit, filium dat obsidem, tributum annum pollicetur.

15 Cap. 3. Imperator data pace Cimbris cum ipsisque amicicia confirmata, arma in Boiariam vertit. nam Honoricus et Aboramus in- terea custodia elapsi ad Boios redierant seque adversus augustum muniebant. ad hunc, ubi fines Boiariae adtigit, episcopi, pontifices, praesides, dynastae, tetrarchae, cives, populus Boiorum, quibus bellum
 20 intestinum cordi non erat, provolant, eum Reginoburgium deducunt. ibi habito consilio Ramovalda, divi Haemerani praesul, quod Honorico faveret, capitur, Treveros relegatur. Honoricus patruelis augusti proscribitur, hostis reipublicae iudicatur. Honoricus Augustanus episcopus, Beritholdus capti, in exilium acti regnumque Boiariae Otoni
 25 duci Suevorum, itidem patrueli imperatoris, filio Litulphi commendatur. rex Boius exactus, fuga ad Charinos evasit. augustus Boiemiam, Bolios invadit. Bolisolaum, Misiconem ad obsequium armis cogit. Voliphoganges pertesus civilia arma ad Alpium Noricarum deserta secedit; proprius episcopus Boiemis datur Theodomarus, Saxo genere,
 30 vir sanctus. hactenus Boiemos Reginoburgensis episcopus paverat.

Dum augustus in Boiemia versatur, duo Honorici rex Boius et Charini limitis dux, Bathaviam occupant ibique se muniunt. Otonianos et suis rebus non studentes graviter adfligunt, ferro, flamma vastant. idem Aboramus episcopus facit Fruxinique resistere imperatori
 35 parat. Oto in Boiariam transsitum facit, Reginoburgii copias cogit.

28 Voliphoganges sic A u. B

2 — pollicetur vgl. *Annal. Altah. maior.* zu 974, *M. G. Scr.* XX, 787, 788
 15 — cogit vgl. *Annal. Altah.* zu 976, 977 23 Honoricus — commendatur vgl. *Herim. Aug.* zu 978 29 *Nach vita metrica Wolfgangi?* *Pez, Thes.* III, b, 616
 31 — potitur vgl. *Ann. Altah.* zu 977.

Hyldericus Senonum praefectus et Litovalda dux limitis orientalis cum auxiliaribus copiis se caesari coniungunt; Boiemi quoque Otoni suppetias ferunt. Hyldericus cum parte exercitus Fruxinum obsidet, expugnat, Aboramum capit. caesar cum militibus Bathaviam adgreditur, ope divi Pilogrimi archimystae Laureacensis, navibus ponte facto, urbe vi potitur; moenia, ne posthac forent receptaculo hostibus, solo aequat, Honoricos ambos vivos in potestatem redigit Treverorumque Augustam cum Aboramo episcopo in exiliumque relegat sancitque, ut Pilogrimus caeterique episcopi Bathavenses perpetuo sint et nominentur archiepiscopi Laureacenses; extat edictum. 5 10

Cumque talia in Boiaria fiunt, Lutharius, occidentalis Galliae rector, regia antiquorum Francorum proles, orientale regnum recuperare animum intendit, pacem rumpit, foedus exuit, imperatori Otoni, amittino suo, rebellat, de improvviso Germaniam inferiorem, quae est in Gallia Belgica, invadit, Aquas Graneas, sedem Austriacae Franciae occupat, tris ibi dies considet. augustus infesto intentoque exercitu ad Lutharium contendit; Lutharius caedit, caesar regem fugientem Sequanam usque et contubernium divi Dionysii persequitur. a calendis Octobribus ad calendas Decembres per continuos duos menses hostili animo Gallias percurrit, fines Rhemorum, Suessionum, Laudunensium, Parisiorum depopulatur, cuncta caede, incendiis complet, sola templa intacta esse iubet. inter redeundum castra ad Axonam flumen facit relictisque ibi carris, plaustris, caeteris impedimentis et conmeatu cum paucis, qui ea tutarentur, cum copiis amnem traiecit. inter haec filii Regineronis transfugae, quos supra commemoravi, cum exercitu Lutharii regis castra invadunt, milites occidunt, impedimentis, annona potiuntur. huic expeditioni interfuisse divum Voliphogangem Reginoburgensem episcopum primumque caeteris haesitantibus vadum invenisse superasseque flumen animumque nostris reddidisse reperio; quemadmodum Reginoburgenses quoque aduc praedicant et depingunt. amicis deinde ultro, citro conmeantibus, caesar et rex ad Charum flumen conveniunt, pacem faciunt, iuramento eam confirmant. Lutharius Germaniam abiurat, se et liberos suos augusto commendat. Luthareae ducatus ab augusto Carolo fratri Lutharii in tutelam traditur. 15 20 25 30

1 Vgl. die ältere u. jüngere Ebersberger Chronik; M. G. Scr. XX, 13, u. 35 Oefele, Scr. Boic. II, 8 6 — aequat Urk. K. Otto's, M. B. XXVIII, a, 223; XXXI, a, 232 10 M. B. l. c. 11 — potiuntur vgl. Annal. Altah. zu 978. 18 Nach Lambert, M. G. Scr. III, 65? Unsere Handschrift der Ann. Altah. zu 978 hat: usque ad fluvium Ligera et usque ad monasterium st. Dionysii 19 vgl. Sigeb. zu 978 27 — renerio vgl. Othloni vita Wolfk. 539 30 Diese Gemälde scheinen nicht erhalten zu sein 32 Am Chier; Sigeberti chron. zu 980, l. c. 352.

Pacatis itaque Germaniis Galliisque Oto Reginoburgium petit, inde per Boiariam comite Otone Boiorum praeside in Italiam pergit Romaeque hiemat. treis provincias Italiae, Campaniam, Apuliam et Calabriam, quas post translatum romanum imperium in Germaniam
 5 graeci hactenus imperatores tenuerant, subigit in deditionemque cogit. Beneventum, quod graecas sequebatur parteis, capit. verum Graeci comparato infinito Saracenorum Maurorumque numero eas regiones invadunt. in Calabria infestis signis et animis exercitus concurrunt; fit praelium atrox. Saraceni et Graeci primo victi, fusi, caesi sunt;
 10 deinde cum multitudine abundarent, reparatis viribus, nostros fessos ut numero, ita et fortuna superant, totum nostratium exercitum trucidant. Honoricus episcopus Augustanus, Oto, Gephardus, Beritholdus, optimi rei militaris duces, item caeteri episcopi, sacerdotes, tribuni, centuriones, decuriones occisi sunt, scrinia, gaza caesarea capta, direpta.
 15 Oto Boiorum regulus, Veronero Fuldensis praesul aegre elapsi sunt. imperator abiectis armis vestibisque fugam capessit, ad sinum Tarentinum Rosanamque, eiusdem litoris urbem, ubi Theophania augusta et Theodericus Mediomatricum pontifex in subsidiis substiterant, fugam intendit. urgentibus vero Saracenis in mare prosilit, natando elabi
 20 conatur, sed ab hostium navibus intercipitur in navimque tollitur seque gregarium militem esse simulat magnumque pondus auri depositum habere iuxta Rosanam. dumque de praecio, quo se redimat, cum Graecis conloquitur pacisciturque et nautae ad litus, ubi Rosana condita erat, adpellere conantur, rursus caesar se ex navigio deiecit, ad naveis in
 25 portu stantes adnatavit atque ad uxorem evasit. divinitus itaque servatus nec ab hostibus agnitus periculo liberatur. pauci nostrorum, qui effugerant, impatientes solis, fame nimioque aestatis calore interierunt. Oto reparatis copiis Saracenos excindit, delet, sanguine eorum mare tingit, unde cognomentum sortitus est. Romam deinde
 30 migrat, Otonem Boiorum regulum domum redire iubet. is antequam adtingeret fines Germaniae, in Italia decedit pridie calendas Novembris.

Cap. 4. Subsequenti anno, qui fuit Christi noningentesimus octogesimus tercius, imperator Oto caesar augustus Romae profluvio
 35 ventris naturae concedit sexto idus Decembris. in templo divi Petri magnifico funere sepelitur. proceres imperii de constituendo caesare

28 *Am Rande in A*: Erchanobaldus.

1 — Novembris *vgl. Ann. Altah. zu 981, 982 u. Sigeberti chron. zu 982*
 17 *Rossano* 29 *Otto Rufus* 33 — sepelitur *vgl. Ann. Altah. zu 983.* 36 — invaluit *vgl. Herim. Aug. zu 983; Sigebert zu 983, 987, 988; Thietmar IV, 1, 2.*

dissent, pars Otoni puero, filio Otonis secundi, pars Honorico Boiorum regulo imperium destinant. Honoricus ubi de morte imperatoris comperit, callide Treveris, ubi exulabat, relictis, Agrippinensem Coloniam pervenit fraudeque Otonem impuberem, qui ibi ab episcopo educabatur, in potestatem redigit imperiumque tanquam proximus sanguine tutorio nomine administrare contendit. porro dynastae, sacerdotes Otonem vi Honorico auferunt regemque salutant et Honorico Boiorum regnum restitunt.

Inter haec Galliae rex Lutharius rursus Germanias repetere in animum induxit, Viridunum urbem expugnat, urbis praesidem Godofridum capit. ubi autem Otonem caesarem declaratum esse audivit, ei Viridunum et Godofridum reddit. in paucis post diebus moritur, relicto filio Litavico, qui uno dumtaxat anno occidentali Francia potitur, nempe absque liberis obiit. tum Hugo, nepos ex sorore imperatoris Otonis primi, paternam quoque originem ex Saxonia trahens, Galliam romanam invadit. Carolus, frater Lutharii, dux Germaniae inferioris Galliaeque teutonicae, Rhemos et quaedam alia oppida occupat, se quoque regem Francorum nuncupat. duo itaque consobrini de Galliarum regno treis annos continenter contendunt, donec Carolus obiit et Hugo invaluit. progenies Caroli Magni, dum pro Germaniae imperio decertat, Celtarum quoque regno exclusa est.

Oto, filius Caroli, ab Otone caesare Luthareae praeficitur, Honoricus abdicato regio nomine receptoque Boiariae regno, Ugros irruentes devicit, conventum celebrem Boiorum pontificum, praesulum, tetrarcharum, populi, procerum in orientali limite apud urbem Tullinam indicit. interfuere Litovalda Austriae et Honoricus Charionum praefectus cum episcopis et antistitibus Boiariae universae. summus Boiorum regulus causas cognoscit, ius dicit, responsa reddit, lites dirimit. Litovalda Austriacus princeps et Christianus Bathavensis pontifex iure disceptant. Litovalda sibi servire volebat praedia, quae Bathavini episcopi in orientali pago possiderent; quaedam etiam oppida Bathavensium ut sua occuparat. episcopus portorium Eburobergomi, Traisemam, urbem divi Hippolyti, Cisomurum, alia pleraque sui templi fuisse et esse quinque testibus conprobavit. hi fuere Boiorum dynastae: Babo Schirorum princeps, praefectus praetorio Boiariae,

25 Tullmam B 34 hy B

24 — addicta est aus der Urk., M. B. XXVIII, b, 86. Die Namen der gräflichen Zeugen heissen dort: Meginhart, Papo, Marchwart et frater eius Rudker, Tiemo 33 Ebersburg a. d. Donau, die Wasserzollstätte von Mautern; Traisen; St. Pölten; Zeislmauer.

Moenardus, Marichardus, frater eius Rogerius, et Thimo hique rem ita se habere iureiurandi religione confirmarunt. praedia quoque Bathavensium omnia immunia fore decretum. piscatio insuper husonum, quam cives Tullini vendicarant, sacerdoti sententia reguli Boiorum
 5 addicta est. piscium id genus carthilaginem habet, siluros Plinius vocat; eos Danubius et Borysthenes alunt. praecipua illis magnitudo, nullis ossibus spinisve intersitis, carne praedulci; etenim optimus ipsis sapor et nulla, ut dixi, ossa sunt. tradit Plinius hos in Oeno amne propter Visbium urbem Germaniae grassari. Visbium autem iuxta
 10 Ptolomaeum, sicuti ex computatione partium et segmentorum existimari licet, ad hostia Aeni amnis conditum fuit, quem nunc literatores Anasum vocant. caeterum alius amnis, qui in Danubium Bathaviae erumpit, in prima syllaba per diphthongon ultimam Oe scribitur et profertur more Graecorum, a Germanis nimirum velut i longum; ille
 15 in prima syllaba primam diphthongon ae habet, latinam servat pronunciationem.

In eodem concilio decretum: quando ea regio Boiariae, taedio vicinorum Ugrorum, ob horum crebras incursationes, in solitudinem redigebatur et (ut verbo imperatoris Otonis utar) sylvescebat, ut alli-
 20 cerentur novi coloni indulgentia et largitionibus, qui nomina sua darent terramque excolerent, tributa, militiae vacationem terram eam repurgantibus atque incolentibus remittendam esse. novos incolas omnium munium expertes fore, constitutum dataque Boiorum episcopis, monachis, sacerdotibus, nobilitati ibi castella, oppida, arces adversus Ugros con-
 25 struendi muniendique potestas. extat de hac praerogativa Otonis tercii diploma, quod Boiis dedit, quemadmodum Theophania augusta, mater eius, rogarat, et Honoricus summus Boiariae princeps et Honoricus Charionum dux efflagitarant.

Hicque anno ab orbe liberato noningentesimo undenonagesimo
 30 obiit, apud Aldaechos inferiores iuxta patrem Beritholdum sepelitur, ubi eius monumentum extat et ostenditur. ducatum eius postea administravit Chunradus, frater Gregorii quinti pontificis maximi. ubi tres et viginti potestatis annos conplevit, relicto filio impubere Chunrado decessit. sub idem tempus divus Voliphoganges Reginoburgensium
 35 episcopus moritur. proximo deinceps anno, qui fuit aerae nostrae noningentesimus nonagesimus quintus, alter quoque Honoricus Boiariae

5 *Plin. XI, 215; IX, 45* 10 *Ptol. p. 156, 1* 26 *Vom 30. Sept. 985, Mon. Boic. XXVIII, a, 243* 30 *Ann. Altah. zu 989* 31 *Vgl. M. B. XI, nach p. 6 u. Riezler, Gesch. Baierns I, 339, Anm. 2* 34 sub — moritur *vgl. Ann. Altah. zu 994.*

regulus tercio nonas Octobris vitam finivit Reginoburgii, ibi in aede Haemeraniana sepelitur, eius mausoleum aduc monstratur.

Huius nunc patrueles, qui Boiaria potiti sunt, referam. Oto secundus regulus Boiorum, filius Lithulphi, nepos Otonis Magni, Suevos et Boiariam simul sex annos administravit. patruele suo Honorico secundo ab imperatore Otone secundo caesare augusto, itidem patruele suo, in exilium acto, obiit in italica expeditione, dum domum redire parat. liberosne reliquerit, ubinam sepultus sit, nemo, quod equidem sciam, tradit. imperator Oto secundus caesar augustus Boiariae regnum quatuor annos tenuit, Oto, eius patrueles, uti dixi, sex, dum Honoricus, patrueles horum, decem annos partim apud Treveros, partim vagabundus exulat. atque illi duo Otones Tigurinam aedem a duobus fratribus inlustribus Boiariae comitibus (ita in diplomate adpellantur) constructam, ab Ugris combustam, quam procures cum uxoribus et canibus et equis aliquot annos monachis deficientibus inhabitabant, druidibus atratis cum praediis reddunt, Hartovicum praeficiunt, prophanos migrare iubent, anno nostrae salutis 979. extat diploma.

Divus Honoricus secundus imperator Pius, felix, caesar augustus, regulus Boiorum, filius Honorici secundi et Gisalae, filiae Chunradi regis Burgundionum, nepos Honorici primi, fratris germani imperatoris Otonis Magni, natus est ab orbe servato anno noningentesimo altero abs septuagesimo Abudiaci (vicus est et arx Boiariae inferioris in ripa Danubii, decem millia passuum supra Reginoburgium occidentem spectat). educatus est literisque institutus apud Hyldesamos in Saxonia; doctissimus fuisse perhibetur. uxorem duxit divam Chunigundam Mosellanam. ambo castimonia insignes, Veneri bellum perpetuo indixere heroicamque vixere vitam; ambo in album superum adscripti aduc coluntur.

Honoricus parenti in ducatu Boiorum successit. religionis studiosissimus fuit. primus imperatorum sacerdotes et monachos ditavit, ipsis venationem quoque indulsit. contubernia ab Ugris, ut explicavi, vastata erant. monachi arrepta occasione ex paupertate, severioris religionis iugo excusso, licentius vivere coeperant, abiecto bardocucullo mystae et Augustiniani ac ex atris albi, ex laneis linei facti erant. Honoricus consilio divi Gothardi, in Boiaria apud Aldaechios inferiores nati, viri perquam eruditi atque boni, templa virorum et sacratarum

2 S. dagegen Hirsch, Heinrich II., I, 175, Anm. 4 7 Ann. Altah. zu 982 17 M. B. VI, 154 22 Vielmehr 973; s. Hirsch, I, 88 24 Auch unten in cap. 5 nennt A. Abach Heinrichs incunabula; vgl. S. 31, Z. 14 u. Anm. 25 Dies aus der Tegernseer Chronik; Pez, Thes. III, c, 504.

foeminarum, qui labente disciplina difficile religionis obsequium interpretando detrectabant, reficit, hos ad castimoniarum abstinentiam arduam redigit. Menoseum Noricorum aedem ab episcopis Reginoburgensibus in paupertatem redactam sacris divi Benedicti imposito
 5 magistro reddit. Bathuricus episcopus Reginoburgensis illam ab Hemma regina Boiorum impetrarat anno servatoris 831. ipsa ab eodem monasterium superius Reginoburgii receperat. idem Honoricus Chimensibus virginibus Gariopyrgam sororem, Bathavensibus Haelicam amitam praeficit. Aldaechium inferius, abdicatis popularibus mystis, in ordinem
 10 divi Benedicti redigit, Pollionas reficit. Tigurinis divum Gothardum dat magistrum invitis monachis id contra instituta esse vociferantibus, Gotosalico quoque episcopo Fruxinense Gothardum, quod alienae incubaret provinciae, carpente. quamobrem Gothardus ad Honoricum redit, pervicaciam druidum incusat. Honoricus Tigurinos petit,
 15 Eburonardum vel ingratis imponit. deinde de integro in Boiaria extruxit a fundamento Neoburgii supra Angilostadium templum; alterum Reginoburgii, quod plumbo textit, et Veterem Aediculam nominamus; tertium Moseburgii; illud sanctis virginibus, alia flaminibus popularibus dicavit.

20 Caeteri Boiorum procures, viri, foeminae episcopique secuti principem suum, plaeraque construxere phana, adnitente et opitulante pientissimo regulo. Angilobertus Fruxinensium pontifex extra moenia urbis divi Stephani aedem synmystis Benedictinis ampliavit et tradit; sacerdotes inde ad aedem divi Viti, ad radicem eius montis migrare
 25 iussit, ubi aduc canunt. Gephardus primus pontifex Reginoburgensis cum fratre Rapotone, Damasia Hochovaritoque oriundus, successor divi Voliphogangis, Prylam in agro Reginoburgensi et Therabetham apud Lycatios divo Benedicto eiusque consecraneis dedicat. Adalobero et Hyldesalicus fratres, Boiariae primorum clarissimi, Chyopagum
 30 non procul a Baro amne virginibus Benedictinis contubernium condunt, Irmodruda, soror divae Chunegundae augustae, Veliphonis secundi satrapis Ambronum in Vindelicia et Boiaria et Aldodoryphi atque Raveburgii in Rhetia sive Suevia uxor, sacratas foeminas ex Aldodorypho Suevorum in Boiariam ad Altonis monasterium et hinc mo-
 35 nachos illuc transtulit, Garolitam virginum maximam coepit. ipsa cum Itha socru in eodem Altonis monasterio humata est, ubi nunc simul diversis cellis virgines et viri sacrati habitant, uno tamen templo psallunt, Brigitani vocantur. consecraneus est Oecolampadius ille,

29 Clyopagum B

6 M. B. XI, 18 10 — imponit nach der Tegernseer Chronik l. c. 505, 506.

graecarum et sacrarum literarum interpres insignis. sub idem tempus Chunegunda, soror Ithae, cuius iam mentionem feci, neptis Otonis Magni ex filia Richolita, coniunx Friderici Damasiae Andechysiiue tetrarchae, divo Stephano et Aurelianis flaminibus conlegium instituit. in eius sepulchro nuper inventus laterculus coctilis est, cui hoc epigramma impressum est:

CHVNIGVNT | PECCATRIX | HVIVS LOCI | DOMINA
TRIX | ISTAM CON | TRVENS AVLAM | II NON. MARCII
OB | A M XX.

Bruno quoque, frater Honorici reguli Boiorum, episcopus Augusta-¹⁰ nus, Strubios, tunc vicum ignobilem, nunc vero caput inferioris Boiariae, qua Danubio Boiemiaque terminatur, quondam coloniam romanam, Augustam Aciliam cognominatam, Augustensibus mystis tradit, ubi quotannis parentalia celebrentur pauperesque centum cum scholasticis pueris pascantur, divoque Mauricio conlegium popularium mystarum¹⁵ apud Augustam Rhetiae instituit, ubi et sepultus est. per idem tempus divus Guntherus apud Turogos nobilissima familia procreatus, in Boiaria aquilonari, qua Boiemiae continuatur, in Noreta sylva, particula Hercyniae, Rinichonacum divi Benedicti monachis aedificavit, Aldaechio inferiori addixit. eadem quoque tempestate Aribo dynasta²⁰ Boiorum in Boiaria, quae est in Norico, Burgilum castellum suum in templum vertit, divo Landoberto dedicat traditque synmystis divi Benedicti; adcolae a lacubus, qui ibi frequentes sunt, Soeum vocant.

Honoricus universa huiuscemodi templa largiter (extant diplomata) collocupletat. mortuoque parente cum Otone tercio, consanguineo suo,²⁵ et Gotosalico episcopo Fruxinensi, caeteris Germaniae optimatibus, in Italiam proficiscitur. nam Crescentius consulatum urbis Romae (alii patriciatum, quidam tribuniciam potestatem vocant) Otonem floccifaciens usurparat. dumque Ravennae Oto castra facit, nunciatur ei mors episcopi romani. Brunonem igitur domesticum suum sacerdotem, virum³⁰ adprime studiosum atque perquam doctum, filium Otonis, nepotem Chunradi, ab Ugris ad Augustam Rhetiae ante annos unum et quadraginta occisi, pronepotem ex filia Litogarda imperatoris Otonis Magni caesaris augusti, pontificem maximum capit, Gregorium quintum vocat,

8 TRVENS sic 19 Benedictis A 29 Am Rande in A: huius uxor Maria Arragona.

10 — instituit vgl. die Traditionsnotiz bei Nagel, Orig. domus Boic. 273 fgd. 16 Herimann. Aug. zu 1029 17 — addixit vgl. Vita Guntheri eremitae, M. G. Scr. XI, 276, 277 19 Rinchnach unfern vom Regen 20 — Benedicti vgl. Mon. Boic. II, 123 23 Kloster Seeon n. v. Chiemsee 30 — nuncupat vgl. Ann. Altah. zu 996—999; Thietm. IV, 18, 21.

per Billegisum archimystam Mogontinum et Hyldevaldam conlegam eius Romam praemittit, ipse cum copiis vestigia horum subsequitur. nono calendas Iunii ab eodem Gregorio Romae inauguratur, imperator caesar augustus a senatu populoque romano adpellatur. Crescentio
5 praecatore pontifice maximo ignoscit gratiamque facit.

Ubi in Germaniam rediit, Crescentius rursus se consulem facit, Ioannem Placentinum pecuniosum ovibus Christi imponit, Gregorium urbe pellit. imperator Oto secundo Romam petit, Crescentium obsidet, capit, eundem cum duodecim urbis senatoribus consciis ante urbis
10 moenia in crucem agit. Ioannem Placentinum nare amputata, oculis exculptis de capitolio praecipitari iubet. Gregorium ovili ecclesiae restituit, senatores plerosque, qui cum Crescentio conspirarant, in Saxoniam secum in exilium deportat mortuoque paulo post Gregorio quinto Romam tercio pergit, Gariobertum Belgam genere, praeceptorem
15 suum, philosophum insignem et mathematicum (vulgus suo more magum vocat) romanum declarat pontificem, Sylvestrum secundum nuncupat. inde in Germaniam redit, Venedorum regiones, intima Germaniae lustrat. Gnison, urbem primariam Boliorum, ad sepulcrum divi Alberti (qui pro Christo apud Boruscos, malorum geniorum cultores, a Sicone
20 deorum sacerdote iaculo confossus, hisce diebus mortem oppetierat caesarique intima familiaritate coniunctus fuerat) votis susceptis, supplicandi gratia proficiscitur, septem provincias pontificales facit. Gaudentium, fratrem divi Alberti, Boiemis archimystam designat. inde ad Aquas Graneas se confert, ossa Caroli Magni reperit. quarto
25 deinde Romam transsitum facit ibique mortem obiit absque liberis, anno ab orbe vindicato altero super millesimum, decimo calendas Februarii.

Honoricus Boius iure consanguinitatis imperii insignia usurpat. viam ferro sibi aperit, corpus augusti in Germaniam defert, intestina Augustae (extat ibi monumentum), reliquum ad Aquas Graneas, ubi
30 Carolus Magnus humatus est, condit. Heribertum, Agrippinensem archimystam (qui tum, ut prudentia, integritate vitae, proinde auctoritate caeteris praestabat, ita primas novi principis constituendi tenebat, nam ab eius arbitrio caeteri pendebant) in potestatem redigit, suffragia comitiaque caesarea tanquam iure haereditario vi extorquet conciliatisque
35 sibi aliorum animis, a Billegiso Mogontino pontifice sacro oleo inungitur, uti mos ab Hebraeis acceptus.

De septem viris et primariis heptarchis, qui sibi deligendi impera-

1 Bellegisum B 21 caesarique in A corrigirt für illicque 36 acceptus est A
15 vgl. Thietm. VI, 61 17 — Februarii vgl. Thietm. IV, 28—30; Ann. Alt. zu 1000, 1002 26 Annal. Altah. mai. 790; Herimanni Aug. chron. 118 30 Herim. Aug. l. c.; Thietm. IV, 31; Heribertum — inungitur vgl. Sigeb. zu 1002; Thietm. V, 7.

toris romani germanicique partes nunc summunt, nihil penitus, ne verbo quidem uno, neque Herimannus neque Romerius neque Segibertus neque Oto noster Guntherusve poeta et caeteri quique proximi horum temporum gravissimi diligentissimique scriptores ullam mentionem faciunt, profecto non omissuri tantam rem, si, uti nostro saeculo sunt, illa tempestate principes illi constituendi caesaris legem ac praerogativam accepissent. res aliter est: nempe longo post tempore instituta, filios semper parentibus, proximos sanguine et adfinitate in demortuorum locum successisse, ab omnibus communiter ducibus, dynastis, satrapis, episcopis, praesulibus, civibus, populo Italiae, Galliae, Germaniae designatum esse rectorem, usus tum, rerum magister, indicat. ego illos demum post fata Friderici secundi fraude, quod pauci facilius auro corrumpantur, institutos et a Gregorio decimo pontifice maximo confirmatos esse compertum habeo.

Cap. 5. Porro Honoricus caesar declaratus ducatum Boiariae committit in fidem Honorico cognomento Hezeloni (sicut diploma augusti indicat), fratri Chunegundae coniugis suae. is Austeroviam templum ab Ugris excisum reficit, ibi conlegium popularium mystarum instituit. Honoricus austriaci limitis dux, Litovaldae (de quo supra mentionem feci) sive, ut alii tradunt, Beritholdi praefecti filius, quod sibi regnum Boiariae, veluti iusto haeredi praereptum, in aliam translatum foret familiam, regi rebellat. Bruno frater regis, ambo Bolissolai Bolanicus et Boiemicus, nondum cladibus satis domiti, novum aspernantur imperium. sed celeriter universi subacti, obedientes imperata faciunt. Honoricus primo in Honoricum orientalis Boiarie praefectum movet, castella diruit, ad officium austriaci limitis ducem vi cogit. Saxoniam Venedi invaserant, sacerdotes crudeliter necarant. Venedos deinde intima Germaniae incolentes petit, eosdem celerius opinione superat; quotannis solitum stipendium pensitare compellit et sub iugum religionis nostrae mittit.

Pacata Germania fines Italiae intrat, universas cis Padum urbes subigit. Ticinum ipso, quo corona donatus est, die irrupit, ferro, igne perdomuit, acceptis obsidibus, rebus italicis compositis, victor in Germaniam revertitur, Saxoniam, Venedos, Boiemos, Bolios, interiora Germaniae Magnae lustrat. inde reversus in Galliam Luthareae mortuo Otone duce, Godofridum, filium Godofridi Arduennensis, praeficit. Valentianas, urbem Hannoniae tum liberam, in limite Lutha-

24 obedientes A 37 Valentinianus B

16 — instituit nach der Randnote zu Ott. Fris. chron. VI, c. 27, p. 241**?

19 — cogit vgl. Ann. Altah. zu 1003; Thietm. V, 8 27 — lustrat vgl. Herim. Aug. zu 1004 35 — impetrat Thietmar VI, 22; Sigeb. zu 1005—1007.

reorum Francorumque occidentalium, quam Baldovinus Flandrorum dynasta occuparat, obsidet. Richardus Nordomanus, Rupertus rex Vestriacorum Gallorum, obsessis in auxilium properant. Honoricus ubi per exploratores certior fit, caedit, obsidionem solvit, vim belli
 5 in Flandros vertit, Gandavo castra admovet. ibidem Baldovinum obsidione claudit. territus is Valentianas reddit, obsides ultro offert, in verba Honorici iurat pacemque iis conditionibus impetrat.

Caesar reddita pace Germaniae, Galliae, Italiae, quod liberis careret, in castello oppidoque suo Babobergomo aedem pontificiam sacrat, divi
 10 Benedicti consecraneis templum extruit, plaeraque praedia, vicos, sylvas, castella, arces, oppida Austriae, Boiariae, Charionum, Styriorum, Liburniae, Noricorum, Breonum, sicuti aliis pontificibus Boiorum Reginoburgensi, Iuvavensi, Fruxinensi, Sabonensi, Bathavensi, Babobergensibus quoque mystis perpetuo donat, quae aduc possident. his
 15 quoque Abudiacum, incunabula sua, addicit arcemque, ne a regulis Boiorum occuparetur, solo aequat. insuper patrimonium suum, dotem Chunegundae, Babobergensibus destinat sacerdotibus; Eburonardum eius urbis episcopum legit, a ditione aliorum archimystarum solvit, ut soli romano episcopo pareat, lege sancit.

20 Benedictus octavus pontifex maximus, ab Honorico evocatus, in Boiariam pergit, Babobergensem aedem dedicat, confirmat diplomate immunitatem a caesare datam. eius diplomatis hoc est initium: Benedictus servus servorum dei dilectissimo sibi in Christo semper domino et gloriosissimo atque serenissimo regi Henrico a deo coronato suoque
 25 spiritali filio, Eberhardo quoque confratri et coepiscopo, sanctae videlicet Babobergensis ecclesiae venerabili episcopo, aeternam in domino salutem et apostolicam benedictionem, praerogativam caesaris sua quoque autoritate confirmat. indictione 11. duodecimo calendas Februarii.

Hisce diebus Lithulphus archimysta Treverum decedit, Megino-
 30 gothus a rege illi templo praeficitur, Adalobero, frater Chunegundae reginae, pontificatum quibusdam faventibus ambit. Honoricus quoque dux Boiorum, Theodericus episcopus Mediomatricum, fratres reginae, Velipho secundus Ambronum in Boiaria Lycatiumque superiorum tetrarcha, cui nupta erat Irmodruda, soror Chunegundae reginae,
 35 adversus regem conspirant, ab eo dotem patrimoniumque Chunegundae

6 Valentinianus B 25 episcopo B

8 vgl. Thietm. VI, 23; Herim. Aug. zu 1007 15 Abach a. d. Donau. 1007, 1. Nov.; M. B. XXVIII, a, 363. Die Urk. gibt keinen Anlass zu Aventins Zusatz: incunabula sua 16 Dagegen s. Hirsch, Heinrich II., I, 90, Anm. 4 20 — dedicat vgl. Herim. Aug. zu 1020 22 Jaffé Nr. 3051 v. 21. Januar 1013 29 Zum flgd. vgl. Herim. Aug. zu 1008.

sacerdotibus distribui nihilque aliud agi, quam ut fenestra sceleribus aperiatur, alioqui ociosis sacrificulis, paupertatem Christi professis, nihil illis, cum ditati forent, flagitiosius futurum conquerebantur. Augustam ergo Rhetorum capiunt, diripiunt, incendunt, Brunonem fratrem caesaris, urbis episcopum, in fugam vertunt, Angilobertum Fruxinensem pontificem cum caesarianis copiis suppetias ferentem caedere quoque cogunt, itidem agrum Fruxinensem depopulantur. pontifex Rhemensis atque Lugdunensis caesari quoque rebellant. Archinovalda Mogontinus aegre in officio perstitit. hoc quoque tumultu Argentoratum diripitur, Treverorum Augusta ab Adalberone occupatur praetoriumque praesidiis firmatur.

Honoricus in rebelles arma movet, ad Rhenum infesta acie contendit, inimicos perdomitat, Sarobrigam et Mediomatricum urbem obsidet, expugnat. Theodericum episcopum, fratrem uxoris suae, ad deditionem cogit, Honoricum, fratrem eius, quem Boiis praefecerat, ducatu movet Boiariaeque regno extrudit. superatis hostibus in ditionemque redactis copias adversus Venedos mittit, ipse Reginoburgium in Boiariam se confert. adsunt legati Ugrorum, pacem cum Honorico perpetuumque foedus componunt. rectori eorum, filio Geizonis, qui obierat anno Christi 996, Gisala, soror Honorici, despondetur hac lege atque omine, ut ille explosa falsorum deorum superstitione, Christi unius et veri et summi dei cultum cum popularibus reciperet. accepit conditionem princeps Ugrus; statim aqua lustrica tingitur, Stephanus adpellatur et a caesare rex nuncupatur. Gisala igitur fatale sortita nomen Stephano tanquam obses et fidei vinculum nuptum datur. cuius ope et consilio Ugri philosophiam christianam sectari coeperunt. Gisala autem lingua Teutonum obsidem valet, crebrum apud Germanos foeminarum nomen. nam maiores nostri vim quandam divinam concordiae amorisque mutui inesse foeminis crediderunt et efficacius obligari animos eorum existimarunt, quibus inter obsides puellae quoque nobiles imperarentur.

Hanto, Veliphogerion, Herimanus, Boso, Vincissolaus, Boiorum optimates, cum Gisala in Ugriam migrant et more Teutonum Stephanum ense, balteo militari accingunt, armis induunt. apud Ale-

4 — vertunt vgl. *Wiponis vita Chuonradi imp.*, *M. G. Scr. XI*, 266 5 Angilbertum — depopulantur vgl. *Hist. Welfor. Weingart.*, *M. G. Scr. XXI*, 460, eine Nachricht, die erst z. J. 1027 gehört 10 Treverorum — firmatur vgl. *Thietm. VI*, 25 13 Vgl. *Ann. Altah. mai.* zu 1009 20 — adpellatur vgl. *Sigeb.* zu 1010 28 — imperarentur *Tac. G.* 8 (nobiles) 32 Besonders diese Namen verrathen, dass A. hier eine uns unbekannte Quelle (etwa die öfter erwähnte ungarische Chronik?) benützt hat.

manos quondam (sicuti est apud Tacitum) arma sumere non ante cuiquam moris erat, quam solennibus diebus conventibusque primores et populus suffecturum comprobassent; tum ipso concilio vel principum aliquis vel pater vel propinquus scuto et framea iuvenem ornabant; 5 haec apud illos toga, hic primus iuventae honos erat; ante hoc domus pars videbatur, mox reipublicae; id nomen, ea gloria erat, si numero ac virtute comitatus emereret. iuxta hunc morem a Boiorum proceribus divus Stephanus arma sumpsit atque illorum opera in pace ac bello usus, gentem suam armorum studiosissimam, proinde a pietate christiana quasi inutili adversaque viris bellicosis abhorrentem 10 in obsequio religionis vi continuit. quod ut facilius adsequeretur, dotis nomine ei coloniae Boiorum Vratizolaoburgium, Pisonium, infra Phischam annem Oedoburgium, Sempronium, Sabaria et alia plaeraque oppida quondam Boiorum infra Phischam adtribuuntur. archimysta proprius genti nomine Aschericus, qui et Anastasius, imponitur, 15 Bregetione, quae et Grana et Strigonium, habitare iubetur. nam antea in ea regione pontifex Bathavensis, archiepiscopus Laureacensis, sacrificia publica, privata procurabat totaque Ugria in decem ditiones pontificias dividitur. Gisala foemina religiosissima Vessobrinum extruxit, singula templa lustravit. quae ad ceremonias ritumque spectabant, magnifice, simul munificentissime largiebatur, phrygionum vicem fungebatur, vestes sacras suis manibus nebat, texebat, sarciebat.

Inter haec caesar Honoricus ad Luthareos adversus fratres uxoris suae arma movet. Honoricus ducatu Boiariae motus, in conspectu 25 caesaris Theodericum, partis Luthareorum praesidem, capit captivumque abducit hocque libere dimisso pacem a caesare rursus impetrat ducatumque Boiorum ab eodem recipit.

Sub idem tempus Chunradus Charionum rector, frater Gregorii quinti pontificis maximi, et Herimannus iunior dux Suevorum decedit. 30 Honoricus Charino limiti Adaloberonem praeficit, Suevis Arionistum, maritum Gisalae consobrinae suae et sororis superioris Herimanni, imponit. caeterum Adaloberonis filii sunt Adalobero episcopus Babobergensis et Marichardus, frater vero Arionistus. ipse Adalobero dux Charinorum praefuit annos treis et viginti; privatus quarto anno obiit; 35 sepultus est apud Gisovertas; contubernium id est sacratarum foeminarum in superiore Boiaria, Vindelicorum Ilmus annis praeterfluit.

Eadem tempestate Gerardus avunculus Chunradi, qui postea rerum

1 *Germ. 13* 24 — recipit *vgl. Herim. Aug. zu 1011* 28 — imponit
l. c. *zu 1012* 37 — impetravit *vgl. Sigeberti chron. zu 1012—1019, M. G. Scr. VI, 355.*

potitus est, Reginero Bergorum, Hannoniae, huius patruus Lando-
bertus, Lovanii satrapes, pacem orientalis Franciae interturbant, Bal-
dericum Leodiensem episcopum multis occisis praelio superant. in
Italia quoque Graeci post Romam nostros premere coeperunt.

Caesar Godofrido duce, viro bellicoso, in Germania cum parte 5
copiarum dimisso, cum uxore Chunegunda, cum caeteris militibus et
equitibus Italiam petit. Romae a Benedicto octavo, internuncio Val-
thero episcopo Spirensi, data, accepta utrimque fide, sexto decimo ca-
lendas Marcii inauguratur. inde Graecos Apulia, Calabria, Picentum
agro, Campania expulit. interea Godofridus, Luthareae inferioris 10
praeses, Gerardum atroci praelio, occiso eius filio, devincit et ad ob-
sequium caesaris cogit; Lovanium obsidet, expugnat. inde in Han-
noniam cum fratre Gothelone castra movet. Regineronem et Landobertum
circa Bergos superat huncque praelio occidit victorque cum fratre,
pacata inferiore Germania Galliaque tentonica, ad augustum, qui iam 15
ex Italia redierat, cum triumpho proficiscitur. inde contra Theodericum
Gandavensem, filium Godofridi, imperata detrectantem iussu impera-
toris revertitur. dumque in conspectu utraque acies iamiam dimicatura
staret, voce ingenti, incertum unde edita: fugite, fugite, caesariani
omnes in fugam coniiciuntur multique a paucis interimuntur. Godo- 20
fridus captus in potestatem hostium devenit libereque tandem dimissus,
ab imperatore veniam praeteritorum inimicis impetravit.

Dum talia fiunt, caesar interiorum Germaniam Venedorumque
regiones percurrit. per idem tempus divus Colomanus Scotorum in
Austria ab incolis tanquam ab hostibus missus speculator in arbore 25
suspenditur, laqueo necatur; eius innocentia statim miraculis divinitus
editis declaratur annoque aerae nostrae 1014 Medolichii ab Megino-
gotho Alberostadiensi episcopo sepelitur, ubi aduc religiose colitur.
in paucis post diebus Honoricus, orientalis limitis praefectus, subito
perit. uxor eius Suanylda; filius Albertus, qui patri succedit; pri- 30
vignus Arionistus, dux Suevus, maritus Gisalae, qui in venatione ante
annos treis ab Adaloberone comite feram adpetente sagitta percussus
interiit. Gisalam Chunradus, qui post Honoricum imperavit, uxorem
ducit. ab illo Arionisto Suevo eiusque filiis Arionisto et Herimano
Zaringii originem trahunt. illi etenim Arionisti et Gisalae liberi Sue- 35
vorum principatum obtinent, privigni Chunradi, qui postea imperavit.

13 Gotholone B 28 Alberostadensi A 30 Suamylda B

6 — inauguratur *vgl. Ann. Altah. mai. zu 1014; Thietm. VII, 1* 24 — co-
latur *vgl. Passio st. Cholomanni, M. G. Scr. IV, 675 u. Annal. Mellicens. zu*
1012—1014, M. G. Scr. IX, 497 29 — succedit *vgl. Ann. Alt. zu 1018*
30 privignus — ducit *vgl. Herim. Aug. zu 1015.*

Is eisdem diebus cum Chunrado patruele suo adolescente coniunctis copiis, apud Ulmam Adaloberonem ducem Charionum adfligit in fugam-que convertit, qui paternum iuvenis ducatum tenebat. Rudolphus quoque Burgundionum rex, avunculus augusti, a suis pulsus ad imperatorem confugit. Veronero Argentoratensis episcopus cum Suevorum copiis iussu caesaris Burgundos pugna superant, Rudolphum vi in regnum reducant. imperator Agrippinam ad hiemandum concedit, Heriberto archimystae, qui tum obierat, Ariovaldam sufficit. ad Aquas Graneas deinde concilium indicit. peracto conventu propter
 10 Charum flumen Evasii ipse et Rupertus rex occidentalis Franciae coeunt. rex procul veniens ut a caesare conspectus est, equo descendit, ad complectendum eum concurrit mutuaque gratulatione ambo principes functi, deinde consilio habito rempublicam christianam, regnum imperiumque Francorum concordia, optimis institutis legibusque
 15 stabilire decernunt conventumque solennem Ticinum indicunt. Franci occidentales, sicuti soboles Germanorum collaudati muneribusque et praemio onerati sunt ab imperatore, adeo ut magnificentia caesaris largitioque opes persicas superasse ferretur.

In Italia rursus Graeci Calabriam, Apuliam, Campaniam invadunt.
 20 imperator ad tutandos imperii fines Italiam intrat, Troiam expugnat, evertit; exactis Graecis Italia Neapolim, Capuam, Salernum aliasque earum regionum urbes in deditionem accipit et Nordomanorum examen, qui minuendae multitudinis domi praegravantis causa Roberto et Richardo ducibus ex Gallia migrarant, in Calabria, Apulia adversus
 25 Graecorum incursationes conlocavit, ibidem eosdem domicilia capere perpetuoque habitare iussit. ita Calabria, Apulia, quae hactenus orientali imperatori paruerant, Nordomanis subditae sunt. qui invitati discordia incolarum, eum omnem tractum Italiae, quae quondam Magna Graecia dicebatur, occupant; ad ulteriora quoque manus avaras
 30 (ut prima et oblata sordent, quando maiora sperantur, atque aviditatis nullus est modus) paulatim extenderunt, utrique imperatori formidolosi; sed haec suo tempori reserventur.

19 *Am Rande in A:* Erchenbaldus episcopus Argentoratensis annotat res gestas Otonis secundi. eius sunt verba: pridie idus Julii facta est maxima caedes Graecorum et Saracenorum ab imperatore magno Otone 2. in Calabria. (982 bei Squillace; s. Erchanbalds [Bischof 965—991] Notiz in Jac. Wimpfelingii Catal. ep. Argent. ed. Moscherosch, Argent. 1651, p. 37).

1 — tenebat vgl. Herim. Aug. zu 1019 3 Rudolphus — confugit Sigeb. zu 1020 5 — superant Herim. Aug. zu 1020 9 — ferretur Sigeb. zu 1022 u. 1023
 19 — redit Herim. Aug. zu 1022.

Augustus pacata Italia victor per urbem Romam in Germaniam redit, Reginoburgii, ubi frequens habitabat, mortuo tum Gephardo episcopo Gephardum secundum, Augustanum mystam, cultus vestium curiosiorem, pontificem legit. inde Babobergomum profectus aegrotare coepit. accito concilio consilioque habito Chunradum, filium Honorici, 5 fratris Gregorii quinti pontificis maximi, nepotem Otonis ducis, pronepotem Chunradi, occisi ab Ugris, generi Magni Otonis, maritum Gisalae consobrinae suae, caesarem declarat. deinde decedit tercio idus Iulii anno Christi 1024, imperii 23, aetatis 52. Babobergomi in templo divi Petri sepelitur. 10

Hac tempestate in Aldaechio inferiore mulier simul enixa est quinque filios. tum quoque Babo ille, qui aduc canitur, patriae meae Abusinae et Rarae dynasta, ex duabus legitimis uxoribus triginta filios vel (ut fama aduc est) duos et triginta atque octo filias tulit, educavit totque simul liberos vivos, superstites reliquit, quemadmodum 15 in fastis Veltoburgensium et Iuvavensium lego. fuit autem is Babo filius Babonis Schirorum principis, frater Otonis primi Schirensis satrapae, et procurator divae Chunegundae augustae, praefectus urbis Reginoburgensis; clarus in orbe tum vixit romano. eundem divus Honoricus secundus imperator augustus, tum Reginoburgii habitans, 20 secum venatum (ut mos est Germanorum principum) cum paucis proficisci iussit. Babo sperans se tempus opportunum nactum, quo tantam sobolem principi maximo commendaret, iuvenes iam puberes, scitos admodum et elegantes, cultu quoque et arte ornat, unicuique comitem adiungit, cum tali prolis globo venatum procedit ad impera- 25 torem. ille visa tanta multitudine Babonem accersit sciscitaturque, curnam cum paucis advenire iussus tot equites adduxerit. Babo respondet: ‚cum uno equidem dumtaxat famulo, sanctissime caesar, praesto sum‘. ‚qui igitur alii sunt?‘ inquit augustus. suscipit Babo: ‚en tui‘, inquit, ‚principum optime, famuli, filii mei, quos tuae maiestati 30 exhibeo, committo, quod bonum, faustum felixque siet, talem electorum iuvenum et fratrum cohortem, in pace decus, in bello praesidium, dono do, ut ingenuam decet sobolem, maxima cura tibi educavi. adolescentes solertes sunt; spero te dignos et utiles reipublicae fore‘. gratissimum munus tale iuvenum fratrum examen augusto fuit; sin- 35 gulos adolescentum benigne adpellat, dextra et osculo excipit, filios nuncupat, secum in aula consistere iubet. universos paulatim prae-

2 — sepelitur vgl. l. c. zu 1023 u. 1024 u. Ekkeh. zu 1024 11 — filios nach Ann. Altah. min. zu 998, M. G. Scr. XX, 774 16 Weltenburger Nekrolog, M. B. XIII, 477? 31 — praesidium Tac. G. 13.

fecturis, vicis, praediis stipendiariis, castellis, parochiis collocupletavit. unde plerosque nobilium Nariscorum, Vindelicorum, Noricorum, Charrionum, Boiorum, Francorum, Rhenensium genus trahere authores sunt. in patria mea etiam nunc quotannis statis diebus eius manes
 5 placantur; cives eidem parentant et inferias dare solent atque omnis memoriae nominisque honos habetur. sed plura in ultimo huius operis libro referam; nunc caetera exequar.

Honoricus quartus, dux Boiorum, frater divae Chunegundae augustae et Friderici Mosellanorum et Luthareae superioris ducis,
 10 a marito sororis, cum is caesar declaratus foret, ducatu Boiariae donatur. Austeroviam ab Ugris excisam refecit; Augustinianos flamines ibi consecravit, ubi Utilo quondam regulus Boiorum divi Benedicti consecraneis templum condiderat et cum uxore Hyldruda sepultus est. praetorium ibi fuisse regum Boiariae et esse mausolea principum in
 15 diplomatibus reperio vetustis. ibidem et hic Honoricus cum uxore Maria situs est. obiit anno salutis 1026, potestatis quarto et vicesimo, quarto calendas Septembris. nec quicquam ultra de eius maioribus conpertum habeo.

Cap. 6. Succedit illi imperator Honoricus tercius caesar augustus,
 20 qui decimum agens annum, ab imperatore Chunrado patre suo, mortuo Honorico quarto Boiariae principe primario, rex Boiorum constituitur; et Elisotruda, quae et Chunylida, filia Canutonis regis Cimbrorum et Angliorum, eidem despondetur curatoresque dantur atque tutores Angilobertus Fruxinensis, Bruno Augustanus episcopus potitumque illum
 25 regno Boiariae undeviginti annos reperio.

Erat Chunradus, pater eius, acer consilio manuque strenuus, charus principibus, populo acceptior. competitor ei fuit Chunradus, patruelis suus. huius rebus Arionistus, privignus illius, et Velipho tercius, Ambronum Lycatiorumque in superiore Boiaria tetrarches, studebant
 30 novique principis imperium aspernabantur. sed horum ambitione facile explosa atque procerum et pontificum consensu factione oppressa Chunradus superior Mogonciaci ab Aribone archimysta ex Boiaria a Burgilo Noricorum, Damasia et Andechysio Vindelicorum (quae castella nunc in templa conmutata sunt) oriundo, sacro oleo inungitur. deinde

17 quarto vor calendas fehlt in B 19 Successit A

22 Eliphtruda in zwei Handschriften Hermanns v. Reichenau, M. G. Scr. V, 123, n. *¹) 23 — episcopus vgl. Wiponis Vita Chuonr. c. 11, 23, 26? 26 — inungitur l. c. c. 1—3 u. Herim. zu 1025 34 — paschalibus vielleicht nach Wipo l. c. c. 15, 16, den A. im Anfange missverstanden hat. Vgl. Steindorff, Heinrich III., II, 439. Vielleicht sind aber dieser wie die flgd

comitantibus Rudolpho Burgundionum rege, avunculo Gisalae uxoris eius, et Canutone Angliorum, Cimbrorum, Danorum, Suionum, Fin-
norum, Gotorum, Nordovicorum, Scandiae, Scandiaviae, Britanniae po-
tentissimo rege, Romam petit mediusque horum a Ioanne vicesimo
pontifice maximo consecratur paschalibus, quos dies victoriae Christi, ⁵
qua devicta morte superatis inferis revixit, festos solennesque habemus.

Imperator subacta Italia in Germaniae fines redit. Ulmae Sue-
vorum oppido conventum peragit, Arionistum privignum, ducem Sue-
viae, Veliphonem tercium Ambronum, Landobergomi in Boiaria, Ra-
veburgii et Aldodoryphi in Suevia praefectum, in deditionem accipit ¹⁰
et, quod pacem interturbant, in exilium aliquot annos relegat.
posthaec Honoricum filium, regem Boiorum, duodecimum nactum an-
num caesarem declarat, ad Aquas Graneas paschalibus ab Piligrimo
archimysta Agrippinensi iungi iubet. peractoque hoc conventu
augustus et caesar in Boariam Reginoburgium transsitum faciunt; ¹⁵
solenne imperii concilium concelebrant. Bruno, frater divi Honorici
secundi, episcopus Augustae Rhetorum, flamen augustalis ibi ex vita
excessit. adsunt legati Stephani regis Ugrorum et Gisalae uxoris
eius, Honorico filio horum regnum Boiariae, quod maiores, atavus,
proavus, avus et avunculus tenuissent, iure haereditario a Chunrado ²⁰
repetunt. quod cum negatum foret, bellum imperatori et regi indicunt
domosque abeunt. huic conventui interfuisse Babonem illum multitu-
dine prolis inclytum patriae meae dynastam, de quo paulo supra dixi,
cum filiis, qui iam Germaniae regiones impleverant, beneficia imperii
possidebant, reperio. Theodomarus, filius eius, Leobergensium (arx ²⁵
aduc est inferioris Boiariae, quam Isara percurrit) et Lungionum
(pagus est Charinorum) praefectus in Vindelicia propter Rhodanum
annem Elisopagum atris druidibus tum condit; posthac inde duo
millia passuum translatus divi Viti adpellant.

Eadem tempestate Ugri repulsam passi Vianam, Boiariae orien- ³⁰
talis oppidum, capiunt. Chunradus arma in Ugriam movet, usque ad
Arrhabonem flumen penetrat, cuncta terrarum caede, praeda, incendiis
complet; ab ulterioribus Ugri fluminibus et paludibus prohibitus,

*Anklänge an Wipo, wie Steindorff vermuthet, als Entlehnungen aus einer Quelle
Wipo's, den verlorenen schwäbischen Reichsannalen, aufzufassen 7 — relegat
vgl. Herim. Aug. zu 1027 12 — excessit vgl. l. c. zu 1028, 1029; Wipo
c. 23, 24? 21 Ungarische Quelle? oder verlorene schwäbische Reichsannalen?
23 vgl. S. 36, Z. 12 fgd. 25 Dietmarus de Lungowe in der Urk. des Klosters
St. Veit, M. B. V, 235 25 Leonberg, Lungau, Elsenbach, St. Veit 30 — re-
vertit vgl. Ann. Altah. mai. u. Herim. Aug. zu 1030.*

penuria annonae coactus, in Boiariae fines revertit. ibi ultro citroque missis oratoribus, de pace agi coeptum. Honoricus rex Boiorum ad Stephanum et Gisalam in Pannoniam proficiscitur. iam enim divus Honoricus, filius illorum (Ugri Emericum corrupte vocant) qui haeres
 5 regni Boiariae ob matrem inde oriundam adserebatur, obierat. rex Boius et Ugrus amicitiam, quae antea cum divo Honorico secundo convenerat, renovant, religione iureiurandi sanciant.

Inter haec Misico Bolius pulso fratre Otone regem se adpellat et Hyldericus quoque Boiemus occiso fratre suo Iacomaro nova molitur.
 10 hi ambo iugum imperii nostri rigida cervice excutere et sui iuris esse conantur. Oto a fratre Bolania pulsus ad Chunradum fugit ab eoque armis restituitur. Misico externi opis egens in Boiemiam ad Hyldericum regulum aufugit; quem cum Hyldericus Chunrado augusto prodere ab eoque gratiam inire vellet, imperator rescripsit, solere Germanos
 15 virtute cum hostibus, non fraude certare nihilque acrius quam perfidiam ulcisci, sceleribus, non nomini hostium irasci; oportere armatum esse, quem oderint. Misico hisce rebus, perfidia nimirum Hylderici et iusticia augusti conpertis supplex ad hunc venit ab eoque divisa Bolania partem ducatumque recepit. dumque talia fiunt, rex Boius
 20 ab Ugris reversus cum exercitu Boiemiam intrat, Hyldericum gubernaculis deturbat in exiliumque Reginoburgium deportat, Boiemis Vratizolaum imponit reversusque Reginoburgium proceribus Boemiae divoque Gunthero adnitentibus Hylderico gratiam facit, ei ducatum restituit isque in verba caesaris iurat.

25 Inter haec Rudolphus Burgundionum rex moritur testamentoque imperatorem, maritum neptis suae ex sorore, haeredem instituit. at Oto, itidem ex sorore nepos, Belgicae, Campaniae atque Caroliae praeses, Burgundiam invadit, castellis plaerisque firma praesidia imponit et ab imperatore adfine suo efflagitat, postulat, ut eius nomine
 30 et auspicio liceat sibi regnum Burgundiae tenere. augustus Burgundiam armatus petit, Murtenam diruit, cis Rhodanum omnia subigit, Genuam intrat, Lugdunum in fidem accipit. ibi archiepiscopus Lugdunensis caeterique proceres in eius verba iurant regnumque Burgundiae finitur, quod a morte imperatoris Caroli tercii coepit mansitque hactenus
 35 annos centum quadraginta quatuor. imperator subacta Burgundia in Campaniam Belgicae primae arma movet. universum eum tractum

9 Hydericus A 36 *Am Rande in A*: Vadicassos Ptolemaeus vocat.

2 — sanciant *vgl. Ann. Altah. mai. zu 1033; Wipo c. 26?* 8 — iurat *vgl. Ann. Altah. mai. zu 1031, 1032, 1034; Otton. Fris. chron., M. G. Scr. XX, 241, 242* 25 — pollicetur *vgl. Herim. Aug. zu 1032—1034; Wipo c. 30—32?*

ferro, igne vastat. Oto his malis coactus supplex venit imperataque se facturum de caetero sacramento pollicetur. augustus pacatis Burgundionum Gallicisque rebus Viridoburgium, Franciae primariam urbem, accedit mortuoque Meginardo urbis episcopo Brunonem patruelem suum, filium Chunradi ducis Charinorum et Matthyldae, substituit. atque cum eodem anno Fridericus Mosellanorum dux absque liberis ex hac vita migrasset, eundem ducatum Luthareamque superiorem Gotheloni, inferioris Luthareae praesidi, in tutelam fidemque committit. post Reginoburgium ad conventus agendos petit; ibi fratrem suum Gephardum, vita functo Gephardo secundo urbis episcopo, in demortui locum adlegit in albumque pontificum Reginoburgensium adscribit. hisce confectis Babobergomum se confert, Adaloberonem ducatu Charinorum movet, eidem limiti Chunradum patruelem suum praeficit. Vratizolao mortuo patre suo Hylderico Boiemiam commendat.

Circa eundem temporis tractum, nempe anno Christi servatoris nostri 1038, Herovicus Sabonae Noricorum episcopus, Brixiam, quae inde decem millia passuum distat, migrat; id oppidum moenibus cingit. posthac est Brixinensis episcopus, qui antea fuit Sabonensis. eadem tempestate Honoricus rex Boiorum caesarque designatus Chunyldam, filiam Chanutonis Angliorum et Cimbrorum regis, uxorem ducit; nuptiae regio apparatu Neomagi fiunt. in Italia vulgus ignobile conspirat saevitque adversus principes; ea seditione episcopus Astensis interiit. ad hunc tumultum comprimendum imperator in Italiam movet, Veronam, Brixiam, Cremonam, Placentiam, Mediolanum percurrit, inde Ticinum, postea Ravennam se confert. interea Mediolanenses authoribus Placentino, Cremonensi, Vercellensi, Mediolanensi episcopis rebellant. imperator Mediolanum petit, urbem obsidet, capit, diripit, vicos, castella imperata detrectantes solo aequat, exurit, vi ad deditionem cogit. Benedictus nonus pontifex maximus Cremonam ad imperatorem proficiscitur; superiores episcopos augusto obtemperare recusantes velut impios et sceleratos pacis christianae interturbatores devovet, perfidis et imperatori fidem frangentibus male praecatur. illi postremo omnium capti in exiliumque acti sunt. imperator Parmae natales Christi celebrat, totam Italiam, superum inferumque mare, Apuliam, Calabriam, Campaniam, omnis tractus perlustrat.

3 *Am Rande in A*: Bercydiam, Berecynthiam, Berocynthia.

4 — adscribit *vgl. Herim. Aug. zu 1034—1036* 6 atque — committit *Sigeb. zu 1034* 12 — praeficit *Ann. Altah. mai. zu 1035* 20 — fiunt *vgl. Herim. Aug. zu 1036* 22 — perlustrat *vgl. Otton. Fris. chr. 243; Her. Aug. zu 1037 u. 1038.*

Interim Oto Belgicus inmemor sacramenti Luthareos incursat, Tullum Leucorum urbem vastat, Barum castellum obsidet. Gothelo dux obsessis auxilio venit, Otonem superat, occidit, caput ei amputat atque illud cum signo tanquam certum trophaeum victoriae in Italiam
 5 augusto mittit. qui compositis rebus italicis per oram sinus Hadriatici mense Iulio in Germaniam redit. pestis fervorque aestatis intolerabilis plerosque nostratum, inter quos et Chunyldam reginam Boiariae, extinguit, septimo decimo calendas Augusti, quo tempore et Stephanus Ungariae rex obiit. cum liberis careret, Petrum, nepotem
 10 ex sorore, adoptat successoremque declarat. nepos Stephani ex fratre cum refragaretur, oculos amisit. migrarunt tum quoque ex hac vita diva Chunegunda augusta, uxor imperatoris Honorici secundi, cum marito immortalitati consecrata, Adalobero et Chunradus, duces Charrionum; Angilobertus quoque episcopus Fruxinensis, Herimannus dux
 15 Suevorum, privignus augusti, et Schebus dux Ugrorum vitam finiunt.

Imperator reversus ex Italia, Soloduri conventum agit; ibi Burgundiae procures Honorico filio suo sacramentum dicere iubet. deinde inferiorem Germaniam petit. dum Traiecti apud Frisios quinquagenalia concelebrat, pridie nonas Iunii repentina inopinataque morte
 20 decedit, anno servatoris nostri millesimo undequadragesimo. corpus Nemetum Augustam transfertur ibique tumulo contegitur.

Mortuo augusto novum principem (ita homines sunt) gens efferata, Ugri atque Boiemi flocci faciunt, imperata detrectant, parere recusant. Petrus Ugrorum rex, cui peculiariter divus Stephanus moriens Gisalam
 25 reginam commendarat, huic praedia, dotem vi aufert; ne cuiquam se inconsulto quicquam tribuat, eandem iurare cogit, insuper in urbem quandam relegat, ubi diligenti custodia observari iubet, omnem copiam adeundi, prodeundi adimit. procures, pontifices, quorum fidem per internuncios Gisala implorabat, quique calamitatem reginae misera-
 30 bantur et eam tutaturos divo Stephano iurarant, regem acriter increpant. nihilominus Petrus in proposito perstat, illos opprimere, quovis modo adfligere, tollere denique pergit, rapit, defraudat, omnia venalia habet, mystas veritatem praedicantes spoliatur, tribu movet, sacrificulos suae

3 *Am Rande in A:* Gotzelo, dux Mosellanus; Götz, Gotzelo, Gotfridus unum.

1 — occidit *vgl. Sigebert zu 1036, 1037* 3 — mittit *Ann. Altah. mai. zu 1038* 5 — obiit *Herim. Aug. zu 1038* 9 — finiunt *vgl. l. c. u. Ann. Altah. mai. zu 1039. Ueber den Namen Schebus vgl. Steindorff, Heinrich III., II, 448, Ann. 4* 16 — contegitur *vgl. Herim. Aug. zu 1038, 1039* 24 — fiebant *vgl. Ann. Altah. mai. zu 1041.*

farinae substituit; virgines, uxores alienas stuprat, viciat. non deerat talia perpetranti pernicioſa aulicorum adulatio, perpetuum principum malum, quorum opes ſaepius aſſentatio quam hoſtis evertit. atque huiuscemodi omnia maxime conſilio Budae fumi venditoris ſcleratiſſimi fiebant. Vratizolaus quoque Boiemiae regulus ſuaſu Petri, fretus 5 eius auxiliaribus copiis, ab imposito reſilit iugo, caeſaris amiciciae renunciat, tributa penſitare pernegat, Bolios amicos caeſaris infeſtat, regem Bolaniae ſe adpellat.

Rex Boius, caeſar designatus, in Boiaria calendis Ianuarii Reginoburgii copias contrahit, in Boiemiam confinem Boiis regionem et 10 genitale quondam ſolum, aduc ab ipsis nomen retinens, expeditionem meditat. Vratizolaus ubi hoc reſcivit, ut a tergo diſcrimen belli averteret, dolo legatos, obſidem filium Spitignaeum Reginoburgium ad caeſarem mittit, ſe in Boiariam eveſtigio venturum, mandata obedienter facturum pollicetur. credulus hiſ caeſar diem illi dicit, Re- 15 ginoburgii hiemat. primo vere Auguſtam Rhetorum petit, legatis Italorum ius dicit reſponſaque reddit. Angilaemis deinde paſchalibus conventum agit, epiſcopis Italiae, quos ſupra in exilium actos commemoravi, gratiam facit, quod errati eos poeniteret, ab exilio revocat templisque reſtituit. peracto hoc concilio Reginoburgium tendit. cumque 20 Vratizolaus, uti condixerat, praesto non eſſet, ad conſpectumque caeſaris, cui nihil ſecum negotii foret, accedere contemneret, praemittit partem exercitus, delectiſſimum quemque ad occupanda itinera occulta ſaltus Hercynei, per quem ad Boiemiam penetrandum erat. nam viam publicam hoſtis inſidebat noſtrisque omnem aditum intercludebat. Her- 25 cynia undique in modum cordis cytharaeve Boiemos cingit; quamvis eos pro nativo muro a Boiis ſeparet, quotannis tamen fere invicem, ut quaeque gens evaluit, aduc praedas agitare ſolent. noſtri per devios tramites anfractusque callium ſylveſtrium, aviis itineribus Orcynium nemus penetrare contendunt, per confragoſa, undique obſtruſa 30 itinera feruntur. tandem ad munimentum quoddam, quod firmo praefidio tenebatur, perveniunt. quod dum defatigati de via difficili oppug-

1 non deerat tamen A 29 Orcinium B

5 — uſque ad ſaxa, S. 46, 3 vgl. Herim. Aug. zu 1039—1041, Ann. Altah. zu 1040, 1041. Auſſer dieſen aber müſſen, wie bereits Steindorff bemerkt, deſſen Aventinſtudien a. a. O. 441 flgd. hier zu vergleichen ſind, auch noch andere, jetzt anſcheinend verlorene ältere Geſchichtswerke hier u. im flgd. zu A's. Quellen gehört haben 10 Zeit und Ort gefolgert aus der Urk. K. Heinrichs, M. B. XXIX, a, 56 20 Wohl gefolgert aus der zu Regensburg am 30. Juli 1040 von K. Heinrich ausgeſtellten Urkunde, Ried, Cod. dipl. Rat. I, 152.

nant, repente undique Boiemi ex insidiis erumpunt, inruunt, nostros caedunt, in fugam vertunt. perpauci caesarianorum fuga evasere. Veronero et Reginardus signiferi cum plerisque occisi sunt decimo calendas Septembris. capti precatore divo Gunthero vita donati, incolomes diligenti custodia servantur; quos caesar reddito Boiemo filio, quem, ut dixi, obsidem habebat, redemit. qui tanto vulnere accepto, Salingostadii proceres cogit, consilium habet, quonam pacto inimicos ulciscatur, cladem acceptam expiet. legati Boiemorum, qui eo quoque de pace foedereque acturi venerant, iussi sunt excedere concilio, redire
 10 domos et regulo suo bellum indicere.

Theodomarus secundus archimysta Saliburgensis tum moritur, Baldovinus a caesare pontifex Boiorum summus capitur. at Vratizolaus intellecta mente caesaris, quod in se hostili animo esset, accito auxilio a Petro rege Ungariae, aditus omneis, vias cunctas, itinera
 15 nota Hercyniae fossa, vallo praeccludit, truncis arborum transversis obstruit, fruticibus obserit, exercitus custodes ponit. rex Boius cum robore imperii Boiemos petit. ubi Hercyniam, qua iter tutum apertumque est in Boiemiam, adtigit, aditum sibi interclusum, viam ab exercitu Boiemorum circumsessam offendit; castra nihilosecius ibi pro-
 20 xime hostes facit. supplicatione decreta, caeleste invocat auxilium, ut quae coeperit, succedant, divinum numen propitiatur. conplures dies eodem in loco stativa habet frustra irrumpere tentat atque consultat, quid agendum sit. non modo dolor, sed etiam pudor angebat. peritos tandem locorum et viae in Boiemiam ferentis, qui non audita, sed
 25 oculis conperta haberent et sylvae latebras omneis pernoscerent, omneis eius calleis percurrissent, accersiri atque convocari iubet. eorum et aliorum, quos idoneos ducebat, consilium habet. his authoribus maiore parte exercitus ad custodiam castrorum relictam praecipit, ut castrorum specie manente, plures de industria ignes fierent, milites quotidie acrius
 30 solito irruptionem totis viribus meditarentur, hosteis inlato terrore retinerent, quo magis Boiemi crederent ipsum caesarem in castris esse. deinde mandat suis, cum trepidantium Boiemorum exaudierint tumultum, a fronte urgeant ad ipsumque eant nec ingredi dubitent, quippe hostes ad semet conversos. caeterum ipse cum expeditissimo strenuis-
 35 simo quoque Hercyniam circuit, silenti agmine clam hostibus pergit ad demonstratum iter callium arduaue semita, ubi nullos esse animadvertit custodes, sed longius a statione hostium remota et qua minime Boiemi rebar, emensis occultis tramitibus, irrepsit, Hercyniam

penetravit, ad planiciem et campos Boiemiae, incolomi milite, nemine resistente evasit hostiumque statione conspecta, strenue armati a tergo se ostendunt nihil metuentibus. quorum pauci, qui congregi ausi erant, caesi sunt, alii caedunt, ad suos recurrunt, integros quoque, antequam discrimen experirentur, in fugam avertunt. fremitu deinde in castra nostrorum inlato, ipsi a fronte ingruunt iterque diversum ingressi, alium terrorem Boiemis inferunt. totis trepidatur hostium castris, Boiemi undique caesarianorum armis fulgentibus ancipiti malo oppressi, undique circumventi, caesi, fugati, victoriam nostris concedunt. neque tamen populus teutonicus laetam aut incruentam victoriam adeptus est; ignaviam necessitas acuerat et desperatio spei causa fuerat.

Caesariani superatis hostibus coniungunt copias; universam Boiemiam per duos et quadraginta continenter dies ferro, igne depopulantur, agros urunt, vicos incendunt, cuncta luctu, caede, incendiis complent. ingenti vi armatorum et frumenti captivorumque numero potiuntur; quippe hostes per occultos tramites, ne quid abscondere possent, antevenerant. regulus Boiemiae Pragae se continebat. inter haec Litvalda, filius Alberti Austriaci limitis praefecti, cum Boiorum orientalium multitudine urbem in confinio Boiariae Boiemiaeque patri suo dolo praereptam obsidet, vi expugnat, filium praesidis capit, in vincula coniicit, captivum secum abducit, maximum pecudum hominumque numerum abigit. caeteri Boii, accolae Hercyniae sylvae successu horum erecti et ipsi per Orcynium nemus in Boiemiam irrumpunt, ingenti captivorum, pecorum, iumentorum abacta, onusti et ditati praeda incolomes domos revertuntur.

Boiemi tot cladibus perdomiti, anxii miserantesque fortunas suas, sibi liberisque et genti Boiemorum providere constituunt. ubi omnibus praeliis sese victos, agrum vastatum, multos mortaleis captos, occisos, regni opes conminutas esse vident, Severum Pragensem episcopum aliosque proceres, suscepta legatione ad caesarem proficisci mandant supplices, qui bellum iramque depraecarentur, ad clementiam provocarent, misericordiam caesaris implorarent ac sine ulla pactione se regnumque in illius fidem traderent, liberos nobilissimi cuiusque, quos caesar imperaret, obsides ultro offerrent iurarentque se imperata facturos, perpetuo in potestate caesarum fore et ducem suum, nisi pareret, captivum adducturos.

Interea Vratizolaus, ubi, quae agebantur, ex nunciis accepit, diffidens rebus suis, tum demum veram deditioem, quam ante simularat, conatur; consilia et insidias suorum antevenit, legatos cum suppliciis ad

Honoricum mittit, qui tantum ipsi liberisque vitam peterent, alia omnia dederent. ultro, quod alioqui necesse erat, Spitognaeum, Otonem, Vratizolaum, Chunradum, filios suos, obsides dat; precibus, dono, pollicitationibus purpuratos, quemcumque oportunum ducebat, ambit, orat,
 5 ut caesarem sibi placarent; se imperata facturum, Reginoburgium venturum, omnes captivos de Bolania redditurum, argenti pondo octo millia pondere Germano, hoc est unciarum millia centum viginti octo pensitare pollicetur; quae unquam vi, fraude vel alio quovis modo cuiquam ademerit, restitutum promittit. quodsi hisce pactis non
 10 staret, ius obsides occidendi caesari foret. continuo Orcynium saltum aperiri securibus, dolabris arborum ramos amputari, vallum excindere, frutices eradicari, aggeres divelli, fossas conpleri, itinera truncis purgari iubet, quo quam latissime patente via absque omnibus insidiis molestiisque victor exercitus triumphantis in morem domum revertatur.

15 Conditiones huiuscemodi ultro oblatae a nostris accipiuntur, qui onusti praeda non sine laetitia domos redeunt. Honoricus Reginoburgium divertit; ibi Albertus et Litovalda, orientalis Boiariae praefecti, revertenti caesari obviam honoris causa procedunt; filium praesidis Boiemi captivum exhibent, res gestas commemorant, mutua defun-
 20 guntur gratulatione principes. caesar gratias agit, se eorum facti semper memorem fore pollicetur, collaudatos et praemiis oneratos dimittit. inter caetera Litovaldae equum regis Boemiae, ephippium, phaleras aureas, argenteas preciosae artis condonavit. vicesimo deinde die, ut constitutum erat, Vratizolaus cum plerisque
 25 optimatibus et amplissimis muneribus Reginoburgium venit. caesaris in senatu curuli sella cultu regio sedentis pedibus lachrymabundus accidit, adoperto capite, calceis pedibus detractis corpus humi prosternit suppliciter veniam praeteritorum orat, Boemiam cum signo reddit, regium nomen, Bolaniam, quam occuparat, abiurat. surgunt purpurati,
 30 pontifices, dynastae, Honoricum per Christum deum optimum maximum, per clementiam eius obtestantur, per superos omneis obsecrant, ut misero et scelus confitenti ignoscat. annuit caesar; Vratizolaus iussus surgere sacramentum solenne dicit, quae pridem verbis promiserat, reprobatur; semissem tributum, quod pactus fuerat, caesar illi remisit.

35 Eodem anno ventus vehemens sylvas, aedificia subvertit, penuria frugum, annona chara fuit. Isacus et Athesis, Noricorum amnes, subito inundarunt, maximam pauperiem accolis dederunt, subito domos,

15 ablatae B

2 Quelle für die Namen? Ann. Alt. zu 1041 sagen: quinque dedit obsides, filium scilicet suum et pueros quatuor principum.

iumenta oppresserunt et obruerunt. voragines ingentes concursu torrentium cavatae itinera ruperunt, eluvies vineas nudavit demolitaque est usque ad saxa.

Dum talia fiunt in Boiemia atque Boiaria, in Ungaria saepius Petrus admonitus a proceribus resipiscere recusat, ad sanitatem redire⁵ contemnit. Ugri igitur authoribus Phiscone, Stoizolao et Pezilone, gentis optimatibus, coniurant, regem adeunt, Budam, intimum Petri, tantorum flagitiorum consultorem, ad necem deposcunt. atque dum is ad regis fidem confugit, regis opem implorat, vi abstractus in frusta minutatim conciditur, duobus filiis eius oculi eruuntur. Petrus tum¹⁰ tumultu istoc, tum conscientia scelerum perterritus, ratus se ubique terrarum tutiorem quam apud suos fore, ad Boios confines Ugris quamquam sibi infestos, quod Boiemis suppetias tulisset, cum paucis aufugit benigneque ab Alberto orientalis limitis duce acceptus Reginoburgium ad caesarem deducitur. verum primum sicuti reipublicae hostis non¹⁵ solum aditu prohibitus, sed in vincula quoque coniectus est. adnitente tamen Alberto, cui soror illius nupta erat, et plerisque aulicis faventibus miserantibusque regiam calamitatem in conspectum Honorici admittitur moxque principis pedibus flens procumbit, fortunam deplorat suam; veniam delicti, simul vitam praecatur. caesar memor rerum²⁰ humanarum inopi gratiam facit, eundem bono animo esse iubet, auxilium pollicetur.

Ugri, ubi aufugisse Petrum viderunt, Ovonem quendam (hunc alii Abantem, alii Obonem vocant) regem salutant, Visseburgii, quam Albam regiam Latini nuncupant, uti mos gentis est, solenni ritu²⁵ renunciant omniaque acta Petri rescindunt. caeterum Honoricus inter haec, perdomita Boiemia, Burgundiam petit, ius reddit; inde Argentoratum ad hiberna concedit; eo frequentes proceres imperii coeunt. Ovo quoque, cum audisset Petrum ad caesarem profugisse ab eoque receptum esse, legatos illo ad explorandam erga se voluntatem regis teutonic³⁰ proficisci iubet illique admissi satis proterve superba legatione defunguntur. 'domine', inquiunt, 'Ovo rex noster, tecum ne bellum an pacem habiturus sit, sciscitatur. ambae conditiones in te sitae sunt, utramvis acceperis, a te certior fieri postulat'. admodum paucis caesar hisce respondet: 'id ipsum, quod percontamini, penes vos et in ar-³⁵ bitrio vestro est. non soleo arma nisi laccessitus capere, quoad per hostes

31 proterva B

4 — recepti, S. 48, 21 vgl. Ann. Altah. zu 1041, 1042; Herim. Aug. zu denselben Jahren.

inimicosque licet, quietem atque ocium amplector, pietatem colo; si neque me neque meos iniuria adfeceritis, prior crabrones non irritabo neque aleam iactabo. quodsi nos priores laeseritis, quid armis Christo propicio possimus, haud dubie sentietis. huiusmodi itaque dictis
 5 placuit legatos ad Ugros proficisci cum Ovonis oratoribus.

Qui ubi in Pannoniam cum mandatis pervenere, rex Ugrus virus, quod animo occulebat, tandem effundere decrevit. Boiariam, quam Austriam, quod ad orientem vergat, vocamus, invadere statuit. ne autem rumor ante facinus emanaret, consilium suum proderetur, ve-
 10 locitate, qua celeritatem famae antecederet, ratus opus esse, omnes copias, equites universos clamculum contrahit doloque omnes mercatores, hospites, externos et legatos accersit, contra ius gentium in vincula coniicit diligentissimaeque custodia observari iubet. deinde legatis nostris pacificantibus de improvviso, dum Boii de pace agi
 15 credunt, Boiariae regnum, quatenus orientem spectat et Ugris continuatur, triplici agmine adgreditur. pars Charinos petit, ipse australem Danubii ripam, alteram dux eius sibi deponit. ambo ludis Februariis, quibus plus aequo Baccho, Cereri, immo etiam Veneri contra fas et placita religionis nostrae indulgemus, nempe altero, ut sacrificuli nun-
 20 cupant, sexagesimae die, nocte silenti absque omni tumultu et strepitu atque maleficio, per latibula, per sylvas, a nemine penitus animadversi, peritis locorum ductoribus ad condictum locum Traesomam amnem prorepunt. quo cum crepusculo ante lucis ortum pervenissent, Ovo nostros somno vinoque sepultos, sub tecto in cubilibus stertentibus nec
 25 quicquam mali suspicantibus, inopinatos, imparatos subito invadit, resistentes caedit, aedificia incendit, pecora, homines abigit. multi mortaleis capti, qui correptis armis se defendere parabant, a multitudine hostium oppressi sunt; a primo diluculo usque ad occasum solis cuncta longe lateque incendiis, caedibus complentur. rex Ugrus circa
 30 Tullinam urbem Boiorum in armis pernoctat, postridie incolomi exercitu, cum ingenti praeda et captivorum numero in Ungariam revertitur. nec unquam alias tanta de Boiaria praedam Ungaria coepit.

At in aquilonari ripa adversa fortuna Ugris fuit. quamvis enim, ut rex iusserat, ipse quoque dux cum suis ad hostia Traesomae nemine
 35 omnino animadvertente evasisset ac, sicuti rex nondum orto sole nostros imparatos, nil tale sperantes adortus fuisset cunctaque depopulatus ingenti vi captivorum, iumentorum, pecudum potitus esset, tamen Albertus et Litovalda duces limitis, subito correptis armis,

raptim conlecto equite, superis vocantibus, Ugros, qui se diviserant, praedae intentos, palantes ac ovantes carptim invadunt, caedunt, proterunt; captivi, viri, foeminae, pueri, puellae, ubi nostrum agmen agnovere, et ipsi resistunt, lanceis, cultris, sudibus, sagittis, lapidibus, luto, furcis, telis, missilibus, digitis, quicquid ira subministrabat, Ugros⁵ adpetunt, incessunt nec in hostem grassari desinunt, donec ea pars ad internecionem deleta, omnis excussa praeda, omnes captivi liberati sunt. dumque victores gratias deo optimo maximo agunt habentque, alia manus hostium, quae in insidiis hactenus delituerat, demum prodit. quos ubi nostri, licet fessi, post tergum vident, superos, caeleste¹⁰ auxilium vocant, fortiter irruentibus Ugros excipiunt; duces nostri in confertissimos hostes incurrunt, aciem perrumpunt, ordines turbant, Ugros propellunt, in fugam coniiciunt; fugientibus ad Marum amnem persequuntur, in flumen praecipites agunt et submergunt; perpaucos hostium fuga servavit. dux Ugrus equo flumen tranat regi-¹⁵ que suo exhibitus ob rem male gestam ducatu movetur oculisque privatur.

Qui Charinos invaserant, a Godefrido eius limitis praefecto, a Veliphonis ducis et Lycationum Boiariae dynastae copiis, iuxta Petanionem urbem Noricorum caesi, prostrati sunt perpaucis fuga²⁰ elapsis; praeda, captivi omnes recepti.

Cap. 7. Hisce diebus, nimirum in quinquagesima, caesar Basiliae summum Boiariae principatum in tutelam Honorico nepoti ex fratre Honorico divae Chunegundae augustae, ex Lutharea Mosellana oriundo, committit. paschalibus in Colonia Agrippinensi conventus agit; frequenti pontificum, sacerdotum, tetrarcharum, satrapum senatu, bellum Ovoni, expeditionem ungaricam indicit. posthaec quinquagenalibus Viridoburgium se confert. Brunonem urbis episcopum, cognatum suum, cum viris et foeminis ad Vilelmium, Narbonensis provinciae praefectum, legat, eius filiam Hagnam uxorem sibi expetit.³⁰

Interim contractis copiis in Boiariam adversus Ugros transsitum facit, 5. idus Augusti apud Aldaechios inferiores fuit. consilio Vratizolai reguli Boiemorum (quod australe latus paludibus, sylvis, amnibus septum erat; incolas omnes Ovo vicis incensis trans Arrhabonem transtulerat) aquilonarem Ungariam (nam eam Danubius interfluit) ter-³⁵

28 Brunonem B 34 omnes B

20 Die Ortsangabe nach einer ungarischen Quelle; vgl. Steindorff, Heinrich III., II, 449 22 — revertitur vgl. Ann. Altah. zu 1042 29 Zu Narbonensis vgl. Steindorff a. a. O. 443 30 Agnes Herim. Aug. zu 1043

restri navalique exercitu adgreditur, Hunnoburgium obsidet. cives desperata salute, iniecta aedificiis flamma, noctu aufugiunt. caesar moenibus dirutis ac solo aequatis Vratizolaoburgio, quod romana lingua Pisonium vocatur, castra admovet, urbem oppugnat; oppidani
 5 deditionem faciunt. idem caeteri omnes eius tractus incolae usque ad Granum flumen missa legatione factitant. novem oppida se caesari permisere. Ovo bis ad Granum amnem cum nostris congressus, bis superatus, trans flumen est repulsus, maxima clade adfectus; unus nostratium dumtaxat periit. caesar Petrum, quem adduxerat, provinciae
 10 armis partae imponere voluit. provinciales pertinacissime refragantur; mori se malle quam huncce rectorem pati confidentissime adseverant. filio igitur fratris divi Stephani, qui initio belli ad Boiemos aufugerat, ea regio, consensu incolarum committitur; praesidio Boiorum Boiemorumque valido, nempe duobus millibus hominum munitur.

15 Caesar dimisso exercitu in Boiariam occidentalem revertitur. Gosolariae deinde in Saxonia concilium regni convocat ibique hiemat. pontificatum Aechostadensem Gephardo tradit. praesto ibi fuere Vratizolaus Boiemus et Roxolanorum Boliorumque legati cum amplissimis donis, absentiam principum suorum excusantes. Gisala tum
 20 augusta, mater caesaris, obiit et in Nemetum Augustam translata, iuxta imperatorem Chuuradum coniugem suum sepelitur. caesar paschalibus in Leodiensi agro regem occidentalis Franciae (quam eius tempestatis scriptores nostri Caroliam vocant) adpellat.

Inde quinquagenales ferias in Saxonia Badobrunae concelebrat.
 25 huc Ovo, nuncio malae pugnae, ut supra dixi, perterritus, legatos mittit, veniam orat, foedus et amicitiam postulat; auri montes, se captivos omnes redditurum, pro his, quos restituere non posset, praecium persoluturum pollicetur. caesar se Reginoburgii consilio Boiorum, qui iniuria adfecti sint, responsa legatis editurum ait. ubi Regino-
 30 burgium perventum est, Ugri rursus ea, quae prius, promittunt. verum cum caesarem iureiurando fidem dare, pacta confirmare postulant, infecto negotio, intra praescriptum tempus excedere Boiaria, domum redire iubentur. caesar cum exercitu vestigia nunciorum insequitur. cum fines hostium nemine prohibente intrasset, delectus agit, exer-
 35 citum lustrat dumque meridionalem Ungariam invadere, munimentum (quod ripae Rabinissae ad arcendos nostros Ovo imposuerat) confectis iam machinis postridie expugnare parat, Ovo missis nunciis pacem

9 nostratuum *A u. B* 14 que fehlt *B*

16 — patruo *vgl. Ann. Altah. u. Herim. Aug. zu 1043.*

supplex petit, partem regni ab hostiis et fontibus Mari fluminis ad fines Charionum, et quicquid intra amnes Litham Phischamque continetur, quae pars quondam divo Stephano amiciciae causa tradita erat, caesari reddit; insuper se quadringenta auri talenta teutonica, totidem serica pallia mulctae nomine tributurum et tanto auri pondere 5 damnum a se datum compensaturum, captivos omnes, Gisalae reginae quaecunque Petrus ademerit, restitutum pollicetur. Pezilonem ducem cum septem aliis optimatibus, in quos animadvertendi more maiorum, si pactis non staret et postridie calendas Decembris verba promissa factis non conprobaret, ius foret, obsidem tradit. unum postremo orat, 10 ut timori suo concedatur, ne in conspectum caesaris venire cogatur. caesar consilio habito conditiones accipit, Honoricum ducem Boiorum et Vratizolaum Boiemiae rectorem ad Ovonem concedere iubet, coram quibus praeunte sacrificulo, Ovo sacramentum dicit, pacta iureiurandi religione sancit. 15

Hisce confectis caesar, regione recepta eaque in fidem Alberto eiusque filio Litovaldae comissa, in Sueviam se confert. Constantiae conventum ecclesiasticum agit, pacem more Germanorum perpetuo sancit edicto. inde Vesontionem urbem Burgundiae Sequanorumque petit, obviam sponsae procedit; eam Mogonciacum deducit; ibi de ea 20 superos consuli reginamque adpellari iubet. deinde nuptias Angilaemis imperatorio apparatu facit. interfuere frequentes pontifices, episcopi, duces, tetrarchae, dynastae, cives Italiae, Germaniae, Galliae. et ne hoc (ut se habent res humanae) perpetuum ac solidum foret gaudium, Litovalda Austriacus adolescens, fulmen belli terrorque Ugrorum, fato 25 concedit; sepelitur Treveris a Poppone archiepiscopo patruo.

Caesar confectis nuptiis Augustam Treverum in hiberna concedit. primo vere, nempe paschalibus Neomagum se confert. Gothelo utriusque praeses Luthareae ex vita excesserat. filii eius Gothelo et Godofridus de regno certabant. dum aduc viveret, inferiorem Luthaream 30 consensu caesaris Godofrido tradiderat; ipse Mosellanum ducatum, quoad vixit, retinuit, quem caesar alteri eius filio in tutelam committere destinarat. at Godofridus refragabatur, principatum fratri invidebat, utrumque ambibat. utrimque diu disceptatum est nec res iniquitate hominum ad ocium et quietem deduci tum a caesare potuit. 35

Interea loci Ovo tanto periculo metuque liberatus, partem quidem regni, quam commemoravi et, ut dixi, iam Honorico reddiderat, verum

6 omnes B 21 appellari A

27 — capite luit S. 55, Z. 31 vgl. bes. Ann. Altah. zu 1044; Herim. Aug. zum selben Jahre.

caetera omnia mentitus est, captivos plerosque, at non omneis reddi-
 dit, pactam pecuniam die dicto non solvit. hieme tota (adhortantibus
 duobus fratribus Reginoburgio in Boiaria ortis) omnibus viribus ex-
 peditionem parat, rursus Boiariae fines, ut priore anno fecerat, incur-
 5 sare fraudulenter meditatur. erant duo germani fratres, Berinulphus
 ac Machothunus, obscuris crepundiis apud Boios occidentales Regino-
 burgii, ut iam narravi, orti; verum per nefas fasque ditati ingenteis
 cumularant opes in aulamque, freti autoritate Nitogerionis episcopi
 Fruxinensis, fratris sui, irrepserant. et ut natura mortalium avida
 10 potentiae et splendoris praeceps est ad explendam animi cupidinem,
 supra quam cuiquam imperito credibile sit, ambire praefecturas (quod
 tum eis per nobiles nondum licebat) frustra coeperunt. proinde ab
 Ugris id ipsum se adsequuturos sperantes, clam Ovonem literis hor-
 tantur, ut simulata pactorum solutione Honoricum cum paucis ad-
 15 venientem fiducia pacis circumveniat, nihil mali suspicantem obtruncet,
 regnum Boiorum invadat; se Reginoburgium tradituros; sin ille non
 veniat, nihilominus Boiariae arma inferat; suum studium, suam operam
 offerunt. Ovo literis acceptis ipsos collaudat, praemiis onerat; alteri
 ducatum, alteri praefecturam Boiorum promittit, incoeptis perseverare
 20 hortaturque. illis rursus impensius, quam exigebatur, operam promit-
 tentibus, eorum consilia exequi studet. verum domestica seditione ad-
 flictus, ab incoepto supersedere coactus est. plerosque commissi in
 Petrum facinoris invidia, postquam decesserat, in miserationem versa,
 poenitebat; quosdam fraudis Ovonis, quae in sua capita redundatura
 25 foret, taedebat; pars Ovonem rem suam alieno periculo curare, pacem
 interturbare, fidem frangere permoleste ferebat. Ovo quoque homo
 ferox et agrestis nobilissimos quosque contemnebat, humillimi cuius-
 que consilio, qui refragari non solebat, utebatur; agricolas aulicos
 scribit, obstrepentis indemnatos levi causa obtruncabat. fit igitur
 30 optimatum in Ovonem coniuratio; ipsum vinctum aut necatum caesari
 tradere constituunt. verum conspiratione detecta, indicium a consilio
 ad Ovonem delatum est. Lorico princeps coniurationis erat; filium
 eius inmissis percussoribus Ovo obtruncat; illum et caeteros authores

5 Das flgd. weist auf eine uns unbekannte, wohl verlorene Quelle. Als solche
 hat man den Freisinger Othochus vermuthet, der aber, wie oben (S. 1, Anm. zu
 Z. 16) bemerkt wurde, wohl kein anderer ist als Otloh von St. Emmeram; und
 soweit des letzteren Werke bekannt sind, enthalten sie nichts Aehnliches 9 ut — cu-
 pidinem vgl. oben Bd. II., 331, Z. 1 26 Das flgd. nach einer verlorenen ungar.
 Quelle 32 Der Name Lorico wird in unseren Quellen, den deutschen wie ungarischen,
 nicht genannt. Vgl. auch Steindorff, Heinrich III., II, 449.

capere nititur. porro Lorico sociique fugam capessunt, ad caesarem evadunt, orbis terrarum domini opem implorant, Ovonis crudelitatem, perfidiam, scelera proponunt. Petri amiciciam ambiunt, cum eo in gratiam rediguntur; caesarem deinde cohortantur, ut Petrum restituat, ab Ovone perfido poenas expetat.

5

Caesar ab hisce persuasus, ut Ovonem arte sua tentaret, huiusmodi re dissimulata in Boiariam cum paucis pergit, dumtaxat Boiis atque Boiemis concomitatus, quasi limitem Boiariae austriacum lustraturus pactamque pecuniam absque bello exacturus potiusque iure quam armis disceptaturus, Boios orientales petit. Ovo, ut vafer erat, 10 Zudinichonem ducem suum cum Nanone a secretis et plerisque aliis primoribus, qui vires et animum caesaris explorarent, cum auri maximo pondere ad Honoricum legat; inopiam et paupertatem excusat, tantam pecuniae summam superiore anno non tam cito cogi potuisse proponit; Loriconem et transfugas iure gentium repetit; eosdem mendaciorum 15 loquacissimos, praedones atque latrones, authores turbarum, discordiae, belli, tumultus esse aperit primosque, qui Petrum expulerint, Ugros adversus caesarem concitarint, fuisse narrat. postulat denique in colloquium se admitti. caesar acceptis muneribus Ovonem dolo suo adgreditur, legatos benigne adpellat, verbis pacem nunciat, caeterum re 20 bellum asperrimum parat.

Ovo rursus impensius supplices legatos speculandi gratia ad caesarem mittit, pacem orat, se suam liberorumque vitam, omnia caesari dediturum; velle se cum eo de his rebus, quae inter eos coeptae neque perfectae essent, agere simulat; uti colloquio diem con- 25 stitueret, petit. sed tercio Honorico iam antea experimentis cognitum erat, Ovonem infidum, genus Ugrorum ingenio mobili, novarum rerum avidum, seditiosum, discordiosumque esse. itaque, quae postulabantur, neque abnuere neque polliceri coepit et inter eas moras promissa, retentis secum legatis Ungaricis expectat. dumque Boiemi atque Boii 30 convenissent, hisce se subsequi iussis, quasi venandi causa Hunniburgium se confert, ibi septem dies conmoratur. nemo omnium adparet neque Ovo, ut pollicitus erat, praesto fuit; tantum abfuit, ut promissa conpleret. caesar Pezilinum, quem, sicuti supra retuli, obsidem acceperat, Nanonemque scribam Ovonis hactenus secum retentum 35

25 perfecte *A u. B*

9 pactamque — exacturus *vgl. die Erörterung Steindorff's a. a. O. II, 444, der diese Wendung u. a. zu dem Schlusse verwerthet, dass A. ein vollständigerer Text der Ann. Altah. mai. vorlag als uns* 24 velle — constitueret *vgl. Caes. b. Gall. I, 47* 34 *Vgl. S. 50, Z. 7.*

nec tum abire permissum, ad Ovonem cum mandatis ire, triduo reverti, mandata referre iubet. illi ubi ad Ovonem devenere, paucitatem nostrorum referunt; facile perpaucis interfectis caesarem intercipi posse docent. idem literis Berinulphus et Machothunus aulae sorices aper-
 5 unt. Ovo ergo quam maximas omnis generis copias comparat, obviam ceu officii gratia caesari pergit. ipsum cum tam paucis adventantem circumvenire dolo simulata pace decrevit.

Caesar quoque inter haec, cui nota fraus Ovonis iam pridem fuerat, cum Boiorum et Boiemorum intenta atque infesta acie in meri-
 10 dionalem Ungariam procedit. iamque exercitus dumtaxat unius diei itinere distabant. Ovo ubi videt Honoricum contra, ac ratus erat, magna vi haud imparatum ad se contendere, praelium, nisi ipse pareat, minime detrectare, fretus multitudine atque paucitatem nostrorum contemnens, missis nunciis statuit die tercio, loco constituto cum caesare
 15 aperto Marte configere. caesar instructos ordines ad locum pugnae destinatum deducit, sed neminem hostium usquam offendit. accersitis consultisque locorum gnaris, ulteriora Pannoniae invadere statuit. Oedoburgio (Sempronium literati vocant) iter facit cumque ad Rabanissam flumen pervenisset, ab interiore Ungaria locis palustribus, per
 20 quos annis defluit, arcetur. caeterum Ugris profugis deducantibus tota nocte recta ripa meridiem versus ascendit, donec vadum pontemque invenit. moxque praesidio, quod ibi Ovo locarat, pulso paludes simul ac flumen impune transsit; nemine resistente ad Arrhabonem aliud flumen iuxta oppidum eiusdem cognominis, quod Scaurinum
 25 Romani vocarunt, pervenit. iamque qui in principiis erant, amnem superant, altera ripa potiebantur. ecce tibi subito latissimam planiciem (ubi quondam deserta Boiorum fuere) armatis, quasi sylva succrevisset, oppletam consertamque cernunt. nihilo segnius caeteri amnem superant, sociis se coniungunt, absque cunctatione aciem in-
 30 struunt.

Caesar posteaquam videt acerrimorum hostium multitudine se clausum, a tergo flumen obstare neque fugae ullam spem esse, confisus causa et arte militari, suos spem in deum optimum maximum dumtaxat conlocare, Christumque adprecatus, signo dato cohortes paulatim
 35 incedere iubet. idem facit hostium exercitus; iam eo ventum erat, unde a ferentariis praelium committi posset, et non longius hostes aberant, quam quo telum adiici posset, cum repente, sive illud divinum munus sive casus fuit, obductae caelo nubes condidere solem. mox

ventus excitato pulvere ora, oculos hostium opplet. deinceps turbo, quo nihil vehementius, cum ingenti fragore erumpit, proximos quosque Ugrorum prosternens, contactos amburens, pariter et consternens; largum quoque posthac imbrem procellae excudunt; ingens adversus aestum pulveremque praecipue fugienteis persequentibus auxilium. nam 5 ea loca plana, omnino sicca, adusta, proinde pulverulenta sunt; quibus etiam nostro aevo illac iter est, adversus vim pulveris specillis oculariis thecisque vitreis uti solent. caesar caelesti beneficio (ita nostri, quos intactos ea tempestas praeteribat, interpretaebantur) animatus, Ugros divina ira attonitos, metu perculsos invadit, caedit, sternit, 10 terga vertere cogit. Ovo postquam suos partim fusos, partim fugam capessere seque cum paucis relictum videt, et ipse fortunae caedit. nostri fugienteis more pecudum inultos trucidant, triginta millia passuum insequuntur; sacrificuli, episcopi capti, hasta regia aurata reperta. Nano scriba interceptus est, in cuius crumenula a zona serica pendente 15 epistola Berinulphi et Machthuni inventa et a plerisque lecta caesari tandem offertur. quam cum ipse legisset, Berinulphum et Machthunum fidei, quam violarant, meritas poenas solvere crucifigique imperat. deinde castra facit receptuique canit.

Boii atque Boiemi, ubi satiati caede sunt, ad castra revertuntur 20 eodemque in loco caesar laneis dumtaxat indutus, item caeteri milites equitesque corpora in solum proiciunt, signum caeleste adorant, Christo domino deoque nostro grates agunt, honorem habent. et quoniam tam laeta atque incruenta victoria contigit (quippe centum dumtaxat ac octo desideravit) oblivionem omnium rerum, more christiano decernit. 25 quicquid hactenus adversus se a quocumque peccatum sit, abolendum censet; omnibus inimicis, qui poenas meruere, ignoscit. ingens haec victoria fuit, anno salutis 1044 quarto nonas Iulii isque dies in fastos relatus, aduc festus est, quem vulgus superstitiosum inter atros computat. sed confecto praelio, tum vero cerneret homines, equos, sagittas, 30 arcus, hastas, enses, vesteis, iacula, tela, caetera instrumenta militiae humi passim strata iacere.

Caesar ob foetorem cadaverum triduo diverso itinere exercitum victorem circumduxit Albamque regiam, Ungariae caput sedemque regni (quamobrem Teutones Stulovisseburgium vocant) cum victricibus signis 35 intrat. certatim episcopi, procures, cives populusque Ugrorum ad

16 Mathuni A

29 *Doch wohl eher als Tag des hl. Ulrich als wegen der Erinnerung an den Ungarnsieg.*

caesarem coeunt, ob tam insignem victoriam gratulantur caesaremque in templum deiparae virginis deducunt, in regio solio conlocant, regem consalutant, in verba eius iurant. caesar Ugros Boiorum iure donat convocatoque consilio Petrum cum popularibus in gratiam redigit, 5 proceres illi sacramentum dicere, eundem praecario regnare iubet, Boiorum Boiemorumque copias eidem praesidii causa permittit. hisce peractis in occidentalem Boiariam revertitur Reginoburgiique supplicatione decreta, per omnia urbis templa (quae complura sunt) sacrificia deo facit. sacerdotes, monachi, virgines, populus frequentes salutatum 10 superos ivere.

At Ovo, cum abiisse caesarem certior factus est, vires reparat, eos, qui fuga sibi consuluerant et aduc palantes vagabantur, colligit. contra Petrus cum Boiemis atque Boiis Ovonem persecuturus, prius ad eum cum mandatis amicos legat, veniam dat gratiamque facit; ob- 15 testatur per Christum eiusque religionem, ut resipiscat, secum in concordiam, in gratiam redeat; se ducatum, quem superioribus annis tenuerit, concedere, modo regis nomen inane abdicet, omnia largiturum, quae petiverit, praeter diadema et sceptrum regni insignia, promittit. Ovo sive avidus imperii, sive quod se Petro committere non audebat, 20 aleam belli denuo se tentaturum respondit apertoque Marte dimicaturum; numen caeli haud dubie pugnae eventu, quinam verus rex sit, declaraturum. porro socii Ovonis rursus cum Boiemis atque Boiis victoribus, cum quibus ante male pugnassent, configere recusant fortunaque superioris praelii deterriti, superos ultra lacescere detrectant. 25 ab Ovone igitur, qui aequissimas condiciones abnuebat, ad Petrum deficiunt. ille a suis desertus, in vicum quendam fugam capessit. verum villa de caelo tacta vix evasit fugamque trans Tibiscum tendit. dum in quoddam templum confugit, incolae, qui ab eo captivi illuc translati fuerant, eundem capiunt, in vincula coniiciunt, vinctum 30 catenis ad Petrum deducunt. ipse dicto die communi sententia Ugrorum et Boiorum condemnatus supplicium capite luit.

Dum haec in Pannoniis Noricoque geruntur, in Burgundia Lida- vicus praeses, Reginoldum, Hagnae reginae avunculum, Honorico parere detrectantem, castellum Burgundionum (quod Piligardae montem vocant 35 et nunc ditioni ducis Viridobergensis subditum existit) obsidentem, praelio cum paucis superat, plerisque hostium occisis caeteros in fugam vertit obsidionemque solvit. caesar Burgundiae fines adit,

16 quam *A u. B*

32 — sancire praecipit *vgl. Herim. Aug. u. Ann. Altah. zu 1044, 1045.*

Soloduri in gratiam cum Reginoldo et Geroldo primoribus Burgundionum redit. ubi haec Godofridus accepit, rursus praecibus, nunciis, muneribus caesarem fatigat; utrumque ducatum ambire non cessat; si modo principatibus ambobus potiatur, quidvis oneris imponatur, oboedienter se laturum promittit. ,quae quidem adversum nos⁴, caesar 5 respondet, ,hactenus Godofridus conmisit, ut in Pannonia decrevimus, scivimus, facile condonamus; cum vero contra ius fasque iniqua adpetere pergat, adversus vinculum fraternae charitatis, citra omnem rationem pietatis ac sanguinis germano haereditatem praeripere studeat, ego, cui summum honorem et maximum negotium supremus caeli im- 10 perator imposuit, inauditum hactenus flagitium, ne dicam parricidium, procul a Germania imperioque nostro avertam. etenim viva lex et iusticiae sum vindex atque adsertor. dabo equidem operam pro virili, omnes nervos intendam, ne huiuscemodi scelus impune abeat.⁶

Godofridus bis iam repulsam passus, cum rege Caroliorum, quos 15 occidentales Francos dicunt, foedus facit. cives deinde, triennio adversus quemvis se ducem secuturos, iurare adigit clamque res novas molitur.

Posteaquam id caesari nunciatum est, conventum principum cogit, magna frequentia eius ordinis Godofridum accersit, qui, quod, quae 20 moliebatur clam aduc esse opinaretur, apparet interrogatusque de foedere et coniuratione, primo fingeat, alia dissimulabat. post ubi dissimulantem testes introducti consciique coarguunt, senatus procerum decrevit, uti abdicatus inferiore Lutharea Godofridus filium obsidem daret in liberaque custodia haberetur. itaque dum utrique principatui 25 inhiat, ab utroque excidit. attamen non longo post tempore, cum pedibus caesaris accideret, veniam praecaretur, ipse quidem dimissus est, verum filius eius pro obside retentus, paucis post diebus ex hac vita migrat. Godofridus itaque iam liberis orbus et egentissimus, cui neque sua chara, quippe quae nulla erant, a caesare deficit, arma 30 summit, de integro bellum renovat; Luthaream, unde amotus fuerat, vi recuperare conatur. praesides inferioris Germaniae, praefectos, cives, agricolas, sacerdotes, fidos Honorico, pariter lacescere, opprimere, vastare non desinit. caesar in Augusta Nemetum hiemat, expeditionem adversus Godofridum indicit. Ianuario ex hibernis progreditur, in- 35 feriolem Germaniam et Brabantiam et finitima loca cum exercitu intrat, Beggalaemum castellum, munimenta Godofridi expugnat, solo

37 *Beggelinheim bei Herim. Aug. zu 1044, meist auf Böckelheim im Nahethale gedeutet.*

aequat, ipsum regione exigit. coactus penuria annonae, relicto ibi validissimo praesidio, ad superiorem revertitur Germaniam. dira tum fames in orientaleis Francos debacchata est; haud ignobiles vici, incolis partim hac peste absumptis, partim diffugientibus execrata loca, 5 ad solitudinem redacti sunt.

Caesar caput quadragesimae, septem deinceps dies Fruxini in Boiaria conmoratus est. legati Petri regis Pannoniarum Daciaeque ibi praesto fuerunt. Ugri, gens avida bellorum, armis adsueta, rapinis et direptionibus finitimorum locupletata, invita iugum pietatis christianae 10 sub Stephano rege uxorio acceperat; excutiendi rursus illud non animus, sed occasio et dux deerat. Petrus potentia caesaris atque maiestate nominis eius opus esse ratus, quo facilius ferocem populum novarumque rerum percupidum in fide atque obsequio contineret, caesarem in Ungariam crebris nunciis evocat, rem arduam incidisse 15 docet, quae, nisi ipse adsit, nequaquam queat componi; periculum non mediocre inesse, nisi maturet. tercius Babobergomi diem solis, quam ab auspicio Palmarum cognominant, inde Gosolariae paschalia celebrat dieque festo Otoni, imperatoris Otonis tercii ex sorore nepoti, Sueviae ducatum, Ebboni a sacris Neoburgensem pontificatum tradit, 20 filio Baldovini praefecturam conterminam, pro qua Godofridus certabat, in fidem atque tutelam committit.

Post haec in Boiariam pergit, Reginoburgii naveis intrat, Bathaviam vectus ibi supplicationum ferias triumphumque Christi ritu solenni perpetrat. post secunda Danubii aqua Boiariam orientalem petit. est 25 oppidum Austriae, Greinon vocant, iuxta; supra id praeruptae rupes surgunt, saxae moles cubant ac prominent, per quas Danubius vasto impetu, ingenti fremitu, qui procul auditur, spumabundus fertur; crebri fluctus hinc proram, hinc latera pulsan; modo cunarum nunc huc, nunc illuc navigia succutiunt vectoresque humido imbre aspergunt. 30 Teutones hunc locum infamem perniciosumque navigantibus a strepitu aquarum Strudelon nuncupant; tum Poenostonos a patiando dicebatur; nam si in illas navis impegerit cauteis, illiditur. ubi hanc perniciem evaseris, aliud continuo malum periculosius cohaerens illi te excipit: in rapidissimos vertices, quibus intorta navis obliqua et gubernaculi 35 impatiens agitur, incidis. vorticosum barathrum aquam contorquet,

3 debachata B 17 Gesolariae B 20 *Am Rande in A*: Beldingus archiepiscopus Saliburgensis 35 vorticorsum A u. B

31 *Der Strudel und die hienach benannte Ortschaft Struden unterhalb Grein*
31 *Poienstein Ann. Altah.*

hiatu maximo haurit atque absorbet, nisi remis pro viribus incumbatur, naveis adtrahit atque subvertit, sed pertinacibus remigibus everberatum veluti navigia classicis eripientibus caedit. ergo nautae ingenti certamine concitant remos, quantaque vis humana esse potest, fluctus, qui in se vebuntur, everberant, undas findunt, gurgitibus navem 5 eripiunt. circum circa habitant remiges horum locorum ab ineunte aetate periti; hos navigantes conducunt, his gubernatoribus haec pericula incolomes evadunt.

Caesarem tum illac navigantem Bruno Viridoburgensis episcopus cognatus eius alia nave comitabatur dumque saxo cuidam eminentiori 10 adlabitur, atra Aethiopis imago, satis nimis aperte, ferale (ut exitus probavit) signum, ibidem consistit, Brunonem adpellat; heus heus, episcope, malus sum, inquit, genius, meus es et quovis gentium proficiscare, meus eris, nihil quidem impraesentiarum agere adversus te habeo; brevi tamen iterum me videbis. cunctis abominantibus pestilens 15 spiritus ab episcopo signo immortalis adpetitus adiuratusque carminibus sacris sub oculis omnium evanuit. atque hoc saxum aduc monstrari solet, cui imposita turris lapidea absque tignis et tecto cognomen ita sortita aduc retinet.

Unde haud procul (decem opinor millia passuum) caesar et comites 20 eius in vico Perseboio (ubi et nos sepe divertimus) appellant. ibidem caesarem Richolita vidua (cuius maritus Adalobero Eburobergomi, primae Boiariae castelli, nunc templi, dynasta, superiore quadragesima decesserat) magnifice hospicio, simul et convivio excipit oratque, ut Perseboios et praedia, quae hisce locis maritus praecario possederit, Veli- 25 phoni tercio, nepoti suo ex fratre, tradat. caesar coenaculum conscendit; dum coram Brunone episcopo et Alemanno praeside Eburobergensi atque Richolita, extendens dextram postulatis annuit, repente contignatio conlabitur. Honoricus in alveum solii balnearii absque pauperie cecidit; Bruno, Alemanus, Richolita margine tabellisque lignei labri graviter 30 allisi, paucis post diebus hoc casu extinguuntur.

Post haec caesar in Ungariam navigat Albamque regiam petit, ubi honorificentissime quinquagenalibus excipitur. ipso die festo Petrus advocata concione regnum Ungariae cum hasta aurata reddit, fascis regni ad pedes caesaris deponit, cum maximo auri pondere, quod 35 militibus suis caesar distribuit. regio inde luxu convivium initur,

19 *Teufelsturm bei Grein* 21 *Persenbeug* Wohl auf seinen Reisen nach Wien und zurück 21 — extinguuntur vgl. auch *Chron. Ebersperg. antiq.*, M. G. Scr. XX, 14.

coena dubia adponitur; caesar armatus armatisque septus ob perfidiam inimicorum epulatur. septem ibi dies absumit. abiturus cunctos accersiri iubet, quos idoneos ducebat, eorum consilium habet. ita more maiorum ex consilii decreto regnum rursus in fidem Petro tradit;
 5 Ugros sacramenta redintegrare imperat, eos non alium regem praeter Petrum et filium eius recepturos, caeterum post horum fata in potestate caesarum fore, persancte deierare, ritu solenni sancire praecipit.

Quandoquidem autem de Eburobergomo tempus admonuit, ut res postulat, rem paulo altius, quo magis inlustris fiat, repetam. in con-
 10 finio Vindeliciae primae secundaeque inter Isaram et Oenum Senones sunt, a vico et praecipue fluvio eiusdem cognominis ita dicti; hic infra Moseburgium cum Isara confunditur. atque hic Vindelicorum pagus apud veteres clarissimis paruit dynastis, quos ex nobilissimo Carolo-
 15 ni, Boiorum Italiaeque regis, sanguine procreatos fuisse reperio. ii in inferiore Boiaria ad Lavarum amnem Paphonusium vicum et millia passuum decem infra patriam meam Abusinam, Longioquados et his proximam sylvam Sivobochos dictam et Sivopagum, in superiore Gisaloveltas et Vallatum, in orientali Boiaria Perseboios, Ibisum et plaeraque alia praedia et castella, quae recensere nihil est operae
 20 praecium, possedere.

Sigardus (quem imperator Arionulphus caesar augustus dilectum suum propinquum adpellat) periit in bello ungarico sub Litavico rege Boiorum, filio Arionulphi augusti, anno aerae nostrae 907. Eburobergomum castellum condidit; cum uxore Gothina Fruxini humatus
 25 est. succedit filius horum Ratholdus; ab Arionulpho regulo Boiorum Charionum limiti praefectus est; migravit ex hac vita altero atque tricesimo post fata parentis anno; ipse et uxor eius Angilomuda sepulti sunt Saliburgii in templo divi Amandi.

1 apponitur A 9 Am Rande in A: Sigardus

			Ratholdus	
		Adalobero	Eburonardus	
	Hyldericus	Adalper	Huldsal	
Adalopero	Eburonardus			

8 — repetam vgl. Sall. Cat. 5, 9; Jug. 5, 3 13 Der flgd. Abschnitt über die Grafen von Ebersberg ist meist nach dem Chron. Eberspergense antiquius (M. G. Scr. XX, 10 flgd.), Chron. Ebersperg. posterius (Oefele, Script. II, 4 flgd.) und nach Urkunden gearbeitet 22 Urkunden K. Arnulfs vom 8. Juli 896 und 15. Mai 898; M. B. XXVIII, a, 111, 116 23 Sowohl die ältere als die jüngere Ebersberger Chronik haben 906.

Excipit soboles Eburonardus et Adalobero primi; bello Ungarico ab orbe servato anno 955 interfuere; soror eorum Billepyrga. templum divo Sebastiano in arce Eburobergomi construxerunt anno salutis 970. ipsi in paucis post diebus vita functi sunt. Oto Magnus plaeraque hisce donavit. Eburonardus absque liberis, nempe caelebs decessit. 5 Adalobero ex Litogarda Adaloberonem, Hyldesalicum Chyopagis et Hyldericum tulit, quem divus Hyldericus Augustae episcopus aqua lustrica expiavit ipsique suum nomen fecit. ambo parentes Hylderici Fruxini conditi esse perhibentur. Hyldericus uxorem duxit Richardam, sororem Marichardi Charini, cui Hadomudam sororem suam vicissim 10 nuptum dedit. illique procrearunt Eburonardum et Adaloberonem secundos; Augustinianis flaminibus conlegium Eburobergomi instituere. Richarda obiit anno Christi 1013, maritus 1019; sepulti Eburobergomi. Eburonardus connubio sibi iunxit Adolaedim in Saxonia ortam. hi Gisovertas contubernium sacratarum foeminarum dicavere anno a 15 Christo nato 1037. Gariopyrgam virginum maximam coeperunt; condonavere huic templo Longioquados, Vallatum, Sivopagum. Adaloberonis coniux fuit Richolita, ex superiore Boiaria oriunda, soror Veliphonis tercii ducis Charionum, filia secundi. quod liberis hi quoque carerent, Eburobergomum in aedem divi Benedicti commutarunt tra- 20 didereque monachis inter alia Paphonusium, in Austria Perseboios, Ibisum; haec quod longius sita forent, duci Austriaco longo post tempore, circiter aerae nostrae annum 1180 tribuuntur. propinquiora praedia Chunradus praesul recepit. imperator Honoricus tercius caesar et rex Boiorum author fit datque diploma Reginoburgii calendis 25 Ianuarii anno Christi 1040. huius quoque Adaloberonis opera Burorum templum locupletissimum, ab Ugris exustum, ad radices Alpium in superiore Vindelicia conditum, cuius curator extitit, atris druidibus sacrisque Benedictinis, reiectis augustalibus flaminibus, redditum est. atque idem Honoricus rex Boiorum Helenogerionem praesulem Tigu- 30 rinum et duodecim monachos Tigurinos eo transtulit. obiere isti coniuges eodem anno, nempe 1045, is sexto calendas Apriles, ipsa pridie idus Iunii in hisceque defecit familia horum tetrarcharum nobilissima. haec ex fastis et diplomatibus Eburobergensium Burorumque accepta ex fide refero; ibidem huiusmodi publica instrumenta caesarum, pon- 35 tificum servantur.

5 celebs *B* 11 et fehlt *B* 18 Am Rande in *A*: Lycatiis Ambronibusque.

26 *M. B. XXIX, a, 56* Vgl. *Chron. Benedictoburan.*, *M. G. Scr. IX*, 220—223, 234 33 *Necrol. Ebersperg.*, *Oefele Scr. II*, 15, 16.

Caesar ex Ungaria reversus (ut ad narrationem redeam) secum Gisalam reginam uxorem divi Stephani abducit, Bathaviae, ubi in templo sacratarum foeminarum eius mausoleum ostenditur, ab Ugris venerabundis aditur, conlocavit. mortuo tum Berinogerione, qui et
 5 Penno, episcopo, Angilobertum, uxoris suae sacrificum, Bathavensibus pontificem designat. inde Francophoron se confert, ubi gravissima aegritudine decubuit, adeo ut desperata eius salute Honoricus summus Boiorum regulus, Oto Suevorum dux, episcoporum plerique, Honorico filio Hezilini, huius Otonis patrueli, imperium destinarint; sed con-
 10 silium illorum frustra fuit.

Caesar sanitatem viresque recuperat, Gosolariam in hiberna concedit. expeditionem indicit navalem, in Phladiroticos adversus Theodericum limitis praefectum traiecit victorque reversus quinquagenalia ad Aquas Graneas facit. ibi frequenti principum senatu Godofrido
 15 in terram corpus abiicienti non solum ignoscit, sed principatum Luthareorumque tutelam, quam vivo patre obtinuerat, reddit. ducatum Mosellanium Gotheloni fratri eius ob ignaviam ademptum Friderico germano Honorici ducis Boiorum committit. conventu peracto Mersoburgium ultimo Iunio, octavo calendas Iulii petit. ibi apparent cum
 20 tributo donisque caesare dignis Vratizolaus Boiemiae, Pomeriorum Zemuzilo, Cathomarus Boliorum regulus. inde calendas Iulii ad Moesiam urbem pergit. conventu ibi peracto, Septembri Augustam Rhetiae adit.

Per idem tempus nunciis crebris, item literis fit certior, treis
 25 erroneos et (ut Clemens secundus appellat) haereticos Benedictum nonum, Sylvestrum tertium, Gregorium sextum pontificatui maximo incubare diversisque locis habitare. Benedictus, quod imperitus literarum esset, Sylvestrum collegam, qui rem divinam procuraret, adsciscit, ipse praedia, vectigalia, negocia prophana administrat, censum ecclesiasticum
 30 exigit, sacram pecuniam promittit atque condit. Gratianus, qui et Gregorius sextus, auro dato Benedicto, divisus cum eo redditibus, utrumque munus obit. caesar in Boiaria copias cogit, Tigurinis Egibertum

25 adpellat A

1 — conlocavit *wahrscheinlich aus Gisela's Grabdenkmal in der Klosterkirche Niedernburg (Passau) gefolgert. Unter dem neueren Denkmal, das dem 15. Jahrh. angehört, liegt der alte Grabstein. Beschreibungen und Inschriften beider s. bei Erhard, Gesch. von Passau, II, 137; ebendort 115 über ungarische Wallfahrten zu Gisela's Grab* 4 — frustra fuit *vgl. Ann. Altah. zu 1045* 11 — asserit *vgl. Herim. Aug. u. Ann. Altah. zu 1046* 12 in Phladirtingam *Her. Aug.* 25 In seiner Bulle für Bamberg? *Ussermann, Ep. Bamb. cod. prob. 34* 32 — abducit *Chron. Tegernseens., Pez, Thes. III, c. 511, wo es aber heisst: Herrandus a rege Hainrico depositus obiit.*

Heriveltam invitis magistrum imponit, Herrandum virum eruditum, quem antea praesulem ingratis monachis praefecerat, secum abducit. ut avariciam letalemque ambitum ac reipublicae christianae perniciosissimas pestes ab orbe romano abigat, in Italiam cum exercitu maiore quam priores principes proficiscitur. Veronae substitit aliquot dies, 5 ultimo Octobri, sexto calendas Novembris Ticinum ad conventus agendos contendit. peracto concilio hinc castra Romam versus movet. Decembri Sutrium pervenit, ubi consilio habito Benedictum, Sylvestrum, Gregorium exaugurat, Suitogerionem Babobergensium secundum episcopum, genere Saxonem, bonis artibus et scientia sacrarum literarum 10 praeditum, pontificem maximum legit, Clementem secundum adpellat, Gregorium sextum in Germaniam relegat. post haec caesar, principes et episcopi romani simul Romam pergunt.

Dum talia in Italia fiunt, flagrans in Ungaria armorum flamma exarsit, multos mortaleis extinxit. Ugri bellis et incursionibus in 15 alias regiones impetum facere adsueti atque inde ditati, quod eis per pietatem christianam et sub regibus christianis non licebat, a Petro rege simul et Christo deficiunt, cum caesarem longius, quam ut auxilium ferre posset, abesse accepissent. in extremis igitur Ungariae finibus coeunt, Andream quendam hac lege atque omine, ut novum 20 crucifixi cultum explodat, veterem et avitam religionem restituat, regem salutant. Andreas avidus imperii, qui aliter regno potiri non quibat, tunc quidem annuit. fit senatusconsultum, Christus exhibitur. dii gentis veteres recipiuntur. proceres populusque Ungaricus huiusce coniurationis conscii: procul procul, ingeminant, a viris fortibus, gar- 25 ruli, imbelles, ignavi, meticulosi, effoeminati sacrificuli, cum semiviro grege, cum decimis et mendicis in malam crucem abeant ad Teutonasque suos redeant. templa deinde incenduntur, sacerdotes, monachi, episcopi praeter tres, inter quos divus Gerardus, advenae, hospites, 30 externi, indigenae, qui fidem regi servare, Christum abiurare recusabant, crudelissime passim contrucidantur. unus quoque principum Zaunico nomine perire maluit quam fidem violare. Petrus, qui hisce diebus in confinio Boiariae atque Ungariae cum Noricis venabatur, de improvise circumventus, fortiter triduo dimicans, omnibus suis amissis tandem intercipitur; ad Albam regiam traductus, oculos, genitalia 35 ferro amisit ex vulnereque et plaga obiit.

11 appellat A

10 genere Saxonem *nach Herim. Aug. zu 1047* 29 quos dürfte auf episcopi, nicht auf tres zu beziehen sein; nach seinen Vitae wenigstens (A. S. Boll. Sept. VI, 723 und Enälcher, Rer. Hungar. mon. 229) ist Gerhard eben in dieser Verfolgung umgekommen.

Andreas tum a tribus episcopis, quos huic cladi superfuisse commemoravimus, rex renunciatur potitusque nemine refragante Ungaria, edicto christianismum instaurat, colere plures deos capitale fore sancit. deinde legatos ad caesarem in Italiam proficisci iubet, qui ipsum munibus, purpuratos donis placarent docerentque Petrum domestica
 5 seditioe interemptum; percussores omnes poenas dedisse, se a popularibus regem salutatum. quodsi caesar author fieret, se tributum quotannis pensitaturum redditurumque omnis conspiracy authoris pollicetur; se nihil impensius cupere quam cum amicitia et gratia
 10 caesaris regnare. caesar, licet aegerrime ferret necem Petri vindictaeque avidus esset, tamen pro tempore dissimulata ira, quod tum aliis occupatus foret, legatos secum Romam visum aedem divi Petri ire imperat; ibi responsa editurum et quod bonum aequumque sit, facturum asserit.

15 Cum ergo Romam pervenisset, anno ab orbe ab inferis vindicato millesimo quadragesimo septimo, octavo calendas Ianuarii, cum uxore Hagna a Clemente secundo pontifice maximo consecratur, imperator caesar augustus adpellatur riteque rebus divinis perpetratis pontifex maximus, augustus, augusta imperatorio pontificioque cultu, flaminibus,
 20 episcopis, sacrificulis, senatu populoque romano, equestri ordine, militibus deducantibus et concomitantibus ad Lateranense praetorium procedunt. nemo non donatus abivit, nemo a sermone principis tristis discessit. imperator, sacerdotes, flamines, senatum populumque romanum, nullum posthac pontificem maximum capturos, nisi quem caesares
 25 more maiorum legerint, iurare adigit. posteaquam aliquot dies festa pace Romae conmoratus est, partem exercitus cum augusta domum remittit, quae filiam Ravennae peperit. ipse cum reliquis copiis ulteriorem Italiam, Campaniam, Calabriam, Apuliam finitimasque regiones perlustrat, castella male obsequium praestantia expugnat, ad deditio-
 30 nem cogit, ius dicit, responsa reddit. Nordomanis, qui iis locis diversabantur, dat duces. Beneventanos, quod socrum suam a Gargano monte redeuntem aliter quam augustae matrem tractarant, nempe cives tumultum concitarant, male mulctat. rebus itaque italicis compositis atque firmatis in Germaniam rursus reverti statuit. Mantuae pascha-
 35 libus rebus divinis operam dedit; morbo ibi gravissimo laboravit.

Posteaquam convaluit, Augustam ultimo Iunio venit, Ebboni urbis episcopo vita defuncto Honoricum substituit. cumque expeditionem ungaricam meditatur, Godofridus dux Luthareorum Baldovinum Flan-

15 — Clemens secundus pont. max. vgl. *Herim. Aug. u. Ann. Altah.* zu 1047
 24 nullum — adigit vgl. *Sigeb.* zu 1046.

drum, Theodericum Flarodingii limitis praefectum in suas partes trahit, ipsis adiutoribus rursus rebellionem facit, imperatori dicto audiens non est, conterminas sibi episcoporum provincias depopulatur, Neomagi palatinas aedes incendit, urbem Chaborum Virdunum dolo capit, diripit, exurit.

Eadem tempestate Andreas Ugrorum rector crebro legatos supplex mittit. primo de nece Petri se purgat, deinde se invitum coactumque ab Ugris regnum suscepisse; eos, qui adversus Petrum coniurarint, partim a se trucidatos, partim in custodia, quos redditurus sit imperatori, servari docet. postremo annum tributum pollicetur, se in clientelam caesari dicat, si eius beneficio, authoritate et pace rerum ungaricarum potiatur. caesar Ugris respondet, curae hanc rem sibi fore hasque ob causas dilata expeditione pannonica, classe et exercitu ingenti comparato, tradito Mosellanorum ducatu Alberto, pedestribus atque navalibus copiis adversus Godofridum sociosque eius ad inferiorem contendit Germaniam. primo Theodericum agreditur, in Frisiam per Rhenum navigat, Rhinoburgium et Flarodingiorum urbem capit. verum perpetuis paludibus et sylvis prohibitus, nulla re memorabili gesta, immo non mediocri clade accepta revertitur. nam adversarii praedatoriis scaphis, latrocinantium piratarumque more caesarianos insequentes, extremos primis caedentibus adfligebant. in hac expeditione Honoricus sextus legatus Boiorum obit, dum uxorem ducere, nuptias facere parat.

Sub idem tempus ex vita migrarunt Oto dux Suevorum, Poppo archimysta Treverensis, Clemens secundus pontifex maximus 7 idus Octobris. imperator nataleis Christi in Saxonia Pulochii concelebrat, nunciis romanis, qui eo venire, postulantibus Popponem Sabonae Noricorum episcopum, virum sapientem ac studiosum, pontificem maximum declarat ex consilii decreto, Damasum secundum nuncupat, ab episcopis quibusdam Romam eundem deduci iubet. Hartovico cancellario suo pontificatum Babobergensensem tradit, Ebboni Fuldense coenobium. post Viridoburgium, inde Sueviam, deinde Boiariam petit. quadragesima et paschalibus Reginoburgii conmoratur. Otoni Suinophori praefecto Sueviae ducatum in fidem Vratizolao Boiemorum regulo,

16 *Am Rande in A*: credo Hollandiam ita vocari; nam et Traiectum Frisiae tribuunt, quod est Hollandiae; amplius quaerendum est.

5 urbem Chaborum *vgl. Sigeb. zu 1048* 17 *Vgl. Lamberti Ann. zu 1047, M. G. Scr. V, 154* 26 *Todestag wohl nach den Necrologen von St. Emmeram und Salzburg, M. B. XIV, 396. Zum flgd. — Friderico vgl. Her. Aug. u. Ann. Altah. zu 1048* 26 *Pholide [Pöhlde] Ann. Altah. u. Lamb. Ann. zu 1048.*

placueris et aliis principibus praesentibus commendat. dein Sueviae fines percurrit, triumphum Christi apud Turicos refert, veneratur. quinquagenalibus Soloduri conventum Burgundiae agit. post haec per Franciam antiquam in Saxoniam pergit. in autumno redit et in Mediomatrici cum agro cum Honorico occidentalis Franciae rege convenit, more maiorum amicitiam gentilicam renovat, iureiurandi religione sancit.

Inter haec Godofridus Albertum ducem Mosellanum se insequentem et deinde dimissis copiis cum paucis agentem, nil hostile suspicantem dolo subito circumvenit, fortiter dimicantem occidit. ducatum eius augustus Eburonardo Elisatio tradit, alterum Friderico. inde ad hibernacula in Boiariam concedit, natalibus Fruxini; Gotovaldam magistrum epistolarum Aquileiensem nuncupat patriarcham. Brunonem episcopum Tullensem, divini humanique iuris consultissimum, veteri et tetra christianorum disciplina animum temperatum virtutibus habentem, utriusque linguae peritum, in Elisatia claris natalibus oppido Daburgio, patre Hugone Haganosaemo, matre Haelica, qui Ophonaemum condidit, ortum, pontificem maximum designat isque continuo deductibus iussu imperatoris Hugone episcopo, nuncio romano, Eburonardo archiepiscopo Treverum, Adaloberone Mediomatricum, Theoderico Vir-
dunensi pontifice Romam migrat, ubi universis faventibus maximo honore excipitur Leoque nonus pridie nonas Februarii auspiciore nomine adpellatur moxque ecclesiasticum agit conventum, legem ambitus, quam symoniam vocant, denuo redintegrat. Godofridum, Baldovinum, Theodericum, hostes reipublicae iudicatos et proscriptos, quod
augusto fidem non servarent, devovet.

Cap. 8. Imperator Reginoburgium calendis Februarii petit, ducatum Boiorum Chunoni sive Chunrado in fidem atque tutelam committit. interea Theodericus superior a caesarianis interimitur. caesar adversus socios eius Godofridum et Baldovinum arma movet, ad Aquas Graneas castra facit. huc Leo pontifex maximus peracto Rhemis Galliarum occidentalium conventu ecclesiastico venit. Godofridus territus concordia principum severitateque Aquas Graneas cum suppliciis petit, peccatum fatetur, veniam orat et precatore pontifice maximo vitam impetrat, caeterum Treveros in exilium relegatur, arcta custodia ab urbis archimysta adservari iubetur. post haec

3 Sododuri B

10 — devovet *vgl. Herim. Aug. u. Ann. Altah. zu 1049* 13 divini — habentem *vgl. Liv. I, 18* 16 Haganosaemo *vgl. Annal. Saxo zu 1048: ex castello, quod dicitur Egenesheim* 26 — mittit *vgl. Her. Aug. u. Ann. Alt. l. c.*

augustus Baldovinum Flandrum petit in ditionemque vi cogit. pacata itaque Germania inferiore Mogonciacum cum primario sacerdote ad conventus iuridicos et pontificios agendos se confert. hisce peractis Leo per Boiariam hieme Romam migrat, regiones Italiae ultra Romam sub iugum augusti fulmine suo mittit. 5

Caesar Bulochii in Saxonia hibernat. Traiecti paschalibus studiis divinis operatur. perdomitis undique hostibus atque inimicis reipublicae ungaricam meditans expeditionem, Noreiobergae, oppido gentilicio, concilium universae Boiariae cogit. episcopi Honoricus Babobergensis, Gephardus Aechostadensis, Chunradus Augustanus, Gephardus Regino- 10 burgensis, Angilobertus Bathavinus, Baldovinus Iuvavensis, Aldovinus Sabonensis, Nitogerion Fruxinensis advolant. item Chunradus summus Boiorum regulus, duces et tetrarchae Boiariae, Velipho Charionum, Lycatium et Athesinorum praeses, Albertus austriaci limitis praefectus, Oto Schirorum dynasta, praefectus praetorio Boiariae, Fridericus Da- 15 masiae princeps et plerique alii Boiorum procures praesto sunt; totius Boiariae nationes apparent: Narisci, Chamabi, Boethi, Alemani, Sudini, Ilissii, Bachuni, accolae Hercyniae sylvae Boiemisque continui; capita aliarum nominasse sufficiat: Vindelicos, Noricos, Austriacos, Stirios, Charionas, Iuvavenses, Burgusios, Tyrolios. cum hisce omnibus de 20 bello Ugris indicundo imperator consultat. decernunt rei militaris periti, ut Boii urbem Hunnoburgium superioribus annis ab augusto dirutam, in confinio Ungariae atque Boiariae communiter instaurent, aedes, moenia reficiant, fossa, vallo muniant, coloniam Boiorum eo deducant ibique, dum haec fiunt et operi Boiorum plaebes instat, 25 caeteri castra faciant, armatorum excubias (qui illos intentos urbi condendae interim defendant) conlocent.

Gephardus igitur patruus augusti, pontifex Reginoburgensium, Cambodunensi Rhetorum monasterio a nepote donatus, cum copiis pontificum, mystarum et praesulum atque monachorum Boiariae Un- 30 gariam petit, locum superiorem occupat, Ugros id prohibere conanteis in fugam vertit, maxima clade adficit, fines eorum ingreditur, inde praedas agit. veniunt in tempore Chunradus primarius Boiorum princeps et Albertus Austriacus cum Boiariae dynastis; castra metantur, ea carrucis (ut mos est Germanorum) in orbem cingunt. caeteri aedes, 35 templa reficiunt, pars moenia extruit, pars fossam ducit, reliqui aggerem iaciunt; hi palos figunt, alii vallum struunt. Ugri permoleste ferunt,

11 Adovinus B

6 — autumno vgl. l. c. zu 1050 9 Die flgd. Namen wohl nur gefolgert aus der Angabe der Ann. Altah.: principes Boiariae totius 18 — sufficiat Tac. Germ. 43.

urbem novam velut claustrum ac obicem suis cervicibus imponi. copiis igitur omnibus undique coactis provolant, aliquot in subsidiis considunt, alii castra undique noctu decimo calendas Octobris adoriuntur, imbrem sagittarum veneno illitarum effundunt; uni tabernaculo ducentas amplius sagittas adhaesisse literis proditur; nemo tamen nostratium, quod mirari subit, vulneratus est. nam dimenso opere fortiter resistebant castraque defendebant. duces et procures alacres militem cohortabantur et optimorum imperatorum et fortissimorum militum officia strenue simul exequiebantur; omnia providebant, pugnabant, hostem 10 feriebant, contis, hastis, securibus amazoniis, telis, missilibus submovebant. summa vi septem dies castra oppugnata, summa ope defensa sunt. tandem Boii conglobati impetu, quam maximo possunt, in Ugros oppugnationi intentos dispersosque erumpunt, caedunt, sternunt, mactant, in fugam coniiciunt, fugienteis ad exercitum in insidiis 15 latitantem persequuntur et hi divinitus territi terga dant.

Boii potiti victoria grates deo optimo maximo supplicatione decreta agunt, ad castra incolomes revertuntur, opus coeptum perficiunt, portas claudunt, colonos deducunt, aedes, agros dividunt, validissimo civitati praesidio imposito domos quisque suam abeunt. quod ubi Ugri accepere, undique ex omni Ungaria, Pannoniis et Dacia viribus coactis, 20 urbem obsidione die solis cingunt. quatuor deinceps continenter dies vallum oppugnant. oppidani fortiter resistunt. tandem Ugri undique flammam, fervefacta iacula, ignitas tragulas, candenteis glandes, faculas ardentes, taedas, fomenta sulphure ac bitumine illita in casas (quae 25 scandulis more Boiorum, pars aduc stramentis tectae erant) in vallumque passim iactare, admoveere palis, sudibus coeperunt. illa celeriter ignem concipiunt. Ugri tum maximo clamore, quasi parta iam et explorata victoria, nostris extinguendo igni deditis, pars vallum destruere, aggerem excindere, fossam adaequare, pars portas effringere, scalas 30 moenibus admoveere, alii inrumpere parant, quidam circumire, missilibus incessere incipiunt. tum repente ventus coortus conatus hostium frustratur, ab omni caeli cardine ignem extinguit turturque obsessos circumvolitat, quod tanquam bonum faustumque omen atque praesidium oppidani accipiunt. invicem se cohortantur, quo caeleste signum vocet, 35 in hostem pergere statuunt, impetu ac agmine facto erumpunt, hostes imparatos, more triumphantium magis quam dimicantium sese agitantes adgrediuntur, caedunt, in fugam vertunt, inultos more pecudum mac-

5 nostratium *B*

3 *Nocte Thebeorum* [22. Sept.] *Ann. Altah.* 5 *Ann. Altah.* 8 et optimorum — feriebant *Sall. Cat. 60, 4* 27 quasi — victoria *Caes. b. G. V, 43.*

tant tantaque caede Boii in Ugros debacchati sunt, ut sex naveis hostilibus cadaveribus oppletas fuisse in acta relatum sit. Ugri caelitus territi posthac Boios incessere supersederunt.

Dum haec in confinio Boiariae atque Ungariae geruntur, imperator in Saxonia Gosolariae copias cogebat. rumor erat Cathomarum Boli-
orum regulum Silesiam, ab augusto Boiemo praesidi datam, armis
adfectare. Cathomarus ubi istaec accepit, ad imperatorem venit,
rumorem de se temere natum coarguit. caesar excusatum eum habuit
domumque redire iussit. per idem tempus Baldovinus iunior Flan-
drensis Luthareos vastat Honumque capit. augusta filium peperit
autumno.

Imperator in Saxonia eodem in loco hiemat natalesque Christi servatoris nostri concelebrat. Augustam Rhetiae ad conventus agendos, quibus et Leo urbis Romae episcopus interfuit, calendis Februariis in quadragesima Nemetum Augustam, paschalibus vero ad Coloniam
Agrippinensem proficiscitur, filium sacro fonte lustrat, Honoricum nuncupat, successorem et haeredem imperii declarat; in eius verba plerosque, qui aderant, principes, episcopos iurare praecipit. conventu peracto Boiariam petit coactoque exercitu Ungariam invadere imperioque subigere tentat. diem, quo deipara virgo relictis terris ad caelos
migravit, festum Bathaviae agit. ibi Godofrido ab exilio revocato praedia quaedam stipendiaria archimystam Agrippinensem reddere praecipit et illum Baldovino Flandro opponit. caeterum Gephardum patrum suum, episcopum Reginoburgensem, Vratizolaum Boiemiae, Veliphonem Charionum rectorem, cum Boiis atque Boiemis Daciam,
aquilonares Ugrorum regiones vastare iubet. ubi illi fines hostium adtigere agrosque urunt, aedificia, vicos incendunt, eiusmodi tempestates sunt consecutae, ut expeditio necessario intermitteretur et continuati-
one imbrium, torrentium fluminumque diluvie, plerisque equorum et mortalium absumptis, sub papilionibus milites contineri non possent
itaque cunctis praeda, igne, ferro adtritibus domum revertuntur.

Porro imperator cum valida Francorum, Gallorum, Boliorum, Longobardorum, Venedorum, Suevorum, Saxonum manu Pannoniam, australem Ungariae partem, terrestri itinere absque carrucis, annona equis clitellariis advecta, invadit, sed paludibus fluminumque eluvie

15 Augustum B

2 l. c. 5 Kazemer Ann. Altah.; Gazmerus Her. Aug. 10 Vgl. Sigebert. zu 1051: invaso Hagionensium comitatu und zu 1053: Hoiium oppidum incendit
12 — aperiunt, S. 69, Z. 25, vgl. Her. Aug. u. Ann. Altah. zu 1051 27 eiusmodi
— possent Caes. b. G. III, 29.

iter sibi interclusum offendit longisque anfractibus alluviones amnium, qui iugi pluvia aucti excreverant alveosque egrediebantur, circuit, per Charionum fines Ungariam intrat. hostes in continentes sylvas ac paludes se suaque omnia contulerant, pugnandi aperto Marte potestatem nequaquam caesari faciunt. pabulum, aquarum fontes corrumpunt. interdum se a tergo, a fronte, modo a leva, dextra ostendunt, postremos in agmine tentant ac statim regrediuntur, rursus aliis, post aliis minitantur neque praelium faciunt neque ocium patiuntur, tantum caesarianos fatigant. romanus imperator ubi se dolis fatigari videt
 10 neque ab hoste potestatem configendi fieri, quoad conmeatus stipendiaque militibus suppetunt, universa, quocunque pergit, frumentis succisis, aedificiis incensis depopulatur, solis templis manus abstinet, alia cuncta in vastam solitudinem redigit. ubi annona exercitui deficere, miles fame urgeri coepit, reditum parat. Ugri caesarianis fame oppressis
 15 per ripas fluminum, per vadosas paludes copias opponunt, reditum intercludere, famelicos aut ad deditionem cogere aut vi opprimere tentant. caesariani interriti paludes, flumina contis explorant; invicem adiuvando, quovis modo queunt, nando, equis, vado absque cunctatione superant, Ugros resistentes trucidant, caeteros in fugam dant. ubi ad
 20 Rabinissae fluminis pontem, qui castello firmissimoque praesidio communitus erat, perventum est, hostes traiectu amnis nostros arcent. quidam Burgundionum, Saxonum et Boliorum flumen non sine periculo tranant munimentumque firmissimum in altera ripa ponti adpositum primo vi expugnant, caesis Ugris in fugamque coniectis exercitui viam
 25 ferro aperiunt.

Imperator ex Pannonia reversus, dimisso exercitu in hiberna in Saxoniam concedit; ultimi Decembris festos dies, rem divinam, ut christianum decet principem, Gosolariae rite perpetrat. quosdam religiosulos carnis usum execranteis, ne latius malum serperet, in crucem
 30 agi praecipit. Honoricum archimystam Ravennae esse iubet. Nitogerionem episcopum Fruxinensem ob necem fratrum ignominiosam nimis protervum Ravennam relegat, ubi subito interiit. deinde paschalibus Nemetum Augustam petit. hisce diebus Bonifacius Italiae potentissimus princeps sagittis a duobus militibus perimitur Mantuaeque se
 35 pelitur.

28 quosdam — praecipit in B eingeklammert.

3 hostes — contulerant l. c. 28 11 frumentis — incensis l. c. IV, 38
 26 — dixerunt, S. 71, Z. 19, vgl. Her. Aug. u. Ann. Altah. zu 1052, 1053 29 Nach Herim. Aug. zu 1052 waren die Verurtheilten Manichäer, die Verwerfung der Fleischspeisen nur eine ihrer Ketzereien 31 Vgl. oben S. 54, Z. 18.

Augustus Burgundionum conventum supplicationibus Soloduri, quinquagenalibus apud Turicos agit. inde rursus Ungariam invadit, Pisonium, quod Teutones vulgo diminute Praesoburgium, integre Vratizolaoburgium nuncupant, quod Danubius praeterfluit, aliquot diebus navalibus, terrestribus copiis frustra obsidet. saepius frustra oppidanis se fortiter defendentibus oppugnat, machinas omnis generis struit, nihil intactum, nihil intentatum, quo urbe potiatur, reliquit. auxilium obsessis praecipuum erant, qui procul hostium conspectu aquam subibant occultoque lapsu ad naveis usque penetrabant easque terebrabant. hae ita perforatae aquas recipiebant atque submergebantur. tandem Leo pontifex eo pergit, ultro citroque missis legatis Andreas pacem postulat. caesar annuit; uterque primarium Christi sacerdotem arbitrum capit.

Eodem quoque tempore contagio armorum quasi pestilentia Boiariam invasit, perniciosae discordiae ignis exarsit, qui Gephardum, patrum augusti, episcopum Reginoburgensem, et Chunradum primarium Boiariae legatum involvit, commisit. Chunradus eiusque amici, maxime avariciae simul et iniusticiae dediti, venalia omnia habebant; contra divinas humanasque leges ab his, quos iure suo gratis tutari quibusque gratis iusticiam administrare debuerant, munera captabant, viduas, pupillos, cives, agricolas, pauperes, inopes aulici mures compilabant. Chunradus illorum querelas nec audiebat nec negocia cognoscebat, cuncta ad praetores relegabat. qui largiebantur, principem possidebant, caeteris aditus praecludebatur, ne aspicere quidem nisi procul licebat. episcopus Chunradum modeste officii sui admonet. docet principis munus esse magis dandis quam accipiendis beneficiis amicicias quaerere imperiumque administrare, patriam, parenteis armis tegere, vitae pericula propellere, sapientia reipublicae consulere, augere, conservare iusticiam, libertatem civium, inopes ab iniuria potentum vindicare, pauperibus auxilium portare, hos a servitute in libertatem adserere. haec boni praesidis esse virtutes Gephardus commemorat; aliter superbam dominationem esse adseverat. at Chunradus et amici sui aegerrime facta moresque suos ab episcopo notari ferunt. Paracostonos, urbem episcopi (vicus aduc et arx est Naris-
corum, proxime Videnas urbem Boiariae antiquae) dolo capiunt, diri-

3 Pisonum *B* 28 vitae sic *A u. B*; *Sall. Cat.* 6, 5: virtute.

8 — submergebantur wohl nach einer ungarischen Quelle. *Thwroc* (ed. *Schwandtner I*, 109) erzählt dasselbe Taucherstück von einem Ungarn, Namens *Zothmud* 14 contagio — invasit *Sall. Cat.* 10, 6 26 — portare *Sall. Cat.* 6, 5—7 34 *Parkstein* bei *Weiden* in der *Oberpfalz*.

piunt, incendunt, quod tum facere absque iussu imperatoris capitale crimen erat.

Quamobrem augustus et pontifex romanus ex Ungaria Reginoburgium mense Octobri veniunt, episcopum atque ducem Boiorum ab
 5 armis discedere iubent illisque diem, ubi iure disceptent potius quam armis, dicunt. maximus deinde pontifex praesentibus imperatore, oratoribus Honorici regis Franciae occidentalis, litem, quae de sacris divi Dionysii inter Parisios et Boios nempe per annos centum atque sexaginta fuerat, velut arbiter honorarius dirimit, divum Dionysium e
 10 Parisiorum suburbano oppido furto sublatum Reginoburgii in Boiaria in templo divi Haemerani conditum servari pronunciat. interfuere Baldingus archimysta Iuvavensis, Gotovalda patriarcha Aquileiensis, Dominicus Venetus, Hunipertus divae Ruffinae, Otogerion Perusinus, Severus Pragensis, Gephardus Aechostadensis, qui Leoni in pontificatu
 15 maximo successit, Gephardus Reginoburgensium episcopus, patruus augusti. postea Leo divum Arionardum, divum Voliphogangem, eiusdem urbis pontifices, superum albo adscribit. quibus etiam diebus augusta filium genuit, cui Chunrado avi paterni cognomen parentes dixerunt.

20 Posthac imperator et primarius sacerdos in Vangionum urbem hiematum concedunt. inde paschalia Mersoburgii concelebrant, conventus agunt. quo et Gephardus et Chunradus Boii in ius vocati se conferunt. ibi frequenti senatu pontificum, principum Chunradus multa avare superbeque fecisse convictus fuit. ducatu Boiariae etiam ob
 25 superiora facinora movetur privatamque vitam degere iubetur. sed domum reversus, res novas clam molitur. quoscunque potest, pollicitis et auro sibi conciliat; complures brevi conscios, plerosque etiam procerum, quibus pecunia, luxus, voluptas, bellum aliaque omnia chariora quam pax atque fides erant, in societatem atque amiciciam adsciscit
 30 universos sacramentaque sibi, ut fideliores forent, dicere persuadet. interim quietem ociumque simulat, tempus opportunum suis consiliis praestolatur, quod tandem fortuna administravit hoc pacto.

Romanus imperator celebre totius imperii concilium Triburiae cogit. Honoricus filius eius frequenti procerum senatu caesar salu-
 35 tatur. huc Andreas Ungariae rex legatos mittit. Leo summus orbis

19 dixere A

4 ab armis — armis *Sall. Iug. 21, 4 (Caes. b. civ. III, 107, 2)* 7 *Ekkehardi chron. un. zu 1052, M. G. Scr. VI, 196* 11 *Die Namen der anwesenden Bischöfe nach Auctarium Ekkehardi Altah. oder nach Notae St. Emmerami, M. G. Scr. XVII, 364, 572* 20 — confiscataque sunt, *S. 73, Z. 37, vgl. Her. Aug. u. Ann. Altah. zu 1053* 28 quibus — erant *vgl. Sall. Cat. 25, 3, Iug. 16, 4.*

romani sacerdos, adnitente Gephardo Reginoburgensi episcopo, patruo augusti, has pacis condiciones dixit, in quibus compraehe-
sum, ut Andreas, quemadmodum saepius ultro pollicitus erat, auri summam,
partem Ungariae caesari redderet et suo periculo atque impendio
auxiliaribus copiis imperatorem belli adiuveret. atque has condiciones, 5
haec promissa iam verbis inita se servaturos Ugri sacramento fidem
fecerunt quam primumque sedulo absque omni dolo malo se re com-
probaturos. ita legati absoluti atque dimissi sunt.

Dum autem haec in Germania geruntur, Nordomani, qui a divo
Honorico in Calabria et Apulia conlocati fuerant, ubertate soli, dis- 10
cordia Italogum, simul et ignavia illecti, ex Constantia et Nordomania
Galliae complures receptos ad se socios adsciscunt; subinde copias suas
ex genitili solo accitis gentilibus succenturiant. ubi satis virium com-
parasse sibi visi sunt, finitimos invadunt, imperium harum regionum
adfectant, nec occidentali nec orientali imperatori fidi, utriusque se 15
clientes titulotenus fatentur. et ut Leo nonus pontifex maximus ad
Constantinum Monomachum imperatorem Constantinopolitanum refert,
crudelius ethnicis, quo terrorem sui Italiam longe lateque incutiant,
saeviunt, veteres colonos sedibus pellunt, christianos passim trucidant,
hactenus inauditis cruciatibus enecant; non aetati, non sexui parcunt; 20
templa non solum spoliant, diripiunt, sed etiam incendunt soloque
aequant, urbes capiunt, virgines viciant, alienas coniuges stuprant,
divina humanaque permiscent.

Tercius ergo Nonus in Italiam ad tutandos fines romani imperii
dimittit isque peritissimum quemque rei bellicae ex Germania, Godo- 25
fridum quoque ducem cum fratre Friderico secum abducit. ubi Romam
venit, legatos ad Nordomanos ire iubet; eos per Christum deum
nostrum obtestatur, orat, obsecrat, ut ab huiusmodi crudelitate, in-
mani tyrannide resipiscant; si non homines, at deum optimum maxi-
mum ultorem scelerum metuant, vi rapta partaque restituant, ab 30
regionibus, quas iniuste, contra omne fas iusque occuparint, discedant.
vindictam divinam, iram caelestem non parentibus inculcat, inter-
minatur, fulmine suo territat. sed haec frustra Nordomanis, qui omne
ius in viribus atque armis ponebant, cantitabat, imo magis hoc ipsorum
saevitia incendebatur. hanc ob causam primarius sacerdos suasu Ar- 35
gyroi ducis imperatoris Graecorum miseratus Apuliam, statuit vim
vi repellere et vulnus inmedicabile ferro ad vivum resecare. Romae
igitur consilio habito Nordomanos contra pietatem Christi factitare

10 discordia — illecti vgl. *Sigeb.* zu 1032, 1038 17 *Jaffé, Reg. pont.* Nr. 3288
25 peritissimum — abducit vgl. *Lamberti Ann.* zu 1051 35 Argyrous auch in
dem erwähnten Schreiben des Papstes.

videri pronunciat, cum ingenti deinde Italorum Teutonumque vi in Campaniam castra movet. Nordomani obviam procedunt armati, nihilo secius tamen legatos supplices mittunt, pacem petunt, imperata se facturos pollicentur. dumque de conditionibus pacis refertur, repentino
 5 impetu de improvviso extremum agmen invadunt. primo a Germanis fortiter repulsi sunt, sed cum multitudine abundarent et defatigatis subinde integri succederent, Itali fugam capessunt, quarto decimo calendas Iulii. universi Teutones circumventi, ad internecionem delentur a Nordomanis, non tamen inulti, adeo ut hostis tam cruentam,
 10 tam luctuosam victoriam adeptus sit, ut plus tristitiam quam gaudium, quod vicerit, agitarit, sicuti idem Leo in eadem epistola narrat, qui amissis suis Beneventum pervenit. hostes mutato animo pontifici obsequium oboedienter praestant, quae fore utibilia credunt, subministrant redireque Romam permittunt. ubi ipse morbo, quem aegritudine animi
 15 contraxit, decedit sexto decimo calendas Maii, dignitatis anno quinto super menses duos, dies novem. ego istaec ex eius epistola, quam ad Graecorum regem dedit, transcripsi; extat in bibliothecis nostris.

Inter haec in Boiariae regno Chunradus dignitate motus, ansam vesaniae suae nactus, ad superiorem conventum venire detrectavit.
 20 interim quibus rebus potuit, opes factionis suae confirmavit. ubi, quae bello necessaria fore existimarat, paravit, cum valida manu per fines Charinorum ad Ugros transfugit; complures conscios coniurationis in Boiaria reliquit, quibus mandavit, ut bono animo sint ac ita cuncta comparent, ut sibi prope diem cum magno exercitu accedenti auxilio
 25 esse possint. plaebes quoque rerum novarum avida incoepa Chunradi studio more suo probabat. Andreas benigne Chunradum excepit; eius suasu ab incoeptis tractus, omnia, quae inter se et imperatorem arbitro pontifice maximo convenerant, exequi detrectavit, auxiliares copias Chunrado dedit. is Charinorum fines, plaeraque loca vastat,
 30 Hengistoburgium urbem capit, occupat firmoque praesidio munit, inde in Ungariam revertitur. imperator hibernatum in Boiariam proficiscitur, Chunradum hostem iudicat, caeterae multitudini diem statuit, ante quem sine fraude liceret resipiscere et ab armis discedere ac hostem reipublicae deserere. omneis, quos Chunradus in Boiaria
 35 reliquerat et sibi fore auxilio sperarat, resipuere ad sanitatemque, execrantes factum Chunradi, redierunt. bona Chunradi publicata confiscataque sunt.

13 utibilia sic A u. B 34 omnes A

9 non tamen — victoriam *Sall. Cat. 58, 21* 10 ut — agitarit *l. c. 48, 1*
 11 *Jaffé l. c.* 17 *l. c.* 20 — confirmavit *Sall. Cat. 32, 2* 23 — possint *l. c.*
 25 — probabat *l. c. 37, 1* 32 — discedere *l. c. 36, 2.*

Cap. 9. Post haec augustus Utini in ripa Oeni, Noricorum oppido, nataleis Christi feriat, regnum Boiariae filio suo Honorico, templum Babobergense Adaloberoni consobrino suo (cuius pater Adalobero dux Charionum apud Gisoveltas sepultus est) tradit. hisce confectis Reginoburgium ad conventus agendos proficiscitur, per Sueviam inde percurrit; 5
ieiunium abstinentia quadraginta dierum christianis solenne apud Turicos observat, Mogonciaci paschalibus sacrificat, ubi Theodovalda, filius Otonis, Campaniae belgicae praeses, in clientelam se caesari dicat.

Sequenti anno, qui Hengistoburgii a Chunrado relictis fuerant, crebra oppugnatione a Boiis Charionibus prope adflicti, urbem ipsi 10
diripiunt, clam in Ungariam aufugiunt. sub idem tempus caesar paschalia in Saxonia Mersoburgii, quinquagenalia Quintilioburgii celebrat, ubi Boiemum ac Bolanicum ducem, veteres invicem inimicos, in gratiam redigit reconciliatosque domum dimittit. post haec ad Aquas Graneas se confert, Honoricum filium suum regem Boiorum caesarem- 15
que declaratum, quintum agentem annum, diademate ornat. arma postea adversus Baldovinum Flandrum movet, omnia ferro, igne proterit. Ascaldem flumen transsit, Landobertum copiarum Baldovini ducem praelio superat atque cum multis occidit. Baldovinus vix fuga evasit. caesar fugientes persequitur, plerosque Flandrorum proceres 20
Tornaci (urbs est Galliae belgicae secundae) obsidet et urbe expugnata capit.

Interea Ugri Charionum rursus regionem hostili animo incursant, abacta ingenti pecorum, hominum, iumentorum vi, laeti in Ungariam revertuntur. saepius ultro citroque duce Chunrado perfuga onusti 25
praeda conmeant, Boiariam orientalem crebris incursibus adterunt, plerosque vicos diripiunt, complures mortaleis captivos cum pecoribus, equis, bobus abigunt, donec Boii contractis undique copiis convolant ac iter Ugris cum praeda domum properantibus intercludunt. fit praelium atrox; ancipiti fortuna diu pugnatum; utrimque multi caesi, 30
utrimque complures sauciati sunt; victoria tandem Ugris, cruenta tamen atque luctuosa cessit. quam ob causam, praeda quidem potiti, amissis multis, domum abeunt nec de caetero in Boiariam hostili animo transitum fecerunt aut denique praedas ultra de Boiis agere in animum induxere. Godofridus oculi impatientissimus inquietior Carolo Geldu- 35
bensi, nostrae tempestatis principe, denuo nova molitur. in Italiam migrat, Beatricem, matrem Mathyldae, coniugem quondam Bonifacii, uxorem ducit. sed dum rebellionem parat, ab Italis iussu imperatoris

1 — cogunt vgl. *Herim. Aug., Ann. Altah. u. Sigeb. zu 1054* 37 matrem Mathyldae vgl. *Ekkeh. zu 1055.*

exigitur. reversus in Germaniam ad Valdovinum Flandrensem se contulit. qui coniunctis copiis Fridericum ducem Luthareae inferioris Hantoryphi obsident. Lutharei advolant, Flandros repellunt, obsidionem solvere vi cogunt.

5 Dum haec fiunt, imperator in Saxonia Gosolariae hiemat; primo vere Reginoburgium in Boiariam ad conventum solennem agendum migrat. ibi Gephardum in Boiaria castello Hirsobergomo ortum, episcopum Aechostadensem, pontificem maximum legit, Victorem secundum nuncupat et continuo in Italiam praemittit. Spitognaeo quoque Boie-
10 miae ducatum in fidem tutelamque commendat. nam hisce diebus pater illius Vratizolaus obierat; reliquerat conplures filios, quorum maximus natu Spitognaeus erat. caesar his compositis rebus in superiorem tendit Boiariam, tercio idus Martii Eburobergomum divertit. inde Italiae cisappeninae et Ethruriae fines intrat, Mantuae paschalia
15 celebrat. Egardum Brixiae designat episcopum; percussores Bonifacii opprimit; Beatricem neptem suam, quod se inconsulto ad secundas transsierit nuptias, hosti Italiam prodiderit, diligenti custodia adservari iubet. Richerus praesul Cassinensis Leonensem quoque tum monachorum aedem procurabat; hanc imperatori reddit, qui eam pre-
20 catore Richero, Vincissolao Aldaechii inferioris consecraneo, admodum erudito ac sapienti Florentiae tradidit. post haec lustrata Ethruria, pacata Italia cum pontifice maximo in Germaniam iter capessit, Veronensibus mortuo Walthero Theodovaldam dat episcopum.

Dum itaque per annum in Italia moratur, fortuna saevire caepit
25 atrocissimumque scelus in Boiaria occulte succrevit. amicissimi, sanguine proximi, nempe Gephardus patruus, episcopus Reginoburgensis, quod templum divi Haemerani in libertatem excusso iugo pontificio vindicatum, sibi praereptum esset, Velipho Charinorum dux, caeteri Boiariae procures, episcopi puerum quinquennem, regem ignarum om-
30 nium, qui monitore ac praeceptore egeat et alium sibi regem quaerat, sibi impositum esse permoleste patiebantur. in gratiam ergo cum Chunrado perfuga redeunt, eum regem Boiorum clandestino conventu salutant, adversus augustum conspirant, ipsum, si in Boiariam rediret, insidiis tollere, Chunradum ex Ungaria accersere, Boiariae regno prae-
35 ficere decernunt. nisi deus optimus maximus prohibuisset, indignum

23 Theovaldam B

3 intra Andoverpum *Sigeberti chron.* zu 1055 5 — iubet S. 76, Z. 32, vgl. *Ann. Altah.* zu 1055 7 *Nach der Randbemerkung zu Gundechari lib. pontif. Eichstet.* (M. G. Scr. VII, 245, n. c.): comes de Tollenstein et Hirsperg natus?
16 Beatricem — iubet vgl. *Lambert* zu 1055 24 per annum l. c.

tum facinus atque flagitiosissimum perpetratum foret. nam quid ego hominum, qui vera pietate sapientiae subnixi non sunt, perfidiam atque maliciam commemorem, quae, nisi iis, qui videre, nemini credibilia sunt. plerique etiam nostro aevo imperatorem contemnere virtutem nuncupant, quasi latrocinia agitare, quaecunque libeant licere, nemini 5 parere, iniuria adficere, magis timeri quam amari, caesaris edicta et rescripta respuere, impune peiora quam, quae Turcae paterentur, committere, id demum esset vera nobilitas atque libertate perfrui. memorare possem, ni ea res longius ab incepto traheret, quantum discordia intestina et huiuscemodi flagiciis, quae nemo (ita caeci sumus) animad- 10 vertat, maiestas populi germani vastata atque foede sugillata sit. sed dabit deus his quoque finem, cuius maiestas tum haud dubie imperatorem, qui secundum deum in terris (ut ait Tertullianus) maximus est, servavit.

Nam Chunradus repentina peste correptus, cruciatu atroci subito 15 animam exul et profugus in Ungaria exhalavit. Velipho quoque eodem morbo laborare coepit cumque finem vitae sibi adesse videret, indicium per nuncium fidum ad imperatorem in Italiam detulit, suppliciter veniam precatus omnes conscios nominatim aperuit, coniurationis scenam detexit, Utingam, gentilicium praedium, caetera, quae in Boiaria 20 apud Lycatios et Athesinos et Ambrones et in Suevia possidebat, Abuziacum, Fauces, Schongionas, Landobergomum, Phoetinos, Raveburgium, Aldodoryphos, Vinogardam caesari testamento legat hisque satisfacit cumque animam ageret, publice scelus in augustum cogitatum confitetur moxque fato concedit. augustus ubi haec ei nunciata sunt, 25 ex Italia in Boiariam contendit. neptem Beatricem secum abducit, Hattonem episcopum Tridentinis mortuo Hylderico designat, Reginoburgium caput Boiariae petit, conventus ibidem agit. Gephardum patrum, episcopum urbis eiusdem, frequenti senatu paricidii et laesae maiestatis accersit. crimen primo dissimulantem negantemque, deinde 30 manifestis indiciis convictum in vincula coniicit, diligenti custodia adservari iubet. inde hibernatum in Saxoniam concedit, paschalia Bado-brunnae agit.

Post haec in Galliam belgicam proficiscitur. in confinio utriusque Franciae cum Honorico Celtarum occidentalium rege coit, eundem, 35 dum Germaniam maioribus suis praereptam, pacta violata conqueritur,

22 Schangionas B 29 lesae A

1 — sunt *Sall. Cat. 13, 1* 5 quasi — esset *vgl. l. c. 12, 5* 8 memorare — traheret *l. c. 7, 7* 12 dabit — finem *Verg. A. I, 199* 13 *Apol. 30* 32 — episcopo facit, *S. 78, Z. 6, vgl. Ann. Altah. zu 1056 u. Lamberti Ann. zu 1056, M. G. Scr. V, 157, 158.*

ad singulare certamen provocat. at is intempesta nocte insalutato
 caesare fuga sibi consuluit. augustus deinceps ad Vangionum urbem
 digreditur; ibi cum Victore pontifice maximo plaeraque, quae rem-
 publicam christianam stabilirent, scivit atque sanxit. Gephardo patruo
 5 et Chunrado nepoti, quod contra se conspirarant, ignovit. circa idem
 tempus Saxones male adversus Venedos, quos Litizos vocant, pugna-
 vere; pars ferro, pars aquis periit. Vilelmus quoque dux copiarum
 et Theodoricus tribunus cecidere. Albertus Austriacus etiam obiit,
 Arionistum filium reliquit isque annus, nimirum aerae nostrae mille-
 10 simus quinquagesimus sextus, clarus est multorum principum funere.
 quo et imperator Honoricus tercius caesar augustus, rex Boiorum,
 tercio nonas Octobris, declarato filio Honorico certo imperii haerede
 successore testamentoque Hagnae uxori tutela pueri comissa, clau-
 dente oculos eius Victore pontifice maximo vita excessit. corpus
 15 Augustam Nemetum translatum est; eo die, nempe quinto calendas
 Novembris, quo natus ille fuit, funeratur. omnes superiores reges,
 imperatores, caesares iusticia atque industria superavit et longo inter-
 vallo post se reliquit. vixit annos dumtaxat quadraginta. coelum
 tantum principem mortalibus invidit.

20 Sub eo Boiariam, quam ipse undeviginti annis absque legato per
 se regio auspicio administravit, procurasse hos duos, quos iam referam,
 reperio. Honoricus sextus Boiorum regulus, nepos ex fratre divae
 Chunegundae augustae, Boiorum principatu a superiore Honorico
 augusto donatus Basiliae, rerum boiaticarum annos quinque potitus
 25 est; caelebs fuit, absque liberis obiit a nato Christo anno millesimo
 quadragesimo septimo. Chunradus, qui et Chuno, ab eodem imperatore
 Boiariae praefectus, hanc treis annos, menses duos administravit; multa
 avare atque superbe fecisse convictus, capite deminuitur tribuque du-
 cum movetur, anno salutis altero et quinquagesimo super millesimum.
 30 ipse in Ungariam aufugit, pacis conditiones, quae inter Andream
 Ugrorum regem et imperatorem, arbitro pontifice maximo dictae fuerant,
 interturbavit, regnum Boiariae adfectavit, tercio exilii anno caelitus
 percussus, subito periit. nec quicquam amplius de his duobus regulis
 Boiorum ego quidem reperio.

35 Imperator Honoricus quartus, pater familias, caesar augustus, rex
 Boiorum, natus est tercio idus Novembris anno ab orbe servato mille-
 simo super quinquagesimum. sextum agens annum eumque iam prope
 egressus, parentem amisit. ubi iusta parenti facta sunt, a Victore

35 Honoricus quartus P. F. [*oder soll diess heissen: pius, felix?*] caesar
 augustus A u. B

7 pars — periit *Ekkeh. zu 1056.*

pontifice maximo caeterisque principibus tercio, posteaquam inunctus fuerat, anno ad Aquas Graneas ingenti procerum numero atque ad paratu deducitur in solioque regio more Francorum collocatur. inde ad Agrippinensem Coloniam divertit, ibi Baldovino Flandro, Godofrido Luthareo, qui iugum hactenus recusarant, gratiam adnitente romano 5 episcopo facit. summa rerum tutelaque caesaris penes augustam mulierem cordatam ex testamento mansit. ipsa non muliebriter, summa industria, non minore prudentia atque iusticia, festa omnium quiete atque ocio aviti paternique imperii habenas quinque annos temperavit.

Cap. 10. Eodem anno Chunradus, filius augustae, cui Boiariae 10 regnum destinatum fuerat, quadrimus obiit et caesar cum matre augusta in Boariam Reginoburgium in hiberna et ad conventus regni agendos se confert. Victorem pontificem maximum et Godofridum cum uxore Beatrice in Italiam migrare iubet; his italicas res commendat. Chunradum cognatum suum finibus Charionum praeficit. cuius frater 15 Honoricus praefectus praetorio Luthareorum relicta republica, uxore et liberis in agro Mediomatricum Goriziae monachum profiteri coepit; paulo tamen post ad priorem vitam rediit, atra bili percitus, uxorem interfecit. Boiariae regnum augustae, quae se gravidam esse, filium parituram ominabatur, a filio traditur et, quoad id retinere velit, po- 20 testas eidem datur. ipsa illud quatuor annos administravit.

Sub idem tempus Saxones, gens efferata (nempe aduc cruda carne vescuntur) finitimorum spoliis quaestuosa, vivere rapto more veterum Germanorum insueta, a Francia Saxoniaque oriundis imperatoribus in unam legionem conscripti, obsequentes latrones cognominati, Danis, 25 Cimbris, Venedis, hostibus tum reipublicae et nostrae religionis, oppositi fuerunt, quo in illos impune furta, latrocinia exercerent; ubi illi armis perdomiti, sub iugum pietatis missi sunt. Saxonum equestris ordo atque nobilitas pacem servare, pietatem iusticiamque colere, finem cum armis vagandi mandataque facere coacti sunt, coerciti sapientissi- 30 morum pacisque amantissimorum principum superiorum potentia. posteaquam ergo caesarem impuberem, aetatem obnoxiam iniuriae, rebus impositum vident, rati eundem, ubi adoleverit, haud dubie avi parentisque vestigia consecaturum, res novas in tempore moliri statuunt nactique

17 Mediotricum A

4 Godofrido vgl. *Sigeb. zu 1050* 6 — temperavit vgl. *Ekkeh. zu 1056*
 8 prudenter ac strenue *Otton. Fris. chron. 245* 9 vgl. *Lamberti Ann. zu 1056*
 10 — obiit vgl. *Lamberti Ann. zu 1056* 11 — commendat, *S. 79, Z. 37, vgl. l. c. zu 1057 und Ann. Altah. zu 1057* 18 atra — interfecit *Lambert zu 1061*
 25 obsequentes — cognominati vgl. oben *Bd. II, 213, Z. 6.*

ducem Otonem quendam, impare natum matrimonio (qui a puero apud Boiemos exularat auditaque morte imperatoris fratrisque sui Vilelmii, saxonici limitis praefecti, hisce diebus in Saxoniam redierat) atavos aemulari, imperata detrectare, nemini omnium parere, omne ius in
 5 viribus ponere, viduas, pupillos (iuxta proverbium vulgatissimum) deglubere, laniare, inopes opprimere, in servitutem redigere, civibus invidere, horum opibus insidiari, oppida diripere, mercatores et alios quosvis ultro, citro conmeantes, ubi modo spes lucri sit, depraedari, spoliare, latrocinia passim, ut haec sub rege puero quasi usucaperent,
 10 tandem quasi sua iusta usucapione atque consuetudine defenderent, agitare coeperunt. istaec et nostro aevo in plerisque regionibus Germaniae a nobilitate impune committi solent; ipsi libertatem avitam et ius equestre vocant.

Caesar in Boiaria concilio soluto in Saxoniam ad tumultus con-
 15 primendos proficiscitur. proceres Saxonum Mersoburgium accersit ipsique catervatim armati hostilique animo adventare nunciantur. idcirco Bruno et Eccobertus, patrueles caesaris, fratres germani, rebus militaribus praefecti, cum casu in Saxonum cohortem incidissent, statim Oto Saxonum ductor signo dato illos invadit nec illi pugnam detrec-
 20 tant. utrimque maxima vi diu decertatur, ancipiti fortuna modo huc modo illuc inclinante. primo impetu Bruno et Oto admissis habenis, calcaribus equos subdunt, infestis armis concurrunt, invicem equis deturbant. uterque periit. Eccobertus quamquam saucius, tamen dolore amissi fratris concitatus, in confertissimos irrumpit, Veronardi
 25 praefecti filium, alterum huiusce tumultus authorem, interficit, caeteros in fugam vertit. Saxones amissis antesignanis, armis abiectis dediti- onem faciunt utraque armis regem lacescere omittunt.

Inter haec Victor ubi Romam pervenit, moritur. Fridericus, frater Godofridi Ethruriae praesidis, communi omnium Romanorum
 30 suffragio pontifex maximus consalutatur Stephanusque nonus nuncupatur. iisdem diebus Adalobero Babobergensis episcopus, cuius pater apud Gisoeltas in Boiaria prima sepultus est, moritur. Quartus compositis rebus saxonis, pace confecta, paschalia in Vangionum urbe ritu christiano concelebrat. Stephanum primarium sacerdotem, uti
 35 populus romanus sciverat, suo iure comprobat. pontificatum Aecho- stadensem, quem Victor tenuerat, Gunzoni domestico sacerdoti, Babo- bergensem Gunthero magistro scrinii in fidem commendat rursusque in Saxoniam Gosolariam hibernatum concedit. sacra paschalia Merso-

4 omnes ius A u. B

37 — defunctus est, S. 81, Z. 6, vgl. Lamberti Ann. u. Ann. Alth. zu 1058, 1059.

burgii, quinquagenalia Augustae in confinio Rhetorum atque Vindelicorum facit.

Sub idem tempus Stephanus pontifex maximus obiit. Joannes quidam admodum dives, corruptis quibusdam Romanis pecunia, absque authoritate caesaris principumque imperii pontificatum maximum occupat, Benedictum decimum se adpellat. Godofridus dux limitis Ethrusci eundem vi Roma pellit, legatos romanos in Germaniam ad caesarem proficisci ab eoque petere ex consilii decreto, more maiorum, episcopum iubet. illi ubi Augustam devenere, Gerardum Florentinum episcopum, virum bonum studiosumque pastorem, postulant isque continuo pontifex maximus legitur, Nicolaus tercius vocatur. qui anno salutis christianae millesimo undesexagesimo, mense Aprili, indictione 12, quod ambitus letalis Romae invaluerat, quemadmodum in iure pontificio refertur, lege sanxit, ut defuncto primario mundi pastore primo flamines, deinde caeteri sacerdotes, senatus populusque romanus coeant in communeque de capiundo animorum parente consultant; salvo tamen (inquit) debito honore et reverentia dilecti filii nostri Henrici, qui in praesentiarum rex habetur et futurus imperator, deo concedente, speratur.

Eadem tempestate Andreae Ugrorum regis legati Augustam dona adtulerunt, pacem et, ut ea adfinitate confirmaretur, petentes. caesar acceptis donis, pace et adfinitate confecta (nempe sororem suam Sophiam Solomoni Andreae filio despondit) cum matre augusta et Ugris ad fines Ungariae transsitum facit. ibi foedus religione iureiurandi sanciri iubet, sponsam Ugris tradit. alteram sororem Iuditham Bolano duci nuptum conlocat. hisce peractis in Franciam migrat mortuisque Chunrado Charionum duce et Otone Suevorum regulo Charionas Litholpho cognato suo, frustra eundem ducatum Beritholdo Zaringio adfectante, Rudolpho Rhinoveltae Suevos commendat. huic sororem aduc impuberem despondet, quae mox Rumoldo episcopo Constantiensi educanda traditur. Otonis superioris Suinophoro oriundi uxor fuit Petrissa, Nariscorum sanguine procreata, filia Otonis Amerothalae. Beritholdus autem repulsam passus, nihilominus principatum Charionum cum posteritate titulotenus quidem usurpavit, quem sibi ab augusto, parente caesaris, promissum iactabat, tempus opportunum, quo rebellionem faceret, praestolabatur. per idem tempus Ebbo, qui et Echar- dus, Fuldensis praesul, moritur; substituitur a caesare Segifridus.

26 Lithulpho A

3 — pellit. *Neben Lambert zu 1058 benützte A. Bertholdi Ann. zu 1058 (M. G. Scr. V, 270) oder eine verwandte Quelle* 14 *M. G. Leg. II, app. p. 177*
 25 mortuisque — praestolabatur *vgl. Ekkeh. zu 1057* 30 *Otto von Schweinfurt.*

eodem anno Reginoburgium duodecimo calendas Maii exustum est. caesar in hibernacula Argentoratum concedit. Meginardus Herovel-
tarum antistes, Burgardus Halberostadensis episcopus ob decimas
decertant, invicem ad tribunal Christi, supremi praetoris, provocant.
5 ambo die dicto subita morte absumpti sunt. Litovalda quoque archi-
mysta Mogontinus vita defunctus est.

Honorius in Boiariam transsit, Decembris celebres ferias Fruxini
perpetrat. saturnalia Ianuarii festos dies Utini, oppido Boiariae in
ripa Oeni peragit. Segifridum, magistrum Fuldensis monasterii, Mo-
10 gontinis, Halberostadio Burgardum, Heroveltis Vitradum praeficit.
paschalia in Saxonia concelebrat, inde Augustam perggit. iisdem die-
bus Chunradus Nemetum episcopus, Baldingus Saliburgensis archimysta
Boiorum decedit; huic caesar Gephardum scribam suum, illi Enardum
sufficit. Nicolaus quoque romanus pontifex circa idem tempus naturae
15 concessit. Romani diadema aliaque munera amplissima Honorico mit-
tunt convocatoque Basiliam coetu procerum, episcoporum caput illius
diademate circumdant, eundem tribuniciae potestatis, consulem, patri-
cium faustis adclamationibus salutant. Cathochus Parmensis episcopus
senatusconsulto pontifex maximus capitur, Honorius secundus nomi-
20 natur.

Dum haec fiunt, Nordomani quibusdam Romanis auro sibi conci-
liatis Anthelmum, Lucae urbis Tuscorum episcopum, ante consecratio-
nem Honorii pontificatui maximo imponunt, vi Romam ducunt moxque
inaugurant, Alexandrum secundum nuncupant. Honorius igitur ex-
25 clusus Roma, quam iam alius occuparat, ingenti pecunia Augustam in
Germaniam redit. purpuratos pecunia sibi placare, aulicos cunctos
auro ambire non cessat, donec caesar ei (ut tum mos erat) mitram,
pedum sive lituum traderet. quidam etiam Romani furto sublata aurea
cruce, caeteris pontificalibus insignibus surreptis, quae episcopo romano
30 praeferri solebant, ea ad illum praeferunt, quibus ipse usus pontificem
quoque se primarium duxit.

Eadem tempestate in Ungaria procures concitata plebe avitam
religionem instaurare, a nova Christi deficere, lapidibus pontifices
obruere, sacrificulos in crucem agere, decimas militibus distribuere
35 statuunt. idcirco adversus Andream, qui id pollicitus hacque lege rex
creatus fuerat et promissa tamen complere recusabat, conspirant, Belam

1 *Unsere Quellen aus Regensburg, Weltenburg und St. Emmeram* (M. G. Scr. XVII, 571, 572, 584), welche von wiederholten Bränden der Stadt im 11. Jahrh. berichten, wissen nichts von einem solchen i. J. 1058 oder 1059 2 — diem obit S. 82, Z. 35, vgl. Ann. Altah. und Lambert zu 1060 u. 1061 14 — nominatur vgl. Bernoldi chron. zu 1061, M. G. Scr. V, 427, 428.

fratrem eius, sub quo sibi illud licere sperabant, regem constituunt. Andreas Solomonem filium, nurum atque uxorem in confinem Boiariam mittit. caeterum opem caesaris implorat, periculum imminens sibi et cunctis christianis aperit. caesar Vilelmium Turogorum ducem, Ebbonem episcopum Citissae, Spitognaeum Boiemiae regulum Arionistumque 5 Boiariae (ita adpellant eius tempestatis scriptores) marchionem, Bothonem atque Aribonem fratres, Boiorum fortissimos procures (quorum virtus factaque veteribus heroibus comparantur), Nariscorum, Burgusiorum, Schalae, Noricorum dynastas cum exercitu Boiorum in Ungariam proficisci iubet. Vilelmus et pontifex non expectatis Boiemis in 10 Ungariam contendunt, Andreae se coniungunt, cum Bela certamen conserunt. ingentem vim hostium primo prosternunt; verum ubi se superari multitudine, Ugros, qui apud Andream erant, regem deserere, fugam capessere ad hostesque deficere cernunt, retro sensim referre pedem et cum Andrea in Boiariam caedere statuunt. ubi ad claustra, 15 quae Portas regni incolae vocant, perveniunt, iter sibi fluminibus, paludibus, rescissis pontibus et copiis oppositis interclusum offendunt. a tergo quoque Bela cum maximo exercitu ingruebat, qui caedenteis, quam maximis poterat, itineribus insecutus fuerat. atrox mox praelium conmittitur; utrimque multi cadunt. Andreas fortiter pugnans equoque 20 excussus, dimicantium pedibus, carrucis et equorum calcibus obtritus conculcatusque interiit. nostri iniquitate loci, hostium multitudine circumventi fugam capessunt, ab hostibus inulti caeduntur. Ebbo episcopus cum multis captus est. Vilelmus, Botho atque Aribo, eius germanus, quendam tumulum occupant, tota die impetum hostium 25 tantamque multitudinem fortiter se defendendo sustinent, propulsant. nox praelium diremit. Bela ex odio in admirationem versus illis, si se dedant, incolomes fore, dat fidem. illi accepta publica fide, fame quoque defatigati, se dedunt Belaeque et filius eius Goezo admirati virtutem, adfinitate eos sibi coniungunt Belaeque filiam suam Vilelmio 30 despondet; captivos omnes absque precio libere abire permittit, suscepta legatione ad caesarem proficisci, veniam et foedus a caesare Ugris impetrari mandat.

Hoc tempore Gephardus tercius Reginoburgensium episcopus diem obit. caesar, qui tum Mogonciaci hibernabat, Otonem Babobergensensem 35 mystam substituit et peractis theophaniorum hibernis feriis cum augusta Reginoburgium in Boiariam profectionem facit. eodem regina Ungariae cum filio Solomone nuruque exul venit, fortunam miseratur suam, opem

6 Bothonem — comparantur vgl. *Ekkeh.* zu 1104 9 Grafen von Burghausen und Schala 35 — addicit vgl. *Ann. Altah.* zu 1061.

caesaris implorat. is reginam in orientalem Boiariam remigrare, sumptus ex fisco tribui iubet. ipse secum Solomonem Sophiamque sororem in Franciam abducit consultatque proceres imperii, quonam pacto exules, qui ad fidem Teutonum confugerint, restituat. Bela
 5 quoque oratores cum suppliciis mittit, nequicquam conatus ope eorum, quos captivos tenuerat, amiciciam impetrare.

Romae tum civilis seditio grassabatur. quidam Honorio, alii Alexandro studebant. Romani cum mandatis legatos ad caesarem mittunt, qui eum Augustae duodevicesimo calendas Septembris con-
 10 veniunt. atque flamen, qui Alexandrum inaugurarat, ita, data copia fandi, verba facit: ‚suppetias ferte orbis reginae, principes pientissimi, opitulamini pro iusticia vestra primariae Christi servatoris nostri ecclesiae! cuncta terrarum per prudentiam vestram pace festa fruuntur, soli nos, qui caput mundi, sacrosancti imperii domicilium incolimus et
 15 urbis aeternae cives sumus, domestico adterimur tumultu. Alexander interturbat omnia, is contra morem maiorum absque consensu vestro sacerdotium sibi usurpat, a Nordomanis pontificatum emit, vi et armis tenet; lupus atque latro, non pastor, tyrannus, non pontifex est. en ego, qui ipsum a Nordomanis, deum testor, coactus consecravi, praesto
 20 sum. quocirca, consultissimi patres, huic pesti, ne latius serpat, occurrere; morbum gravissimum, qui a capite longe late diffunditur, ad vivum resecate! haec ubi senatus, principes, pontifices audivere, caesar habito concilio utrisque pontificibus diem dicit; ad cognoscendam dirimendamque litem Bucconem episcopum Halberostadensem Romam legat.
 25 hic ubi Romam venit, parteis audivit, auspicio caesaris Alexandro pontificatum addicit.

Cap. 11. Sub idem tempus augusta ducatum Boiariae, quem hactenus quatuor annis administrarat, Otoni ex Saxonia clarissimis natalibus oriundo, viro tum civili prudentia militarique disciplina in-
 30 clyto, in fidem commendat. tantisper augusta muliebri tutela recte sapienterque summae rerum praefuit, Honorici episcopi Augustani potissimum usa consilio et opera. caeteri invidere (ita homines sunt, praecipue purpurati), clamculum mordere, convenire, augustam pontificemque criminari, eos incestus simulare, alia huiusmodi vociferari
 35 coeperunt. ‚quae, malum‘, inquibant, ‚dementia tot fortissimis atque sapientissimis regulis, principibus, dynastis, tetrarchis, praesidibus, praefectis, tot sanctissimis patribus, tot eruditissimis episcopis, nationi orbis reginae, victori gentium populo, foemina dominatur, haud dubie

27 — connivent, *S.* 85, *Z.* 19, *vgl. Ann. Lamberti u. Ann. Altah. zu 1061, 1062* 32 invidere — mordere *Ter. Eun. III, 1, 21.*

infaustum dirumque reipublicae omen. aqua ventoque (sicuti vulgo dici solet) magis fluxa est mulieris fides; modo ait, modo negat, nunc odit, rursus amat; in unius potestatem ob stupri consuetudinem ius atque ditio cessit. unus omnia regni commoda, tributa, vectigalia, census potitur, caeteri omnes boni, nobiles vulgus sine gratia, sine 5 autoritate sumus; iusticia, denique cuncta venalia sunt. omnis gratia, potentia, honor apud unum aut, ubi ille vult, existit; ingens ludibrium atque dedecus bellicosae Germaniae. caesar, qui iam pubescit, procul a viris, in senatulum mulierum relegatus, inter pensa colusque servilibus ministeriis effoeminatur. tempus nunc est, ut columen reipublicae 10 publica cura adolescat, senatu principum, publicis functionibus, armis et militaribus exercitiis insuescat, ipse denique imperii munia obeat.

Haec et huiusmodi ubi crebro iactata sunt, tandem Anno archimysta Agrippinensis, Eccobertus patrueles caesaris, Oto Boiorum regulus, communicato consilio, Honoricum muliebri potestate dolo, ne 15 seditio concitaretur (quippe populo augustae indoles, mite ac quietum perplacebat imperium) emancipare statuunt. navim preciosae artis magna opulentia adornant, tapetis, aulaeis insternunt, auro, argento, pictura, caelatura, caeteris, quibus animum caesaris oblectari opinabantur, instruunt. caesar cum matre Gosolaria, ubi hiemaverat, egre- 20 ditur, Nemetum Augustam petit, ibi paschalia concelebrat. Anno archimysta, caeteri principes frequentes coeunt; navim ad insulam Rheni, quam Divi Sudoberti vocant, applicant. caesarem, cum hilarior post coenam foret, ad spectandum navigium ita exornatum invitant. caesar aduc puerorum more simplex, nihil minus quam insidias suspi- 25 catus, navim ingreditur. confestim subornati ab Annone latera principis stipant, ex composito nautae solvunt, repente remiges remis incumbunt, navim in altum provehunt. caesar se ad necem praesentem duci ratus, se e navigio in flumen proiicit iamque in oculis omnium submergebatur. e vestigio Eccobertus patrueles eius in flumen de navi 30 prosilit, dextra caesaremprehendit adnavigatque navigio. apparebat anceps periculum tam praenatantis quam sequentis. qui vehebantur, adnavigant, ambos eripiunt in navemque excipiunt. caeterum optimates Honoricum circumsistunt, causam edocent, eum blandimentis placant Agrippinamque deducunt. populus, qui in ripa procurrebat, 35 adclamare, minari, saevire, indignissimum facinus vociferari coeperunt, ius violatum, maiestatem caesaream laesam esse, ferro crimen vindi-

25 puerum *A u. B*

3 in — cessit *Sall. Cat. 20, 7* 5 caeteri — sumus *l. c.* 6 omnis — existit *l. c.*

candum clamitant. quamobrem Anno ad leniendam invidiam, quae hoc facinore coorta erat, convocato concilio, facti sui rationem reddit caesarique satisfacit vulgique tumultu pacato, ne id ob suum compendium fecisse videretur, statuit, ut pontifices maximi Germaniae sex
 5 curiis iuxta numerum archimystarum Germaniae rem consociarent, singuli publica munia obirent imperiumque per omnes in orbem iret finireturque uno mense.

Popularia haec atque praeclara primum videbantur, non tamen ea concordia mansit. sub huiusmodi tutela magis avaricia, ambitio in-
 10 valuit, magis leges spretae, iura contempta sunt. quippe caesare a matre abstracto paucorum potentia crevit; qui nacti habenas rerum, adolescentulum a curis reipublicae in angulos ablegant; nemini adire, nemini salutare caesarem, ne huic quidem salutare quempiam nisi ex praescripto principum licuit. tenerae aetati parcendum esse, venationi,
 15 gaudiis corporis indulgendum docent. ipsi interim omnia venalia habent, cuncta utilitate metiuntur. honorem, magistratus, opes in se et, quo volunt, transferunt. caesarem, ut ab eo cuncta extorqueant, suo more vivere, ea, quae fert aetas, factitare passim permittunt; quin etiam officia a voluptatibus instituunt, ad omnia connivent et, ut ab uno
 20 caetera discas crimine, discordiae quoque malis rempublicam adterunt. Bezelinus Hyldesaemensis episcopus et Vitradus Fuldensis praesul Gosolariae natalibus Christi pugnis subselliisque in templo inter se concertarunt. uterque dextra pontificem Mogontinum adsidere con-
 tebatur. rursus quinquagenalibus eadem concertatio inter eos fuit.
 25 Eccobertus partium pontificis templum armatis militibus occupavit, adversarios exigere sacris aedibus conatus. Fuldenses sociis suppetias ferunt; res strictis gladiis peracta est; utrimque multi occisi, fanum, ara sanguine humano polluta sunt. augusta autem tam gravi adfecta contumelia, tamen necessitatem in rationem vertit, ut rumorem de se
 30 temere coortum coargueret, maluit tacere patienterque ignominiam tolerare quam iniuriam more gentium expostulare, in contubernium sacratarum foeminarum se abdidit. dotalia praesidia retinet, caetera omnia relinquit, beneficio in pauperes insignis. molestia deinde turbellarum aulicarum, renitentibus aliquamdiu amicis, Romam migravit, ibi
 35 vitam finivit, sepulta in templo divae Petronellae.

Dum haec in Germania fiunt, in Italia Cathochus, quoniam pon-

7 que fehlt B

2 convocato — reddit *vgl. Sigeb. zu 1062* 6 imperiumque — iret *Liv. III, 36*
 21 — polluta sunt *vgl. Lambert zu 1063* 28 — Petronellae *vgl. Bertholdi Ann. zu 1077, M. G. Scr. V, 303, 304; Ekkeh. zu 1056 (1062; 1069)* 36 — se confert *S. 87, Z. 10, vgl. Ann. Altah. zu 1062.*

tificatum iure obtinere non potuit, vi eundem extorquere conatur. rebus eius Romani quidam studebant. idcirco comparatis haud contemnendis Longobardorum copiis, urbem versus contendit. inter Sutrium Romamque castra facit; ibi aliquot dies stativa habet. sperabat metu sui sponte ad se Romanos convoluturos atque Alexandrum deserturos. nam 5 partium eius Romani turrim Crescentii, item aliam ad pontem Milvium occupant firmoque praesidio tenebant. verum Alexandrini explorato Honorii adventu vim quoque vi seque armis defendere statuerant, arma, pila, tormenta, arcus, sagittas, machinas, quae ad resistendum necessaria forent, compararant. Parmensis ubi hoc per speculatores 10 comperit, castra movet, infesto intentoque exercitu Romam contendit. Alexandro faventes armati obviam procedunt, plaebes, quae suo more rerum novarum avida est, pars indignantes, quod quispiam armatus Romam accedere auderet, mixti militibus equitibusque erumpunt. sed primo congressu Alexandrini Romanique ab Honorianis et Longobardis 15 in fugam vertuntur, caeduntur, trucidantur. maxima pars ad Tiberim aufugit, navim inrumpit. ubi cum se constipassent, Honorianus miles pilo turbam petit, quae telum vitabunda, in diversum latus caedens, navem invertit, aquis obruitur. hisce peractis nomen, factio, favor Honorii gliscit, Alexandri pars diminuitur. 20

Cumque iam Honorius Romam intrare in animo haberet, Godofridus Luthareus, qui auspicio caesaris rebus italicis praesidebat, advenit in tempore, partes ab armis discedere imperat. paret populus, parent milites, desertis Honorico et Alexandro domos dilabuntur. Godofridus deinde utrumque ad se vocat. ,en‘, inquit, ,pastores, qui 25 oves (quarum lana teguntur, lac consummunt) committunt, pacem, quam Christus dominus deusque noster reliquit, violant, pietatem polluant. non divum Petrum, non Paulum, non caeteros Christi legatos neque Christum servatorem nostrum, cuius se vicarios mendaciter profitentur, imitantur. Nerones, Pharisei, Antichristi immaniores crudelissimis 30 sunt tyrannis. amant principatum, opes, splendorem, potentiam, divitias (quas Christus spinas, comites eius stercora dicunt) ambiunt, pro hisce armis, sanguine decertant, gregis periculo istaec concupiscunt, agnos a Christo creditos nec amant nec pascunt, sed occidunt, laniant, interimunt. ite in Germaniam ad caesarem et ibi potius iure quam 35 bello, uter pontifex sit, disceptate! quem caesar principesque et episcopi pontificatu maximo donare dignati fuerint, is absque vi cum pace omnium primario potiatur sacerdotio.‘

6 iuxta pontem Olvii hat Aventins Text der Ann. Altah., wozu er an den Rand schrieb: Milvii credo 12 plaebes — est Sall. Cat. 37, 1 32 Mark. 4, 18; 19; Luk. 8, 14.

Placuit utrique conditio; quippe uterque suae causae confidebat, Alexander, quod inauguratus a caesarisque legato probatus pontificiam possidebat aedem, Honorius, quod ipse prior lituum mitramque a caesare accepisset comitiisque curiatis ad huncce honorem (ita enim
 5 iam est, olim onus fuit) cooptatus foret. posteaquam autem ad caesarem perventum est, quod expeditio ungarica urgeret et haec res absque ecclesiastico conventu componi nequiret, iussus est is interim, qui consecratus erat et Lateranense templum insideret, nomen et titulum pontificalem usurpare, donec consilio edicto per suffragia more maiorum
 10 lis dirimeretur. Alexander ergo Romam, Honorius Parmam se confert.

At caesar in Boiaria hiemat, natalem Christi Fruxini celebrat; Vincissolaum Aldaechio inferiori praeficit; paschalia Gosolariae agit. inter haec in Italia Alexander Romae post paschalia more veterum coetum praesulum, monachorum, mystarum, episcoporum cogit, Hono-
 15 rium ambitus, homicidii condemnat, deinde devovet. contra Honorius quoque Parmae suae factionis sacerdotes convocat, Alexandro, utpote qui absque consensu caesaris vi pontificatum occuparit, a Nordomanis emerit, sacris interdicat.

Eadem tempestate caesar in Germania Mogonciacum concilium
 20 edicit, ubi frequenti procerum, pontificum maximorum, minorum senatu Solomonem in regnum restituendum, Ugris bellum inferendum decretum. Quartus igitur tertiumdecimum agens annum, quam maximo potest apparatu, hanc expeditionem, quod prima foret, adornat. copias undique cogit, delectus frequentes habet. nemo omnium erat, qui non iu-
 25 veni principi gratificari et cum eo stipendia facere studeret. plerique ultro, ut eorum virtus enitesceret, convolabant. denique fama huius apparatus territus Bela (quippe saepius Teutonum vires senserant Ugri) crebro legatos cum suppliciis mittit, pacem exposcit, filium obsidem offert. causatur Solomonem nepotem suum sponte sua nemine perse-
 30 quente regnum reliquisse absque custode; se invitum, ne hostis vacuum possessionem et terras relictas occuparet, ab Ugris a rege suo desertis rebus impositum esse. licere Solomoni proximo suo in regnum suum absque armis cum pace redire; se ducatu, quem sub fratre genitore Solomonis administrarit, contentum fore.

35 Principes nostri, quibus iam pridem experimentis astus Ugrorum cognitus erat, et ipsi Ugros suis artibus tentant. secum legatos, quos subinde speculatum Bela mittebat, retinent, diligenti custodia, ne elabantur, observant. verbis pacem offerunt, re asperrimum bellum

11 — se confert, S. 88, Z. 33, vgl. *Ann. Altah. zu 1063* 35 quibus — tentant *Sall. Jug. 48, 1* 38 verbis — bellum *l. c.*

ostendant, ingenti cum exercitu, infestis signis, Histro terraque pedestribus equestribusque copiis in Ungariam propere contendunt. nec segniciei aut socordiae Bela deditus erat, aliud simulabat, aliud agebat; foedus petebat, frequentes de pace legatos mittebat, nihilo secius tamen regnum, praeter quod crebris fluminibus et paludibus, qua Boios 5 Noricosque adtingit, munitum est, praesidiis firmat, portas Pannoniae, (ita incolae vocant, quas Graeci pilas, Romani fauces, nostri claustra adpellant) reficit, militari manu communit.

Quo cum caesar pervenisset, omnem aditum sibi praecclusum offendit. stativa igitur ibi aliquot dies habet. consilio Ugrorum, qui cum 10 Solomone aufugerant, partem exercitus, gnaris locorum deducuntibus per harundinetum quoddam in Pannoniam praemittit mandatque, se certiore faciant, totusne exercitus illac traduci queat. illi quidem incolomes in Ungariam penetrant, verum ob itineris difficultatem et quod omnes loci hostibus obsessi erant, nemini, licet magnis praemiis 15 propositis, persuaderi potuit, ut ad caesarem nuncium literasve perferret. compositis igitur ordinibus bidui itinere ad Mysoburgium pergunt, eam urbem prius expugnare, deinde viam caesari aperire statuunt. sed custodes ubi a tergo hostem conspicati sunt et irrep-
sisse in regionem viderunt, retro pedem retulere caesarque pulsus 20 praesidiis, nemine prohibente, ad eandem urbem eodem momento de improviso pervenit. oritur confestim tumultus, nostri rursus copias iungunt, urbem oppugnant, primo impetu capiunt, diripiunt. apertis post haec ubique faucibus claustrisque refractis caesar cum Solomone intima Ungariae percurrit. Bela inter haec exhalat animam. filii eius 25 Geizo et Ladissolaus fugam capessunt, ex Ungaria in Sarmatiam profugiunt. caeteri certatim se caesari dedunt, in verba Solomonis iurant, quem caesar Albam regiam deducit regemque more gentis salutari iubet.

Restituto itaque in regno Solomone pacataque Ungaria in Boiari- 30 am revertitur. inde Augustam profectionem facit, mortuo Honorico episcopo Embrichonem Liningensem substituit. postea hiematum ad Vangionas se confert. concilium Mantuam in quinquagenales ferias indicit; eo Honoricum et Alexandrum concedere iubet decretoque patrum stare praecipit. proxima igitur deinceps aestate Anno archi- 35 mysta Agrippinensis, Vincissolaus Aldaechii inferioris in Boiaria praesul, annalium boiaricorum scriptor, cum plaerisque episcopis et prin-

3 secordiae B

17 *Miesiginburch Ann. Altah.*, jetzt Wieselburg 26 *Vgl. die Erörterung Steindorffs a. a. O. II, 444* 33 — migrant, S. 90, Z. 13, vgl. *Ann. Altah. zu 1064.*

cipibus Franciae, iussu caesaris Mantuam se conferunt. Romani, Itali, Longobardi frequentes coeunt. Honorius cum magno hominum numero ad Aquas Nigras substitit, cum mandatis ad Annonem mittit, qui dicerent, magistrum a discipulis doceri non oportere; Honorium nequam adventurum, nisi vicem Christi praesidendo defungi permittatur. Anno consilio habito paucissimis respondet: magistrorum sacrosanctae concionis ecclesiaeque sententiae parendum, divino oraculo obtemperandum esse. proinde Parmensis hisce sibi relatis venire Mantuam recusavit. caeterum per speculatores fidos singula acta diurna explorat.
 10 Alexander quidem praesto fuit.

Postero die quinquagenalium episcopi, principes, praesules frequentes in templo conveniunt, opem dei exposcunt, sacrificium rituale faciunt. his rite perpetratis Alexander multa de pace ac concordia christiana disseruit. ubi finem dicendi fecit, Anno surgit. ,caesar et imperii proceres', inquit, ,fama et literis a plerisque certiores facti sunt, te pontificatum emisse atque conscientia huius criminis stimulatam cum Nordomanis, hostibus reipublicae, amiciciam fecisse, adversus caesarem conspirasse, ut eo etiam invito, fretus armis inimicorum nostrorum, sacerdotium retineas. nos, ut veritatem inquiramus et hancce rem cognoscamus, hic coivimus.' suscipit Alexander: ,si delatores veri sunt, cur hic, in hoc celeberrimo christiani orbis conventu, sicuti ego non apparent et crimina, quae mihi falso obiiciunt, testibus, uti fas est, conprobant? quod cum facere non queant, ego, ut me purgem suspicione, vos falsa opinione expediam, deum testor, per spiritum sanctum, cuius ferias agimus, iuro me invitum atque reluctantem ab his, penes quos copiam cooptandi pontificis maiorum more esse credimus, absque omni penitus ambitus scelere captum esse. quis innocens erit, si criminari satis est? de Nordomanorum amicicia nihil modo respondeo; quando inlustris dominus caesar, filius meus, Roman
 30 veniet, re ipsa comperiet nihil aliud magis a moribus meis alienum esse'. haec ubi dixit, cuncti, qui aderant et quorum intererat, Honorium, quod venire gravaretur, abdicant et Alexandrum, quem crimina legitime diluisse insontemque esse existimabant, pastorem recipiendum decernunt atque ritu solenni renunciant. deinde deum optimum maximum Christum servatorem nostrum celebri carmine consalutant.
 35

Postridie rursus cum in templo patres consedisent et Anno archimysta (quam ob causam, non traditur) abesset, hi, qui Cathochi

5 adventaturum A

27 quis — est *Amm. XVIII, 1.*

rebus studebant, facto globo, excitato tumultu, strictis gladiis in aedem irrumpunt, Alexandrum haereticum, pestiferum erronem vociferantur, eidem mortem intentant. caeteri omnes diffugiunt, Alexandrum solum relinquunt. Vincissolaus praesul Aldaechii, Boiariae monachorum antistes, qui probe mores Longobardorum norat (cum minacissimi enim 5 verbis sint, ne digitulo quidem adversarium adtingunt) Alexandrum sibi quoque fuga consulere parantem retinet, eidem animum reddit atque considerare persuadet. Longobardos acriter increpat, maiestate vultuque tristi territat. eodem quoque momento Beatrix, uxor Godofridi ducis, cum multis ad templum procedit; vix limen adtigerat, 10 Honoriani omnes aufugiunt. caeteri redeunt, Parmensem episcopum curia pontificum movent atque devovent. peracto itaque conventu Alexander Romam, caeteri domos migrant.

Percrebruit eadem tempestate in Germania constans opinio, imminere excidii fatum orbi terrarum et adfore tempus, quo mare, quo 15 tellus correptaque regia coeli ardeat et mundi moles operosa laboret. Boiorum primores istoc saeculo undeviginti aedes sacras mystis, monachis, virginibus in Norico, in Vindelicia condiderunt et ingens vis mortalium, duodecim ferme millia, ex regionibus nostris in Palestinam, Hierosolyma votis nuncupatis profecti sunt. ipse caesar plaeraque 20 praedia, conplures opes Boiariae templis (sicuti diplomata data ostendunt) distribuit.

Rantheroviae proxime Brundunum urbem (ubi tum palatinae aedes fiscusque regius erat et parens eius, imperator Honoricus tercius parochiam praescriptis terminis, dum Honoricum sextum Boiariae 25 praeficit, instituerat) flamines Augustinianos cooptavit. Vessobrunnam, hactenus a popularibus sacerdotibus, posteaquam ab Ugris exusta erat, occupatam, pulsus his, sacris divi Benedicti restituit. eiusdem ope atque consensu Helenardus Fruxinensis pontifex Fruxini divi Andreae aedem dedicavit, cui Burense templum caesar tradidit; hoc post mor- 30 tem tamen Helenardi rursus immunitate donat. Alemanus episcopus Bathaviae auxilio Hagnae augustae et Honorici Neoburgensis extra moenia urbis Aurelianis mystis conlegium, in Austria Gotovicum Benedictinis extruxit. Adalobero Viridoburgensis pontifex ex Boiaria

13 — profecti sunt vgl. *Ann. Altah. zu 1065* 15 — laboret vgl. *Ovid. Met. I, 296* 24 Vgl. die zwei Urk. Heinrichs III. für Ranshofen, *M. B. III, 311, 312* 30 Meichelbeck, *Hist. Fris. I, a, 254* Heinrich IV. hat Benediktbeuern vielmehr der Freisinger Domkirche unterworfen; *M. B. XXIX, a, 169* 33 St. Nicolaus bei Passau; vgl. die Stiftungs- u. Bestätigungsurkunden, *M. B. XXVIII, b, 213; IV, 287 flgd.* Graf Heinrich v. Formbach u. Neuburg (am Inn) war der erste Vogt (*M. B. XXVIII, b, 216*) 33 Göttheih.

oriundus (cuius maiores in Vindelicia Neoburgium et Variopagum, in Norico Valentiam et Pictaviam possedere) inter Oenum et Anassum Lambacum castellum in templum conmutavit.

Idem factitarunt eius gentiles Himelodruda et ex fratre Hylderico
 5 nepotes Eccobertus et Honoricus; Variopagum regiam suam iuxta Oenum proxime Scharodunum Boiorum urbem divo Benedicto consecrarunt. Hemma uxor Vilelmii duobus filiis omissis in Anassi valle Agunti contubernium atratis druidibus construxit; in sylva Gurica, in Norico inferiore, qua ad Pannoniam pertinet, septuaginta sanctis virginibus
 10 templum dedicavit, sicuti imperator Honoricus quartus caesar augustus in diplomate adfirmat; ibidem Gephardus archimysta Saliburgensis, Suevus, Chaltholdi et Azalae filius, aedem pontificiam construxit, Guntherum eidem fano praefecit.

Apud Nariscos Berinogerion Sulsopagus, Fridericus, uxor Bertha,
 15 Castellani, cum filiis Otone, Herimano Habesobergensibus et Litogarda, uxore Theodovaldae Voccioburgensis et Chamaborum praefecti, posterius Arionisti et Otonis dynastarum Ambergothalae (vicus est, rivus et pagus Narischorum, proxime Ambergam, nobilissimum septentrionalis Boiariae oppidum) castellum, regiam suam in templum con-
 20 mutant, ceremoniis divi Benedicti dicant. in inferiore Boiaria iuxta Danubium Asovinus et Fridericus Bogii superius Aldaechium ab Ugris excisum instaurant. propter Vilsii fluentia Veronardus, filii eius Rupertus et Calochus Alderopagum Aurelianis mystis dicant. in ora Oeni fluminis Angilopertus, uxor eius Tuta, Charionum tetrarcha,
 25 Subios, quinque inde millia passuum Richobergomum, Veronardus et uxor Theodopyrga, soror Gephardi Iuvavensis episcopi, filius Gephardus Plaiensis, Chuno Medullorum Phronthusiique satrapes, Garisum et Augiam, uxor eius Irmogarda in agro Saliburgensi Beritholdogades, ubi sepulta est, filia Adoleda cum marito Berinogerione, filiis Berino-

2 Oenum atque A 13 praeficit B 16 Theovaldae A

3 Neuburg am Inn, Formbach (oder Vornbach) am Inn, Wels, Pitten, Lambach; über dessen Stiftung vgl. U. B. des Landes ob der Enns II, 89 5 Kloster Formbach; vgl. M. B. IV, 11 7 Admunt im Ennstale 11 Urk. für Gurk von 1066; Stumpf Nr. 2693 13 Vitae Gebhardi archiep. Salisburg., M. G. Scr. XI, 26 u. l. c. 35. Die letztere Vita hat A. auch sonst bei seinen Angaben über die Klosterstiftungen im Osten benutzt 20 Kloster Kastl; über die Stiftung vgl. M. B. XXIV, 314 und Chronik von Kastl bei Moritz, Grafen von Sulzbach, II, 104 21 Oberaltaich, gestiftet v. d. Grafen v. Bogen. Vgl. M. B. XII, 17? 23 Aldersbach 25 Suben. Eine Inschrift auf die Stifterin Tuta s. bei Hundt, Metrop. Salisburg. III, 370 25 Reichersberg. Vgl. Vita Gebhardi l. c. 40 27 Herren von Medling oder Megling u. Frontenhausen; Klöster Gars u. Au am Inn, Berchtesgaden.

gerione et Chunrado Sulsopagi (oppidum id Nariscorum est) dynastis, ad confluenteis Trani et Alissi Pomoburgium, ubi humati perhibentur, conlegia flaminibus Augustinianis instituunt. atris vero druidibus dicavere hi principes, amici caesaris, Atilam, Arionulphus Damasiorum praefectus, Rhodon, Chunradus, cuius filius Chunradus, atque Irmogarda 5 nurus, avus paterque Poppo. in eisdem templis hi procures conditi sunt.

In superiore quoque Vindelicia eadem tempestate coenobia, quae subtexam, condita reperio. Oto Schirensis, uxor Haziga, filii Oto et Veronardus Echardusque Vischopachunum in faucibus Peninarum Alpium sacris divi Benedicti initiarunt. Eburonardus et frater eius 10 Albertus Iringoburgensis, multum apud caesarem pollens, cum uxore Bertha, filio Otone in ripa Libusae Burobergense Aurelianis templum, in agro Tridentino divo Michaeli aedem condiderunt.

Haud inde procul, nempe ad decimum lapidem, Oto et Beringerion bardi, Theodorum sacerdos cellam auspicati sunt, quam paucis post 15 tempore Oto Veliphorathusius, eius filii Oto et Honoricus, Rhenopertus Ritensis cum fratribus Ruperto, Alberto, Livardo, Hyldesalicus, quem Tigurinis antistitem imperator Honoricus quartus imposuit, frater Rudolphi praefecti Vinariae, collocupletarunt, mystis divi Aurelii Augustini dedicarunt. Theodoram magistram conlegii cooptarunt, 20 unde ab eo Theodorami Cella nuncupatur. Segibotho, superioris Hyldesalici frater, Vinariam consecraneis Aurelianis dedit. eisdem mystis Oto Valaiae praefectus cum uxore Adolaeda Beroritum ad Vermeum lacum primae Boiariae, Gryssam in Tyrolensi pago condidit. Velipho quartus, qui postea Boiariae ducatu potitus est, filius Chunegundae, 25 sororis Veliphonis terti et Aetii, quem alii Azonem vocant, Astensis tetrarchae, nepos ex filia Veliphonis secundi, ab imperatore Honorico quarto caesare augusto, rege Boiorum, gentilicia bona, quae avunculus absque liberis decedens, imperatori Honorico tercio caesari augusto regi Boiorum legavit, impetravit: in Vindelicia apud Lycatios, Am- 30 brones Landobergomum, Altonis monasterium, Raedobocho, Stonogades, in Rhetia Abuziacum, Schongios, Raveburgium, Aldoryphos

18 In A neben filius am Rande frater 26 quam st. quem A u. B 31 Landobergomum B

2 Baumburg am Zusammenfluss der Traun u. Alz 5 Klöster Attl und Rott 13 Klöster Fischbachau bei Miesbach, Beuerberg an der Loisach, St. Michael bei Trient 14 v. Eurasburg (südl. v. Wolfratshausen) 17 Reimbertus de Rute in der Aufzeichnung über die Entstehung des Klosters Dietramszell bei Hund, Metrop. Salzburg. II, 253, der Quelle der obigen Angaben 18 Vgl. Chron. Tegernseens. cap. 8; Pez. Thes. III, c, 516 19 Des Grafen Rudolf von Weiher 24 Klöster Weiher, Bernried, Gries.

recepit. Raedobochos in conlegium flaminum Aurelianensium conmutavit. Nordopertus episcopus Curiae popularibus mystis Haeopagum, fratres eius Orthulphus et Bilodruda, filii Rapotonis et Hemmae, Hochovaritum sacratis condidere virginibus. Vratizolaus Boiemiae
 5 regulus Vissegradam dedicavit; id templum Alexander pontifex maximus caput Boiemiae statuit; eius decreti aera, data in manus Petri praepositi sancti Georgii in palatio Lateranensi, sub Henrico rege, filio Henrici gloriosissimi imperatoris septimo idus Maii. atque haec omnia ex instrumentis privatis, publicis excepi.

10 Porro sub idem tempus in Palestinam profecti sunt Segifridus archimysta Mogontinus, Vilelmus Traiectensis, Oto Reginoburgensis, Guntherus Babobergensis episcopus, Alemanus a sacris augustae, Fridericus Damasiae, Echardus Schirorum, Orthulfus Hochovaritorum dynastae et alii complures Boiorum procures. Guntherus omnes maie-
 15 state corporis anteibat, adeo ut ab omnibus, qua iter fuit, imperator romanus putaretur. posteaquam Savum amnem transgressi, multa a latrunculis perpassi sunt, sicuti idem Guntherus scribit, Ugrorum perfidiam, Vulgarum furta, latrocinia Uzorum, arrogantiam Graecorum, Asiaticorum sensere saevitiam. a Byzantio Laodiciam Syriae, inde
 20 Tripolim navigarunt, ubi ab Arabibus irruentibus orta tempestate fulminibus et tonitruo territis hostibus liberati sunt. inde litus legentes Caesaream Galilaeae, quae et Turris Stratonis, nono calendas Aprilis, quarto die ante paschalia duum itinere dierum ab Hierosolymis pervenerunt. postero die Capharsalam vicum intrant. rursus Arabum
 25 globus adest, primos trucidat, spoliat; caeteri cum resisterent, facile inermes a sagittariis et armatis in fugam vertuntur in proximumque vicum fugam capessunt. magna ibi caedes nostratium facta; Vilelmus episcopus Traiectensis graviter vulneratus, spoliatus, semivivus et nudus relinquitur. reliqui tres episcopi, Segifridus, Oto et Guntherus
 30 basilicam duasque turres ex lapidibus constructas occupant ibique, quod porta angusta nimis erat, muli, equi clitellarii nisi exonerati intrare non quibant, se defendere parant. hostes rebus, iumentis nostrorum potiuntur, ea diripiunt, deinde turres oppugnant; nostrates viriliter

7 sub Honorico B 14 complures A 23 duum iterum die A 27 ibi fehlt B 27 nostratium A u. B 29 Segardus A, Sigfridus B

1 Raitenbuch 2 Habach südl. vom Wirmssee; vgl. Reg. Boic. I, 102 4 Hohenwart; vgl. Hund, Metr. Sal. II, 393, 394 6 Nicht bei Jaffé, Reg. pontif. 10 — tradit, S. 94, Z. 29, vgl. Ann. Altah. zu 1065 12 Vgl. Vita Altmanni ep. Patav., M. G. Scr. XII, 230 13 Die drei letzten Namen nach unbekannter Quelle; vgl. Forschungen zur deutschen Gesch. XVIII, 551 17 Dieser Brief Gunthers ist nicht erhalten; Aventin hat sicher nicht mehr vorgelegen als der in die Ann. Altah. l. c., p. 815, aufgenommene Auszug aus demselben.

resistunt, turris duobus continenter diebus oppugnatas summa vi defendunt. hostes tandem celeberrimo paschali festo die pacem venalem offerunt octoque Arabum principes in turrim admittuntur, qui de praecio paciscuntur. ibi hostium primarius linteum, quo caput in modum coronae colligarat, collo Guntheri episcopi, quem principem esse rebatur, innectit; .en', inquit, ,te solo capto caeteros omnes in potestate habeo et, simul ac iussero, ab arbore cum comitibus pendebis.' Guntherus ubi hoc per interpretem intellexit, pugnam in faciem minantis impingit, uno ictu hominem humi sternit, deinde prosilit, socios cohortatur caeterosque septem Arabes captos nudatosque armis duriter vinculis constringit telisque saevientium popularium opponit. Arabes eo die sociis parcentes manus abstinent.

Postridie Ramulae praeses, quem rex Aegypti urbi praefecerat, audito periculo nostrorum ad liberandum eos cum magno equitum numero properat; non ob pietatem, sed quaestum suppetias fert. deminui portoria vectigaliaque suo regi existimabat; praeterea suum lucrum, censum civitatumque compendia attenuari cernebat; si nostri ita accepti, fama in se comissa dissiparent, neminem posthac Palestinam petiturum. Arabes autem latrunculi de illius adventu certiores facti diffugiunt. satrapes Aegyptius acceptis, quos nostri in vincula coniecerant, fide data, nostrates Ramulam incolomes perducit; ubi ab incolis coacti considerare quatuordecim dies. tandem pridie idus Aprilis Hierosolyma pervenire; tresdecim ibi conmorati sunt dies. inde Ramulam reversi, navim conduxere, Aliquiae applicuere; postea in Europam navigant. Segardus et Oto rediere, caeteri interierunt.

Eodem anno obiere Angilopertus Bathaviae, Rutherfordus Taurisiorum episcopus. caesar sacerdotium Babobergense Herimano, Bathavense Alemanno sacrificulis suis, Taurisios Voliphoramo Oziacensi praesuli, monacho Aldaechii inferioris tradit. hac quoque tempestate divus Marianus Scotus, poeta et theologus insignis nullique suo saeculo secundus, cum conphilosophis suis Ioanne et Candido, Clemente, Donato, Murcheridacho atque Isacio, qui centum vixit annos, in Germaniam venit. inde Reginoburgium hi concessere, ab Hemma virginum maxima hospicio in superiore monasterio excepti sunt. Billa eiusdem contubernii antistes templum divi Petri extra moenia urbis, quod Bichon vocatur, consentiente Otone episcopo ipsis tradidit. Mathylda inferi-

8 Nach intellexit folgt in A u. B unterstrichen: prosilit, uno ictu hominem in terram dat 18 neminem — petiturum in A unterstrichen 21 producit B

27 Tarvisiensis episcopus Ann. Altah. 28 Von Ossegg in Böhmen 29 Zum flgd. vgl. Vita st. Mariani, A. S. Boll. Febr. II, 365 flgd.

oris monasterii sacerdos zítum ac cerevisiam tribuit. ipsi ope bonorum domicilia sibi construunt, vitam arctam more monachorum ducunt, in diem vivunt, docendo et interpretaendo sacras literas, scribendo victum et magnam gloriam conquisivere ob eamque rem imperator eos in-
 5 nitate donat in tutelamque recipit. hac fama moti conplures ex Scotia veniunt paulatim, quibus per Germaniae regna (sicut infra in sexto referam volumine) passim condita templa aduc nomina servant.

Iam pridem improvisa mihi non est mentientium vanitas, religio-
 suli fabellis quaestuosi illos sub Carolo Magno Reginoburgium venisse
 10 mentiri audent. isti nebulones quaestum pietatem, religionem praedam putant, mera miracula conminiscuntur. hoc enim sanctulorum genus, visus, somnia, nocturnos superum congressus, nocturna deorum colloquia simulant, freti credulitate imperiti vulgi pro concione evulgant, somnia, qualiacumque velis, venditant, fabulis ad voluptatem confictis
 15 imperitos in admirationem sui lactant, vili plaebeculae velut pueris inludunt, omnibus corneam fibram esse, neminem sua commenta animadversurum arbitrantur. vulgo indocto multitudinique imperitae, alioquin saevae, impotenti, mutabili metum deorum atque superstitionem rem ad animos vulgi regendos efficacissimam iniciunt; ubi illi vana religione
 20 capti sunt, melius falsis vatibus atque falsis prophetis quam veritati obtemperant; rationem quidem illi falsi unctuli ipsis perceptam consecraneos suos, at nequaquam vulgus edocent. ergo orgia mysteriaque huiusce religiositatis in vulgus edam, dogmata prodam, mentiri sibi licere, decipere plaebem, modo splendoris lucellive spes arriserit, inter
 25 secreta habent; nempe illud crebro (ut eorum verbis utar) iactitant: 'exempla ponimus, non quod ita sint, sed ut discentes addiscant', digni profecto, in quos exempla edantur, qui divina oracula adulterare, crimen verae irreligiositatis committere non erubescunt. quid undecimo abhinc anno moliti sint designarintque Veronae apud Suitonas,
 30 commemorare nolo. valeant isti nugivendi fabularumque mangones et caupones sacrorum. ego Pharisaeos istos apertis testimoniis convincam.

Extant Reginoburgii in inferiore monasterio divini Davidis hymni cum commentariis in membranis scripti, opus Mariani autographon;

8 religiosuli — convincam in *A* angestrichen, isti nebulones — caupones sacrorum in *B* eingeklammert 12 superos *A* 21 obtemperat *A* 29 que fehlt *A* 33 membranis *B*

4 Heinrich IV. 1089; Ried, Cod. dipl. Rat. I, 166 10 Vgl. oben Bd. II, 670, Z. 30 29 *A*. meint die Geistererscheinungen des Berner Dominikaners Jetzer, der mit drei Genossen als Betrüger am 31. Mai 1509 verbrannt wurde. S. u. a. Stumpf, Schweizerchronik II, 455—458 33 In der Münchener Hof- und Staatsbibliothek befindet sich weder diese Handschrift Marians aus Niedermünster noch die

eius praefationem, ut fides fiat, subtexo de verbo ad verbum: anno dominicae incarnationis millesimo septuagesimo quarto regnante quarto Henrico iuvene imperatore, Matthylda abbatisa sanctae Mariae et sancti Herhardi abbateam regente, decemnovenalis cycli 11 anno, indictione 12, Marianus Scotus septimo peregrinationis suae anno 5 conlegit modicas istas undas de profundo sanctorum patrum pelago, scilicet Hieronymi, Augustini, Cassiodori, Arnobii et de opusculis Gregorii et pro suae animae salute, in honorem salvatoris domini nostri Iesu Christi et eius genitricis semperque virginis Mariae et sancti Herhardi confessoris scripsit et in unum librum perstrinxit. prolixas 10 enim et salubres catholicorum patrum expositiones non omnes avido cordis amore petunt. multi sunt etiam, qui, etsi tales legere vel habere vellent, tamen minori censu vel intellectu vel aliqua causa existente occupati, illas invenire et legere non possunt. nunquam tribuatur ad transscribendum extra monasterium, nisi pro eo congruum relinquatur 15 vadimonium. Georgii feriis coepit, Mathaei et Haemerani finivit.

Servatur et diploma imperatoris, cuius caput tale est: in nomine sanctae et individuae trinitatis Henricus dei clementia Romanorum imperator augustus; multis verbis commemorat Scotos quosdam Reginoburgium venisse et ab Otone eius urbis episcopo Billaque superioris 20 monasterii antistite templum huius, quod divo Petro dedicatum extra moenia urbis Bichen nuncupatur, accepisse. ibi bonos illis domicilia aedificasse, praedia, vectigalia tribuisse tandemque ad se Scotos supplices venisse illisque ab Otone episcopo et Haziga superioris monasterii virginum maxima impetrasse, ut iuri suo et templo, quod ipsis 25 servierat, caederent Scotisque condonarent. huius donationis author fit imperator; Scotos cum praediis, templo, vectigalibus, immunitate donat, in clientelam accipit, ut caesari bene praecentur ac pro eo vota deo reddant. aera: Herimanus recognovi; datum kalendas Februarii

4 decemnovalis B 16 *Am Rande in A*: Identidem scripsit commentariis [sic] in epistolas Pauli, qui Valderopagi [Walderbach] (Cisterciensium est templum), servantur, quondam Reginoburgii a Iudaeis redempti, ubi haec eius manu scripta leguntur: 13 kalendas Aprilis anno domini 1080 feria sexta obiit Magnaldus primus de Scotorum peregrinis; ad sanctum Petrum extra muros Raetobonnae [?] est defunctus. *Dieselbe Stelle von 13 — defunctus (hier: Ratisbonae) steht von A's. Hand auf einem vor fol. 48 der Handschrift A. des 5. Buchs eingeklebten Zettel; dort folgt: in Pauli epistolis commentaria Mariani in Walderbach, redempta quondam a Iudaeis ut psalterium, eius autographa.*

unten erwähnte aus Walderbach. Der aus dem Regensburger Kapuzinerkloster stammende Cod. lat. Mon. 12741 aber, eine Bibel, ist nach der Notiz eines Vorsetzblattes aus dem 16. Jahrh. innerhalb dreier Jahre v. Marianus Scotus geschrieben 11 non — petunt wohl einem Dichter entlehnter Pentameter.

anno dominicae incarnationis 1088, 12 indictione, 36 ordinationis regis Henrici, imperii 5. factum Regina civitate in dei nomine, amen.

Nunc ad ordinem rerum redeo. Honoricus quartus Altdaechii inferioris curatorem esse iubet Otonem Boiariae regulum, quod ut deus
5 haud bene verteret Otoni, monachi ominati sunt.

Cap. 12. Caesar deinde in Saxoniam migrat. nam cum imperium per episcopos in orbem iret, uti supra narravimus, Albertus archiepiscopus Premensis tum vice sua defungens, rebus praeerat diutiusque, quam licebat, dominationem retinuit. caesarem per totum autumnii
10 hiemisque spacium Gosolariae et in Saxonia detinet, stativa Gosolariae habere persuadet, suo more vivere adolescentem permittit, eundem in sua potestate exclusis conlegis habet nec ex sua classe in alias regiones, sicuti decretum fuerat, remigrare sinit. existimabat suae demptum gloriae atque utilitati, quicquid accessisset alienae. quam-
15 obrem caeteri fremere, tributa, vectigalia, censum praeter ea, quae monachorum patres inviti tribuebant, pernegare sumptusque deficere coeperunt penusque in diem coemebatur. aulici praedas agere, pecora abigere, vinum, pabulum incolis vi auferre incipiunt haecque de industria odio Premensis episcopi fiebant.

20 Principes tandem atque episcopi, Anno Agrippinensis, Eburo-nardus Treverorum, item caeteri Francorum optimates frequenti senatu Triburiae in ripa Rheni conveniunt. caesarem more adolescentulorum scortari, venari, potare, huiuscemodi voluptatibus aetatem transsigere, iuridicundo, reipublicae negociis nequaquam vacare, ab eodem nobilis-
25 simos quosque opprimi, infimos tolli, filias optimatum obscuris, humilibus crepundiis ortis vi in matrimonium dari, praesidia privata comparari, principes neglegi, horum omnium authorem et consultorem esse archiepiscopum Premensem proponunt. idcirco is senatusconsulto, ni caesarem confestim reddat, hostis iudicatur. caesari quoque ad prin-
30 cipes venire detrectanti regnum abdicandum esse decernitur.

Caesar perlato atroci nuncio, Gosolaria Saxonique relicta ad conventum principum Mogonciacum properat cum Veronardo praefecto praetorio. posteaquam Angilaemos perventum est, comites Veronardi praedas ex agris agunt; incolae, viri, mulierculae convolant, vi armis-
35 que id fieri prohibent. Veronardus suis suppetias laturus procurrit,

14 accedisset B

1 *Vielmehr* 1089; *Stumpf* Nr. 2894 3 — ominati sunt *vgl. Ann. Alth.*
zu 1065 am Schlusse 6 — rediit, S. 98, Z. 10, *vgl. Lambert* zu 1066.

AVENTINUS III.

7

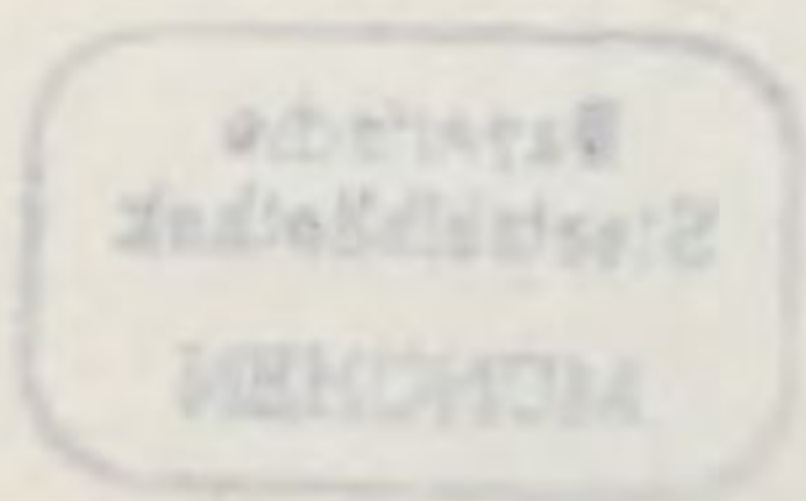
fit atrox pugna. saltatricula clavam in caput Veronardi impegit; ipse amissis multis, semivivus ad caesarem refertur. tum omnium sententia caesar aut imperio cadere aut amicitiae Premensis renunciare iubetur. sed spacio ad consultandum impetrato, huius consilio clam noctu fugam Gosolariam adornat cumque intempesta nocte regia supellex effertur, 5 in clitellas componitur; principes certiores facti advolant, strictis gladiis consilii talis inventorem circumstant, mortem minitantur et procul dubio eundem interfecissent, nisi caesar suo corpore protexisset, regio praesidio domum deduxisset. ita Premensis cum hac contumelia aula eliminatus est. dominatio ad caeteros episcopos per vices rediit. 10

Caesar paschalia in Nemetum Augusta concelebrat. in feriis supplicationum stella crinita per quatuordecim continuos dies visa est. quinquagenalibus Traiecti caesar Eburonardo Treverum episcopo defuncto in demortui locum Chunradum Phullingensem, praepositum Agrippinensis Coloniae, adnitente Annone pontifice substituit huncque 15 Treveros adeuntem Theodericus urbis praeses, ferox ingenio et aetate, concitato tumultu capit, comites in fugam vertit, resistentes occidit, opes diripit, illum carnifici tradit atque de altissima rupe, tercio, cum bis incolomis evasisset, praecipitari iubet. quo casu demum is exanimatus est Utoque in pontificatu successit. caesar tum Fritesolariae 20 subito morbo corripitur, medici de salute eius desperant, plerique principum regno inhiant imperiumque iam animo invadunt. sed praeter opinionem omnium caesar vires corporis recuperat, apud Heroveltas quinquagenalia agitat. inde Viridoburgii tercio calendas Iulii (quo die Petrus et Paulus antesignani religionis nostrae devictis spinis reipu- 25 blicae de divitiis atque gloria triumpharunt) Bertham sponsam suam, filiam Otonis et Adolaedae, Laudis Pompeiae tetrarcharum, solenni ceremonia reginam salutatur. Angilaemis deinde in agro Mogontino nuptias facit. eadem tempestate Vilelmus Nordomanus cum Angliis ex Saxonia oriundis atroci navalique praelio conflixit; victor Angliam 30 in suam ditionem redegit. duodecim amplius millia hominum a victoribus copiis desiderata sunt; eorum, qui victi sunt et cecidere, numerus non proditur.

Caesar confectis nuptiis in Boiariam se confert, Reginoburgii hibernat. Gosolariam ad paschalia agenda primo vere petit. dum 35

11 in — visa est in *A* unterstrichen 27 solemni *B*

11 — non proditur vgl. *Ann. Altah. u. Lambert zu 1066* 14 Vgl. *Vita Conradi archiep. Trev., M. G. Scr. VIII, 214* 27 filiam — Adolaedae *Ekkeh. zu 1067*; Laudis Pompeiae *Ann. Altah. zu 1069* 29 Vilelmus Nordomanus *Ekkeh. zu 1068* 34 — obsequentes essent, *S. 99, Z. 26, vgl. Ann. Altah. zu 1067.*

autem caesar sub tutoribus degit et principes aliis negociis praepediti sunt, Nordomani per Campaniam, Apuliam, Calabriam, finitimas regiones debachantur, protervas literas caesari scribunt, principibus responsa superba reddunt, mandata procacia referunt, sese scilicet invictos
 5 armis fore, utrique imperatori, occidentali et graeco, pontifici maximo fulmine suo adflanti atque anilibus terriculamentis absterrenti vi Italiae portionem abstulisse; haud dubie, quae victricibus eorum manibus parta sint, invitis et Francis, Graecis, Gallis, Italis, sacrificulis romanis retenturos; soli deo immortalis se dicto audientes esse, cunctos mortaleis
 10 pro hostibus ducere; qui cum vellent, congregarentur, intellecturos, quid virtute Nordomani possint. Godofridus, praeses caesarianus Italiae, comparato ingenti Teutonum et Longobardorum exercitu, acceptis auxiliaribus copiis a Romanis et Alexandro episcopo hosteis devovente in Nordomanos arma movet, pleraque omnia castella vi expugnat,
 15 capit veteribusque dominis reddit. Aquinum arctissima circumsidet obsidione iamque urbs expugnanda erat, Richardus Nordomanorum dux legati caesaris conloquium expetit, se in potestate caesaris fore iurat. Godofridus soluta obsidione, dimissis copiis domum redit.

Per idem tempus Boiariae procures, Charini, Austriaci, Norici,
 20 Vindelici, civili bello digladiantur, invicem praedas passim agunt, equis deturbant, caedunt, spoliant, villas, agros succendunt, omnia caede, incendiis, luctu complent. nemini tuto iter per Boiariae fines patet. Oto summus Boiorum regulus modo his, modo illis auxilium pollicetur, munera ab utrisque accipit, discordiae mala alit; se demum vere prin-
 25 cipem fore existimat, si illi dissensione domestica vires suas adtenuarent, qui si opibus valerent, minus obsequentes essent. caesar tum in Saxonia Gosolariae hiemat, rursus gravi aegritudine adfectus, lecto decumbit, sed paulatim convalescit. Enardo mortuo Spirensis pontificatus Honorico Gosolariensi mystae tradit; Rabinogerioni patriarchae
 30 Aquileiensi Sigardum epistolarum magistrum substituit; Bibonem scrinio praeficit. posthaec Februario Augustam Rhetiae petit, italicam meditaturs expeditionem, sed dissuadentibus principibus in Saxoniam redit. Theodericum, qui Chunradum Treveris pontificem designatum trucidavit, cum sociis proscribit ipseque cum consociis in exilium actus,
 35 in Palestinam proficiscitur; quonam gentium abierit, scit nemo.

3 debacchantur *A*, später debachari *A u. B*

10 cum — possint *Caes. I, 36* 26 — praeficit *vgl. Lambert zu 1067 u. 1068*
 31 — redit *vgl. Ann. Altah. zu 1068* 33 Theodericum — nemo *vgl. Sigebert zu 1068.*
Nach Bernoldi chron. zu 1073, M. G. Scr. V, 429, 430 ist Dietrich auf der Fahrt nach Palästina bei einem Schiffbruche umgekommen.

Sub idem tempus Anno archimysta Agrippinensis, Honoricus Tridentinus pontifex, Oto regulus Boiorum iussu Quarti legati cum mandatis in Italiam transsitum faciunt, Italiae regiones lustrant, censum, conventus agunt, ius dicunt. Ravennae ab urbis episcopo convivio excipiuntur, Cathochum pontificem Parmensem obviam officii gratia 5 procedentem benigne adpellant, familiariter salutant; utrisque pontificibus Alexander sacrificiis interdixerat. quocirca caesarianos, ubi Romam venere, quod aditum eorum, quos in numero sceleratorum atque impiorum habendos censuisset, non devitassent, salute non impartivit. verum ubi rationem ipsis constare accepit, eosdem datis acceptisque 10 mandatis absolvit et post paschalia more solenni conventum ecclesiasticum agit. ubi pontifex Tridentinus, qui diripientes res templi sui sub Leone nono occiderat homicidioque pollutus, hactenus ab aris motus fuerat, universis depraecantibus ovili restituitur. Florentinus pontifex et Oto Treverensis archimysta ambitus haereseosque, quam symoniam 15 vocant, postulantur; ille convictus classe pontificum extruditur, hic iureiurando se purgans absolutus est.

Caesariani defuncti imperio principis Roma discedunt, episcopi domos abeunt. Oto in Italia substitit; cum principibus Italiae, quibus se mandata caesaris relaturum praedicat, secreto conloquitur. ei ob- 20 viam procedit in agro Placentino cum magno comitatu Godofridus. fama iactitatum, Otonem res novas moliri, tentare animos Italorum occulte quaerereque, quos in societatem sceleris adsumeret. porro Godofrido et Italis non fuit consilium incerta pro certis amplecti, pacem cum bello commutare, fidem flagitio posthabere. idcirco Oto repulsus 25 turpiter ab Italia, in Boiariam rediit. iamque huiusmodi res tentatae ipsum caesari eiusque amicis suspectum fecerunt proceresque Boiorum cum sua sponte satis insanirent, instigati ab Otone duce suo manus aperto Marte conserere statuunt. in orientali Boiaria, quam Austriam vocant, armatae cohortes turmaeque hostili animo conveniunt. 30 iam teli iactu distabant et hastis sublatis, arcubus tensis ferire destinarant; mox divinitus mutato subito animo, civile detestantur bellum, pax, pax, abiectis armis ingeminant, invicem collachrymantes salutant. Otonis reguli Boiorum insidias moresque communiter incusant, datis dextris, pace confecta, domos abeunt. Vincissolaus tum antistes in- 35 ferioris Aldaechii moritur. Valcogerion per suffragia communiter, consensu Otonis a monachis cooptatur. at caesar Mogonciaci autumnio

1 — Aldaechii moritur *vgl. Ann. Altah. zu 1068* 8 quod — devitassent *Caes. VI, 13* 12 pontifex a civitate Turtun [*Tortona*] *Ann. Altah.* 24 incerta — commutare *Sall. Cat. 17, 6* 36 Walkerus *Ann. Altah. zu 1069. Zum flgd.* — interpretabantur, *S. 101, Z. 21, vgl. diese.*

conmoratur, inde in Saxoniam Gosolariam hiematum concedit. ipsa hieme congelatis fluminibus glacie Luticios petit, urbes expugnat, vicos exurit, gentem paludibus septam in ditionem cogit, cum ingenti captivorum numero magnaue praeda victor revertitur.

5 Inter haec a nobilitate Saxonum, quod latrociniis abstinere, legibus obtemperare, aviditati suae fine dicto pietatem colere cogherentur, in caesarem conspiratum est. principem coniurationis Otonem ducem Boiorum, genere Saxonem, fuisse literis proditur isque susceptis primis partibus caesarem victorem dimisso exercitu cum paucis redeuntem in
10 oppida, quae Luticianis continuabantur, invitat. Chunradum educatorem atque nutricium caesaris, iam pridem inimicum suum, ante cubi- culi fores excubantem primo conviciis, deinde armis invadere statuit. Heginonem quendam famulum suum pollicitis in societatem adsciscit; huic ense tradit, quo caesarem e cubiculo prodeuntem contrucidaret.
15 cum igitur conscii ex composito contumeliis Chunradum adficiunt, forte fortuna amici eius haud imparati, ut participes conspirationis rebantur, adsunt, armis opem Chunrado ferunt. ita consilium caedis frustra fuit; sceleris consortes, ne facinus notaretur, tanta spe destituti, ab- eunt. nemo tamen praeter conscios, quid sibi hic tumultus velit, in-
20 tellexit; omnes privatum odium veteremque simultatem, qui mores purpuratorum sunt, interpretaebantur.

Caesar itaque caelesti haud dubie beneficio ab imminente periculo liberatus, paschalia Quintilioburgii, quinquagenalia Agrippinae agit, inde ad conventus agendos in Vangionum urbem concedit, ubi cum
25 Sigardo archimysta Mogontino secretum sermonem habuit. Turogorum gens Hercynia sylva pro nativo muro a Saxonibus, Francis Boiisque antiquis, a Moesiis sive Sorabis Sala flumine separatur. ea sub ditione ecclesiastica archimystae Mogontini censetur neque decimas sacrificis more caeterorum christianorum pensitant. caesar captus in-
30 lecebris concubinarum earumque amore occupatus, abhorrebat a re uxoria. hoc ubi sensit Sigardus pontifex Mogontinus, caesari, si Turogos decimas solvere cogat, se discessionem solenni conventu iureque suo facturum pollicetur. grata res Honorico fuit; omnem operam promittit sacerdoti; praedicat se iniquo fato iniisse matrimonium et fascinatum
35 nondum coniugem adtingere potuisse; fama dissipat, ut illa virgo a se integra etiam aduc sit; nec eam diutius habere nec eas tolerare posse

10 Luticimani B

8 genere Saxonem *Ekkeh. zu 1071*, literis: *Ann. Altah. l. c.* 11 *Vgl. Steindorffs Erörterung II, 445* 23 — edicatur, *S. 102, Z. 5, vgl. Lambert zu 1069*
29 caesar — pollicetur *vgl. Ann. Altah. zu 1069.*

nuptias, unde liberos nullos sibi fore speraret; quocirca decrevisse, ut eam integram conventu celebri itidem reddat, uti acceperit a suis, quo uterque nuptiis auspiciatioribus connubio alteri liberum procreandorum causa copuletur. hancque ob causam calendis Octobribus Mogonciacum senatus ecclesiasticus edicatur.

5

Caesar interea in Boiariam Reginoburgium migrat. uxor eius in Laureacum monasterium in Vangionum agro ablegatur. in Italia Adolaeda socrus caesaris Laudem mandata facere recusantem obsidet, expugnat portisque praecclusis neminem exire permittit, urbem incendit. templa, contubernia monachorum, virginum, viri, foeminae, puellae, aedes privatae, publicae, sacra omnia, prophana igne conflagrarunt. eadem tempestate Godofridus dux obiit, Gothelo filius, qui et Godofridus Gibbosus, succedit. dumque talia fiunt, duodecim amplius Francorum procures Saxonumque primores, cum Saxoniae incolis, quod praedia stipendiaria, quibus hactenus incubuerant, eis denegarentur, in caesarem conspirant. principes coniurationis rursus Oto dux Boiorum, Theodo et Albertus tetrarchae Saxonum erant. placuit his Turogos in societatem assumere animosque gentis, quam caesar avita libertate depoliare et in servitutem sacrificulorum redigere conaretur, tentare. Theodo et Albertus aperte rebellionem faciunt; reliqui se amicos caesaris, quo facilius falleretur vel, si victoria potiretur, participibus veniam impetrarent, simulant. Theodo Sechidingonas oppidum Babo-bergensis episcopi in Turogorum terra invadit, praesidio firmat munitissimo; Albertus Neoburgium occupat; ambo praedia caesarea sibi servire cogunt.

25

Caesar, qui tum Reginoburgii in Boiaria conmorabatur, quam celerrime potest, in Turogorum fines arma movet. Sigardus Mogontinus episcopus ratus adfore tempus, quo Turogos solvere decimas vicogat, cum auxiliaribus copiis caesarem insequitur; summa ope hoc bellum praesens administrat. Turogi, qui animum episcopi in se praesenserant, ad caesarem legatos proficisci iubent, qui dicerent, Turogos fidem principi servaturos, imperata oboedienter facturos, unum a caesare petere, ne Turogos de republica bene meritos ludibrio fastuosi antistitis esse et avariciae sacrificulorum direptui patere sinat. malle Turogos mori quam avitam libertatem amittere et in servitutem calvorum effoeminatorum redigi. caesar benigne respondet, Turogos bono animo esse iubet, ipsis opem suam, si modo in fide perseverent,

35

22 simulabant B

6 — nollet, S. 103, Z. 26, vgl. Ann. Altah. zu 1069 13 Gibbosus vgl. Lambert zu 1070 22 Scidingun, Scidingen Ann. Altah., Lambert, Schidingon Ekkeh. zu 1070; jetzt Burgscheidungen 24 München-Nienburg a. d. Saale.

pollicetur. posthaec Bicholingonas, oppidum Theodonis, castra movet, primo impetu capit atque, ubi eam urbem diripuit, incendit, solo aequat. inde Sechidingonas obsidione claudit. milites episcopi iussu principis sui consulto in Turogos acrius saeviunt, villas diripiunt, incendunt, 5 agros vastant, pecora abigunt, resistentes trucidant. porro Turogi eosdem pabulatum, aquatum proficiscentes aut denique praedas agitantes capiunt, nullo contumeliae genere abstinere, in crucem tandem agunt. Sechidingones, licet firmissimo praesidio tenerentur, vi expugnati; prima oppugnatione multi caesariani oppressi. Oto regulus Boiariae illi 10 quidem bello interfuit; at quasi spectator, quo fortuna inclinaret, ab exercitu secedit, loco aequo considet, suos in armis continet nec caesari nec hostibus auxilio erat. caeterum Quartus castellis duobus expugnatis iam ad alia infesto contendebat agmine. Theodo et Albertus ubi se impares caesari, a sociis desertos ac plane proditos vident, 15 supplices se caesari absque omni pactione permittunt, praedia, castella reddunt, vitam dumtaxat orant; cuncta ordine consciorumque nomina exponunt. caesar, quod eos sceleris poeniteret, gratiam facit, parte maxima praediorum mulctat. de reliquis coniuratis sumere supplicium supersedet, sapienter delicta dissimulat. nam tot homines nobiles, 20 maximis divitiis, summa potentia, tametsi verum existimabat, reos simul paricidii facere manifesti tum sibi tum reipublicae periculosum fore arbitrabatur, in tali tempore tanta vis hominum magis leniunda quam exagitanda videbatur. pacatis itaque Saxonibus caesar, quo episcopo satisfaceret ab eoque libellum repudii extorqueret, decimas 25 Turogos reddere quidem imperat, verum verbis lenioribus, quasi qui recusaturos cogere nollet.

Inde Mogonciacum ad divortium faciendum transsitum facit dumque eo contendit, fit certior Petrum Damianum, pontificis maximi legatum, ibidem coeptis suis obstaturum esse. proinde in Saxoniam 30 redire in animo habet. aegre tamen ab amicis persuasus Francophori substitit hucque, qui Mogonciaci convenerant, se transferre iubet. quo cum illi frequentes convenissent, flamen romanus Mogontino, si dissidium facere pergat, sacrificiis interdicat, eundem albo pontificum eradit, sacerdotum tribu eliminat. deinde caesarem docet, facinus, quod mo- 35 liatur, invidiae, quam ferre difficile sit, obnoxium esse; divino humanoque iuri repugnare ipsique perniciosissimum fore. omnium deterrimum esse, qui libidini indulgeat; nequicquam aliis imperare, qui sibi ac

9 illo *A u. B*

1 *Beichlingen bei Kölleda* 19 nam — existimabat *Sall. Cat. 48, 5*; in tali — videbatur *l. c.* 27 — in Saxoniam migrat, *S. 104, Z. 9, vgl. Lambert zu 1069* 32 Mogontino — eliminat *vgl. Ann. Altah. zu 1069.*

animo suo imperare nequeat. caesarem ideo a deo constitutum, ideo ei ensem strictum praeferri, ut scelera puniat, non exemplo nimium periculoso committat et norma sit recte beateque vivendi populo, qui fere regenti similis esse solet. praeterea Berthae parentes plurimum in Italia pollere, neutiquam aequo animo laturos filiae contumeliam, 5 quam discessione Italiae vindicare queant; romanum quoque pontificem iniuriam istam reginae factam haud neglecturum. hosce denique mores tanto indignos esse imperio. caesar his et huiuscemodi dictis a legato romano amicisque persuasus, uxorem recipit, cum ea in Saxoniam migrat, ubi proximo deinceps anno filium peperit. at Mogontinus 10 episcopus decimis excidit.

Caesar in Boiariam ad hibernacula redit, Fruxini brumales ferias concelebrat. Voliphoramo Taurisiorum episcopo defuncto in demortui locum Azilonem substituit, Hartovico Veronensi episcopo Husovaritum. paschalibus Nemetum Augustam, quinquagenalibus Moesiam ad con- 15 ventus agendos petit. Oto Boiorum regulus conscientia obstrepente quiescere non potuit, consilia occulta facit, quoscumque idoneos reperit, praemiorum spe et pollicitis, dolo sibi obnoxios fidosque facit et hoc assecutus, opes factionis iam propalam confirmat, adeo ut caesari hactenus cuncta dissimulanti non ferendus amplius videretur, maxime cum 20 Hegino Otoni intimus, repente mutatus seu poenitentia actus seu obstare deum coeptis credens, ad caesarem ultro profugisset, scelus confessus fuisset cunctaque ordine narrasset. caesar Otonem ad se Gosolariam vocat, quae ab Heginone audierat, spectante populo in corona principum eidem exprobrat eumque inficias euntem domum redire 25 singularique pugna crimen diluere iubet. die dicto Gosolariae Oto quidem adest; sed se caesari, nisi publica fide interposita, committere metuebat. caesar mandat se vero fidem, quatenus per leges liceat, dare illum incolomem, modo insons sit, abiturum. Oto hanc conditionem nequaquam accipit, mox equo admisso aufugit. erant, qui con- 30 tinuo persequendum, in vincula coniiciendum, supplicium de eo more maiorum sumendum censerent. sed Oto amicis eius, qui apud caesarem erant, dicendi mora de industria diem extrahentibus, fuga elapsus est. caesar ubi dolum intellexit, subito frequenti senatu a scriba legem salicam, qua capitale est in principem coniurare, recitari iubet et uni- 35 versos confestim iureiurandi, quo cuncti pro salute reipublicae atque

10 Vgl. Lambert zu 1071, p. 186, und Ann. Altah. zu 1071 am Schluss
 12 — substituit vgl. Ann. Altah. zu 1070 14 Husovaritum l. c. zu 1069 15 — com-
 plent, S. 105, Z. 13, vgl. Ann. Altah. zu 1070 18 Sall. Cat. 14, 6 33 dicendi
 — extrahentibus Caes. b. civ. I, 32.

principis astricti erant, admonet sententiamque rogat. omnes in sententiam legis pedibus (ut aiunt) eunt; fit senatusconsultum, Oto hostis iudicatur, proscribitur, bona eius confiscantur, praedia publicantur, Boiaria caesari adiudicatur. caesariani oppida, castella Otonis in-
 5 vadunt, vastant, aedificia, villas, agros incendunt, conburunt. Oto profugus in saltum Hercyniae, Chetilam nomine, fugam capessit, in latebris ac montibus eiusdem sylvae delitescit, socios sibi omnium flagiciorum, facinorum catervam quasi stipatores adsciscit; quicunque alea, ventre, pene bona patria dissipaverat, aes grande alienum con-
 10 flaverat, postremo quos flagitium, aegestas exagitabat, ad illum convolant eumque ducem nacti, crebro in Turogorum, Saxonum fines erumpunt, praedia ecclesiastica, caesarea igne concremant, diripiunt, omnia incendiis, luctu complent.

Caesar natalibus Christi Babobergomum ad conventos agendos
 15 proficiscitur, Veliphoni Lycatio, cuius supra memini, Boiariae ducatum in tutelam committit isque sacramentum caesari dicit, Otonem superiorem, cuius filia sibi desponsa fuerat, socerum iureiurandi religione abdicat, eidem filiam cum repudio remittit. Iuditham Angliam uxorem ducit. eius genus et sobolem in sextum transfero librum. caesar (ut
 20 ad rem revertar) Leodii paschalia celebrat, praedia quaedam Stabulensium monachorum archiepiscopo Mogontino donat, sed rursus monachis exposcentibus reddit. quinquagenalia Alberostadii peragit.

Oto Boiaria pulsus Albertum archiepiscopum Premensem, cuius antehac inimicus fuerat, sibi muneribus conciliat. is ergo in solenni
 25 sacrificio nunquam instare destitit, ut gratia Otoni fieret, suadere, orare usque adeo, donec perpulit caesarem, ut Otoni praedia gentilicia redderet. quae quidem precario ille possedit, aliis tributa sunt. nihilominus tamen Oto, hominum ingratissimus atque perfidus, cui nullum scelus est, postea rebellionem fecit, maximis cladibus maiestatem populi
 30 germani vastavit. ubi misericordia opus, nemo clemens est; viduas, pupillos, inopes, agricolas, cives compilamus, servire nobis cogimus, in hosce levi rumore animadvertimus; ubi nihil opus est clementia, potentibus, latronibus, peculatoribus, qui neque patriae neque famae suae neque diis neque hominibus unquam pepercerunt, ignoscimus dumque
 35 paucis scelestis parcimus, bonos omnes perditum imus. sed coeptum proseguar.

Plaerique hoc anno antistites monachorum et episcopi, nempe

6 Chetil *Ann. Altah.* 8 — convolant *Sall. Cat. 14* 14 — exciderunt, *S. 106, Z. 5, vgl. Ann. Altah. u. Lambert zu 1071* 15 *S. oben S. 92, Z. 24 flgd.*
 18 Juditham *der Name aus Hist. Welfor. 13.*

Segibertus Hyldesaemensis, Carolus Constantiensis episcopi, Rupertus, Litovalda atque Litopertus praesides Augienses, praesidente caesare, quod candidati munere suffragatores pararant cum hisque interpellantibus pepigerant, ambitus condemnati sunt, sacerdotiis atque dignitate exciderunt. Gerardus tum Mosellanus regulus atque Godofridus inferioris Germaniae satrapes, praeses Italiae, obierunt. successere utrisque filii; illius ducatus Theodorico, huius Godofrido Gibboso, parvo exiguoque corpore, at magno animo, traditur a caesare, qui in hiberna in Boiariam concedit, Reginoburgii Decembris ferias concelebrat. sub idem tempus in Ungaria Goezo et Ladissolaus fratres Solomoni regi Ugrorum, patrueli suo, rebellare nituntur. quamobrem Quartus expeditionem ungaricam parat. quod ubi Ugri intellexere, internunciis episcopis patruales in gratiam redigunt, Ungariam in treis partiuntur parteis. una Goezo et Ladissolaus potiuntur magnique praefecti atque duces nuncupantur; reliquas rex Solomon retinuit. hoc toto anno in Boiaria conmoratum fuisse caesarem, diplomata templis dedisse, dona mystis fecisse reperio. Honoricus archimysta Ravennae, Husovaritus Veronensis episcopus obiit. illi Vichobertus, huic Bruno a caesare substituitur. Beritholdus Zaringius nova molitur. Oto Boiaria deturbatus in Saxonia rebellionem rursus parat.

Subsequenti anno caesar in Boiaria Babobergomi natalibus Christi, quadragenariae abstinentiae castimonia Aechostadii operatur; ibi Beritholdo se purganti ignoscit. paschalia sacra Reginoburgii perpetrat, quinquagenalibus ad conventus agendos in confinio Boiorum Suevorumque Augustam proficiscitur. inde in Saxoniam, ut tumultum Saxonum manus avaras, latrocinia legibus et armis cohibeat, contendit. quippe illi authore Otone (de quo saepe diximus et quem caesar convictum condemnatumque procerum iudicio non solum vita, sed et patrimonio donaverat) arma resumpserant, per fas, nefas aliorum bonis inhiabant, sacerdotes, cives, agricolas iuxta opprimebant, dicto audientes non erant, censum nequaquam pensitabant, nulla reverencia imperii ferebantur. ab hac igitur licentia vagandi cum armis praesente caesare maioreque potestate repressi pro factisque iudicium timentes, clam con-

1 Karolus Lambert zu 1069 u. 1071, Karlimannus dagegen Ann. Altah. zu 1071
5 — caesare vgl. Sigeberti chron. zu 1070, p. 362, u. Lambert zu 1070 9 Vgl. Ann. Altah. zu 1072 9 — retinuit nach einer ungarischen Quelle? 16 Die Urkunden bei Stumpf Nr. 2753—2755, von denen überdiess die beiden ersten wahrscheinlich Fälschungen sind, zeigen Heinrich nur im Januar und Februar 1072 in Baiern (Regensburg) 17 — molitur nach Ann. Altah. zu 1072 21 — oppugnant, S. 107, Z. 32, vgl. Ann. Altah. zu 1073 32 licentia — armis Liv. 38, 40, 2 33 pro — timentes Sall. Cat. 14, 3.

ventus agunt, consilia habent, tres procures ad caesarem cum mandatis mittunt. quorum qui natu maximus erat et armis exercitatissimus, Meginofridus ita verba fecit: „nobilissime caesar, aviti paternique regni clarissimus haeres, Saxonum populus, nulli nationi armis et fide secundus, deprecatur te, uti iura avita, libertatem veterem sibi restituas. 5 externi, egentes, infimi quique atque inopes vi opibus nostris potiuntur, indigenas communibus sylvis, pascuis, pecoribus arcent. quod si patrio more nos vivere permittas, nullam Galliarum Germaniarumve nationem tibi devotiorem fore senties.“ caesar paucis respondet: „si qua iniuria 10 adfecti estis, ego sane iure nostro impune abire non sinam. nemo unquam meam opem frustra, modo innocens fuerit, imploravit. quod inopes, viduas, pupillos defendo, pacem servari iubeo, latrocinia, rapto vivere prohibeo, vi ablata restituo, praedones punio, censum ago, officia atque imperii munia obeo et exerceo, non iniuria, sed pietas est. a 15 deo optimo maximo princeps constitutus sum, ense fero, ut discordiosi atque seditiosi, scelesti quique, sive nobiles sive ignobiles, supplicia luant, boni concordiae atque pacis amatores festa pace fruantur. si quid aliud est, quae populares tui volunt, concilium procerum imperii convocabo; ibi potius iure quam armis disceptandum censeo.“

20 Haec ubi Saxonum dynastae accepere, suasu Otonis Boiorum quondam reguli arma corripunt et concitato magno tumultu, se libertatem armis potius defensuros quam calumniis compilari, ac plane vaenire vociferantur. haud procul Hercinoburgio, ubi tum caesar epulabatur, castra faciunt. Honoricus nuncios mittit, accersit singulatim quemque hisque parere recusantibus ac minaciter, quae ante petiverant, 25 postulantis, quod cum paucis tum ibi degebat et impar tantae multitudini foret, castella sex in ea regione praesidio firmo conmeatuque munit in Franciamque copias coactus caedit. cumque in Otonem ob perfidiam Boiariae ducatu motum, qui sibi insidias cum 30 longe maioribus viribus in itinere pararat, incidisset, eundem maiestate deterruit, per Franciam in Boiariam evasit. Saxones interim Hennebergomum obsident, oppugnant, sed multis amissis, a caesarianis fortiter repulsi, postea frustra fame ad deditionem cogere nituntur. tandem

6 infimique B

1 tres — Meginofridus scheint A. einer uns unbekannten Quelle zu folgen. Denn wollte man annehmen, dass die Nachricht von drei sächsischen Gesandten an den König nur auf Verwechslung der drei Gesandten des Königs an die Sachsen (vgl. Lambert 197, bestätigt durch Bruno de bell. Sax. c. 27) beruhe, so bliebe doch der Name Meginofridus unerklärt. 23 Die Harzburg. 27 castella sex vgl. Lamb. zu 1073, der sie namentlich anführt. 32 Heimburg bei Blankenburg. Zum flgd. — complent, S. 108, Z. 39, vgl. Lambert zu 1073, 1074, 1075.

Eccobertus praefectus praetorio Saxoniae corruptis quibusdam custodibus auro, proditione atque pactione castello potitur. mox Saxones infantis filii regis manes violant, ossa e conditorio eruunt per agrosque spargunt. post haec maioribus copiis, nempe viginti millibus hominum Hercynoburgium, quod trecentorum equitum praesidio tenebatur, obsidione claudunt nec tamen illos neque auro neque dolo neque armis neque fame ad deditionem cogere valent. quin ducenti bis eruptione de improvviso facta, magna strage Saxonum edita, incolomes cum praeda ingenti in castellum revertuntur obsidentesque pacem petere cogunt, quam hoc pacto fecere, ut caesar author fieret. inde utrique ab armis discedunt, obsidiones ubique solvuntur; ultro citroque utrimque impune conmeant omniaque pacata videbantur.

Caesar ex Saxonia in Boiariam reversus pacem, quam sui fecerant, confirmat. Ugris, qui Solomonem regem exegerant, bellum indicit. Solomonem maritum sororis suae profugum in Ungariam reducit, Ugros in fugam vertit, superiorem partem regni Solomoni restituit. ibi Russorum regulus a fratre regno pulsus, caesaris, rerum domini communisque orbis terrarum parentis, opem implorat restituique in regnum petit. dum igitur caesar postulatis annuit et ulteriora Ungariae invadere, Roxolanum in Sarmatiam reducere meditatur, pontifices, proceres, gregarii quoque milites auro, muneribus ab Ugris corrupti, dicto audientes esse, ultra procedere recusant.

Accedit aliud malum. Saxones pacem exuunt, fidem rursus frangunt. adolescentuli duo caesariani, qui in praesidio Hercynoburgii erant, Gosolariam arma comparaturi ingrediuntur, confestim a civibus in vincula coniiciuntur, indemnati in crucem aguntur. socii horum, qui Hercynoburgii reliqui erant, contumeliam sibi factam rati, necem innocentium vindicaturi, decem, qui pecus Gosolariensium ut praedones abigant, praemittunt. centum equites in insidiis delitescent. ubi illos gregem abigere Gosolariam renunciatum est, cives arma corripiunt, senes, iuvenes, equites, patres, artifices, vulgus inconditum, praedam recuperaturi sine ordine ruunt. ubi paululum extra septa urbis progressi sunt, subito equites caesariani prorumpunt, agmen inconpositum civium caedunt, proterunt, in fugam vertunt, fugientes more pecudum inultos trucidant, victores Hercynoburgium revertuntur. hac clade suorum conmoti caeteri Saxones communiter arma resumunt. caesarianis bella indicunt. hi fortiter se tutantur, eruptione ex omnibus castellis, quae tenebant, crebrius facta, incendiis, caede, rapinis, luctu cuncta complent.

Cap. 13. Eadem tempestate, dum talia fiunt, Alexander pontifex maximus moritur. substituitur a senatu populoque et sacerdotibus romanis Hyldebrandus, qui et Gregorius septimus, is statimque praesidi Italiae caesario se lectum literis aperit.

5 Scripturusque iam reipublicae christianae, occidentalis ecclesiae romanique imperii bella, caedes, homicidia, paricidia, simultates, odia, stupra, furta, peculatus, sacrilegia, discidia, seditiones plus quam civiles, plus quam domesticas, praefandum operae praecium duxi, nos, quem-
 10 admodum decet historicum, solam veritatem spectare et ab omni odio atque amore vacuos esse; quippe cui Hyldebrandus et Honoricus, quos narrabo, nec beneficio nec maleficio noti, ut qui ante quadringentos annos, quam ego nascerer, mortui sint. non conquiram chronicariorum, uti vocant, mendacia, quales sunt Vincentius, Antoninus et Iacobus reliquique summularii, specularii, supplementarii et fascicularii, homun-
 15 ciones perditissimi et indoctorum arrogantissimi, qui cum nihil calleant, omnia tamen profiteri audent. hominum ignavissimi procul a republica, procul a conversatione humana, inclusi antris, aetatem sub umbra et tecto transsigunt, leges historiae nesciunt; nusquam in aulis principum, nunquam publicis negociis interfuerunt, prudentiae civilis, rerum divi-
 20 narum humanarumque iuxta imperiti. nihil penitus eorum, quae ad inquirenda veterum gesta pertinent et ego in praefatione primi libri commemoravi, norunt; situm, caelum, qualitatem, regiones, populi mores, instituta, linguam ignorant; tamen mortalium stolidissimi horum scribendorum provinciam sibi sumunt, panegyricos, invectivas, clamationes
 25 (declamationes volui dicere) impudentissime deblaterant.

Habeo Paulum Beroriturum, Gerochum Richobergensem antistitem,

10 vacuum A u. B 12 non — deblaterant in B eingeklammert.

1 — septimus vgl. Bertholdi Annal. zu 1073; Ekkeh. zu 1074 9 solam — noti vgl. Tac. H. I, 1. Indem Ranke (Werke II, 61) Aventins Streben nach der glaubwürdigen Tradition und nach Erfassung der Historie in ihrer Wahrheit preist, hebt er hervor, dass man gerade die Geschichte Gregors VII. noch heute bei ihm lesen müsse 13 Vincentius Bellovacensis, speculum hist.? — Antoninus, Erzbischof von Florenz, † 1459, Verfasser einer bis 1517 achtmal gedruckten Summa historialis sive chronica. — Iacobus de Voragine, Legenda aurea (bes. c. 176 [181]: de st. Pelagio papa)? Alle drei Dominikaner 26 Paul von Bernried, der um 1128 eine Vita Gregorii VII. (bei Watterich, Vitae pontif. Rom. I, 474 flgd.) verfasste; Propst Gerhoh von Reichersberg, † 1169. Auffällig ist, dass A. hier nicht auch die zwei von ihm selbst aufgefundenen, auch in seiner Darstellung benutzten Werke nennt: die Vita Henrici IV. imperatoris, die er 1515 im Kloster St. Emmeram entdeckte und 1518 in Augsburg im Drucke ausgehen liess (vgl. jedoch unten, S. 110, Z. 26 u. Anm.) und Walrams oder Waltrams von Naumburg Schrift de unitate ecclesiae, welche er nach dem glaubwürdigen Zeugnisse des Georg Fabricius (Meissener Chronik (1869;

Augustinianos mystas, in Boiaria ortos. uterque de huiusmodi discordia perniciose libros edidit, uterque pars huius tumultus fuit. ille Reginoburgii, hic Augustae primariae aedis sacerdos, ambo rebus Hyldebrandi studuere, quamobrem sedibus pulsi, in exilium acti sunt. extant praeterea in bibliothecis nostris epistolae, diplomata, edicta, 5 rescripta Honorici et Hyldebrandi ultro citroque missa. ego horum instrumentorum publicam sequar auctoritatem, utriusque causam sedulo et ex fide perorabo; viciis utriusque (ut homines fuerunt) notandis amicis, in virtutibus praedicandis hostibus credam. nam Honoricum stupris, amoribus, impudicitiae et adulterii flagrasse infamia ne amici 10 quidem negant. caeterum in pauperes, monachos, sacerdotes munificentissimum, constantia in adversis, fide in dediticiis, clementia in hostes, pietate, prudentia civili ac militari, eximia specie ac maiestate corporis magnorum operum capaci, quibus eum natura dignata, omneis antecessisse hocque fastigio dignissimum fuisse, etiam inimici fatentur. et 15 Gregorium virum sanctissimum, pervicaciorum tamen extitisse Paulus Beroritensis, qui eius vitam libris duobus complexus est, et reliqui eius partium acerrimi propugnatores produnt. Gerochus quoque (quo nemo acrius scriptis libris Hyldebrandum tutatus est, utpote qui crimina caesari obiecta, quae apud nullum alium legerim, explicat) tandem suae 20 partis pertinaciam, ne dicam tyrannidem hisce verbis, coactus veritate, notat: ‚Romani‘, inquit, ‚sibi divinum usurpant honorem, rationem actorum reddere nolunt, nec sibi dici aequo animo ferunt: cur ita agis? illud satyricum inculcant: sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.‘ quatenus felicitas eius temporis fuerit, vel hinc existimari licebit, quod 25 eius tempestatis inlustris et gravis inprimis ac eloquentissimus scriptor nomen suum prodere non audet. et admodum scite acriterque ad

I, 90) ebenfalls im Kloster St. Emmeram auffand. Vergl. dazu Ewald, Walram v. Naumburg, Bonner Dissertation, 1874, S. 12 flgd. 2 Dass diess von Gerhoh nicht richtig ist, hat schon Gretser bemerkt, der die auf Gerhoh bezüglichen Stellen der Annalen Aventins abdruckt und mit heftigem Tadel bespricht (Opera, VI, 242 flgd.) 12 — fatentur vgl. Ekkeh. zu 1106 14 Paul. vit. Greg. 84 17 Wir kennen nur eine Vita Gregorii von Paul v. Bernried und diese ist nicht in zwei Bücher getheilt 19 Gerhoh handelt im 1. Buche seines Werkes de investigatione Antichristi von dem Streite zwischen Gregor VII. und Heinrich IV. Vom 6. Capitel an (vgl. Stülz im Archiv f. österr. Gesch., XX, 129) hat Gretser l. c. 245 diesen Abschnitt veröffentlicht 20 Gerhoh ed. Gretser p. 250; vgl. unten S. 119, Z. 4 flgd. Bruno's Buch über den Sachsenkrieg, wo ähnliche Beschuldigungen gegen Heinrich ausgesprochen werden, kannte A. nicht 22 Wie Gretser l. c. 242 gegen Aventin bemerkt, bezieht sich diese Stelle Gerhohs nicht auf Gregor VII., sondern auf das Schisma zwischen Alexander III. und Victor 24 Iuv. VI, 223 26 A. meint den Biographen Kaiser Heinrichs 27 ad — crimen vgl. Vita Henr. imp. c. 1.

factiones, ad fraudes, ad scelera, inquit, perventum est; vera scribere periculum, falsa crimen.

Hactenus pontifices romani comitiis curiatis, calatis, a sacerdotibus, equitatu, plaebe, senatu per omnium generum suffragia electi fuerant
 5 idque tum ratum fuisse reperio, si imperatores romani authores fierent, qui illos sicut alios episcopos ad concilia iure suo evocabant. caeteros quoque universos pontifices, monachorum, mystarum magistros, ex consilii decreto, comitiis centuriatis, per suffragia purpuratorum, more maiorum, imperatores per Germanias, Galliam, Teutonicam, Italiam,
 10 romanum orbem, sicuti in Carolo Magno commemoravi, capiebant. sanctissimi patres, quemadmodum Christus dominus et deus noster, comites et legati eius fecerunt et alios docuerunt, caesares in terris a deo secundos, ante omneis mortales primos, a supremo numine datos, divinitus constitutos, ab immortali deo electos et (ut illi vocant) coro-
 15 natos venerabantur dominosque suos vocare solebant. eisdem tributum, census non denegabant, pro eorum salute quotidie compraecabantur. imperata detrectanteis, tanquam caelesti providentiae resistentes, videri contra pietatem christianam fecisse decernebant, grande nomen esse imperatoris a deoque tradi praedicabant. reipublicae turbellis, nedum
 20 armis ut milites Christi se non inmiscabant. paupertate et modestia cum caeteris christianis decertabant; quo quisque submissius se gereret, hoc maiorem esse sentiebant. ensem ancipitem gladiumque duplicem christianae civitati datum ad servandum vivificandumque, non occidendum esse putabant eundemque spiritalem adpellabant, qui est sermo dei,
 25 vita et lux hominum et mortuos ad vitam revocat, ex hominibus deos, ex mortalibus aeternos facit. tantum abfuit, ut illi vel regum quempiam vel impium vel Arrianum regno pellere, eidem sacrificiis interdicere, populum sacramento solvere tentarent atque regna evertere, sanguine humano se polluere, pro principatu cum christianis decertare
 30 sibi permitterent. vicissim hos principes sicuti parentes animorum communes amabant.

Gregorius septimus, qui et Hyldebrandus, fretus armis Nordomanorum, qui tum per Apuliam, Calabriam, Campaniam, quas vi occupant, debachabantur, confisus etiam opibus Mathyldae mulieris
 35 impotentis et discordia Germanorum, primus contra morem maiorum, contempta imperatoris auctoritate, pontificatum maximum occupavit. utramque personam sibi impositam esse a Christo, se quodcunque, ut

37 utranquam A

10 *S. oben Bd. II, S. 466, 467, 497, 501* 12 caesares — secundos *Tert. Ap. 173* 13 — electos *Ro. 13, 1* 17 — decernebant *Ro. 13, 2*.

liberet, ligare, solvere posse, iactitare, utramque personam agitare, occidentem adserere, omnem potestatem in se transferre, neminem parem, nedum superiorem ferre, iusta aliorum diminuere, caeteris ius atque honorem praeripere, cuncta in se transferre, caesares, reges, augustos ut praecario regnantes flocci facere, pontifices, episcopos in ordinem redigere, devovere, capite deminuere, lites, bella concitare, discordias serere, factiones confirmare, iureiurandum, pacta, sacramenta solvere coepit. etiam si iniuria vel ipsum caesarem adfecerit, tamen se metui oportere, in quadam gloriatur epistola, utpote qui errare non possit et a Christo domino servatore nostro Petroque acceperit potestatem, ut solvat ligetque, utcunque libeat.

Tum mores ambitione avariciaque corrupti paulatim invaluerunt, tempora periculosa coepere, quae nobis cavenda Christus servator noster, Petrus ac Paulus longo ante tempore probe cantarunt. tum illa, quae de Sylvestro et Constantino vulgo inculcantur, et alia plaeraque, quae ob modestiam christianam referre pudet, non minus imperite quam impudenter mendaciterque conficta sunt; simulata religio, species pietatis invasit. compilationes, nundinae sacrorum irrepsere et sacrosancta philosophia humanis commentis, fabulis anilibus a syco-phantis callida interpreta-tione pollui, corrumpi, violari coepit adeo, ut sine multorum pernici-e religio sancta procurari et ad pristinam maiestatem restitui non possit. ante haec occidentaleis christianos deus parens indulgentissimus per alienos a religione, nempe Saxonas, Hunnos, Nordomanos, Venedos, Longobardos, Ugros, verberibus, flagellis, ferula saepius ac crebro continenterque castigavit. nunc vero velut ab irato patre neglecti atque exhaereditati, more malorum (ut vulgo dici solet) geniorum, invicem peius Turcis, per quadringentos amplius annos saevimus, cantantibus classicum, qui prohibere deberent, fallimus, decipimus, circumvenimus, defraudamus, trucidamus, in viscera ferrum convertimus. nostrae libidini relinquimur, nostro vivimus arbitrio, superbe, avare, impune agimus, deum immortalem mendacii arguere non erubescimus.

Atque is Hyldebrandus, qui et Gregorius septimus, primus imperium pontificium condidit, quod successores per quadringentos quinquaginta continenter annos invito mundo, invitis imperatoribus adeo auxere, ut inferos superos in servitutem redegerint atque sub iugum miserint atque cuncta fulmine perterritent.

12 — pergam, S. 113, Z. 12, in B eingeklammert 26 exhaereditati A
29 dicepimus B

9 epistola vgl. Paul. vit. Greg. 78 14 Petr. 2, 3; Paul. 2, Tim. 3

Quo bruta tellus et vaga flumina,
 Quo Styx et invisi horrida Taenari
 Sedes Atlanteusque finis
 Concutitur, mutant ima summis.

5 utcunque libet, de caelo ad inferos praecipitant, rursus ex inferis ad
 astra tollunt, iam imperator romanus nihil amplius, adpellatio modo
 est sine corpore, sine specie. tametsi ex arbore fructus cognoscatur
 et nemo ex spinis colligat uvas et miles signum tribuni sui agnoscat,
 nobis tamen ante tempus non licet ullum iudicare, sed cum summa
 10 potentia, maximo caelestis sapientiae studio, secundum divi Pauli prae-
 ceptum expectandum est perpetuum aeterni praetoris edictum. sed ut
 me hoc fasce molestissimo quam celerrime levem, reliqua exequi pergam.

Sacerdotes illa tempestate publice uxores sicuti caeteri christiani
 ducebant, filios procreabant, sicuti in instrumentis donationum, quae
 15 illi templis, mystis, monachis fecere, ubi hae nominatim cum coniugibus
 testes citantur et honesto vocabulo presbyterissae nuncupantur, invenio.
 caesar tum, quemadmodum in Carolo Magno et iam explicavi, epi-
 scopos, pontifices, antistites, monachorum magistros, virginum maximas
 suo iure capiebat. et ut homines, non dii sumus nihilque est ex omni
 20 parte beatum, eveniebat interim, ut et honorarium scribis pro diplo-
 mate, xenium suffragatori condonare necesse foret. Gregorius septimus
 ubi pontificatum maximum adeptus est, sacerdotes illos Nicolaitas, hos
 Symoniacos adpellat, eosdem devovet, ambitus, incestus condemnat,
 curia sacerdotum movet, scribit deinde caesari, ducibus, principibus,
 25 dynastis, tetrarchis, maxime Beritholdo Zaringio, Rudolpho Suevo,
 Veliphoni Boio, Adaloberoni et uxoribus horum atque mulieribus
 caeterisque, quoscunque idoneos credidit, item episcopis, praecipue
 Otoni Constantiensi, sacrificulis, populo, ut superiores mystas velut
 sceleratos atque impios devitent, eorum sacrificia, colloquia, sermones,
 30 convivia, balnea, supplicia haud aliter quam contagionem fugitent; illos
 salutare resalutareve maximam impietatem esse docet; iisdem parere,
 si sibi non pareant, aes ecclesiasticum reddi vetat.

Gravissima itaque seditio gregem Christi perculit nec unquam
 talis lues populum Christi adflixit. mystae adversus pontifices, populus

1 *Hor. C. I, 34* 7 — uvas *Matth. 7, 16; 12, 33* 9 — iudicare *1 Cor. 4, 5*
 10 2 *Tim. 4, 1?* 12 hoc — levem *Verg. Ecl. 9, 65* 16 *In den Ebersberger*
Traditionen; Oefele, Scr. II, Nr. 82 u. 100 17 *Vgl. oben S. 111, Z. 10 u. Anm.*
 19 — beatum *Plin. n. h. praef. 18. Hor. C. II, 16; vgl. oben Bd. II, 399, 33*
 22 *Vgl. Ekkehardi chron. addit. zu 1074, p. 201* 24 *Diese Schreiben hat Paul v.*
Bernried in seine Vita Greg. aufgenommen, wo sie A. benützte; ed. Watterich p.
490—495 26 *Bei Paul hat nur die Adresse des Schreibens an Adalbertus den Zu-*
satz: et eius uxori.

adversus initiatos saevire, omnia divina humana permiscere coeperunt. viri, mulierculae, ut quisque maxime avarus, ambitiosus aut invidus erat, bella et lites, odia amabat, levi admodum suspiciuncula excitatus, sacerdoti suo resistendi, bona templi diripiendi ansam praeripiebat, populares, sacerdotulos, qui uxores habebant, flocci faciebant, religionem 5 polluebant, sacra temerabant, lustrica aqua passim expiabant, decimas igni concremabant, sacrosanctam hostiam (horresco referens) a mystis, qui coniuges habebant, consecratam in lutum abiiciebant pedibusque conculcabant. tales enim non esse sacerdotes neque sacrificare Hyldebrandus docebat. hincque occasione arrepta multi falsi prophetae 10 nebulas offundunt, fabulis, miraculis (exempla vocant) a veritate plaebem Christi avertunt, sacras literas interpretaendo suo negotio servire cogunt. porro paucissimis Veneri bellum indicentibus, quibusdam castitatem iactantiae quaestus ergo simulantibus, maxima pars sub honesto castimoniae nomine stupra, incestus, adulteria passim et impune con- 15 mittunt; alii verbis quidem ambitus crimen abominantur, sed plus auri sub magna pietatis superficie, dum se gratis dare cuncta iactant, corrasere plurisque sacra venundedere.

Et tu, vigilantissime Gregori, quidnam faceres, si te fortuna ad nostra tempora servasset et nunc demum natus esses, quando amare, 20 potare, stupra, incestus committere, vim puellis inferre, virgines viciare, alienas permolere uxores adeo, ut cauda salax sacrificulorum in proverbium vel vulgo protritum abierit, munus sacerdotale censetur; quando divitias, opes ambire, sacerdotia cauponari, sacra nundinari et quasi defectos caballos iuxta commune dictum commutare ius est et 25 longinqua consuetudo. vulgo dici saepius audio: ceremoniae cum pontifice, ara cum sacrificulo, templum cum aedituo, universa venalia sunt. a pontificibus minoribus, quos sacrificos vocamus, sexcenti exiguntur aurei nummi, in tantum, ut quosdam hoc munus obiisse poenituerit et quosdam designatos rursus, quod non esset, unde avaricia romanensium 30 corvorum satiarent, abdicasse norim. foenus, quod ab aliis pontificibus redditur, quotannis a templis abraditur, maius est, quam ut a me, licet numerorum abaci perito, numerari queat. tum symonia tibi, Gregori, erat, nunc absentiam, confirmationem, annatas ac nescio quibus aliis nominibus nuncupari audio. 35

Caesar, ut huc, unde abivi, redeam, ubi ea, quae in Saxonia fiebant, audivit, ex Ungaria in Boiariam revertitur, Bathaviam, inde

19 Et — audio in A u. B eingeklammert.

7 horresco referens Verg. A. II, 204 36 Zum flgd. vgl. Lambert zu 1074 und 1075, bes. p. 217 flgd.; Bertholdi Ann. zu 1075, p. 279?

Reginoburgium petit. Babobergensem episcopum ambitus condemnat, albo pontificum eradit Rupertumque substituit. inde cum robore Boiorum atque equitatu Vangionum, Suevorum et Luthareorum in Saxoniam contendit. ubi fines hostium adtigit, Saxones, posteaquam
 5 se peti cernunt, decem principes legatos in castra caesaris supplices legant. hi episcopos, tribunos, duces ambiunt, precatores sibi parant, se deliquisse in caesarem confitentur, diem conloquio postulant, ubi haec controversia sententia principum componatur. caesar, ubi ista ad se ab amicis delata sunt, annuit postulatis. ubi die dicto procures
 10 imperii consedere, Saxones caesarem incusare incipiunt, se iniuriis coactos, invitos ad arma trahi, patrias leges sibi ablatas, avitam libertatem vi ereptam esse proponunt. quae si reddantur, se fore in potestate caesaris pollicentur. duces antea a Saxonibus corrupti Saxonas aequa postulare censent caesarique renunciant, nisi aequa petentibus
 15 annuat, se, cum castra moveri et signa ferri iusserit, non fore dictis audientes nec adversus Saxonas arma laturos. hisque dictis discedunt, deinde paulatim dilabi atque domos abire coeperunt.

Saxones, quasi iam iugum caesaris excussissent, castella, quae a caesarianis tenebantur, invadunt, obsidione arcta claudunt. solum
 20 Hercynoburgium, quod praesidium firmissimum intus erat, non ausi circumsedere, montem urbi proximum occupant; mille atque ducentos armatos ibi locant, qui aditum prohibeant, eruptione atque conmeatu hosteis arceant. caesar nihil discessione principum doloque Saxonum territus, cum sex millibus, quorum maior numerus Boiorum, Suevi
 25 atque Franci perpauci erant, tamen suis subvenire statuit. magnis praemiis quendam persuasum ignoto habitu per Saxonas penetrare iubet cum literis ad suos, qui Hercynoburgium et caetera castella tenebant; hos hortatur, ut forti animo sint, fortiter faciant, se quam primum cum exercitu adfore hostiumque castra oppugnaturum. caesariani hoc
 30 accepto nuncio laeti undique de improvviso erumpunt, custodes, vigiles trucidant, Saxonas caedunt, fundunt, insidiis annonam vehentes circumveniunt, carros cum iumentis et pecoribus abigunt.

Caesar iam in Saxoniam penetrarat, suis suppetias ferre properabat. Saxones obsidionem solvunt, cum caesare aperto Marte configere
 35 statuunt. undique milites, equites, cives, agricolas cogunt castraque haud procul a caesare faciunt. sexaginta millia fuisse perhibentur. erat acris hiems fluminaque acuto gelu constiterant et plaustis veluti

1 — contendit *vgl. Ekkehard zu 1075*
 25 — perhibentur *Quelle? vgl. Caes. V, 48, 49*
hat 40,000.

15 — laturos *Caes. b. G. I, 39*
 36 so bei Caesar; Lambert, p. 207,

continente transsibantur. plerique frigore interierunt. caesar promovet castra, proxime hostes considet, copias pro castris educit, aciem instructam habet, ut, si vellent Saxones praelio contendere, eis potestas non deesset. quod si pugnam detrectarent, castra expugnare decrevit. at Saxones castris suos continent nec copiam dimicandi faciunt. ubi⁵ hoc caesar intellexit, in castra suos, postridie hostium castra oppugnaturus, reducit. posteaquam id Saxones sensere, abiectis armis exalceatique supplices in castra caesaris veniunt, veniam petunt, se peccasse confitentur, se cunctaque absque ulla pactione in fidem caesaris tradunt. Honoricus supplicibus gratiam facit; citra sanguinem tanto potitus¹⁰ triumpho Saxoniam perlustrat. Gosolariae conventus agit, ius dicit, responsa legatis, vi ablata dominis, patrias leges Saxonibus reddit; eos ab armis discedere, pacem servare sancit; oppidis praesidia subducit; portas urbium, quae metu belli hactenus clausae fuerant, reserari iubet. pacata itaque Saxonia in Franciam revertitur.¹⁵

Caeterum Saxones abductis copiis metu et periculo liberati, authore Otone, Boiariae regno exacto, universi rursus adversus caesarem conspirant, castella eius praesidiis vacua de improvviso invadunt, expugnant, diripiunt. Hercynoburgium, ubi caesarea gaza erat, supellectile regia direpta evertunt. templum, ubi mystarum virginum conlegium²⁰ erat, solo aequant, sacerdotes pugnīs verberant, vestibus exuunt, in mortuos saeviunt, sacra sepulchralia polluant, liberum caesarianorum ossa effodiunt per agrosque spargunt. Saxoniam frequentibus castellis muniunt, templis passim ignem iniiciunt, cuncta incendiis, caede complent.²⁵

Principes, ubi se dolo delusos esse a Saxonibus taliaque eos perpetrasse accipiunt, ultro caesari operam suam pollicentur, eundem ad vindictam concitant. caesar Gregorio septimo pontifici maximo crudelitatem perfidiamque Saxonum aperit postulatque, ut pro se oret et hosteis reipublicae divinae providentiae resistentes contra christianam³⁰ religionem facere decernat. Gregorius interea caesarem ab armis discedere iubet, se legatos missurum ad Saxonas respondet. verum caesar, cui cognita erat ferocitas atque perfidia hostium, veritus, ne invalescerent inimici, non committendum putavit, ut suos desereret, spacium ad vires augendas hosti crudelissimo concederet, bellum vitando aleret³⁵ et, quod inferre posset, accipere cogeretur. copias igitur ex omni Germania propere cogit. Rudolphus dux Sueviae atque Burgundiae,

15 reserare *B* 25 complent *A*

1 caesar — intellexit *vgl. Caes. b. G. I, 48* 23 *Vgl. Vita Heinrichi IV. imp., M. G. Scr. XIV, 272* 35 bellum — cogeretur *Curt. VII, 7, 17.*

Velipho Boiorum praeses, Arionistus orientali Boiariae limiti praefectus, Godofridus Germaniae atque Luthareae inferioris inter Mosam atque Rhenum rector, Theodericus Mosellanus, superioris Luthareae legatus, Vestophali, Frisii, Boiemi cum valida manu ad caesarem contendunt
 5 isque in Saxoniam intento infestoque exercitu proficiscitur. Saxones autem, posteaquam certum nuncium de exercitu caesaris adventantis accepere, et ipsi cum omnibus suis sociorumque copiis obviam Quarto pergere, libertatem armis tutari, cum caesare configere statuunt. comparato igitur ingenti ex omni Saxonia numero in Turogorum fines
 10 procedunt, Unisotardum flumen transseunt, in altera ripa castra faciunt, ibi adventum caesaris expectare constituunt.

Honorici deinde ferratae acies apparent compositoque agmine pedetentim pugnandi copiam facturi caesariani procedunt. erant autem Boii, Suevi atque Burgundi cum ducibus suis Veliphone et Rudolpho;
 15 nam Quartus cum caeteris in subsidiis subsistebat. neque Saxones certamen detrectant. primus Rudolphus, deinde Boii, Velipho atque Arionistus equis calcaria subdunt, in hostium cuneum, ubi confertissimi erant, impetu quam maximo possunt, provolant; hastis, telis, clavis, arcubus resistenteis prosternunt. fit praelium anceps, Saxones fortiter
 20 resistunt, nemo pedem refert, utrimque multi occidunt. ex nostris Arionistus Austriacus, Albertus et Theovalda dynastae, in Saxonum parte Gephardus Saxoniae regulus, pater Lutharii imperatoris, cum pluribus occidit. mox caesar, qui cum reliquis copiis in subsidiis erat, cum recentibus atque integris in hosteis partim lassos defatigatosque,
 25 partim saucios irrumpit, obvios quosque prosternit, aciem conturbat, Saxonas caedit, fundit, tandem in fugam coniicit ipsique abiectis armis, relictis signis passim in fugam effunduntur. ingens vis pulveris excitata caesarianos paulisper remorata est conspectumque hostium abstulit. multitudo ad Unisotardum flumen fugam intendit amnemque
 30 pars nando, pars pedibus vadoque transsierat. Godofridus iussu caesaris, ne hostibus colligendi sui spacium daretur, caedenteis insequitur, proterit, trucidat; cum venissent ad superius flumen, in aquam propellit, opprimit. magno numero interfecto flumen hostilibus cadaveribus oppletum, quasi ponte coniunctum transsit. eos, qui iam altera ripa
 35 potiebantur, non minori clade adfecit noxque finem sternendi fecit.

2 Antoripensis am Rande in A

10 *Die Unstrut. Für die Schilderung der Schlacht bei Homburg vgl. bes. Lambert zu 1075, p. 226 flgd.* 21 Albertus: Engilbertus comes bei Lambert 227; Theodovalda: Markgraf Dietpold vom Nordgau? Derselbe fiel jedoch erst in der Schlacht bei Melrichstadt 1078 22 Vgl. Otton. Fris. chron. p. 246.

Boiemi Saxonum castra diripiunt, conmeatum intercipiunt, caesos stratosque spoliant. accepere hoc vulnus Saxones aerae christianae anno millesimo super septuagesimum quintum, quinto idus Iunii, qui tum dies septimanae quartus erat, a Mercurio cognomen habens apud Romanos, Teutonas vero a meditullio dierum. Rudolphi virtus ac opera hoc praelio commendatur, eidem palma tribuitur. caesar post haec receptui canit, copias in castra reducit, virtutes pro concione collaudat, munera largitur, corpora caesorum humari, saucios curari iubet. deinde totam Saxoniam vastat, templa quidem inmunitate donat. caeterum agros, vicos exurit, pecora omnia abigit, oppida, urbeis, arces expugnat, resistenteis obtruncat. pars Saxonum de oppidis demigrant, finibus excedunt, uxores, liberos suaque omnia in sylvas deportant, se in solitudines ac paludes abdunt; pars ad caesarem supplices veniunt seque dedunt. caesar principibus discedendi potestatem facit, paucis secum retentis. latebras sylvarum, uligines paludum ubique penetrat; pontifices, tribunos, duces in ditionem redigit.

At Saxones contempta caesarianorum paucitate rursus rebellionem faciunt; rursus quoque caesar agmina Luthareorum, Francorum Boiorumque accersit hique celeriter mandata faciunt, in Saxoniam incolomes ad caesarem perveniunt iamque caesar aut excisurus aut perdomitaturus gentem perfidam, coniunctis copiis castra metatur. Saxones frequentes cum omnibus principibus, episcopis, maioribus natu adhibitis, adoperto capite excalceatique in castra veniunt, caesaris pedibus accidunt, absque omni pactione deditionem faciunt. caesar authores omnes seditionum partim in exilium agit, partim arcta custodia adservari iubet pacataque, ut rebatur, Saxonia in Franciam redit. Agrippinensibus mortuo Annone Hyldulphum pontificem designat.

Dumque talia in Saxonia geruntur, Ugri quoque rebellionem faciunt, imperatori bellum indicunt, Solomonem regno deturbant arctaque custodia excruciant. Goezionem, patruelem eius, regem, fratrem eius Ladissolaum praesidem salutant. uxor Solomonis, soror Honorici, in Boiariam evasit. caesarem ergo ungaricam expeditionem meditantem, quem vi armisque insuperabilem esse Saxones senserant, dolo, insidiis adgrediuntur. exules quoque partim fuga, partim custodibus pecunia corruptis in Saxoniam revertuntur, rursus coniurant, rebellionem facere parant, quoscunque moribus aut fortuna novis rebus idoneos credunt, per se, per alios, pecunia, literis, nunciis, pollicitis sibi conciliant,

17 — redit *vgl. Lambert zu 1075, p. 231 floyd.*; — pollicetur *S. 120, Z. 14, vgl. Vita Heinr. p. 272, 273* 27 — designat *l. c. zu 1076, p. 241; Ekkeh. zu 1075* 28 — excruciant *vgl. Sigebert zu 1075* 31 — evasit *nach Lambert p. 247?* 36 — conciliant *Sall. Cat. 39, 6.*

famam caesaris gravi et perenni opprobrio et ad omnium convicia exposito laedunt.

Crimina (quorum ne nomina quidem Gallis Germanisque nota sunt et quae ab eo, qui imperatores Suetonii legerit, conficta esse necesse est) Honorico obiectant, legatos Romam ad cives, pontificem maximum mittunt, qui dicerent avare superbeque imperari, nullum pauperem, nullum inopem audiri, lasciviam, superbiam, avariciam pro aequitate, iure et iusticia invasisse; praetores, apparitores, scribas, tineas muresque aulicos trahere, rapere; paucorum potentiam invaluisse; horum arbitrio cuncta agitari, pecuniam vi exigere, a fanis quoque tolli, penes eosdem opes, pecuniam, gloriam, magistratus esse; iusticiam, sacerdotia, pontificatus, provincias, cuncta venalia esse. illum, qui notior sit flagitiis quam nomine, venari, lascivissimum gaudiis corporis deditum esse, neglecta republica non modo in concessis permissisque voluptatibus temperantiam non servare, sed etiam ea scelera designare, quae vix referri audirive, nedum credi fas sit. greges puellarum et adolescentulorum, sacratarum foeminarum, sacrificulorum choros praetorium frequentare hosque ali publica annona, horum consilio episcopos, mystas, monachorum praesules ovibus Christi imponi. praeterea illum non solum alienas constuprare uxores, sed etiam (honor sit auribus) sorores incestasse, uxorem suam vi, sede arte ad id facta, prostituere, Veneris sacrificia, ubi amator iuxta amicam consideret moxque extincto lumine iniret, perpetrare. aedes sacras profluvio genitali polluere hisque mysteriis etiam pontifices declarari commemorant. proponunt deinde imperium beneficium esse urbis aeternae. proinde hortantur atque petunt, ut caput orbis terrarum, pontifex populusque romanus iure suo dent operam atque una secum rempublicam administrent decernantque ex consilii decreto et coetu principum, qui regnet atque tanto imperio, iusticia atque sapientia inclytus dignus sit. plaeraque huiuscemodi missa facio; illud praeterire non possum, statim tum hos versus divulgatos esse:

Abbatissarum reginarumque subactor,

Propter adulterium sumpsit episcopium.

3 — commemorant nach Gerhohi de investig. Antichristi c. 10, 11 (ed. Gretser p. 250, 251), nicht ohne einige Zuthat; auch sind bei Gerhoh die Beschuldigungen gegen Heinrich nicht den Sachsen in den Mund gelegt 6 avare — imperari Curt. IV, 7, 1; lasciviam — invasisse Sall. Iug. 41, 3; Cat. 2, 5 9 trahere, rapere Sall. Iug. 41, 5; — invaluisse Cat. 39, 1 10 penes — esse Iug. 31, 9; 41, 7 12 cuncta — esse Cat. 10, 4 13 gaudiis — esse Iug. 2, 4 20 hon. s. aur. Curt. V, 1, 38 32 — pereat nach Gerhoh l. c. 251 E. Gretzers Behauptung (p. 243 A), dass diese Verse bei Gerhoh nicht auf die Zeit Heinrichs IV. sich beziehen, ist nicht richtig.

Mundi Roma caput, si non ulciscitur illud,

Quae caput orbis erat, cauda sit et pereat.

Grata admodum Gregorio, alioqui faciles aures vituperantibus atque criminantibus caesarem praebere solito, istaec fuere; tanto cardine rerum nequaquam cessandum arbitrabatur; quippe sibi persuaserat 5 tempus opportunum venisse, quando romanos flamines a servitute vindicaret, imperatoris iugum, eius opibus deminutis, excuteret, auctoritatem antiquaret, omnem potestatem in se transferre liceret itaque principatum pontificalem confirmaret. nihil speciosius videbatur, quam sublato metu neminem mortalium formidare et, ut liberet, ecclesiastica 10 libertate perfrui atque esse imperatorem, cuius arma, vis non metuerentur, ut qui arbitrio romani, pontificis precario dumtaxat regnaret. Gregorius ergo haec mente obversans, Saxonum animos verbis confirmat, sibi hanc rem curae futuram respondet. se propediem in Germaniam profecturum, concilium totius imperii in certum diem indicturum, ubi 15 communi consensu de huiusmodi rebus agitur, pollicetur. itaque dimissis Saxonibus ipse plenus spei, haud tamen inscius, quid inceptaret, quam difficilem rem moliretur, Mathyldam primariam Italiae foeminam, filiam Bonifacii locupletissimam, crebris colloquiis, familiari consuetudine sibi devovet. deinde Nordmannos, quibus formidolosa 20 potentia caesaris erat, socios sibi adsciscit. nempe hi Campaniam, Calabriam, Apuliam, Magnam Graeciam vi occupant; ne hisce locis a caesare armis pellerentur, metuebant. ne coeptum in nervum erumperet, sensim fortunam Hildebrandus tentare statuit.

Primo Hagnam augustam (quae in paucis post diebus obiit et 25 sepulta est Romae in templo divae Petronellae), deinde eius prolem Mathyldam matrem et cognatam caesaris adhibet. hisce praesentibus sorores, tineas, purpuratos aulicos, universos a consiliis Honorici fulmine suo adflat, tonitru suo attonitos facit. idem caesari, nisi hosce omnes aula procul a se eliminet, sermones, aditus eorum devitet, 30 interminatur. nuncios caesaris obiecta crimina a Saxonibus confuturos conatibusque eius obstaturos in vincula coniicit, frigore, fame, siti excruciat, per urbem circumductos Roma pellit, in Germaniam abire praecipit. haec caesar refert in epistola, quam ad archimystam Agrippinensem dedit, idque facinus plerisque mystis, senatui populoque 35 romano displicuit. quamobrem Hugo flamen romanus cum literis in Germaniam mittitur. is ubi eo venit, voluntate caesaris et Segifridi

4 tanto — cessandum *Verg. A. I, 672* 13 animos — futuram *Caes. I, 33*
23 ne — erumperet *Ter. Phorm. II, 2, 11* 26 *Ekkeh. zu 1056, p. 198* 34 Viel-
mehr an Bischof Altwin v. Brixen; *M. G. Leg. II, 48 (vgl. Stumpf, Reichskanzler*
Nr. 2791) 36 Zum flgd. vgl. *Lambert zu 1076.*

Mogontini pontificis in Vangionum urbe quinquagenalibus concilium cogit. interfuere omnes episcopi Galliae, Germaniae praeter Saxonas; lectae sunt frequenti senatu epistolae flaminum, primorum populi romani, in quibus Hyldebrandum ambitus et periurii accersunt, eundem
 5 plaeraque avare, superbe facere conqueruntur hocque reiecto alium pastorem postulant. fit patrum consultum huiuscemodi: Hyldebrandus, qui se Gregorium nuncupat, primus sine consensu nostro adversus imperatoris romani, rerum domini a deo constituti voluntatem, contra morem maiorum, contra leges, contra auspicia pontificatum maximum,
 10 quem pridem ambivit et iudicio convictus perpetuo abiuravit, invasit. monachus, quo genere hominum (sicuti vulgo aiunt) nihil contumacius esse solet, quicquid in mentem venit, aequum, iniquum per fas nefasque perficere conatur. desertor est, novis dogmatibus sacrosanctam philosophiam adulterat, divinas literas falso interpretaendo suae causae
 15 servire cogit, concordiam conlegii scindit, sacra, prophana, divina, humana commiscet, utrumque iuxta polluit. diabolis, hoc est, acerbissimorum hostium spurcissimis criminationibus, iniquorum maledictis aurem commodat et credit. testis, iudex, accusator, inimicus idem est. maritos ab uxoribus separat, scorta pudicis coniugibus, stupra,
 20 incestus, adulteria casto praefert connubio, populares adversus sacerdotes, vulgum adversus episcopos concitat. neminem initiatum rite esse docet, nisi qui ab eo sacerdotium emendicaverit atque ab eius aurisugis mercatus fuerit; vili plaebeculae gratificari studet, vulgi imperiti auram captat, simulata religione decipit, defraudat, circum-
 25 venit; in senatulo muliercularum de sacratissimis religionis mysteriis pertractat, supremi numinis legem, qua se idem quoque ligavit, solvit. utrumque et imperium et pontificatum, sicuti Decii et falsorum deorum cultores factitare consueverunt, usurpat, utriusque personam, quasi larvae lemuresque agitat. crimen irreligiositatis laesaeque maiestatis
 30 committit, sacratissimo caesari optimoque principi a Christo deo optimo maximo delecto et coronato vitam simul cum regno, quorum neutrum dare habet, auferre connititur. hasce ob causas sanctissimus imperator, pontifices, senatus populusque christianus illum Hyldebrandum abdicandum, sibi eundem non placere neque oves lupo committendas censent.
 35 huicque decreto non solum Germaniae Galliaeque, sed Italiae quoque episcopi, conventu Ticini acto, subscribere iuraruntque, se nunquam pontificem maximum istoc nomine recepturos. caesar quoque et Hyldebrando et sacerdotibus populoque romano binas scribit literas, imperat

11 quo — conatur in *B* eingeklammert 32 auferre sic *A* u. *B*

2 — Saxonas *Ekkeh.*; — relinquunt, *S.* 122, 3, vgl. *M. G. Leg. II*, 44—49
 38 Vgl. *M. G. Leg. II*, 46, 47.

ex consilii decreto, ut ille ad privatam redeat vitam, hi deserto Hyldebrando, pastorem more maiorum sibi deligant atque manus quidem ab Hyldebrando abstineant supremique praetoris tribunali relinquant.

Inter haec Gregorius, ubi ista agitari, per Saxonas et eos, qui rebus suis studebant, comperit (cognita ipsi erat romani populi infirmitas et quod avidus novarum rerum esset) Romae concionem in templum vocat, cum sacerdotibus, equitatu, plaebe, senatu agit. ,caput mundi', inquit, ,Romani, rerum domini, victor gentium populus, et imperium et pontificatum, in quos libuerit, transferre potest, sicuti ante ducentos et septuaginta quinque annos a Graecis in Germaniam transtulit. quemadmodum militem ignavum imperator exauthorare potest, ita militi ducem iniustum deserere licet. vestrum munus est, Quirites, vestrum est beneficium, vestro sanguine atque sudore partum tantum imperium, quod bonum faustum felixque sit. mecum, filii charissimi, decernetis, quinam Romae posthac regnarit; nec me super- stite rex libero populo, quem non creavit, imponetur.' posthaec Gregorius millia talentum quindecies viritim distribuit. ea a Nordomanis et Mathylda contributa fuere. opes quoque ecclesiasticas, quibus hactenus pauperes alebantur, militibus et rei bellicae peritis largitus est. quod et Hyldebrandini Gerochus et Paulus non inficias eunt et hic tanquam benefactum excusat et id licere defendit. Romanos ergo hoc donativo oppigneratos speciosoque nomine libertatis inescatos Gregorius facile ad se a caesare deficere persuasit.

Dum autem talia fiunt, Rulandus sacerdos Parmensis literas imperatoris, concilii decretum deferens, aedem sacram ingreditur, et absque omni salutationis honore: ,tibi', ad Hyldebrandum inquit, ,caesar noster christianissimus, sanctissimi Italiae, Germaniae, Galliae episcopi, sacer orbis christianus praecipunt, ut te munere, quod astu, pecunia, gratia occupasti, confestim abdicēs. nec enim fas est, invitis illis te adversus auctoritatem imperatoris, contra christianae ecclesiae decretum ovili dei ultra incubare'. deinde ad caeteros versus: ,pientissimi', inquit, ,fratres, pastorem iure vestro deligite; deinde sacratissimus consul, tribunus et princeps vester, more maiorum author fiet. iste enim Hyldebrandus neque pastor neque pater neque pontifex, fur est, lupo, latro atque tyrannus'. vix haec fatus erat, Joannes Portuensis prosilit; capiatur, capiatur, ingeminat. fit tumultus, urbis praefectus et caeteri

4 Saxones *B* 6 rerum *fehlt B* 22 que *fehlt B*

18 — largitus est *vgl. Waltrami, ut videtur, liber de unitate ecclesiae conservanda (recogn. Schwenkenbecher; Scr. rer. Germ. in usum scholar. ex M. G. hist. recus) l. II, c. 2, p. 42 flgd.* 20 *Vgl. Gretser l. c. 243* 24 — evasit *vgl. Pauli vit. Greg. 69.*

Parmensem gladiis strictis circumstant in temploque confodere parant. ille vix ope Gregorii (ita Paulus refert) evasit.

Posthaec pontifex multis verbis amarissime in caesarem perorat, flagitia, quibus a Saxonibus inustus erat, aperte dicit, crimina memoriter recitat. tum ab omnibus, uti mos gentis est, adclamatum: inmanis tyrannus a fastigio rerum deturbetur; truculentissimus reipublicae et ecclesiae hostis, sacro ense cum sociis et consultoribus feriat; atrocissimum facinus ferro recidatur; alius, qui romano imperio dignus sit, substituatur. gallina tum Romae ovum serpente quasi arte caelatum peperit. Gregorius posteaquam illiuscemodi dicta sunt, ovum imperium, serpentem regem, qui Romae domicilio imperii conterendus sit, interpretaetur. multa deinde de innocentia et potestate sua praefatur. dein divum Petrum adpraecatur his verbis: tibi, sanctissime Petre, et nobis, tuis successoribus deus omnipotens dicit: quodcunque ligaveris super terram, erit et ligatum in caelis. quocirca, qui tuae aedis amplitudinem attenuat, dignus est profecto, ut dignitatem amittat, splendorem perdat. equidem hacce potestate fretus functusque tua vice, eidem, qui ecclesiae tuae obtemperare recusat, unitatem scindere studet, execratos non fugit, sacris regnoque interdico, ut plane intelligant omnes mortales, quod tu sis Petrus et super hanc petram, qui tu atque tui successores sunt, Christus, filius dei vivi, aedificaverit templum suum, adversus quod ne inferi quidem invalescant. postremo, ubi huiuscemodi multa Gregorius dixit, concionem, ut bono animo sit et se Christo propicio fortiter ad resistendum sacrilego, lascivo, temerario, iniusto, imperito, superbo, avaro, crudeli, impuro iuveni paret, cohortatur. Nordomanos, Mathyldam, Saxonas armis invictos divi Petri rebus studere; alios haud dubie fulmine sacro attonitos causam iustiore secuturos, beatos denique esse proponit, qui persecutionem patiantur.

Post haec concilio dimisso sexcenta fulmina, totidem tonitrua, diram grandinem (bullas adpellant) in Galliam, Germaniam, Italiam mittit. docet a se regem, qui christianam philosophiam contemnat, templum dei subvertat, haereticorum author sit et consecraneus, execratum regnoque abdicatum. omnes, qui in eius verba religione adacti iurarint, sacramento solutos esse commemorat. exinde se maiorum vestigia, patrum scita, placita magistrorum ecclesiae, legem divinam, summum caelestis thesauri ius se insequi, Christum dominum deumque nostrum divo Petro, eius successoribus, romanis episcopis, censuram

37 se sic A u. B

2 Vita Greg. ed. Watterich, p. 512 9 Vgl. Paul l. c. 511 flgd.

totius orbis humani detulisse eosdemque celitus constitutos censores esse, qui iudicarent de moribus, de curia caelesti atque spiritibus aeternis, nedum mortalibus. in arcanis sacrae historiae contineri, divina oracula esse: tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam et portae inferi non praevallebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni caelorum; quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; item quodcumque solveris super terram, erit et solutum in caelis. nemo omnium, inquit Septimus, ne reges quidem atque imperatores hic excipiuntur. recitat inde veterum gesta, ubi legamus Hyldericum a romano pontifice non ob flagitia, sed quod inutilis foret, regno amotum Francosque iureiurando, quo illi astricti erant, a primario urbis sacerdote absolutos, ab eodem Pipinum regem substitutum esse. imperatoribus Theodosio, Arcadio, Philippo, Anastasio Ambrosium, Innocentium, Constantinum, Anastasium episcopos sacris interdixisse; addit in gestis divi Petri contineri, eius, cui pontifex maximus infensus sit, sermonem, conspectum tanquam dirae contagionis pestem vitandam esse. proinde concludit: qui quidem animam suam salvam esse velit, regi devoto per sacrosanctam religionem audiens dicto non sit, immo universi imperata mandataque detrectent rebellionemque faciant.

Cap. 14. Saxonas quoque veteres amicos Gregorius magnis muneribus explet. neminem spernendum, neminem contemnendum esse decernit; quaecumque potest, largiendo, pollicendo parare nequaquam cunctatur. scinditur in contraria populus germanus studia. principes apud Oppenaemos, oppidum superioris Germaniae Rheno continuum, coeunt. pars, sicut Hugo Elisatius ob egestatem atque inimiciciam (nemo enim est, qui omnibus placeat aut denique hoste careat) omnia misceri bello, ubi ditarentur ac vindictam summerent, omnia Marte, cui cuncta licent, ardere avebant. Rudolphus Burgundionum ac Suevorum regulus, senectute venerabilis, domi forisque praeclarus, caeteris principibus bonis artibus praestans, cui soror caesaris nuptum conlocata erat, cum Beritholdo Zaringensi genero suo cum hostibus (quos tamen maxima clade pro caesare, fratre uxoris suae, pugnans adfecerat) spe regni inescatus, sentire coepit. Velipho quoque dux Boiorum nova molitur. Segifridus Mogontinus archimystes,

7 celitus sic A u. B item — caelis fehlt B

4 Matth. 16, 18 flgd.; 18, 18 9 Vgl. Gregors Schreiben v. 15. März 1081; Jaffé, Bibl. II, 458 u. Waltram l. I, c. 2 21 veteres — explet Sall. Jug. 13, 6 23 quaecumque — cunctatur l. c. 24 — studia Verg. A. II, 39 25 Zum flgd. vgl. Lambert p. 253 flgd.?

Herimannus Mediomatricum, Albertus Vangionum episcopus, Villelmus Hirsunensium druidum antistes, in Boiaria Reginoburgii a puero in templo divi Haemerani educatus, insignis eius tempestatis mathematicus, Alemanus, genere Saxo, Bathavensis pontifex, cum Gephardo
 5 Suevo, Iuvavensium pastore, Adaloberone Boio clarissimis natalibus orto, Viridoburgensium primario sacerdote, condiscipulis suis (quippe eodem tempore Luthetiae Parisiorum literis operam dederant) sub toga et censura sanctissimorum patrum melius quam sub armis et strepitu forensi caesarum tranquillitati et reipublicae christianae con-
 10 sultum iri arbitrabantur.

Atque hi omnes, quos commemoravimus, ad Saxonas sine cunctatione, deserta caesaris optimatumque causa deficiunt, ad praetextum mutatae voluntatis religionem obtendunt, Honoricum communi consilio abiurant, se perpetuo eius fore hostes, quoad vita suppetat, iureiurando
 15 sanciunt. postea arma capessunt, caesari insidiantur, eius rebus studentes oppugnant. omnia tumultu, cuncta terrore et luctu complentur; caedes, incendia fiunt; insontes et qui neutri parti favebant, qui fidem regi servabant, rebellare recusabant, pacem et ocium bello praeferabant, armis se commiscere abnuebant, Symoniaci, Nicolaitae,
 20 haeretici adpellantur, proscribuntur, in sceleratorum numero habentur, aris, sacris, convivio, conloquio, suppliciis, conspectu a coniuratis arcantur, sacerdotes, monachi, episcopi, fratres germani, amici, cognati, adfines, liberi, parentes, miles, tribunus, herus, famulus, pueri, puellae, coniuges, populus, princeps inter se discordant, dissentiunt, publice, privatim
 25 altercantur, rixantur, pugnant, belligerantur, invicem mutuis vulneribus, caede, paricidio, incendiis, rapina conflictantur. agri vastantur, fana spoliantur, aerarium diripitur, fiscus exinanitur, villae incenduntur, aedes igne concremantur, urbes, castella vi expugnantur, leges silent, arma fervent, omne ius in viribus est. quicquid victori collibuissest,
 30 victus patitur, virgines rapiuntur, liberi a complexu parentum avelluntur, matres familiae vi constuprantur; terra, flumina humano cruore rubescunt. animae cum corporibus intereunt, ad inferos raptantur, aeternis suppliciis mactantur.

Viridoburgenses, Vangiones, Mediomatrici, Bathavi, Saliburgenses
 35 episcopos suos exigunt, quod contra instituta maiorum civibus suis suadebant solenne fidei polluere, cuius Germaniae populos patientissimos esse inter inlustres gravesque rerum authores, licet hosteis nostros,

2 Vgl. Vita Willihelmi Hirsaug., M. G. Scr. XII, 211 5 Vgl. Vita Gebe-
 hardi archiep., M. G. Scr. XI, 37 6 Vgl. Vita Adalberonis ep. Wirziburg., M.
 G. Scr. XII, 130.

convenit. pastores igitur illi extorres, sine lare, sine ovibus errabundi, destituto ovili ad Saxoniam tandem se conferunt. plerique tum privatim, publice indignum facinus clamitant. pro concione Gregorio maledicunt, Hyldebrando male precantur; ipsum odio atque libidine dominandi praecipitem agi vociferantur, Antichristum esse praedicant. 5 pietatis sub specie, inquibant, debachatur, honestis nominibus bonum publicum simulat, titulo Christi negotium Antichristi agitat. in Babylonia in templo dei sedet, super omne id, quod colitur, extollitur; quasi deus sit, se errare non posse gloriatur. in excolenda gloria sua, pertinaci spei atque concupiscentiae imperatoris suo arbitrio constituendi 10 se devovit. homines non peccatis, sed lege Christi atque sacramentis solvit, pacem atque pietatem religionis nostrae labefactat, bella, seditiones concitat; stupro, caedi, periuriis, perfidiae, rapinis, incendiis indulget. non solum ad ambitionem suam oculendam fabulas conminiscitur, annales corrumpit, res gestas invertit, sed etiam caelestia 15 oracula adulterat, divinas literas falso interpretaendo suae libidini servire cogit, sacram historiam lacerat, inter mulierculas de sacris philosophatur literis. quicquid dixerit, legem dei putat, ad aviditatem suam incongrua conquirat testimonia, sententias depravat, ad voluntatem suam scripturam trahit repugnantem. nimium sibi de Phari- 20 saeorum supercilio summit, ut quosque damnare vel solvere arbitretur, cum apud deum non sententia sacerdotis, sed vita hominis quaeratur. praeterea Hyldebrandus ille divinae maiestati refragatur, christianissimo principi divinitus constituto et a deo inaugurato resistit; versutus, fallax, obscurus, callidus imperium orbis titulo Christi sub ovina pelle 25 ambit. alios, pecudes ignavas, stultos, stipites, caudices, asianos, qui eius sycophantias vaframentaue non intelligant, putat. huc omneis nervos intendit, ut duce gregis oppresso in ordinemque redacto in oves desertas praesidio imperatoris licentius impuniusque grassetur. si omnis potestas a deo est, maxima quoque, nempe caesarea ab eo sit, 30 necesse est. Christus, cum eum populus rebus imponere conaretur, aufugit et duos de haereditate ambigentes, qui eum arbitrum coeperant, ad caesarem, cui imperium orbis terrarum commissum est, ablegavit. pontificibus quoque Iudaeorum praecipit: reddite, quae sunt caesaris, caesari, cui vectigal solvit, tributum divus pependit, censum 35 dedit. idem nos divus Petrus docet: deum timete, regem honore adficite. divi Pauli praeceptum est: fidem regi servate. quod si quis-

6 honestis — simulat *Sall. Cat.* 38, 3 7 in Babylonia — extollitur
 2 *Thess.* 2, 4 31 — aufugit *Joh.* 6, 15 32 — ablegavit *Luc.* 12, 13 34 — cae-
 sari *Matth.* 22, 21 36 1 *Petr.* 2, 17 37 *Gal.* 1, 8 Pauli: *Tit.* 3, 1?

piam caelitus aliter docuerit, devotus esto. flagitium huiusmodi Hyldebrandi inexpiabile, scelus hactenus inauditum, procul ab orbe germano abigendum ense (quem imperator supremus ad vindictam malorum caesari tradit) resecandum, lupo sub ovina pelle saeviens ferro
 5 tollendus. Septimus ille non verbis et disputationibus, sed vinculis et carcere fatigandus est. nempe dictum est a Christo deo optimo maximo Petro, eius successoribus, romanis episcopis: vade retro, sathana, offendiculum mihi es; et qui gladium acceperit, gladio pereat.

Posteaquam autem pontifex romanus haec accepit, ut hanc invidiam leniret, adversarios placaret, suos confirmaret, episcopis, ducibus,
 10 praefectis, universis Teutonibus christianam religionem defendentibus ita modestius rescripsit: ,etsi ea, quae fecimus, bene, recte sapienterque in celebri Romae coetu, summa prudentia, summo consilio gesta sunt, tamen accepi, nos contra pietatem christianam egisse videri plerisque,
 15 qui egregium sane facinus velut ab odio et livore, ab superbia atque aviditate profectum carpunt, abominantur. quamobrem rationem actorum reddere, rem ordine explicare placuit. teste conscientia nostra nihil invidiae, nihil simultati, nihil ambitioni datum est. quicquid hactenus actum est, amore divinae iustitiae feci. dum aduc privati
 20 essemus, vocabamur amici parentum regis, quem crebro ac frequenter et amice literis familiaribus commonuimus, uti resipisceret; eundem per nataleis clarissimos, per avitam paternamque gloriam et virtutem, per salutem, vitam ac maiestatem imperii saepius obtestati sumus, ut rumorem de eius sceleribus (quae deus prohibeat, ut edere in vulgus
 25 velim) dissipatum falsum esse factis coargueret. idem sollicitius pontificatum maximum adepti, iam communis eius animi parens factitavimus. ipse itidem subinde nobis rescripsit; aetatem, fortunam, potentiam paucorum, qui summam imperii obtinerent, excusavit. idcirco purpuratos quosdam, quorum consilio sacerdotia, pontificatus, contubernia
 30 monachorum venibant ac lupi templis, non pastores praeficiebantur, repetundarum postulavimus, condemnavimus. postremo illos in malo obstinatissimos execravimus, Honorico, uti illos aula, praetorio, curia, sermone exigeret, praecepimus. verum enimvero tantum abfuit, ut nobis recte consultantibus obtemperaverit, uti omnes Italiae, plerique
 35 Galliae atque Germaniae episcopi eius suasu atque instinctu iugum divi Petri a Christo cervicibus ovium impositum excusserint, censuram romanorum pontificum reiecerint. et ut paucis summam scelerum illius

3 — tradit *Ro.* 13, 4 8 *Matth.* 16, 23; 26, 52 9 — reducam, *S.* 128, 35, vgl. *Gregors Schreiben vom August 1076 bei Paul von Bernried, Vita Greg.* p. 517—521.

explanem, primo eos, quos captae pecuniae accersivimus, in numero sceleratorum impiorumque computavimus, devitare noluit. deinde non solum nullam prae se fert spem resipiscendi, sed subnotari etiam a quopiam suos mores gravi et iniquo patitur animo. postremo templum divinum dissensione labefactare, unitatem ecclesiae altercatione dividere, 5 discordiae mala serere studet. neque precibus neque minis ad bonam frugem commovetur. hasce ob causas eundem a societate sacrosanctae concionis amovimus, ex albo christianorum erasimus, ut, qui sponte recte facere negligit, hac contumelia coactus officium suum et, quod se dignum est, faciat. siquidem ipse servari (quod deus avertat) non 10 vult et omnino ad perniciem suam per praeceptum tendit, nos, qui pastores eius et rationem deo de eius anima reddituri sumus, desidiaae atque socordiae convinci ac perinde perire nolumus. quod si utique quispiam non tam iudicio, quam morbo animi nos uti nostramque sententiam iniustam esse existimarit, si talis est, ut doceri queat, 15 sacras literas, decreta magistrorum ecclesiae consulat, veterum annales nobiscum evolvat. comperiet pro certo, nos plus aequo iustoque humaniores, ne dicam segniores fuisse, quamquam neminem omnium esse credam, qui mecum animo dissentiat, tametsi quae sentiat, palam eloqui forsitan non audeat. enimvero si ille a nobis iniuste hoc fulmine 20 adflatus foret, tamen eum supplicem venire oporteret, veniam atque piaculum, quo solveretur, petere. proinde, pientissimi filii, qui magis deum quam homines timetis, qui iusticiam regi, veritatem irae praefertis, bono estote animo, labore, patientia, factis fortibus vires exercete, bonis praeceptis obtemperate, fortiter adversus insanos facite. 25 magnae curae magna merces est. immortalis imperatoris parteis defenditis, qui, si coepto, quoad vita suppetat, perseveraveritis, immortalitate, praemio virtutis vestrae, vos condonabit. equidem perpetuo deum optimum maximum deprecor, ut vobis virtutem praestet, regem ad sanitatem redire cogat. tunc plane intelliget me et vos longe eum 30 magis amasse, maioremque gratiam ab eo inibimus quam illi, qui animo indulgentes assentando, palpando, adulando perversam gratiam gratificantur. si ille resipuerit, omnium, quae adversus me gesserit, oblivionem decernam et consilio vestro cum eo in gratiam redibo in templumque divinum reducam.

35

Sub idem tempus idem Gregorius Saxonas sociosque certiores facit, Romanis concilium Augustam indictum displicere; tantam rem

35 divinam *A u. B*

36 — liceat *vgl. Paul l. c. 523; Greg. ep. 17 (Jaffé, II, 542).*

Romae (ubi penetrale religionis nostrae, sedes et domicilium imperii sit) transsigendam esse; se tamen, licet invitis Romanis, Mantuam, quae Mathyldae pareat, profecturum, ubi bene inter bonos agier liceat. mittuntur igitur a coniuratis ad Hyldebrandum Manegoldus Veringensis
 5 dynasta, frater Herimani historici, Ariobertus mysta cum aliis compluribus, qui pontificem maximum in Germaniam deducant.

At caesar cum animadverteret se his calamitatibus nequaquam medicari posse et tot hostibus resistere, nedum illos perdomitare, difficile fore, nisi cum pontifice maximo in gratiam redeat, ut tantulo
 10 impendio ingens victoria staret, in Italiam transsitum facit. Canusium, ubi tum Gregorius erat, absque cultu regio pergit, nunciare pontifici iubet, caesarem adesse, ut pacem cum eo faciat bonorum virorum arbitratu et salvo rerum statu. scilicet ne sanguis christianus effundatur neve stupra, incendia, paricidia, praedae (quae licentia etiam
 15 belli iusti impune committuntur) in populo dei fiant, edantur, unum postulare, ne contra fas iusque maledictis acerbissimorum hostium magis quam innocenti sibi credatur. optimum quemque vituperationibus vulgi imperiti, nedum inimicorum expositum esse, praecipue eum, qui in rerum fastigio quasi inlustri loco et theatro conlocatus omnibus
 20 pateat. ita humana sunt, nemo est, qui universis conplaceat. Gregorium quoque vulgo male audire atque castigari, quod familiarius frequentiusque secreto et in occulto, quam tantum pontificem deceat, cum Mathylda conloquatur. Saxonum legati, qui praesentes erant, intercedunt; ne pax fiat, summopere laborant. quamobrem toto triduo
 25 caesar in conspectum pontificis non est admissus. at Hugo monachorum Cluniacensium antistes, caeteri boni minis, praecibus hortari, suadere, orare, terrere, quovis modo instare, vociferari, pervicaciam hanc tyrannidem adpellare non destitere, donec pepulere, ut Gregorius consentiret et cum Quarto hac lege, ut is imperii insignibus in certam
 30 diem abstineret, in gratiam rediret.

Quemadmodum in arcanis sacrae historiae est et apud gravissimos illustreisque rerum authores constat, principes cuiusque gentis ad terrorem malorum, quo sanctiores, venerabiliores augustioresque forent, insignia quaeque imperii sumpserunt. ita apud Romanos fasces duodecim cum securibus, totidem apparitores ignemque, qui imperatoribus
 35 praegerebatur, sacra principatus fuisse reperio, sicuti apud Persas

24 intercaedunt *B* 35 apparitores *A*, apparitores *B*

2 licet — Romanis *vgl. Lambert zu 1077* 4 — deducant *vgl. Paul l. c. p. 526, 527* 5 Erkinbertus *bei Paul* 7 Zum *flgd. vgl. Lamb. zu 1077, p. 257 flgd.*
 10 Canusium — rediret *Paul c. 89.*

aureum solis simulacrum, Hebraeos unctionem, germani imperatores apud proavos nostros hastam, coronam spineam, clavos (quibus Christum servatorem nostrum excruciatum constat) insuper ensem, purpuram, diadema Caroli Magni progerere secum solebant, sicuti aduc nostro aevo praefectus praetorio, quem merosalicum, hoc est, maiorem aulae nuncupamus, strictum ensem caesari praefert; illa imperator Segimundus caesar augustus avorum memoria Noreiobergae condidit, ubi quotannis conceptis feriis magna populi, qui undique coit, frequentia monstrantur. antiqui imperatores secum veluti peculiaria sacrosancti imperii penetralia caesareaeque maiestatis auspicia circumferebant. Noreiobergenses ad Aquas Graneas, quando designatus princeps de se consuli superos iubet et solennibus ceremoniis inaugurari solet, deportant.

Caeterum Gregorius adhibita Mathylda et Adolaede, primariis Italiae foeminis, caesarem sacrificio, dape caelesti, epulo pontificio coenaeque saluari veluti pignoribus redintegratae amicitiae excipit. Honoricus secum pontificem in gratiam ex animo syncereque rediisse credens, in Italia aliquot dies conmoratur, rebus italicis componendis operam navat. inter haec Gregorius in Germaniam ad coniuratos, Veronardum flaminem romanum, diaconum, Veronardum Massiliensium monachorum praesulem, Christianum quendam, theologum professione suscepta legatione proficisci iubet Saxonibusque rescribit: ne molestum ipsis sit, quod cum Quarto reconciliatus sit, quem magis obnoxium criminibus reddiderit et caelesti curiae, non tamen regno, unde auspicato Romae destitutus, restituerit, nec enim quemquam inauspicato et invitis liberis dominari oportere. haec ubi Saxones et socii eorum acceperunt, cum legatis pontificis romani apud Variochamos in confinio antiquae Franciae veterisque Boiariae, medio itinere inter Noreiobergam Babobergomumque coeunt, 10 kalendas Martii Rudolphum, Suevorum et Burgundionum ducem, regem hac lege salutant, ut comitia pontificalia abiuret, clientelas episcoporum abdicet neve velut haereditario iure filios suos successores declaret. diadema deinde capiti Rudolphi circumdant, a Gregorio missum; illi inscriptus erat hic versiculus:

PETRA DEDIT PETRO, PETRVS DIADEMA RVDOLPHO.

20 Massiliensem B

19 — iubet *vgl. Paul l. c. p. 527* 27 Forchheim. *Vgl. hiezu Paul p. 529 flgd. Die Wahl Rudolfs fand aber nach diesem und Berthold am 15. März statt*
32 — Rudolpho nach *Sigebert zu 1077, p. 364 oder Otto Fris., Gesta Frid., p. 357.*

Posthaec legati Septimi, quos supra nominavi, Romam redeunt, pontifici renunciaturi, eius auspicio novum creatum esse principem. interim Segifridus Mogontinus archiepiscopus et Rudolphus Mogontiacum (caput tum Germaniae Galliaeque censebatur) migrant dumque
 5 Segifridus quinto idus Martii, qui dies erat media (ut vocant) quadragesima, Rudolphum inungit, fit tumultus, cives arma corripunt, Segifridum et Rudolphum tanquam perfidos fidei ac caesaris desertores proditoresque urbe exigere connituntur. miles Rudolphi plaebem armis excipit, complures in templo trucidat, alios in fugam vertit; aedes
 10 sacra sanguine humano polluitur. perpetrato sacrificio episcopus et Rudolphus palatinas aedes occupant coenantque. mox Mogontini arma resumunt impetuque facto obtruncatis Rudolphi militibus faces in praetorium inmittunt idque exurere cum scelerato tyranno, sacrilego episcopo (ita vociferabantur) conantur. Segifridus et Rudolphus beneficio
 15 noctis sibi consulunt in Saxoniamque elabuntur.

Rudolphus ducatum Sueviae Burgundiaeque Beritholdo Zaringio genero suo tradit conlectoque partium suarum exercitu Viridoburgium, caput antiquae Franciae, arcta obsidione cingit. Adaloberonem episcopum a civibus, sicut diximus, exactum, quem secum adduxerat,
 20 restituere contendebat. Beritholdus, gener Rudolphi, in Suevia, Lithulphus et Velipho in Boiariae regno novarum rerum avidi sub specie pietatis arces, oppida, vicos, agros, praedia caesariana impugnant, vastant, episcopos, procures, nobiles, ignobiles, sacros, prophanos, cives, paganos, quibus charior fides quam pecunia atque alia omnia erant,
 25 infestant, cuncta caede, incendiis, luctu conplent. dum talia in Germania fiunt, caesar certior fit fama, crebris nunciis, itidem literis amicorum, quo periculo respublica sit. quocirca in Germaniam redire parat, verum omneis angustias Alpium sibi praeclusas offendit. tandem per Venetiam atque Aquileiam, inde per Noricum atque Vindeliciam
 30 regnum Boiariae intrat. Lithulphum cognatum suum Charionum ducatu movet. Charinis Honoricum, Odagrium, Ozionis filium, Stiriis praeficit. inde Reginoburgium pervenit, ibi substitit. hostes audito praeter spem caesaris adventu, subito metu perculsi, obsidionem solvunt, in Saxoniam non tam discedunt quam aufugiunt, episcopi arces
 35 impositas Alpibus petunt. caesar Veliphonem, summum Boiariae principem, Neoburgii obsidet, capit, in deditionem redigit, arcta custodia

1 S. 130, Z. 20 3 — contendebat, vgl. Ekkeh. zu 1077, p. 202? Bertholdi Annal. p. 292? 5 & 6 in media quadragesima Berthold. Diess war aber der 26. März 19 Vgl. S. 125, Z. 34 29 Sigebert l. c. 36 — iubet woher diese auffällige Nachricht? Wollte man annehmen, dass sie aus einem Missverständniss

adservari iubet. inde Viridoburgium petit, cives collaudat, ipsis gratias agit praemiaque largitur.

Adaloberoni, Gephardo, Alemano, licet comitiis hostilibus interfuerint, gratiam facit, eosdem ad desertas oves redire iubet, pascere gregem creditum suo iure imperat. at illi, tantum abfuit, ut recte⁵ monenti pacemque ultro offerenti obtemperarint, ut ea, quae summa tranquillitate, pace caesaris citra sanguinem retinere licebat, multa caede, cruore ovium, clade, rapina miseri gregis, sceleribus pluribus emere maluerint, et caesarem ne videre quidem a longe, nedum salutare voluerunt; tanta pertinacia partium fuit. caesar Reginoburgium¹⁰ in Boiariam redit cumque videret hostes non solum saluti suae insidiari, sed etiam neque modum propriae vitae neque rationem periculorum habere, dummodo se tollerent, ut augustior foret se suosque auspiciis regiis tutaretur, acerbitate hostium coactus, cultum caesareum, imperii insignia resumit. Vindeliciam superiorem et Norici partem¹⁵ continuam, per quam Athesis, Isacus, Oenus amnes decurrunt, Arianulphum Damasium cum Alberto Iringoburgensi procurare iubet, Noricum Iuvavense Burgardo et Beritholdo fratribus Moseburgio oriundis committit, inferiorem Boiariam ad utramque Danubii ripam et quatenus Boiemiae continuatur, Friderico et Asovino Bogiis, filiis Hartovici,²⁰ commendat. inde Sueviam petit. Beritholdum principatu deturbat, Hugonem, copiarum eius ducem, in vincula coniicit, castella, oppida hostium expugnat, moenia diruit et solo aequat. Beritholdus ubi resistere non potuit, aegritudine animi expirat. caesar Suevis imponit Fridericum ex Stuphio Baebelicaque oriundum eique dat in²⁵ matrimonium Hagnam filiam suam.

Perdomita Suevia, Boiaria victor Reginoburgium revertitur, amicis animum reddit, inimicis terrorem iniicit. multi, qui ab eo, quod

der Hist. Welfor. Weingart. c. 13, p. 461: quem [i. e. Sigefridum] tandem . . in civitate sua comprehensum in vincula iecit [i. e. Welfo dux], stamme, indem A., flüchtig excerptirend, etwa quem auf Welf bezogen und als Subject den kurz vorher genannten Heinrich IV. sich gedacht habe, so bliebe doch das Neoburgii unerklärt; auch hat A. an anderer Stelle (lib. VI, c. 1) diese Nachricht der Hist. Welfor. richtig wiedergegeben. Für die Annahme einer verlorenen Quelle spricht auch das in Z. 15—21 folgende 17 Graf Arnold II. von Diessen; Adalbert von Eurasburg (bei Wolfratshausen). Was hier von den bairischen Grossen berichtet wird, scheint auf eine uns unbekannte Quelle zu deuten, wofern nicht etwa die Angabe von Arnold von Diessen nur kühn aus dem ‚nobilissimus bellator imperatoris‘, M. B. VII, 38, jene über Askwin von Bogen aus der Schrift De advocatis Alta., M. G. Scr. XVII, 373 gefolgert ist 23 — expirat vgl. Ekkehard zu 1077, p. 203 25 Friedrich v. Staufen u. Böblingen; caesar — suam vgl. Ott. Fris. G. Fr. I, 8; 9.

rebus diffisi fuerant, defecerant, certatim ad eum redeunt. inter haec Rudolphus in Saxonia copias cogit, Adaloberonem ex Boiariae castellis Neoburgio, Scharoduno, Pictavione, Lambachio genus trahentem, quod eruditione, genere caeteros praestabat, Viridoburgium vi reducere et
 5 opem ferre genero conatur. caesar cum exercitu celerius opinione obviam venit, hostem invadit, fundit, terga vertere compellit. Rudolphus vix fuga elapsus est, eius partium plerique occisi sunt. Veronardus Maedoburgensis archimysta, author belli civilis, a popularibus inter fugiendum occisus est. Segifridus, Mogontinus archiflamen, ex fuga
 10 retractus, cum iam in crucem ageretur, clementia caesaris supervenientis ab imminente nece liberatus est. Veronero Mersoburgensis episcopus caesaris itidem pietate patibulum evasit, ambobus copia abeundi facta. ipsi se rursus ad Rudolphum contulere. neminem, nisi qui praelio cecidere, caesar occidi permisit. quem Albertus Vangionum
 15 pontifex ne aspicere quidem voluit, proinde arcta custodia adservari iussus. inde corruptis custodibus pecunia elapsus est ad Rudolphumque rediit. Magnus quoque, dux Saxoniae, Herimannus, eius patruus, interiere a caesarianisque praelio occisi sunt. facta haec strages Saxonumque sociorumque anno aerae nostrae 1078. 7. idus Augusti,
 20 tercio die septimanae, quem veteres Marti dicarunt, a quo aduc graeca voce Ares apud Teutones vocatur. caesar tanta potitus victoria, in Boiariam hiematum concessit, Reginoburgii calendis Februarii divo Mariano Scoto eiusque sociis atque synmystis, viris religiosis atque eius tempestatis doctissimis, mathematicis, poetis, theologis, historio-
 25 graphis diploma dat, eosdem inmunitate donat. Eburobergensibus monachis, Burensi templo praedia quaedam tribuit. Fruxinensibus Meginardum episcopum mortuo Angiloberto designat.

Insequenti anno caesar rursus cum exercitu Boiorum, Francorum, Boiemorum Rudolphum primo impetu in fugam coniecit. ubi dux
 30 Boemiae Vratizolaus regiam hastam Rudolphi nactus est eaque a caesare Boiemo donata imposterum festis diebus regulis Boiemorum insigne imperii solenne fuit. pars Saxonum, dum praelio decertatur, in castra caesaris vacua viris atque defensoribus, quo pueri diverterant, irruunt hosque omnes strangulant. caesar fuis hostibus Osino-

35 Osinobergensem B

3 Neuburg am Inn, Schärding, Pitten, Lambach 5 Zur Schlacht bei Melrichstadt an der Streu, 7. August 1078, vgl. Ekkeh. zu 1078 und Waltram l. II. c. 16, l. c. p. 70 21 Erchtag 25 Der Schutzbrief Heinrichs IV. für die Schottenmönche von Weihensanktpeter bei Regensburg ist vom 1. Februar 1089 (Stumpf Nr. 2894), nicht 1079 28 — strangulant (Schlacht bei Flarchheim) vgl. Ekkeh. zu 1079.

burgensem Virdunensemque episcopos Romam cum mandatis proficisci iubet postulatque a pontifice maximo, ut, si quidem secum syncere in gratiam redierit, tyrannum inmanissimum, perfidum paricidam (qui adfinitatis vinculo fideique religione violata bellum plus quam civile excitavit, pacem interturbavit) pro republica devoveat. Rudolphus quoque romani episcopi opem, cuius auspicio regnare iussus sit, supplex implorat petitque, ut pontifex maximus, communis generis humani parens, saevissimum sacrilegum, incestuosum, sacerdotum contemptorem, cuius deus venter atque ea, quae sub ventre sunt, sacro ense iugulet. Gregorius huius postulatis annuit, Honoricum, quod contra, ac pollicitus fuerat, insignia imperii usurparit, rursus execratur; proceres, populum, sacratos, prophanos sacramento solvit; eos, qui caesari fidem frangant, principi suo rebellent, Rudolpho adhaereant, ab inferis emancipat coeloque locat, hisce incendia, caedes et huiuscemodi scelera, quae bello designari solent, indulget, aliis omnibus, qui caesari fidem servant, ab eo deficere, armis se miscere recusent, diras inferiasque dicit. regem malum ob crimina a se devotum, proinde iam non regem neque illi parendum esse docebat; quin obsequium praestare deo pietatisque esse occidere eos, qui Honorico fidem servarent, adseverabat.

Sacerdotibus quoque connubiis interdicat, vetat populum sacrificiis eorum interesse aut illos pro sacerdotibus ducere. gratissima haec fuere scortatoribus, quibus pro una uxore sexcentas mulierculas inire licet. sed istaec omnia plaerisque episcopis, aliis eruditis, simplicibus, apertis atque bonis, praeter coniuratos, qui suae causae serviebant, novum dogma, pestifera haeresis, quae unquam christianum conturbasset regnum, visa est. quamobrem Italiae, Germaniae, Galliae pontifices quinquagenalibus Mogonciaci, septimo calendas Iulii apud Brixinam Boiariae (ut ait Oto Fruxinensis episcopus) urbem frequentes conveniunt, Hyldebrandum contra pietatem christianam verbis, factis facere, agere decernunt, eundem ambitus, haereseos, impietatis, sacri legii condemnant: huiuscemodique decretum tum factum est quoniam Hyldebrandus, falsus monachus, magus, divinaculus, somniorum prodigiorumque est coniectior, male de religione christiana sentit; primus pontificatum maximum contra morem maiorum invitis omnibus bonis emit ac contra voluntatem nostram et orbis terrarum domini vi retinere conatur, Berinogerionis, antiquissimi erronis; synmystes et disci-

9 *Phil.* 3, 19 10 — adseverabat *vgl. Excommunicatio regis Heinrichi im Registr. Greg. (Jaffé, Bibl. II, 401 flgd.) und Paul v. Bernried, p. 538* 26 — censemus, *S. 135, Z. 14, vgl. das Decret der Brixener Synode, M. G. Leg. II, 51, 52 u. Ekkeh. zu 1080* 27 — Mogonciaci *Sigebert zu 1079* 28 *Ottonis Frising. Gesta Friderici, M. G. Scr. XX, 353.*

pulus, coniuratus est hostium reipublicae atque sacrosancti imperii, caesaris christianissimi, qui saepius pacem ei eiusque sociis ultro obtulit, saluti corporis et animae insidiatur; vitam imperiumque perdere conatur, ius divinum humanumque pervertit, falsa pro veris docet, 5 sacrilegia, periuria, mendacia, homicidia, incendia veluti benefacta indulget, collaudat, ad haec perpetranda classicum canit; tyrannum perfidum suo more tutatur, discordias inter fratres, amicos, cognatos serit, lites nutrit, inter coniuges divortia facit; suavis homo sacerdotes, qui uxores habeant legitimas, sacrificos esse pernegat, interim tamen scor- 10 tatores, adulteros, incestuosos aris admovet; quicquid usquam pacis christianae fuerat, labefactavit; nos ergo authore deo optimo maximo eundem pontificatu maximo amovendum decernimus, quodsi, ubi haec audierit, ultro se abdicare, parere huic decreto recusarit, perpetuo repulsam passurum, adytum arcendum censemus.

15 Adversus haec Anthelmus Lucensis episcopus (qui hymnos et alia, quae de servatoris nostri cruciatibus praescripta sunt, de Gregorio interpretatur) et Vilelmus Hirsunus, qui suam causam seque iustos esse miraculis post mortem declararunt, plaeraque scripsere, quae rursus confutata sunt compluribus sacratarum literarum testimoniis a 20 Heroveltarum theologo. sed ad Septimum redeo.

Qui accepto superiore senatusconsulto, ut animos suorum confirmaret, providit Saxonibusque renunciavit, hoc anno falsum interiturum esse regem hocque de Honorico interpretatus est. dumque talia fiunt, Honoricus et Rudolphus in Turogorum finibus sexto idus Februarii 25 tercio infestis signis concurrunt. Rudolphus fusus in fugamque coniectus est. sed reparatis viribus, animatus vaticinio Gregorii, aleam belli denuo iactare, fortunam tentare statuit. nec Honoricus certamen detrectavit; quarto idus Octobris ducum copiae in Moesia iuxta Alestrum amnem aperto Marte quarto configunt. Quartus superior et 30 hic fuit. Rudolphus cum Saxonibus invitis superis pugnavit, inauspicato Martem laccessivit, non solum superatus est, sed et amputata dextra, qua fidem caesari dederat, interiit. Mersoburgii regio cultu

15 *Anselm v. Lucca, † 1086, schrieb contra Guibertum antipapam pro defensione Gregorii VII. papae. Vgl. Ekkehard zu 1080* 17 *Vgl. Pauli Vita Greg. p. 540, 541* 20 *Vgl. Waltram l. II, c. 37. Waltram wurde aus Hersfeld 1089 zum Bisthume Naumburg berufen. Helmsdörfer aber (Wilh. v. Hirschau, S. 20—28) nimmt an, dass die Schrift de unitate ecclesiae in Hersfeld verfasst wurde, und dass Flaccius Illyricus u. Goldast ohne beweiskräftigen Grund Waltram als den Verfasser erklärten* 21 — *interpretatus est vgl. Sigebert zu 1080* 24 *Vgl. Bernoldi chron. zu 1080? M. G. Scr. V, 436* 29 *An der Elster. Vgl. Ekkehard zu 1080.*

sepultus est anno christianae salutis millesimo super octogesimum, potestatis quarto.

Cap. 15. Honoricus perempto Rudolpho pacataque Germania secundo Italiam, ut aut in gratiam cum Gregorio redeat aut eum, si pacem accipere detrectet, abdicet, petit. quicquid resistit, capit, perdomitat. Septimus urbes, castella, arces communit, ad rebellandum caesari hortatur. verum is vi cuncta penetrat, hostium munimenta expugnat Romanque victricibus signis pervenit. quinquagenalibus castra ante moenia urbis facit, fossa, vallo, carrucis munit stativaque ibi biennio habuit, urbem obsedit, neminem exire, intrare permisit. 10 circumcirca universa incendiis, caede conplet. Hyldebrandus fretus opibus Mathyldae et Ruperti Vischardi Nordomani, portas urbis clausit, fortiter urbem tutatus est, saepius eruptionem fecit. Honoricus in contraria parte crebro urbem oppugnat, Romanos erumpentes in urbem repellit. extra moenia quicquid fuit, in ditionem redigit. tandem post 15 annos duos, quarto nonas Iunii (qui dies sextus quinquagenalium erat; eum Romani Veneris, Germani Aphrodites graeco, ut alia plaeraque solent, vocabulo nuncupant) anno ab orbe vindicato millesimo octogesimo tercio urbs capta est, dato signo a gregario milite, qui, cum obsessi atque obsidentes nimio aestu laboreque fessi dormitant, ex- 20 plorabundus ad urbis moenia accedit, ex silentio animadversa solitudine, moenia conscendit signoque dato plaerosque sociorum excitat. qui confestim advolant, murum superant, custodes somnolentos trucidant, portas effringunt, urbe potiuntur; fit caedes fugaque. caesar partem moenium diruit ac solo aequat. urbem infesto intentoque exercitu 25 intrat.

Pontifex maximus in molem Hadriani aufugit (pars Traiani, pars Crescentii praetorium, sunt, qui Theoderici regiam aedesque nuncupent, Germani Angeloburgium, hoc est Angeli castrum vocare solent). cui imperator castra admovet, vallo, fossa circumdat. Romani cum suppli- 30 ciis adsunt, auro aegre pacem impetrant, perfidiam omnem in Hyldebrandum transferunt, obsides viginti dant nobilissimos cuiusque liberos, quos Honoricus postulavit. hisce quoque diebus legati imperatoris orientalis multa auri, argenti pondo, signa gemmata, vestes holosericas aureasque caesari romano tribuunt. Romani deinde suasu Gregorii 35

21 silentioque A

5 — intrat *vgl. Vita Heinrichi IV. imp., M. G. Scr. XII, 275* 8 quinquagenalibus — habuit *Ekkehard zu 1081* 15 tandem — capta est *l. c. zu 1083*
27 — discedit *vgl. Ekkehard zu 1083.*

Quartum adeunt, orant, ut diem conloquio constituat, ubi ipse et pontifex senatoresque conveniant de rebusque reipublicae summis consilium habeant bonorumque virorum arbitratu pax communiter confirmetur. non abnuit postulata caesar, diem calendarum Novembrium huic negotio destinat. exinde quod lues ob aestum in exercitum grassaretur, ad Appenini montis, qua Campaniae continuatur, umbracula discedit.

In Germania interea Saxones et socii Herimanum Luthareum rebus imponunt Isoleibae (urbs est Turogorum, ubi alii proventus; hanc ob causam rex alii vulgo cognominatus est). in orientali quoque Boiaria, Litovalda Austriaci limitis praefectus, suasu Alemani episcopi Bathavensis res novas molitur, rebellionem facit. Velipho corruptis pecunia custodibus evasit, contractis perditissimorum copiis Fruxinum, Vindeliciae oppidum, Augustam, Rhetiae urbem, de improvise invadit diluculo, capit, diripit. Vigoltum episcopum a Segifrido Mogontino in Saxonia furtim consecratum Augustanis imponit. Segifridus Augustae pontifex fuga sibi consuluerat. Chunradus, frater Vratizolai Boiemorum reguli, cum Boiorum, Venedorum viribus, Austriam depopulatur, Murobergomi Litovaldam magna clade adficit quarto idus Maii. Austriam, orientalem regni Boiariae limitem, ab imperatore in tutelam accipit. Fridericus itidem, gener Quarti, Boiariae procures, Chunradi duo, pater et filius, Rhodae iuxta Oenum dynastae, praefecti praetorio Vigoltum Augusta pellunt, Veliphonem tercio idus Augusti Hochostadii iuxtim Danubium superant. eo praelio Chunradus filius cecidit; Rhodam a patre deportatus est ibique in templo, in quod arcem parens commutavit et ceremoniis divi Benedicti dedicavit, sepultus est.

In Italia caesar calendis Novembribus, ut condictum erat, Romam revertitur maximoque honore excipitur. nuncii ultro citroque conmeant, Gregorium et caesarem in gratiam redigere conantur. Gregorius, ut caesar absque ulla pactione se atque imperium fidei illius permitteret, postulabat. caesari non fuit consilium vitam, dignitatem, salutem suam atque amicorum arbitrio inimicorum in potestate acerbissimorum hostium credere, se ense suo iugulare, manubrium e manu dimittere. Gregorius tamen simulata pace, fugae ornatu dissimulato

1 — habeant *Caes. b. G. I, 34* 7 — imponunt *vgl. Ekkeh. zu 1082* 8 Isoleibae — cognominatus est *nach der sächs. Weltchronik, M. G., Deutsche Chroniken II, 178?* 9 Knoblauchskönig, weil um Eisleben viel Knoblauch gebaut wurde 11 *Vgl. Vita Altmanni 236* 12 Fruxinum — diripit *vgl. Ott. Fris. chron. VII, 7* 13 Augustam — consuluerat *vgl. Ekkehard zu 1083; Ann. Mellic., Scr. IX, 499 zu 1180?* 16 — cecidit *vgl. Ekkeh. zu 1081* 18 Mouriberch *Vita Altmanni 236; jetzt Mailberg* 22 Höchstädt a. d. Donau 23 — sepultus est *vgl. Stiftungsurk. des Klosters Rott, M. B. I, 353* 26 — adpellat, *S. 138, Z. 17, vgl. Ekkeh. zu 1083, 1084.*

Salernum ad Nordomanos aufugit. caesar coacto procerum episcoporum senatu, advocata concione populi, more maiorum comitia pontificalia habet. Hyldebrandus necessitate in rationem versa tanquam lupus, fur ac latro, veluti perfidus transfuga, ovium desertor, gregis proditor, christianae charitatis osor, omnium communiter consensu abdicatur. 5 ex patribus Vichobertus Ravennae archimysta, concordiae ac pacis studiosus, vir bonus atque eruditus, pontifex maximus capitur. caesar epiphaniorum ferias in templo divi Petri perlitat, calendis Februariis in Campaniam arma movet, maximam Apuliae partem fuis, profligatis Nordomanis ad obsequium cogit. 10

Posthaec a legatis Romanorum ad urbem revocatus, undecimo kalendas Aprilis, qui tum dies decimus erat ante paschalia, a senatu, equitatu, plebe reverenter ac honorificentissime exceptus Romam ingreditur moxque Vichobertus a coetu pontificum inauguratur, Clemens tercius adpellatur. is in celeberrimo paschalium festo die, anno christi- 15 stianae salutis millesimo octogesimo quarto caesarem cum Bertha uxore consecrat, augustos adclamante populo romano adpellat. eadem tempestate Bruno genere Teutonicus, in Agrippinensi Colonia ortus, mysta atque ludimagister Rhemorum adprime doctus, Carthusianam, christianorum maxime arduam disciplinam (quae et in proverbium venit) in- 20 stituit.

Imperator pacata Italia, firmissimis ibidem praesidiis relictis, in Germaniam redit; Augustam recipit, Mogonciacum properat. Segifrido archimysta in exilio mortuo Bezelinum pontificem declarat. Septimus hoc tempore Salerni moritur. quidam eum omnia acta sua rescidisse 25 mandasseque, ut sui cum imperatore in gratiam redirent, literis produnt. alii contra referunt, adiurasse socios, ne quemquam praeter Sergium, Cassinensium monachorum magistrum, Otonemve Cluniacensem monachum, episcopum Hostiensem, sibi substituerent.

Hic in Saxonia tum longius aberat, in opprobrium Segivini 30 Agrippinensis et Bezelini Mogontini archimystae contra instituta maiorum alienam temere ditionem usurpans, superstitibus aduc veris pastoribus Constantiae, Babobergomo, Mindae, Augustae Gephardum, Honoricum, Reginardum, Vigoltum novos episcopos nuncupat. is tamen ab archiepiscopis superioribus de more atque ritu priscae religionis 35 celebri conlegarum conventu cum exulibus pontificulis ab eo creatis in numero impiorum sceleratorumque computatur.

20 quae — venit *vgl. Grimm, Wb. V, 243* 22 — interiit, *S. 139, Z. 4*
vgl. Ekkeh. zu 1084, 1085 24 *Wecil Ekkeh.*

Eisdem diebus Sergius legatione Hyldebrandi apud Nordomanos fungebatur. hunc defuncto Hyldebrando Mathylda et Nordomani pontificem maximum creant, Victorem bene ominato nomine adpellant. verum in paucis diebus profluvio ventris interiit. sublati itaque Gregorio et Victore, capitibus perniciosae dissensionis, fesso tot cladibus orbe romano, placuit utriusque partis episcopis iure atque literis, non armis atque ferro more barbarorum disceptandum esse. fit igitur conventus Gariostungi tercio decimo calendas Februarii; conveniunt episcopi Germaniae, Galliae utriusque partis.

10 Ubi consedere, Chunradus episcopus Traiectensis ita verba fecit: ad pacem, quam nobis, patres consulti, servator noster abiturus reliquit, stabiliendam convenimus, vim, temeritatem, violentiam, errores pestiferos eorum, qui caeleste donum contaminare non erubescunt, gladio duplici, ense ancipiti ad vivum resecare, utriusque instrumenti testi-
15 moniis iuxta praeceptum Christi refellere, operae praecium duximus. Iosues hostibus astutis, fallacibus iuramentum, quod mendaciter extorserant, servavit. Nabocodroso impio regi Iudaeos regesque eorum fidem frangentes immortalis caeli maiestas per Hieremiam atque Ezechielem vates suos coarguit seque spretum testatur. qui iuramentum
20 contemnit, foedus spernit, pactum solvit, fidem frangit, illum despicit, per quem iuravit, illi facit iniuriam, cuius nomini adversarius credidit. vivo ego, dicit dominus; iuramentum, quod sprevit, foedus, quod praevaricatus est, ponam in caput eius, nunquid, qui solvit, pactum effugiet? non considerandum, cui, sed per quem iuraveris. multo enim fidelior
25 est ille, qui propter nomen dei tibi credidit, quam tu, qui occasione divinae maiestatis hosti tuo, immo iam amico moliris insidias. de Tiberio et Nerone, non solum saevissimis tyrannis, sed impurissimis quoque monstris praeceptum legimus: reddite caesari, quae caesaris sunt, et deum timete, regem honorate. principibus, qui non sine causa gladium portant, etiamsi mali fuerint, non modo dicto audientes estote,
30 verum pro iisce supremum deum depraecamini, quo tranquillam quietamque vitam agamus. omnis enim potestas a deo est. qui potestati

5 fessis A u. B 12 stabiliendum B

3 — interiit vgl. auch Ottonis Fris. chron. 248 8 Gerstungen. Das flgd. nach Waltram II, c. 19. Unter Anlehnung an diesen, übrigens frei und weit ausführlicher, hat A. auch die Rede Konrads von Utrecht componirt, welche Goldast für echt hielt und in seiner Apologia pro Henrico IV., p. 48 veröffentlichte. Vgl. Ewald, Walram, S. 15 16 — testatur Jos. 9; Chron. II, 36 19 qui — insidias Hier. in Ez. 17, 19; 15; 16 28 — honorate Matth. 22, 21; 1 Petr. 2, 17 29 — agamus Ro. 13, 4. 1 Tim. 2, 2 32 — repugnat Ro. 13, 1; 2.

resistit, divinae providentiae repugnat. idcirco ambitiosi et superbi sunt, qui illud domini deque nostri elogium: quodcunque solveris super terram, erit et solutum in coelis, et quodcunque ligaveris super terram, erit et ligatum in coelis, perfricata fronte interpretaendo adulterant, suae libidini servire cogunt et nobis ceu pueris atque 5 omnium rerum imperitis astu inludere student, quasi vero nesciamus, peculiare esse sacris vatibus divinae sapientiae consultis pro capacitate auditorum diversis nominibus idem adpellare, eandem rem pro diversitate effectuum modo propriis, modo translaticiis verbis, quod idem valet, nunc figurate, nunc simpliciter dicere, crebris similitudini- 10 bus, frequentibus proverbiiis atque exemplis, aptis comparationibus et huiusmodi tanquam luminibus rem inlustrare, animum atque aures tanquam stimulis ferire et, ut sunt varia ingenia, varia orationis sententiarumque supellectile homines instruere, docere, recreare, rapere, trahere, movere, oblectare. et ut divus Aurelius Augustinus docet, 15 veritas divina ita tradita, ita ornatu tecta plus movet, plus delectat, plus honoratur, quam si nuda absque veste prostitueretur. nempe animus noster, quamdiu mortali carcere clausus detinetur, nolit, velit, rebus fluxis, fragilibus, quae videri, tangi solent, nimium addictus est, ad aeterna et clara, quae cerni, tactu sentiri nequeunt, caecutit atque 20 hebetatur, nisi igniculus ingenii hisce fomentis motus excitetur. proinde pontifex aeternus id, quod subobscurum de vinculo dixit, apud Ioannem aperte, apud Matthaeum, Marcum, Lucam apertissime explicat. pax vobis, inquit, sicut misit me pater, et ego vos mitto; accipite spiritum sanctum; quibus remiseritis peccata, remittuntur et, quorum retinu- 25 eritis, retenta sunt. et ut concordiam adsereret et unum se verum pastorem esse indicaret, uni dixit: siquidem amas me, pasce oves meas, id est: ite in mundum universum, praedicate evangelium omni creaturae. atque: data est mihi omnis potestas in coelo et in terra; ite ergo, docete omnes gentes. hanc ob causam aperuit discipulis men- 30 tem coelestis doctor, ut intelligerent scripturas, Mosen, prophetas et psalmos, iussitque eos in nomine suo poenitentiam et remissionem peccatorum praedicare apud omnes gentes testesque horum esse. has ergo ob causas Hyldebrandus ambitione in praeceptis abivit, cum potestatem immortalis dei, cuius nuncius dumtaxat est, sibi usurpavit. ita mores, 35 ita tempora, ita homines sunt. male consulisset rebus humanis suprema illa maiestas, si ita gladium in manum mortalis cuiusquam

21 habitatur *B*

2 *Matth.* 16, 18; 18, 18 23 — retenta sunt *Joh.* 20, 21—23 27 — gentes *Joh.* 21, 15—17; *Marc.* 16, 15; *Matth.* 28, 18; 19.

traderet. quis concupiscentiae humanae finem statueret aut quis moderaretur? ne sapientissimus quidem aequo animo tantum onus tulerit. non necesse habemus, ut quispiam nos doceat, quonam pacto spiritali potestate vel, ut verius dicam, dispensatione atque procuratione divini
 5 peni (oraculorum enim caelestium promi atque condi dumtaxat sumus) Petrus eiusque conlegae usi fuerint. clarius luce in libro, quem de gestis legatorum Christi Lucas medicus scripsit, liquet arma nostrae militiae spiritus, non ferrum neque rapinae, caedes, homicidia, periuria sunt; nimirum lorica, thorax, galea, balteus, ensis, scutum sunt pax,
 10 amor, iusticia, spes salutis, veritas, sermo dei et fides. quae munera divina saepius imperator noster christianissimus ultro Hyldebrando obtulit; sed ipse accipere recusavit. non inficias imus, homo est ille, peccare solet. nam nemo viciis sine nascitur; optimus ille est, qui minimis urgetur. nulla tamen illi nisi ex permisso voluptas Veneris
 15 iuxtaque naturale desiderium usus, quae sicut iuventa irritari, ita senectute mitigari solent. iam id fateor, peccatum primum quidem magnum, at humanum tamen; fecere alii saepe, item boni. et profecto recte aestimantibus principem nostrum, liquet bona natura eius esse, vicia vel fortunae vel aetatis, ingentia animi bona, illa indoles
 20 in rebus moliendis, conficiendis velocitas periculisque subeundis fortitudo, vis incredibilis animi, laboris patientia, consilium par magnitudini animi et, quantam vix potest aetas eius capere, solertia, rei militaris, iuris, civilium morum, divinarum humanarumque rerum peritia, fortitudo propemodum nimia, non modo inter reges excellens, sed inter
 25 illos quoque, quorum haec sola virtus fuit. iam perpetuum pacis, pietatis atque religionis studium, in pauperes liberalitas, maiora tribuentis, quam a deo petuntur, clementia in devictos, benignitas in amicos, erga milites benevolentia, in nullo unquam germano romanove tanta fuere principe. quod si flagitiosissimus is foret tyrannus, tamen
 30 ei obtemperandum, nequaquam resistendum esset; prohibent humanae leges decretaque patrum adversarios, hostes, inimicos accusatores, testes atque iudices esse. augustus tum in Italia cum Hyldebrando pacem facit, paucorum scelere atque perfidia Saxonia excidit; perfidus tyrannus, qui perfidiae graveis poenas reddidit, sprete religione iure-
 35 iurandi, violata adfinitate, necessitudine eam invasit. nemini privato, nisi ante in integrum restitutus fuerit, dica scribi potest.

Haec ubi dixit, librum dat pontificalem Bezelino archimystae

5 peni — sumus *Plaut. Pseud. II, 2, 14* 9 lorica — fides *Ephes. 6, 14*
 13 nemo — urgetur *Hor. S. I, 3, 78; vgl. oben II, 673, 24* 14 nulla — benevolentia *vgl. Curt. X, 5, 26—34* 37 Zum flgd. *vgl. Waltram II, c. 19.*

Mogontino recitarique legem iubet, qua non licet spoliatum rebus suis respondere, accusari, nedum condemnari. eundem codicem deinde Veronero Mersoburgensis pontifex accipit, de foeminis idem quoque cautum legit, ne scilicet eae prius in ius ambulare cogantur, quam familiarem rem domi composuerint. posteaquam haec ita dicta factaque 5 sunt, Gephardus Saliburgensis Boiorum primarius episcopus, aetate, eloquentia, scientia egregie praeter caeteros Hyldebrandinos venerabilis, cui socii respondendi provinciam demandarant, omnino obmutuit, ne hiscere quidem potuit. alius conventus in Maium Mogonciacumque edicitur, ubi lis ea componatur paxque confirmetur utriusque factionis 10 consensu.

Caesariani peracto conventu discedunt, Gregoriani manent inter seque dissentire coeperunt. tetrarchae Saxoniae, Theodericus maritus sororis Eccoberti, huius gentilis Theodericus, Uto Hyldesemensis episcopus, frater eius Chunradus sectam Hyldebrandi velut impiam 15 sceleratamque abiurant; quo magis poenitentiam prioris sectae adprobent, ad romanum pontificem imperatoremque se transferunt. caeteri episcopi numero quatuordecim, nimirum Gephardus Saliburgensis, Hartovicus Maedoburgensis, Adalobero Viridoburgensis, Alemanus Bathavinus, Veronardus Marsoburgensis, Guntherus Citicensis, Benno 20 Moesianus, Albertus Vangionus, Burgardus Alberostadensis, Herimannus Mediomatricus et hi quatuor devoti suppositiciiue pontifices per studia partium facti, Reginardus Mindensis, Vigoldus Augustanus, Gephardus Constantiensis, Honoricus Babobergensis, deserta reipublicae causa ad priorem factionem redeunt; concilii indicti tempus ante capere 25 festinant. Quintilioburgii cum Herimanno rege Saxonum, Eccoberto, Brunonici vici praefecto, cum Honorico Crasso et Chunrado Bichelingio, filiis Otonis, qui Boiariae ducatu motus fuerat, cum Otone monacho Cluniacensi, legato Hyldebrandino, mense Aprili conveniunt, ad praetextum mutatae voluntatis dictum Bezelini Mogontini archimystae calumnian- 30 tur haereseosque condemnant, quasi qui spoliatum rebus suis legibus divinis non oportere parere iactasset. se denique ecclesiam sacram esse causati, Otonem superiorem devotum a Segivino Bezelinoque

31 que fehlt B

18 Auch die flgd. Aufzählung nach Waltram l. c. Da dieser fünfzehn Bischöfe der päpstlichen Partei aufzählt (bei A. fehlt von diesen Hartwigus Wirdunensis ep.), schliesst Ewald S. 17, dass ihn A. in einer uns nicht bekannten Handschrift benutzte. Indessen lassen sich diese und die zu Z. 24 bemerkte Abweichung auch durch Flüchtigkeit A's. erklären 24 Bei Waltram vielmehr Henrichus Paderbrunnensis 26 — iactasset vgl. auch Ekkeh. zu 1085.

archimystis sibi imponunt; Urbanum, quasi ab urbe Roma, penetrali religionis, domicilio imperii electus sit, adpellant, licet extorris Roma devotusque et profugus sine lare, sine grege diutius erraverit. extat de hac re hoc distichon:

5 Diceris Urbanus, cum sis proiectus ab urbe:

Vel muta nomen vel regrediaris in urbem.

Mense itaque Maio, ubi constitutum fuerat, imperator, procures, duces frequentes coeunt. item Petrus Portuensis episcopus, duo flamines romani, legati Clementis tercii pontificis maximi, archimystae hi atque
 10 minores pontifices Galliae, Germaniae: Bezelinus Mogontinus, Angilobertus Treverensis, Segivinus Agrippinensis, Litomarus Premensis, Theodericus Virdunensis, Honoricus Leodiensis, Chunradus Traiectensis, Hyldericus Aechostadensis, Meginovardus Fruxinensis, Oto Reginoburgensis, Rupertus Babobergensis, Horomanus Spirensis, Oto Constantiensis,
 15 Burgardus Losaniensis, Segifridus Augustanus, Gephardus Pragensis, Uto Hyldeesaemensis, Honoricus Badobrunensis, Erpho Monasterii, Volcomarus Mindensis, Bibo Tullensis, Burgardus Basiliensis, Oto Argentoratensis, conveniunt. adsunt legati aliorum pontificum Galliae, Italiae, Germaniae. communi omnium consensu Hyldebrandi secta pietati christianae repugnans explosa, exhibitata est. Otonem, qui et Urbanus, superiores patres sacrilegii, irreligiositatis accusant, convincunt in numeroque impiorum computant. superiores quoque, quos nominavi, quatuordecim episcopos albo pontificum eradunt, senatu sacerdotum movent, crimine perduellionis, periurii, perfidiae,
 25 homicidii, paricidii eosdem condemnant. Herimanum regem, Eccobertum Saxonem, Veliphonem Boium proscribunt, eadem censura devovent. senatusconsultum perscribitur tale: devota capita, quae numeravimus, velut contagio ab omnibus vitentur christianis; quandoquidem a nobis secessionem fecerunt, non nos ab illis, ad concionem sacram, quemadmodum
 30 modum promiserunt, venire detrectant, pietatem christianam polluant, concordiam contaminant, ovibus desertis ad hostes reipublicae profugiunt, ad bella, incendia, homicidia, paricidia, latrocinia, rapinas non solum cohortantur, verum etiam duces sunt. crebro benigne vocati, reverti noluerunt, versutos, obscuros, astutos, fallaces, maliciosos,
 35 callidos, veteratores, vafros se esse factis produnt et nos experimentis sentimus. egregii sane pastores, quibus gregem tuum crederes. nemo oves persequitur, nullo viso lupo tamen fugiunt. quid nam designassent, si eos fortuna ad tempora Domitiani Deciique servasset?

11 Agilobertus B 24 crimen B 27 proscribitur B

7 Zum flgd. vgl. Waltram II, c. 19, 20.

In eodem concilio Pragensis ditio, sicut ab imperatore Otone secundo, Benedicto octavo pontifice maximo consensu divi Voliphogangii Reginoburgensis episcopi instituta fuerat, certis limitibus describitur, in quibus Cracoviam quoque conpraehendi reperio. Clemens atque augustus diploma dederunt. Vratizolaus quoque Boemiae atque Bolaniae rex ab augusto constitutus est. ipsum cum uxore Suatava Pragae septimo decimo calendas Iulii Angilobertus archimysta Treverum iussu caesaris inauguravit, adclamante senatu, equitatu populoque boiemo: Vratizolao pacifico Boemiae atque Bolaniae regi a deo coronato vita, laus, victoria.

Inter haec imperator desertis gregibus pastores dat, Bathaviae Herimanum, filium Lithulphi ducis Charionum, Iuvavensibus Beritholdum Moseburgensem principem, Meginardum literis et facundia insignem Viridoburgio praeficit, Mediomatricis Brunonem, filium Alberti Suevi, imponit; sed mox eundem ob saeviciam abdicat. posthaec cum exercitu atque archiepiscopis et minoribus pontificibus in Saxoniam transsitum facit. Herimanus rex cum coniuratis, sacratis, prophanis trans Albim fugam capessit. caeteri Saxones deditionem faciunt, iureiurando fidem imperatori dant. augustus Hartovicum Heroveltatum praesulem, sacrarum literarum perquam peritum, sapientem bonumque archimystam Maedoburgensem designat. is tercio idus Iulii a Bezelino Mogontino, Segivino Agrippinensi pontifice et aliis plerisque episcopis consecratur imperatorque dimisso exercitu Saxoniam perlustrat.

Cap. 16. Tum Saxones ab episcopis devotis concitati absque cunctatione deficiunt, arma resumunt, augustum caedere finibus suis compellunt. Herimanus rex hostium, Eccobertus cognatus imperatoris, Otonis Boiaria moti duo filii adolescentuli Honoricus et Chunradus cum suae farinae episcopis proxime Heroeltas castra faciunt. erat loco infestus Hartovicus Maedoburgio extorris, quod suam dignitatem Heroeltae antistes possideret. imperator per Franciam in Boiariam pervenit, Reginoburgii copias cogit, in Saxoniam intento infestoque

6. Boloniae B 27 Henricus A

1 — victoria vgl. Cosmae Chron. Boemor., M. G. Scr. IX, 91—93 4 In der Urk. Heinrichs IV. vom 29. April 1086 bei Cosmas l. c. 92 5 Jaffé Nr. 3999; Stumpf Nr. 2882 6 Suatava Cosmas 12 Herimanus frater ducis Liutoldi Vita Altmanni 234 13 Vita Gebhardi, Vita Chunradi Salisburg., M. G. Scr. XI, 39, 66 14 Vgl. Ekkehard zu 1085, p. 206. Brunonem: vgl. Waltram II, c. 30, p. 106 19 — perlustrat vgl. Waltram II, c. 28 26 Eccobertus — imperatoris Ekkehard zu 1085 28 Vgl. Waltram II, c. 31 30 per Franciam vgl. Ekkehard zu 1085.

contendit exercitu. Heroveltas liberat obsidione, Turogorum Saxonum-
que fines percurrit, cunctos imperata facere cogit. rursus induciae
fiunt, pacis condiciones ab utriusque partis amicis dicuntur.

Honoricus pacata Saxonia in Franciam ob quadragesimae solennem
5 abstinentiam redit. episcopi odio excaecati pacem rursus interturbant,
copias cogunt, extra fines Turogorum, Saxonum procedunt, domi la-
cessere armis imperatorem statuunt, Viridoburgium obsident. augustus
obsessis auxilio venit. dumque utrimque praelio conmisso armis dimi-
cant, nonnulla pars equitum, qui lateri regis haerebant, corrupti
10 pecunia ab hostibus arma in caesarem vertunt excitatoque tumultu
conclamant, caesarem, qui ictus, munimento armorum incolomis evasit,
interfectum esse; reliquus equitatus illos quidem perfidos particulatim
concidit; verum cum conclamatum esset, caesarem periisse, terga ver-
tunt. pedites, qui sibi consulere fuga nequibant, maxima clade ad-
15 fecti sunt; quatuor millia desiderata fuisse reperio. capta est urbs
tercio idus Augusti; Adalobero episcopus firmumque praesidium urbi
impositum. Meginardus episcopus aufugit. Reginero, sacrificulus Be-
zelini Mogontini pontificis, captus est, quem increpatum acriter, quod
deserta Hyldebrandi secta (cui sub Segifrido sacramento rogatus astric-
20 tus fuisset) ad imperatorem defecisset, Hartovicus quondam Maedo-
burgensis archiflumen circumducit, hostilia cadavera passim humi strata
ostendit. ‚viden‘, inquit, ‚penes victores iusticiam esse? exitus probat.‘

Imperator autem conlectis rursus viribus Viridoburgium petit;
praesidium hostesque continuo in Saxoniam elabuntur. Adalobero a
25 suis desertus obsidetur, urbs expugnatur. capitur Adalobero nec
praecibus nec minis neque a principibus, neque episcopis persuaderi
potuit, ut vel ad conspectum caesaris vel colloquium veniret; mori se
posse respondit, at ut Honoricum videat, cogi non posse. augustus
aequo animo contumeliam hanc tulit. hostes reipublicae proscriptos
30 atque devotos, non solum impunitos dimisit, verum Adaloberonem etiam
incolomem Vinobergomum deduxit. recepta itaque urbe, restituto
Meginardo, in Saxoniam castra movet. Herimanus, nescio quam ob
causam, a Saxonibus exigitur abiectoque regio nomine ab Honorico
domum redire permittitur. is Turogorum, Saxonum fines peragrat,
35 cuncta terrarum subigit, stativa apud Heroveltas habet. Saxones at-
que Turogi non ausi fuere copiam pugnandi facere.

4 — probat *vgl. Waltram II, c. 28*; — adfecti sunt *auch Vita Heinr. 273*
23 — deduxit *vgl. Waltram II, c. 29* 31 in Montem Vini [*Weinsberg*] *Waltram*
l. c. p. 105 31 — permittitur *vgl. Ekkeh. zu 1086, 1087*; nescio quam ob causam
vgl. Vita Heinr. 274.

Eccobertus, limitis Brunonisvici praefectus, cognatus caesaris, cum suppliciis in castra venit, in verba imperatoris iurat, fidem dat se atque populares suos imperata, deditionem, mandata facturos, si ille exercitum reducat. Quartus postulatis annuit. Eccobertus ad Saxonas reversus, ab Hartovico, Burgardo, devotis episcopis, spe regni lactatur, 5 fidem frangit, nova molitur, rebellionem facit. imperatori nunciari iubet, se non posse deserere fidem, quam popularibus suis dederit, aut denique servare, quae pactus fuerit. sed cum a caeteris episcopis pax peteretur ab caesare Eccobertoque regnum denegaretur atque ipse ita repulsam pateretur, rursus a Saxonibus ad augustum deficit. Harto- 10 vicus quoque, qui fuerat Maedoburgii archimystes, veniam delicti impetravit. Gosolariae tum seditio inter coniuratos orta est, plerisque omnibus pax placebat; Burgardus episcopus Alberostadio exactus, ferocius decernebat, bellum concordiae praeferibat, ideo a caeteris cum compluribus nonis Aprilibus, quarto ante paschalia die trucidatus est. 15 Bertha tum augusta obiit, in Nemetum urbe sepelitur. imperator pacata rursus Saxonia uxori more caesareo magnifice iusta facit. brumales ferias Mogonciaci concelebrat, in Bezelini episcopi demortui locum Ruthardum sufficit. inde Agrippinam petit, Adolaedam uxorem ducit, auspice Hartovico superiore nuptias regio apparatu facit. Godo- 20 frido, filio Eustachii Boloniensis, nepoti ex sorore Godofridi Gibbosi, ducatum Lutharingae, Hantoburipensem marchiam in tutelam committit.

Inde adversus Eccobertum principem atque ferocem adolescentem rursus rebellantem Saxoniam petit, Quintilioburgii sorore atque uxore 25 relicta; Glicham, oppidum Eccoberti, obsidione cingit. Eccobertus ut caesarem a Glycha abstrahat, mulieribus opem ferre cogat, Quintilioburgium arma transfert. Hartovicus superior cum parte copiarum iussu imperatoris ad liberandas augustas proficiscitur. homo tamen perfidus, neutri parti fidus, certiores Eccobertum facit, imperatorem 30 cum paucis in obsidione relictum facile intercipi posse. ipse diverso itinere, ne Eccoberto obviam veniret, Quintilioburgium pervenit. Eccobertus interim nono calendas Ianuarii (dies solis erat) de improvise imperatorem invadit, copias eius in fugam vertit, ipsum retro ferre pedem cogit. Burgardus Losannae episcopus, qui eo die hastam sacram 35 caesari praegesserat, occisus est. hoc ideo evenisse imperatori quidam

33 Ianuariis *A u. B*

1 — impetravit *vgl. Waltram II, c. 34* 12 — trucidatus est *vgl. Waltram II, c. 31* 16 — sepelitur *vgl. Ekkehard zu 1088* 19 *Ekkeh. l. c. Zum flgd. — occisus est vgl. Ekkeh. zu 1089 u. Waltram II, c. 35.*

in literas retulere, quod hisce, quos concio sacra impietatis condemnarat, gratiam absque consilii decreto fecerit.

Sub idem tempus in Italia, quarto post mortem Hyldebrandi anno, Mathylda et Nordomani authore Urbano grassari incipiunt. nam
 5 quos imperator in praesidiis reliquerat, iam vita defuncti erant. Romani quoque tumultuari coeperunt. augustus cum exercitu Italiam intrat, Nordomanos, Mathyldam atroci praelio superat, castella, oppida, vicos, Mantuam, Florentiam obsidet, expugnat, capit. Romanos supplices obviam procedentes datis acceptisque mandatis domum dimittit.
 10 Urbanus in Hispaniam aufugit. eodem anno interea, dum caesar in Italia belligeratur, Velipho, cuius mentionem saepius fecimus, quarto die ante paschalia proditioe Augustam Rhetiae capit; populus, sacerdotes praedae fuere. complures, qui in templum maximum confugerant, ab irato hoste ibidem contrucidati sunt. Segifridus episcopus ab ara
 15 retractus in vincula coniicitur. Vigoldus Hyldebrandinus, author huiusce belli, civibus episcopus imponitur; postridie, licet pollutus homicidio, sacrificat; vix sacra perpetrarat, morbo corripitur atque expirat.

Circa eundem temporis tractum universi episcopi, principes, faces
 20 et antesignani civilis belli, quo septemdecim annos respublica adtrita fuit, uno anno extincti sunt. Herimanus rex Saxonum dum hostili habitu suorum vires ac constantiam periclitatur, ignoto cultu suum castellum oppugnat, a foemina saxo in eius caput deiecto opprimitur. Eccobertus, itidem regii nominis adfectator, simili fato raptus est. ad
 25 Hyldesaemos augusto fideles obsidendos praemissis copiis cum paucis contendit atque de via publica divertit, per colles sylvestres pergenti aestu sitique defatigato gravis somnus obrepit. qui cum eo erant, molam forte conspicati, eundem excitant ipseque equo descendit, casam vilem subit, molarium in proximum vicum allatum potionem ablegat;
 30 illi forte fortuna caesariani obviam veniunt, rogant, quonam ita anhelabundus properet. homo causam absque cunctatione aperit, hospitem nil mali suspicatus prodit. at hi calcaria equis subdunt, ad tugurium advolant, Eccobertum cum suis inopinatum imparatumque adgrediuntur nec quicquam resistantem contrucidant. Saxones, qui urbem obsede-
 35 rant, audita ducis clade diffugiunt, obsidionem solvunt. Lithulphus Charionum dux, qui regnum ambiverat, Beritholdus, Rudolphi regis

1 *Waltram l. c.* 3 — dimittit *vgl. Vita Heinr. 276* 10 *Wohl gefolgert aus Ekkeh. p. 213: concilium in Hispaniae confinio... congregari fecit* 11 — expirat *vgl. Waltram II, c. 36; Ekkehard zu 1088* 21. — solvunt *vgl. Vita Heinrichi 274* 35 — mortui sunt *vgl. Waltram II, c. 36.*

filius, Nordomanorum principes, Hugo Elisatius, saevicia in caesarianos insignis, eodem anno mortui sunt. Honoricus quoque ac Chunradus, filii Otonis quondam Boiariae reguli, misere perierunt. hi quoque devoti episcopi: Gephardus Iuvavensis, Alemanus Bathavinus, Adalobero Viridoburgensis, Herimanus Mediomatricus, Albertus Vangionum animam efflarunt. Chunradus Medullorum in Boiaria princeps, Theodomarum, Aldaechii inferioris monachum, praesulem druidum Iuvavensium, cognatum suum, Saliburgio pastorem imponere conatur. Beritholdus archimysta, frater Burgardi Moseburgensis dynastae, iuxta Salodoryphos in Norico agroque Saliburgensi Theodomari copias fundit. 10 Chunradum Medulli tetrarcham, curatorem templi Iuvavensium, eius fratrem, cum conpluribus occidit. Theodomarus, qui et Thimo, captus a Starichando et Verigando fratribus atque a Poppone Charionum praefectis, in vincula coniicitur. huiuscemodi sociorum fato territi Saxones sublati authoribus belli sponte ab armis discedunt pacemque 15 inter se componunt. Velipho quoque in Italiam cum suppliciis ad imperatorem proficiscitur, peccasse se fatetur, veniam petit et impetrat. Segifridum Augustanum episcopum dimittit, quod violatum est, officiis compensat, Fruxinensibus et Augustanis satisfacit.

Eadem tempestate Alexius Comnenus imperator orientalis, qui 20 Michaele Parapinacio et Nicephoro Botaniatae auxilio Suevorum Theutonumque conducticio rebus deturbato Constantinopolitanum invaserat atque tenebat imperium, romani caesaris, caeterorum occidentalium principum, regum opem implorat adversus Turcas, quorum tum arma in Asia invaluerant. Armenii atque Graeci civili discordia se debili- 25 tabant, illi Turcarum a rege Persarum auxiliares impetravere copias. Turcae superatis Graecis in socios victoresque Armenios arma convertunt; Asiam, Syriam invadunt, pulsas, fugatis, trucidatis Armeniis, Graecis, Saracenis atque Aegyptiis Hierosolyma, plerasque item alias urbeis vi oppugnant. 30

Ex Germaniis igitur, caelitus edita voce (ita praedicant): deus vult, Galliis, Hispaniis, Britaniis, Italia, Sicilia, innumerabilis hominum vis, duces, praefecti, tetrarchae, dynastae, episcopi, sacrificuli,

22 *In B am Rande zu conducticio nachgetragen: milite.*

2 — perierunt: diese Nachricht hat A. aus Verschen zweimal und zu verschiedenen Zeiten; s. unten S. 155, Z. 25 flgd. 5. Waltram II, c. 36 10 Saldorf bei Salzburghofen 11 Konrad v. Megling. Zum flgd. — coniicitur vgl. Vita Chunradi archiep. Sal., M. G. Scr. XI, 67 16 Velipho — impetrat vgl. Ekkeh. zu 1096; auch oben S. 76, 16 flgd., Annal. Altah. zu 1055 (auch dort: peccasse se fatebatur), wie es scheint, irrig hierher bezogen 18 Waltram l. c. 19 Vgl. Historia Welfor. Weingart., M. G. Scr. XXI, 460, 461 20 — oppugnant vgl. Ekkeh. zu 1099.

monachi, foeminae sacratae, cives, opifices, agricolae, viri, mulierculae cum cunis, pastores cum pecore, relictis regno, urbibus, castellis, sacerdotiis, templo, contuberniis, uxoribus, liberis, praediis, aratro, in Asiam gregatim migrant, sub specie religionis (ita sunt humana) 5 nefanda scelera impune perpetrant, anserem praeferunt, spiritum sanctum esse, Carolum Magnum revixisse praedicant. Petrus quidam monachus quindecim millia hominum per Germaniam, Rhetias, Sueviam, Boiariam, Pannoniam duxit. pars in Danubio navigiis vecti, pars terrestri itinere pergunt. Emicho quoque dynasta cum Rheni accolis, 10 unde oriundus erat, ad Pannoniam processit. hique omnes Iudaeos sub iugum religionis nostrae mittere conantur, philosophiam nostram recipere recusanteis compilant, bonis omnibus spoliant, extorreis urbibus agunt. domibus eliminant atque contrucidant. duodecim tum millia Iudaeorum in nostris regionibus caesa fuisse in annales relatum est. 15 pars Iudaeorum amore legis suae mutuis se vulneribus conciderunt; alii simulato christianismo rursus deserto Christo ad Mosen relapsi sunt. at illi, qui in Asiam properabant, onusti praeda Iudaeorum, in angustiis Pannoniae (pernegante Colomano rege Ungariae inconditae multitudini praedarum avidae transsitum per regnum suum) ob penuriam 20 conneatus interiere. aliquot in fugam versi nemine persequente retro domum pedem retulere.

Imperator eodem tempore pacata Italia, perdomitis Mathylda atque Nordomanis, septimo, posteaquam in Italiam migrarat, anno, relicto Chunrado filio suo maiore natu in Italia, in Boiariam redit, 25 Reginoburgii conplures conmoratur dies, Iudaeis ritum priscae religionis restituit. divo Litovaldae Austriacum Boiariae limitem, Veliphoni summum Boiariae principatum reddit, eius filios haeredes instituit. inde in hiberna ad conventus agendos, pacem perpetuo edicto more Germanorum sancendam ad Rheni oram procedit. Argentorati 30 epiphaniorum feriis operatur. cumque plures, quam qui pace alerentur, ob bellum civile (quod per tres et viginti continenter annos orbem romanum adflixit) armis, militiae, praedae, manubiis insuevissent, eos in Asiam militatum abire iubet, ipse quoque eo proficisci decrevit atque pro concione renunciavit. tum consensu augusti mandatoque 35 ex inferiore Germania Godofridus cum fratribus Baldovino et Eustachio, Rupertus Flandrensis, ex Boiaria Velipho dux Boiorum, Oto et frater

16 christianisimo *A u. B*

6 *Vgl. Ekkeh. zu 1099, p. 215* Petrus — retulere *vgl. Ekkeh. zu 1096, p. 208* 24 *Vgl. Vita Heinrici imp. 276* 25 — restituit *vgl. Ekkeh. zu 1097* 29 *Vgl. Ekkeh. zu 1097* 33 ipse — renunciavit *irrthümlich aus Ekkeh. zu 1103* *hierher gezogen?* 35 — Flandrensis *vgl. Ekkeh. p. 213.*

eius Echardus, Schirorum principes, Herrandus Antoburitus, Honoricus Ritoburgensis, urbis Reginoburgensis praefectus, Theodomarus, qui et Thimo superior, Uta, mater divi Litovaldae Austriaci, per Boiariam, Pannonias, Moesias, Thraciam, Byzantium in Asiam, Syriam penetrant. quarto demum anno, cum domo emigrassent, Hierosolyma cum plae-
 5 risque urbibus victis, pulsis, superatis Turcis, Saracenis, Graecis expugnant rebusque Palestinis Godofridus impositus est. alia quinquaginta millia per Noricum Charionumque fines imperatoris, Honorici ducis Charinorum consensu, Ugris a tergo relictis, per Moesiam, Thraciam et Hadrianopolim eodem penetrarunt. classicum tum, nunc
 10 nauticum celeusma est carmenque solenne Germanis esse solet, dum solventes sibi bene precantur, baxea, calciamenti genus, tessera fuit, unde aduc in proverbio esse solet, dum plura intelligi, quam dicimus, significamus.

Dum talia in Asia geruntur, in Germania imperator Mogonciacum
 15 petit, eos, qui Iudaeorum opes compilarant, repetundarum postulat. Mogontinus quoque archimystes huiusce praedae particeps erat. ideo reorum patrocinium suscepit convictusque atrocitate caedis in gentem calamitosam commissae clam discedit ad Turogos resque novas moliri ansam nactus decrevit. Velipho quoque ac Honoricus Boiariae duces,
 20 filii Veliphonis, rebellionem meditari nunciantur, sed beneficiis a caesare devicti ab incoepto destitere.

Cap. 17. Augustus iam ad statum pristinae maiestatis, universis pacatis, Hyldebrando sublato, Urbano profugo rediisse videbatur et redierat, nisi filius suus Chunradus, aemulus paternae potentiae,
 25 fax et turbo novae discordiae fuisset. is suasu Urbani et Mathyldae filiam Rogerii Nordomani, Siciliae reguli, uxorem ducit, a patre de-

1 princeps B 10 Hadrianopoli A u. B

1 Herrand v. Falkenstein nach dem Falkensteiner Codex f. 19a? (Drei bayer. Traditionsbücher, her. v. Petz, Grauert, Mayerhofer, S. 21). Antoburitus = von Antwort bei Prien, wonach sich auch Glieder des Hauses Falkenstein nannten. Eine dort gelegene Mühle schenkte Herrand vor Antritt seiner Pilgerfahrt dem Kloster Weiher; s. l. c. Zum ganzen Verzeichnisse der Kreuzfahrer, worin A. die von 1096 und die von 1101 zusammenwirft, vgl. das von mir mit den Quellennachweisen in den Forschungen z. deutschen Gesch. XVIII, 552 aufgestellte 8 — penetrarunt vgl. Ekkeh. p. 220 12 Bundschuh. A. scheint hier an die Geschichte vom Grafen Ekkehard Bundschuh (v. Scheiern) zu denken, deren erste Aufzeichnung unseres Wissens zu Ende des 14. Jahrh. in der Fürstentafel des Klosters Scheiern (s. Oberbayer. Archiv II, 191) erfolgte 13 A's. Herausgeber Cisner bemerkt dazu: proverbium in Rhaetia vulgo tritum: ich will dich beschuhen, i. e. ego faciam, ut tuae res in optimo collocentur statu, adiuvo te 15 — destitere vgl. Ekkehard zu 1098 26 Vgl. Ekkeh. zu 1099.

sciscit, Italiae regnum sibi vendicat moxque ad eum omnes inimici augusti provolant. augustus frustra crebro ad filium legatos mittit, sibi insidiari non desinentem, ex professo sub magna superficie pietatis exercitus, procures, milites sollicitantem nequicquam orat, obsecrat,
 5 ne tam infandum scelus adversus genitorem (qui eum hactenus consortem imperii, successorem testari perseveraverit) committat. sed surdo cecinit augustus.

Clemens tercius urbe a Chunrado pellitur, Urbanus restituitur; mox invicem diras inferiasque dicunt. Urbanus acta Hyldebrandi tueri,
 10 Clemens rescindere pergit. imperator quoque summa ope contra Urbanum nititur. moveri rursus civitas christiana et dissensio civilis quasi permistio terrae erumpere coepit scinditurque populus christianus; pauci reperti, qui veram pietatem iniustae potentiae anteponerent; partium studia, quae extincta erant, gliscunt. neque illis modestia
 15 neque ullus est modus contentionis, utrisque cupiditas victoriae haud satis moderata; multos mortaleis ea lues extinxit remque christianam pessundedit. dum alteri alteros quovis modo vincere volunt, Urbanus criminando imperatorem plaebem christianam exagitat, occulte largiendo, indulgendo, pollicitando magis incendit; ita ipse clarus, potens factus,
 20 ex libidine sua victoria utitur plusque sibi ac successoribus spinarum ac potentiae quam pietatis atque amoris comparavit, sub titulo Christi pro sua magnitudine amplitudineque laboravit. namque uti paucis verum absolvam, post illa tempora, quicumque concionem divinam agitavere, honestis nominibus, quasi iura ecclesiae libertatemque reli-
 25 gionis defenderent, et, quo romani episcopi autoritas maxima foret, bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certaverunt.

Imperator quidem contra haec summa ope connisus fuit. utraque pars miraculis se tutata est. Paulus Beroritensis narrat, episcopum quendam, dum pro concione Hyldebrandum vituperat, fulmine tactum
 30 esse dumque ageret animam, dixisse: ignea cathena constrictus trahor ad inferos; ite, nunciate caesari, ut resipiscat et flagitium in deum, divum Petrum, eius vicarium commissum, officiis compenset, nisi me antecedentem ad aeterna supplicia subsequi malit. eodem quoque die, nempe paschalibus quarto calendas Marcii, ut idem Paulus recitat,
 35 episcopus Spirensis, Septimo iniquus, ab eodem calendis Marcii devotus animam efflavit. Gregorio Salernum profugo intrante civis quidam dixerat: author dissensionis, qui totum orbem terrarum armis et bellis

34 Martii in A neben Maii an den Rand geschrieben.

11 moveri — connisus fuit (25) vgl. Sall. Jug. 41, 42; Cat. 38 28 — efflavit vgl. Paul Vita Greg. c. 80, 81, p. 522 36 — restituitur vgl. l. c. c. 124, p. 545, 546.

involvit, huius urbis quoque quietem conturbaturus advenit. mox ille his dictis obmutescit; deductus ad Gregorium errorem suum confitetur, ab eodem sanitati restituitur.

Beroritus conlegium est flaminum Augustalium superioris Vindeliciae propter Verrem lacum, supra Monachium quindecim millia ⁵ passuum; ibi Herolucae sacratae foeminae sepulchrum ostenditur. ea illa tempestate vixit et nocturnis superum, inferum congressibus secretisque conloquiis interesse consueta, narrare solita fuit, excreatos flamma omnium ardentissima excruciami. contra sacerdos expiranti similis triduo in Saxonia decubuit. is ubi ad se rediit, apud inferos ¹⁰ Hyldebrandum, Rudolphum, Herimantum tyrannos aeternis mactari suppliciis revelavit. falsi tum prophetae, falsi apostoli, falsi sacerdotes emersere, qui simulata religione populum deceperunt, magna signa atque prodigia ediderunt et in templo dei sedere atque extolli super omne id, quod colitur, coeperunt dumque suam potentiam dominatio- ¹⁵ nemque stabilire conantur, charitatem, simplicitatem christianam extinxerunt.

Segibertus, horum temporum scriptor, vir alioquin etiam, ut quisquam illa tempestate esse poterat, omnis divini humanique iuris consultissimus: perniciosissima, inquit, seditio et, ut pace bonorum ²⁰ dixerim, haeresis omnium pestilentissima populum christianum percellit. sacrificuli illius, qui se dixit pueros effoeminatos, falsos prophetas, tyrannos (qualis imperator noster, princeps optimus non est) populo ob scelera imponere, his a deo datis non solum non parendum esse, verum etiam fraude, vi, quovis modo tollendos, populum christianum ²⁵ docere audent; periuria, homicidia, civilia bella, caedes, perfidiam pietatem vocant; huiuscemodi deo placere praedicant, sacramento rogatos, religione iureiurandi caesari astrictos, exauthorant; fidem frangentes, foedera dissolventes, pactum praevaricantes, iuramentum violantes perfidos atque periuros non esse, sibi credi postulant. quin ³⁰ eos, qui fideles sunt, qui rebellionem, incendia facere, stupra, incestus committere, praedas agitare, proximos opprimere, occidere, conpile, sanguinem christianum effundere summopere cavent, in numero sceleratorum atque impiorum computant, ceu vero non extet perpetuum in-

6 sepulchrum A 8 excreatos sic A u. B; in A folgt, halb ausradiert: ab Hyldebrando.

4 Bernried am Wirmsee 6 Jetzt keine Spur mehr davon 8 Vgl. Paul, Vita Greg. c. 114, p. 542 u. zum flgd. Vita Herlucae, A. S. Boll., April. II, 554
12 — ediderunt vgl. Ekkeh. zu 1096; Matth. 24, 24. Marc. 13, 22 14 in templo
— colitur 2 Thess. 2, 4 18 — possidebunt vgl. Sigeberti chron. zu 1088, p. 336, dessen Worte A. jedoch ziemlich frei umschreibt; vir — consultissimus Liv. I, 18

mortalis praetoris edictum: qui pactum solvit, non effugiet et periuri regnum dei non possidebunt.

Plaerique omnes boni, aperti, iusti, ingenui, simplices tum imperium Antichristi coepisse, quod ea, quae Christus, servator noster, 5 tot annos ante nobis cantavit, evenisse eo tempore cernebant, memoriae literarum prodidere. orbis terrarum tum a cardine bellorum procellis iactatus est. genus humanum undique turbine armorum involutum est. orientales atque occidentales inter se armis concurrerunt. mortales cuncti mutuis se vulneribus adflixerunt. Nordomani, Galli, 10 Germani, Saxones, Ugri, Itali, Britani, christiani occidentales, domesticis discidiis, civilibus armis adtriti sunt. Graeci et Armenii, Turcae et Arabes, Hispani et Saraceni, Asiatici et Africani inter se infestis concurrere signis. Hierosolyma bis capta, bis expugnata est. crebra prodigia superstitiosius atque scrupulosius etiam, quam christiano 15 convenit, notata atque observata terruere mentes hominum; caelum ardere frequenter visum; sol atque luna crebro, praeter solitum defecere; conplures stellae de coelo in terram cadere visae, faces ardentes, iacula ignita, ignis volans saepius per aera ferri conspecta sunt. nova astra visa, papilionum castra, ignei vermiculi atque ignoti per coelum 20 volarunt, solis lumen in nubium morem abstulerunt; fulmine, grandine, ventis, turbine templa, aedes, casae, homines, pecora, agri adfliti, frumenta, legumina, poma, fruges adtritae; ignes caelestes multifariam orti; igneae acies, turmae equitum, peditum cohortes, civitates, enses, gladii, arma cruenta in coelo visa invicem conflixere. diluvie, sterilitate, 25 annonae caritate, fame, pestilentia saepius laboratum, ignotis morbis, igne, flamma, ardore invisibili homines excruciatum atque absque nota adustionis extincti sanguinis rivos extitisse dicunt; sub ipsis flammis, cum panis clibano esset impositus, ut coqueretur, cum forte panem quidam frangeret, manantis guttas sanguinis invenit. signum 30 inmortale subito vestimentis hominum adhaesit. foemina biennio uterum ferens marem loquentem enixa est. monstrosi partus editi, pecudes, homines bicipites nati; domesticae aves, pavones, gallinae, anseres ex vicis, pagis, urbibus, aedibus in sylvas migrarunt, ibi habitantes efferati sunt. lupum triginta homines esitasse in annales 35 relatum est. plaeraque alia huiusmodi prudens praetereo, ad ordinem rerum gestarum et imperatorem Honoricum quartum caesarem augustum, unde abivi, redeo.

1 qui — effugiet *Ez.* 17, 15; — possidebunt *1 Cor.* 6, 9; 10 13 Hierosolyma — expugnata est *Ekkeh.* zu 1099 18 *Vgl. Sigebert zu 1093 u. zum flgd. zu 1095, 1097* 19 *Vgl. Ekkeh. p. 220* 31 *Vgl. Ekkeh. p. 214.*

Is ubi filium ad sanitatem reducere non potuit, in Agrippinensi Colonia hibernat, octavo idus Ianuarii ad Aquas Graneas ad conventus procerum imperii agendos concedit. ibi habito eorum, quibus venire, sententiam dicere ius erat, consilio in senatu ita verba fecit: „o fidissimi civium piissimique amicorum, romani imperii proceres christianaque familiae columen, id vos oro et per deum inmortalem, per maiestatem imperii, per salutem et dignitatem vestram, per iureiurandi religionem, qua nobis et reipublicae astricti estis, obtestor, ut positis gratia atque odio in commune consulatis et rempublicam capessatis. pietatem, pacem iam pridem factione atque perfidia paucorum terris depulsam vestro labore vestraque industria reducem stabilite; saevior tempestas rursus fluctibus obruit. me in imperio natum educatumque, quem deus, summus rerum arbiter, et vos imperatorem rebus humanis imposuistis, non inimicus neque hostis, sed, quod falsum esse et neminem credere velim, filius meus, illecebris foemineis captus, quem genui, participem regni feci, successorem declaravi, contra ius gentium, adversus ius naturae et sanguinis necessitudinem, contra divinum edictum, inmemor beneficiorum, oblitus naturae, non solum dignitate, sed et vita privare conatur parentem; cui vitam, dignitatem, quicquid denique habet, acceptum referat necesse est, extinguere connititur. dux facti foemina est; diutius, quam filio placet, me deus servat. vitam, quam natura mihi donat, proles mea mihi invidet. expectare senis fata recusat. quae sane nostrae sunt iniuriae, nihil ad vos; verum nunc vestrum duce foemina occupavit regnum, vi et armis tenet. vos in mea iniuria despecti estis, vestra beneficia mihi erepta sunt; non me, sed vos contemnit. vestra res agitur, audaciam hominum spectate. non opus est malis geniis, homini ex homine plurima mala. uni animalium homini ambitio honoris, avariciae immensa cupido; nulli rerum maior libido, nulli rabies acrior. quid reliquum est, nisi ut caeteri omnes ab hoc quasi in loco inlustri constituto exempla sibi summant, paricidia passim impune committant! si ulla apud vos est memoria Chunradi avi atque Honorici parentis mei maiorumque vestrorum, nolite pati imperium vestro sanguine atque sudore partum per scelus et paricidia tabescere! per amplitudinem salutemque vestram, per inmortalem maiorum gloriam obsecro, auferte procul in ultimas terras ex Germania victrice gentium flagitium hocce hactenus inauditum!

15 velim *vor durchstrichenem* percupiam *B*; velim *unterstrichen* vor percupiam *A* 18 inmemor *B*

1 — concedit *vgl. Ekkeh. zu 1099* 4 Die *flgd. Rede ist unter Anlehnung an Vita Heinrichi 276 frei componirt* 27 homini — acrior *Plin. n. h. VII, 5.*

defessum tot civilibus praeliis orbem romanum asserite, a viciis, scelere inmanissimo rempublicam christianam vindicate! poenas impietatis scelerati reddant, sentiant sacrilegi impostores germanicam virtutem nondum a maioribus degenerasse. vos maiorum vestigiis inniti
 5 decet, terrori pessimis quibusque, bonis patrocínio esse. quod tum fiet, si uno consensu filium meum minorem natu, maiore ob scelera exhaeredato atque proscripto, caesarem declaraveritis.'

Haec ubi augustus dixit, pauci, quibus omnia alia atque fides et respublica chariora erant, contra nitebantur; caeteri omnes indignitate
 10 facinoris conmoti aequa postulare augustum censent eiusque postulatis annuunt. ex consilii decreto, more maiorum Honoricum filium augusti impuberem aduc caesarem consalutant isque se nunquam a patre defecturum solenni ritu iurat. iam civile bellum paricidalisque pugna parabatur. consuluit suprema maiestas generi humano. eodem quippe
 15 tempore Urbanus secundus, Clemens tercius de pontificatu maximo armis disceptanteis extinguuntur. Chunradus, filius imperatoris, rex Italiae, et Romani Reginaerum pontificem maximum faciunt, Paschalem secundum nuncupant. in paucis post diebus Chunradus fato concedit Florentiaeque regio cultu sepelitur. Paschalis cum cerneret bonis im-
 20 peratorem cordi esse eiusque res repentina hostium morte stabiliri, nihil novarum rerum molitus est. quaecunque fiebant, dissimulavit nec legatos cum mandatis in Germaniam misit, donec filius Honoricus adversus patrem rebellionem fecit. illum primo partibus parentis favisse quaedam diplomata ostendunt et sunt, qui tradant.

Iisdem diebus Chunradus atque Honoricus, Saxoniae tetrarchae, filii Otonis ducis Boiariae, a popularibus insidiis contrucidantur, alter, dum noctu iter facit, hic ad oceanum Albi flumine fugitans, a nautis vulneratur atque praefocatur. item alter Honoricus, Saxonici limitis praefectus, animam efflat. caesar igitur in Saxonum fines transsitum
 30 facit. ubi civitates honorifice adpellando, principes maximis praemiis adficiendo, nulla nova onera imponendo defessam tot adversis Saxoniam conditione parendi meliore facile posthac in pace continuit. inde Boariam petit, Reginoburgii concilium habet. ibi tum Rapoto et Hyldericus, patruelles eius, praefecti praetorio, mortem obeunt. inter
 35 haec Herimannus Agrippinensis archimysta moritur. imperator eo contendit, Fridericum pontificem civibus designat. inde Honoricum Limo-

8 — parabatur *vgl. Vita Heinrichi* 276 17 Ragnerum *Sigebert zu 1100*
 18 Chunradus — sepelitur *vgl. Ott. Fris. chr. VII, 7* 24 *U. a. Stumpf Nr. 2943, 2959, 2961* 25 *Vgl. oben S. 148, Z. 4 und Anm.; — efflat vgl. Ekkeh. zu 1103*
 30 civitates — continuit *Caes. VIII, 49, 3* 33 — designat *vgl. Ekkeh. zu 1099, p. 218* 36 — cogitur *vgl. Sigebert zu 1101—1103.*

burgensem parere recusantem oppidis exiit, sed supplici non solum ignoscit, sed et ampliorem imperii honorem imponit, nempe Luthareae ducatum eidem tribuit. postea in Rupertum Flandrensem ex Palestina reversum, Cameracum urbem liberam infestantem, arma movet, castellis quibusdam expugnatis asperitate hiemis redire cogitur Leodium. ibi ⁵ conventu solenni celebrato pacem ex veteri instituto Germanorum perpetuo edicto confirmat. latrocinia, quae per tot annos vastata maiestate imperii cladibus invaluerant, iure et vi prohibet, munimenta grassatorum solo aequat.

Posthaec Mogonciacum petit Romamque proficisci, ut cum Paschale ¹⁰ pontifice maximo (quem ipse pacis amatorem, a caede et sanguine abhorrentem vocat) de summis reipublicae christianae rebus conloquatur atque inde in Palestinam transsitum faciat, statuit hancque expeditionem meditans, in hiberna cum filio in Boiariam Reginoburgium concedit. Babobergensibus divum Otonem a secretis et precationibus, ¹⁵ Iuvavensibus Chunradum sacrificulum suum ex principibus Abusinae patriae meae oriundum episcopum designat. Aribo tum atque Botho fratres, potentissimi Boiorum procures, obiere. Segifridus Burgusianus, eorum patrueles, orta seditione inter Saxonas atque Boios, quamvis intercedente caesare, interemptus est; sex horis continenter saevitum ²⁰ est, fores diversorii effractae; Segifridus vi extractus, caesus est.

Cap. 18. Augustus peractis hibernis Romamque, inde in Asiam profecturus Mogonciacum petit, relicto filio in Boiaria. is interim consilio Theodovaldae Chamabensis limitis Voccioburgique praefecti, Berinogerionis Sulsopagi, Otonis ducis, Veliphonis et Honorici octavi ²⁵ regulorum Boiariae, Honorici Lutharei suasu, Alberti magistri epistolarum et sacrificuli instinctu a patre deficit. si parens inimicus pontificum romanorum fato concederet, sibi ab alio praereptum iri imperium

5 Leodium B 25 Bennogerionis B

5 *Vielmehr in Mainz. Vgl. aber Sigebert zu 1103: Leggiae = Leodii, dem A. folgt. Vgl. auch Vita Heinrichi 277* 10 — concedit vgl. Ekkeh. zu 1102, 1103, 1104
17 *Konrad entstammte wahrscheinlich nicht den bairischen Grafen von Abensberg, sondern den fränkischen Grafen v. Abenberg. Vgl. meine Gesch. Baierns, I, 573*
17 — caesus est vgl. Ekkeh. zu 1104 24 *Zum flgd. — sextum et millesimum gegen den Schluss des Buches vgl. Ekkeh. zu 1105 u. 1106* 25 *Otonis ducis: vielmehr Graf Otto v. Habsberg im Nordgau. Die flgd. Namen nicht bei Ekkeh. noch in einer andern Quelle. A. scheint sie aus der engen Verbindung zu folgern, in der ihre Träger später mit Heinrich V. stehen* 25 *Herzog Welf II. und sein Bruder und Nachfolger Heinrich IX.* 26 *Adalbert, Kanzler Heinrichs V.* 28 *sibi — metuebat Vit. Heinr. 277.*

metuebat. specie igitur pietatis rebellionem facit. primo se in potestate romani pontificis futurum dat fidem, eius se parteis veluti communis orbis terrarum pastoris tutaturum pollicetur. patrem deinde abiurat. ad praetextum huiusce facinoris honesto nomine, quo scilicet
 5 auctoritas pontificis maximi maxima imposterum existat et respublica christiana, quae tot annis ab augusto vastata sit, stabiliatur, se adversus vires imperatoris operam navaturum praedicat moxque equites, qui ob latrocinia atque crebra bella plures comites, quam alere possent, habebant, adsunt atque illi, qui pace egebant, bello, divitiis
 10 aliorum collocupletabantur; hi omnes miscere rursus omnia studebant, filii coepta probabant ad eumque confluebant.

Cum hisce et aliis suae factionis sociis caesar in Saxoniam contendit, ad veteres parentis inimicos, a quibus maximo honore reverenter exceptus, Quintilioburgii paschalia concelebrat. ope Ruthardi Mogontini
 15 episcopi (qui ob caedem et compilationem Iudaeorum octo annos apud Turogos exularat) et Gephardi Constantiensis pontificis tota Saxonia brevi deditionem facit. inde Northusii quarto calendas Iulii concilium cogitur. ibi caesar, Saxones omnes pontificis maximi parteis actaque Hyldebrandi tutanda decernunt, diem constituunt, ante quem
 20 ab augusto non descivisse fraudi foret. tum hi episcopi: Uto Hylde-
 saemensis, Honoricus Badobrunnensis, Fridericus Alberostadensis suasu Ruthardi Mogontini caesaris pedibus accidunt, veniam praecantur, in verba pontificis maximi absentis iurant, cuius adventui res integra reservatur.

Porro augustus, ubi haec accepit, Paschali romano episcopo scribit, Nicolai, Alexandri, pontificum maximorum sanctitatem, modestam erga se reverentiam praedicat, Hyldebrandi Urbanique superbiam atque odium in se proponit, quorum factione multum sanguinis christiani effusum sit, complures corpore et anima perierint. Paschalem collaudat,
 30 studium pacis, alias virtutes eius commemorat, studiosissimum concordiae adpellat, de perfidia filii conqueritur; aperit tandem, se amicum cum mandatis legasse, cui ille fidem habeat, cum quo arcano sermone conloquatur consiliumque capiat, se denique certiore faciat, quidnam sibi de eo sperare liceat. postulat filius quoque Brunonem Treverensem archimystam, Honoricum Maedoburgensem, Gephardum Constantiensem,
 35 Eburonardum Aechostadensem, Otonem Babobergensem epi-

6 stabiliatur *A u. B* 14 Quintiloburgii *B* 16 exulerat *B* 21 Alberostadiensis *B*

34 — properant *vgl. Ekkeh. p. 231, 233, 234.*

scopum, Vichobertum dynastam, cum mandatis Romam legatos, qui pontificem maximum in Germaniam deducant, proficisci iubet iique per Boiariam transsitum faciunt et, dum Tridenti divertunt, ab Alberto regionis praeside capiuntur in vinculaque coniiciuntur. solus Gephardus per calles sylvestres in Italiam evasit, ope Mathyldae ad Paschalem pervenit. nam et Veronaero Aquini praefectus in Italia augusto aduc fidem servabat. Albertus Otonem, Brunonem et Vichobertum ea lege liberos abire dimittit, ut ad imperatorem profiscantur, veniam petant, cum eo in gratiam redeant, in eius verba iurent atque renuncient, quid ille de sociis imperet. vix illi abierant, Velipho Boiorum regulus partium filii cum exercitu Tridentum petit, Gephardum a caesare episcopum designatum Tridentinis, licet se nunquam illum recepturos coniurassent, imponit, Albertum captivos reddere cogit, qui spoliati omnibus rebus ad caesarem properant.

Is tum Marsoburgii quinquagenalia concelebrat, Honoricum Maedoburgio pulsum a fidelibus augusti restituit. inde collectis viribus Ruthardum Mogonciacum vi deducere conatur, unde ob compilationem et caedem Iudaeorum pulsus fuerat. in urbe augustus erat, extra moenia filius castra facit. ultro, citro internuncii mittuntur bonorumque ope, qui paricidiale bellum et studia partium detestabantur, absque praelio discessum est. caesar Viridoburgium petit, Ariolongum episcopum, quem pater Emardo defuncto substituerat, urbe, templo exigit. ibi Rupertum a sacerdotibus atque populo communiter electum a Ruthardo Mogontino episcopo consecrari iubet dimissisque Saxonibus Noreiobergam, parvum tum oppidum, nunc urbem omnium Germaniae amplissimam, cum viribus Boiorum frustra aliquot menses obsidet. oppidani fortiter se tutati sunt, donec augustus iussit, ut se filio traderent.

Is tum Viridoburgii, pulso Ruperto, Ariolongo restituto degebat. caesar Reginoburgium petit, vestigia filii absque cunctatione subsequitur augustus, a civibus scelus filii adversus parentem execrantibus in urbem admittitur; flagitium esse vociferabantur imperatori de republica omnibusque bonis bene merito portas claudere. caesar ab urbe profugit. augustus Hyldericum ibi episcopum designat. Chamabos, Voccioburgenses per Boiemiae regulos devastat, filio vires colligente cumque copiis in altera ripa Rheni fluminis, qui ibi Danubio miscetur, considente. adversam ripam cum Borissoboio Boiemorum regulo atque

6 Veronero B 16 collectis A

25 Vgl. auch Vita Heinrichi 278 37 Vgl. Cosmas, M. G. Scr. IX, 110 und Ott. Fris. chron. VII, 9.

divo Litovalda Austriaco, cuius soror Heliopyrga Boiemo nupta erat, occupat ibique castra locat. intercedebat flumen (quod non ponte lapideo, uti nunc, iunctum erat), quominus parens ac filius committerentur, scelestas manus consererent, paricidiali certamine cognatas acies pol-
 5 luerent. in vado tamen levia atque parva tumultuantium more, ubi Hartovicus partium augusti occubuit, praelia fiebant. tandem exercitus unius diei inducias pacti, familiariter conloquuntur, nefandum abominantur bellum. filius maximis praemiis, pluribus pollicitationibus inductum regulum Boiemiae Litovaldamque, huic Hagnam sororem suam
 10 pactus, domos redire persuasit. augustus ab hisce et aliis desertus, fuga sibi consulit, per Hercynium iugum in Boemiam penetravit, ab duce Boiemiae, qui eum ante paucos dies deseruerat, maximo honore excipitur. inde ab eo ad Vichobertum Moesiaci limitis praefectum, ab hoc et Saxonibus, qui odio in commiserationem converso reverenter
 15 eundem exceperant, ad Rheni oram Confluentesque Mosellae deducitur. plaerique cognita fuga imperatoris ab eo deficiunt, ut animi hominum se, quo fortuna, fere inclinant.

At filius Reginoburgium repetit, fideles augusti, qui intus erant, sibi praemiis conciliat, civitatem in deditionem cogit. pulso Hylderico
 20 Hartovicum, filium Angiloberti reguli Charionum, fratrem Rapotonis primi Artobergensis dynastae et Angiloberti, Carnoburgensis limitis et Histriae praefecti, episcopum urbi designat. inde Franciam petit, Viridoburgium capit. Ariolongum pontificatu motum inter sacrificulos suos esse iubet, Rupertum restituit. posthaec Augustam Nemetum
 25 petit, caesarea gaza potitur. iam Richardus Albanus pontifex Gephardusque Constantiensis episcopus Roma venerant pontificemque romanum in Germaniam ultimo Decembri venturum renunciunt. augustus Richardum coniunctum sibi familiaritatis necessitudine Mogonciaci honorifice excipit, benigne adpellat. inde Confluentiam petit conventus-
 30 que solennes Mogonciacum ad octavum diem ante calendas Ianuarias edicit. caesar Ruthardum Mogonciacum reducit, quo et augustus venire quam maximo potest apparatu meditatur.

At filius horum suasu, qui potentiam augusti metuebant (nam populus parenti favebat, scelus filii execrabatur) habitu quam maximo

13 Moesaici B

9 Hagnam vgl. *Ekkeh. zu 1105 a. E.* 11 per — deficiunt vgl. *Vit. Heinr. 278*
 16 ut — inclinant *Justin. V, 1, 11* 20 Hartwig, Sohn des Markgrafen Engelbert (II.) v. Istrien. Der Bruder des Grafen Rapoto v. Ortenburg und des Markgrafen Engelbert IV. von Istrien u. Kraiburg aber war nicht dieser, sondern ein jüngerer (1155) Bischof Hartwig von Regensburg 33 Zum flgd. vgl. auch *Vita Heinrichi 278 flgd.*

potest miserabili Confluentiam ad genitorem se confert, pedibus eius accidit, errorem suum scelusque confitetur, veniam petit atque ab indulgentissimo patre impetrat; deinde iuramentum dicit, se in potestate fore augusti promittit, modo is pontifici romano obtemperet. pater et filius invicem mutua gratulatione defunguntur, rem omnem ad consilium conventumque deferunt, et cum deo propicio in gratiam redacti forent, caesar tantum apparatus armorum, tot copias frustra esse sumptuosioraque fore, quam quae cives atque populus ferre possit, admonet, cum paucis ad senatum veniendum censet, ubi armorum metu sublato libera potestas decernendi sit et potius iure quam ferro disceptetur resque omnis lege potius quam armis ad ocium deducatur. facile tam salubris consilii ratio recepta est. augustus igitur dimissis, quas contraxerat tutelae ergo, viribus, cum trecentis dumtaxat equitibus, comite filio, e Confluente Mosellae atque Rheni egreditur, ad conventum agendum Mogonciacum procedit, quo interim hostium atque inimicorum augusti magna vis undique ingruit. ubi Bingium sexto septimanae die ante ferias brumales (quas celebres natali servatoris nostri habemus) perventum est, nuncius ingenteis copias Boiorum atque Suevorum, item aliorum adversariorum augusti Mogonciaci convenisse renunciat. idem Ruthardum quoque Mogontinum archimystam caeterosque pontifices et inimicos imperatoris apud plaebem proceresque concionantes deierasse, nolle se ullo pacto contagione pollui eiusque, cui sacrificiis interdictum sit, colloquio, aspectu, sermone, conversatione contaminari, principibus narrat. mox filius augustum adpellat: ‚pater pientissime‘, inquit, ‚in hoc oppidum, quod proximum est, paulisper tibi secedendum est, donec illos tibi placem atque vos in gratiam redigam‘ confestimque tercio fide data operam parenti pollicetur, se eidem sedulo inimicos conciliaturum iurat. at ubi augustus Bingium Quartus intravit, portae urbis clauduntur, caeteri imperatoris fideles exclusi oppido, diffugiunt. continuo custodes augusto, acerbissimi eius inimici, ne fuga elabatur, adhibent. filius quasi re bene gesta triumphabundus Mogonciacum properat. populus, qui plus patri quam filio favebat, saevire coepit; indignissimum facinus clamitant, augustum in vincula a filio coniectum, inauditum scelus, haud levi universae reipublicae malo expiandum esse vociferantur.

Inter haec legatus romani pontificis, duo et quinquaginta episcopi, principes, item alii proceres frequentes coeunt Mogonciaci et referunt de republica; sententias dicunt graves, ut quisque acerbissime censuit, crudelissime dixit, ita quam maxime ab inimicis augusti laudatur;

36 *Zum flgd. vgl. Ekkeh. 232 flgd.* 38 sententias — exagituratur *Caes. b. civ. I, 2.*

dixerat aliquis leviolem sententiam, mox convicio aliorum correptus exagitur. tandem perscribitur senatusconsultum et nemine obnunciante promulgant hostes augusti sacrificiis interdictum, e fastigio generis humani abdicant, universa acta Hyldebrandi comprobant, infirmiores terrent, dubios confirmant. filius augusti iterum communi omnium suffragio caesar nuncupatur; eidem sacerdotes, procures more maiorum sacramentum dicunt. auctor fit flamen legatusque romanus. Vichobertus dux Moesiaci limitis suscepta legatione ivit ad augustum, ei voluntatem concilii proponit; si quidem salvus esse velit, sibi insignia imperii, sacri penetralia regni reddere iubet. augustus hisce territus, nihil cunctatus paret, crucem, hastam, sceptrum, globum atque orbem, quem Teutones malum vocant, ense, diadema reddit haecque mox ad filium deferuntur. isque ubi ea accepit, exclusis amicis parentis, suis rebus studentium frequentia Angilaemos procedit; eo ad se patrem duci iubet, ibi in frequentissima corona omnes augustum circumsistunt, conminantur, necem intentant praesentem, nisi imperata confestim faciat, imperio sponte caedat, insignia ipse ultro filio tradat, castella, munimenta, quae praesidio teneat, reddat. augustus tanto rerum articulo constrictus, de vita cum illis, quo rationem salutis animae imposterum habere queat, duntaxat paciscitur, orat, obsecrat. caetera, quae imperentur, cupidissime se facturum pollicetur. tum Richardus romanus flamen respondet augusto, nullam spem salutis penitus fore, vitam omnino in dubio esse, nisi publice in celebri conventu confiteatur, Hyldebrandum iustum fuisse seque illi iniuste Vichobertum supposuisse atque ecclesiam templumque dei, cathedram apostolicam totius orbis primariam, iniuria adfecisse, iniuste, crudeliter uti saevum hostem persecutum fuisse. augustus ubi haec audit, lachrymis obortis, pedibus sacerdotuli accidit, per deum immortalem obtestatur, obsides illis, quos petant, offert, comitia principum, quorum sententia, si quid perperam fecisse comprobatum fuerit, satisfaciat, ubi libera potestas decernendi sit et tantae res componantur, postulat. omnibus his resistitur, opponitur decretum concilii legatique pontificis maximi. rursus augustus, cum nulla alia ratione eripi manibus hostium posset, sciscitatur, si quidem illa omnia confiteatur, an execratione expiatus sit. suscipit legatus romanus, sui hoc iuris non esse, Romam migrandum, praesentem pontifici maximo satisfacere oportere ait. imperator ergo, ut gladios cervici impendentes evitaret, salutem servaret, quae inimici imperarunt, et dixit et fecit.

28 lachrimis *B* 32 omnis *A u. B*

4 infirmiores — confirmant *Caes. b. c. I, 3, 5* 31 libera — decretum *l. c. 5; 4, 1.*

Posthaec caesar relicto Angilaemis, ubi privati more viveret, parente, Mogonciacum redit. dimisso conventu Burgundiam petit, superiores regiones Rheno contiguas perlustrat. est oppidum Elisatiae, Ruffas Aquas vocant, armis tum atque viris fortibus potens; ibi dum comites caesaris multa avare superbeque in oppidanos committunt, cives 5 correptis armis vim vi prohibere, ab iniuria se defendere conantur excitatoque tumultu caesar suis opem laturus, non cognita causa armatus advolat. saevit ignobile vulgus; cives suis dant signum tintinabulo; viri, puellae, pueri, mulierculae, famuli, liberi concurrunt; furor arma ministrat, hastas, iacula, ligna, lutum, lapides, pulverem in ad- 10 versarios iactant, perfidos, sacrilegos, impios, paricidas adpellant, caesarem in fugam vertunt moenibusque cum copiis expellunt, insignia imperii caesareamque suppellectilem diripiunt.

Caesar ea clade atque contumelia accepta, ratus id fraude parentis factum esse, Angilaemos, ut eum capiat, contendit. certior fit 15 augustus ab amicis, qui secreto eius rebus studebant, fugam capessit, ad Agrippinensem Coloniam profugus pervenit. cives exulem libentissimis animis, maximo honore atque amore, non secus atque rerum dominum recipiunt; omnibus rebus iuvant, quaeque imperarit, cupidissime se facturos pollicentur. ab ipsis imperator in extremos ger- 20 manici imperii fines, Leodium deducitur. ubi reverenter ab Otoperto episcopo et Honorico duce Luthareorum excipitur et ad omnes deinde christianos principes, maxime ad Philippum primum, occidentalis Franciae regem, literas dat, tragoediam suarum calamitatum explicat, quemadmodum omni honore atque dignitate expoliatus sit atque sibi 25 ereptum imperium, detegit. de acerbitate hostium, factione romanorum pontificum queritur; Hyldebrandi Urbanique, omnium temporum iniurias inimicorum in se commemorat, a quibus filios suos inductos et depravatos queritur; in se commissum esse, quod et apud hostes religionis nefandum habetur, refert. de obtrectatione, invidia et con- 30 spiratione in se Hyldebrandi, cuius ipse honori et dignitati adiutor fuerit, plura dicit; se servasse, ut essent, qui se perderent, aperit. novum exemplum e republica tollendum, ne in perniciem populi christiani latius serpat, docet; se oppresso omnium capitibus insultaturos sacerdotes romanos praedicat. proinde hortatur, ut reges rationem 35

4 *Ruffach*. — contendit *vgl. Vita Heinrichi* 280 8 saevit — vulgus *Verg. A. I, 149* 9 furor — ministrat *l. c. 150* 17 libentissimis — pollicentur *Caes. b. c. I, 15* 24 — adorentur, *S. 163, 8, vgl. das Schreiben bei Sigebert zu 1106, p. 369 flgd.* 25 omni — imperium *Caes. b. Gall. VIII, 50, 4* 27 omnium — tollendum *b. civ. I, 7* 35 ut — dignitatem *l. c. 13.*

posteritatis habeant, maiestatem, imperium, regnum, populum christi-
 anum, suam existimationem et dignitatem a saevissimis tyrannis vin-
 dicent, qui sub honesto Christi titulo publicam christianorum liber-
 tatem a deo optimo maximo sanguine emptam opprimere conentur et
 5 universos christianos in servitutem redigere durissimam diu noctuque
 manibus pedibusque connitantur, et facturos, nisi reges caveant, neque
 cessaturos admonet, donec more Antichristi in templo dei sedeant
 atque ab omnibus quasi deus colantur et adorentur. in hanc sen-
 tentiam complura, quae in bibliothecis leguntur, imperator tum scripsit.
 10 Cuius filius ubi rescivit, eum Leodii esse, eo paschalia ibidem
 celebraturus properat, poenas de episcopo atque duce, quod hostem
 recepissent, sumpturus aut patrem in potestatem redacturus. cumque
 quarto die ante paschalia in urbe, quam Aquas Graneas vocant, resideret,
 a parente legati veniunt, qui peterent, ut caesar alibi paschalia hoc
 15 tempore perpetraret sineretque parentem in extremo imperii fine vitam
 degere neque beneficia amicorum illi eriperet; malle augustum agri-
 colam in alieno regno quam in suo ludibrio esse atque denique alieno
 scelere quam filii perire. filius ubi haec mandata parentis accepit,
 nihilominus in proposito perstat. trecentos equites, qui pontem Mosae
 20 occupent, praemittit. augustus in Franciam occidentalem ad regem
 Philippum aufugere certabat, sed ab episcopo et Honorico confirmatus,
 manet. huius filius in crepidinibus ripae equitatum in insidiis locat,
 ipse cum paucis pontem transsit. antecursores caesaris, qui pontem
 occupare connitebantur, invadit lacessitque, donec totum agmen cae-
 25 sareum adveniret. posthaec simulata fuga per pontem aquae citus
 fertur, hosteis ad insidias trahit. nam caesariani omnes avidius fugien-
 tem insequuntur. ubi pontem superarunt ac post se paululum reli-
 querunt, ii, qui latitabant, prosiliunt. Honoricus quoque dux Lu-
 thareus cum novis copiis advolat; filius eius, qui hactenus fugam
 30 simularat, restitit. caesariani circumventi caeduntur, in fugam ver-
 tuntur, ad pontem properant seque ibidem stipant. ponte gravitate
 ponderis corruente, in Mosa submerguntur hacque clade caesar tercio
 die ante paschalia accepta Agrippinensem Coloniam petit. a civibus
 portis clausis, Friderico archimysta urbe pulso, aditu prohibitus, Bon-
 35 nae paschalia celebrat. postridie inde movet, superiorem Germaniam
 petit.

Mogonciacum procerum conventu vocato, Honoricum ducem pro-
 scribit ducatuque movendum decernit; expeditionem in Luthareos

32 subiunguntur *B*

10 *Zum flgd. vgl. Ekkeh. p. 235 flgd. u. bes. Vita Heinr. 11, 12, p. 280—282.*

edicit, copias Viridoburgii kalendis Iulii convenire iubet. ubi hoc Honoricus dux Luthareae, Agrippinenses et Leodienses acceperunt, quae utilia fore credunt, comparant, moenia reficiunt, vallo, fossa muniunt, totis se viribus ad resistendum parant. mense Iunio caesar cum tribus legionibus Agrippinam invadit, urbem obsidere conatur. sed fortiter 5 erumpentibus, qui urbem tutabantur, procul a moenibus castra facere cogitur ibique unum et viginti dies frustra considet. nam cives saepius erumpebant, conmeatum ad castra convehentibus intercipiebant. Calto- burgii dynasta, Saxonum clarissimo genere ortus, intimus caesaris, occubuit, literis rebusque bellicis praeclarus. dum haec fiunt, augustus 10 filio literas mittit, beneficia huic a se conlata eiusque item perfidiam commemorat, ad deum optimum maximum et in ius vocat; paratum se esse, ut decretis pontificis romani caeterorumque principum stet, ad- firmat. iubet proinde eundem ab armis discedere. scribit in eandem sententiam episcopis, principibus, populo, insuper acerbiter hostium 15 commemorat, quemadmodum secum fraude actum sit, inculcat. orat, uti ius sibi iniuria adfecto reddant filiumque moneant, ut ab armis discedat, non vi, sed iure gentium in coetu principum secum agat.

Filius in exercitu pro concione recitatis literis ex consilio procerum, ducum, episcoporum, praefectorum Richovinum et Albertum sacrificulos, 20 quosdam proceres cum mandatis ad augustum legat, qui eum fide publica, privata interposita octavo die in castra ad concilium deducant, ubi armis exercituque dimisso coram episcopis, ducibus, militibus, equitibus lege potius quam ferro disceptaret. caesar interea ab Agrip- pina Luthaream versus castra movet, ad Aquas Graneas stativa habet. 25 Richovinus et Albertus Leodium perveniunt, ibi augustum reperiunt, postulata filii exercitusque renunciant. hisce auditis augustus petit, ut, qui filii mandata detulerint, sua quoque ad eum scriptis mandata deferant. horum haec summa erat: iniquam esse conditionem postu- lare, ut ipse ab armis discederet atque se inimicis intra octavum diem, 30 cum longius in privato cuilibet negotio leges concedant spacium, com- mitteret. se quidem paratum esse, omnia perpeti reipublicae causa, modo domum armati proficiscantur, ab armis discedant, omnis metus tollatur et libera comitia atque omnis respublica senatui populoque germano permittatur. tum fore, uti per colloquia absque vi omnes 35 controversiae componantur; se placitis consilioque principum obsecutu- rum esse. rem tantam absque Mogontino, Trevero, Premensi archi- mystis, item sine his episcopis: Curiensi, Fruxinensi, Augustensi,

9 *Graf Dietrich v. Katlenburg* 19 *Albuinus et Riwin presbiteri Ekkeh.* 238
27 petit — componantur *Caes. b. civ. I, 9, 1; 10, 3; 11, 1; 9, 5; 6.*

Basiliensi, atque his ducibus: Magno Saxonum regulo Theodericoque Boiemiae praesule, praefecto Burgundiae atque Flandrensi aliisque, quibus ius dicendi, veniendi in senatum sit, pacari et tantulo temporis spacio non posse.

5 Haec ubi in castris caesaris recitata sunt, placuit rursus eosdem legatos ad augustum proficisci, uti, si is vere pacem amaret, propediem, ubi lubeat, ad Aquas Graneas ad filium veniat. dumque illi Leodium venere, augustus morbo corripitur vitaeque excedit. per eosdem filio annulum et ense suum, extremum munus et pignus patrii amoris,
 10 cum mandatis mittit. obiit septimo idus Augusti, anno vitae sexto et quinquagesimo, potestatis totidem, minus duobus, Christi domini deque nostri centesimo super sextum et millesimum. regnum Boiariae administravit annos undetriginta. sub eo ducatum Boiorum procuravit annis decem Oto III. nobilissimis maioribus in Saxonia Northaemi ad
 15 Visurgim ortus. deinde crimine lesae maiestatis in iudicio convictus proscribitur, in exilium Boiaria pellitur. nec habeo plura, quae de eo narrem. successere Veliphones genere Suevi; sed hos in sextum differo librum.

12 et millesimum in *B* nachgetragen, fehlt in *A* 15 In *A* auf der letzten Seite des Bandes, der das 5. Buch enthält: Oto dux Boiorum, ex Saxonia ortus de Northeim ad Visurgim. Saxoniam traxit ad rebellionem, contra Honoricum IV.

fili eius

Honorici Crassus, occisus a Frisiis

Chuno de Bichelinge (*übergeschr.* Northeim), ipse quoque Crassus.

Richissa imperatrix

uxor Lutharii

15 laesae *B* 18 In *A* u. *B* folgt: Finis quinti libri annalium Boiorum authore Ioanne Aventino.

LIBER SEXTUS.

Haec continentur in sexto libro annalium Boiariae:

Suevorum origo et situs; Veliphonum (quos Itali Guelphos nuncupant) stirps et genus; Velipho primus regulus Boiorum; Velipho secundus Boiariae rector; Honoricus octavus Boiorum dux; Honoricus nonus, cognomento Superbus, Saxoniae, Ethruriae, Noricorum, Vindellicorum, Nariscorum, Rhetorum potentissimus princeps, gener imperatoris Lutharii II. caesaris augusti; Litovalda, filius divi Litovaldae, Boiariae princeps; Austriae, itidem Stiriae situs, origo, marchiones; Honoricus decimus, huius frater, Vindellicorum, Noricorum, Nariscorum rector, primus archidux Austriae atque orientalis Boiariae; divisio orientalis atque occidentalis Boiariae; diploma imperatoris Friderici primi caesaris augusti; Honoricus undecimus, cognomento Leon, Honorici decimi privignus, Saxonum atque Boiorum occidentalium rector; ducum Brunonisvici origo; Noricorum Scalae et Burgusii dynastarum genus; Velipho tercius, Honorici noni frater, undecimi patruus, Lycaetium in Vindelicia, Raveburgii in Rhetia tetrarches, princeps Sardiniae, dux Spoleti, marchio Tusciae; Velipho quartus, huius filius; Charionum situs, origo et principes; Artobergenses reguli.

Authores, quos in hoc libro sequor:

David Scotus, vir admodum eruditus atque bonus, socius divi Mariani, qui Reginoburgii sepultus est in templo divi Petri extra moenia; ille primo ludimagister Viridoburgensis fuit, deinde ob eruditionem ac integritatem vitae in aulam ab imperatore Honorico quinto caesare augusto accitus, eius vitam tribus libris complexus est.

7 potentissimus A 11 divisio — Boiariae fehlt B

25 Ueber das verlorene Werk des Schotten David, das Ekkehard u. Wilhelm von Malmesbury benützten, vgl. Wattenbach, *Geschichtsquellen*³ II, 69. Ekkeh. p. 243 zu 1110 bestätigt, dass Davids Werk in drei Bücher getheilt war. Nach ihm beschrieb David totam huius expeditionis [des Romzuges Heinrichs V. 1110 flgd.] seriem rerumque in illa gestarum, also nicht, wie A. sagt, das ganze Leben Heinrichs V.

Magnus Richobergensis Noricus, flamen Augustinianus, sub imperatore Honorico sexto caesare augusto chronica scripsit.

Praefatio Ioannis Aventini in sextum librum annalium Boiariae.

Tandem ex civilium armorum procellis, ex paricidialis dissensionis
 5 fluctibus emersimus ex altoque ad litus appulimus iamque in portu
 navigamus. quam illa bonis, simplicibus, apertis viris, non dicam
 christianis, qui ea tempestate vixerunt, doluerint, nescio. quid ego
 molestiae, hisce dumtaxat cogitandis ac commemorandis senserim, non
 facile verbis explicavero. illud tacere non possum, me velut grandi
 10 onere levatum gaudium laeticiamque iam nunc agitare et quidem serio.
 invenias tamen plaerosque fascicularios, supplementarios, summularios,
 specularios atque chronicarios (indigni sunt, ut nominentur), qui de
 huiuscemodi dissensione multa prodant, multa mentiantur, cum ratio-
 nem, causam, originem huiusce mali penitus ignorent, homines teme-
 15 rarii ac plane impii, qui de rebus sibi incognitis arcanisque, soli deo
 notis audacter pronunciare audent, indulgentissimo parenti personam
 saevissimi tyranni imponunt, quasi ipsi dii sint et non errent neque
 misericordia dei egeant, cum interim ipsi simulata religione animi
 sint sub vulpe latentes, vicia, virtutes, caelum, inferos, cuncta venalia
 20 habeant, quorum deus honor, pecunia, venter et ea, quae sub ventre
 sunt.

Ego superioris dissensionis ac seditionis (ut brevissime verum hic
 quoque absolvam) has causas fuisse reperio, quas ordine, quoniam res
 magna est atque memoranda et ad subsequentium facit cognitionem,
 25 subtexo. imperator Honoricus quartus caesar augustus, septimum non-
 dum nactus annum, patrem amisit, ob aetatem obnoxius fraudi fuit.

13 huiusmodi B

Auch Wilhelm von Malmesbury (M. G. Scr. X, 479) sagt von David: iter illud [Heinrici V.] ad Romam exposuit. — Dass A. den Schotten David hier ausdrücklich unter seinen Quellen aufführt, weckt die Erwartung, dass ihm dessen Werk noch vorgelegen sei, und daran mag man die Hoffnung knüpfen, dass aus seiner Darstellung ein Rest des verlorenen sich reconstruiren lasse, der über das aus Ekkehard und Wilhelm von Malmesbury Bekannte hinausgehe. Eine Vergleichung der von Heinrich V. handelnden Capitel des folgenden Buches mit unseren Quellen, insbesondere mit Ekkehard, erweist jedoch leider die eine wie die andere Erwartung als trügerisch. Da nicht die geringste Spur auf eine weitere Quelle als die bekannten hinweist, darf man als sicher betrachten, dass A. trotz seiner obigen bestimmten Angabe das Werk Davids selber nicht gekannt habe. Er kannte und benützte dasselbe vielmehr nur soweit, als es von Ekkehard verarbeitet wurde. Auch die obige Angabe über David enthält nichts, was A. nicht bei Ekkehard a. a. O. gefunden hätte 2 Magni presbyterii annales Reicherspergensis, herausgeg. v. Wattenbach, M. G. Scr. XVII, 439 fgd.

principes procuresque tum omnia voluptate atque utilitate metiri coeperunt, laborem fugitare, sudoris, pulveris impatientes esse, levissimis rebus, gaudiis corporis vacare, venationi indulgere, curam reipublicae deserere, negocia in alios a se relegare, inopum querimonias neque audire nedum cognoscere, viduas, pupillos, pauperes, ignobiles, obscuros, sacerdotes, populares, agricolas, cives suos tineis et soricibus direptui exponere insueverunt, eosdem stellionibus, fumi venditoribus, aurisugis, praetoribus, scribis, lictoribus, leguleis servire siverunt. latrociniis quoque eadem tempestate ex consuetudine licentiaque bellorum civilium procures iure suo dediti fuerunt. Honoricus ubi ex ephebis excessit, ista, quoad licuit, iure, edictis, vi, quovis modo prohibere conatus est, plaeraque pessimi exempli correxit, quae in perniciem publicam aut etiam per pacem extiterunt. grassatores dispositis per opportuna loca stationibus prohibuit. plaeraque retractavit, alia severius emendavit. de pace ex integro sanxit, plurimas factiones, quae titulo conlegii novi ad nullius non facinoris societatem coibant, abolevit. omnia conlegia praeter antiqua et legitima dissolvit, legibus parere omnes nobiles, ignobiles coegit. hanc ob rem Saxones atque Turogi, qui in ordinem cogi recusabant, potissimum rebellionem faciunt.

Nordomani quoque grassantur in Italia ultra Romam, citra Ma- thyl-
thyl-
da, locupletissima foemina, dominatur. Hyldebrandus cum hisce omnibus etiam aduc privatus societate atque amicitia inita, non solum absque voluntate et sine consensu caesaris, quod hactenus non licuerat, pontificatum maximum occupavit, verum imperium etiam Romae sibi ac successoribus asserere coepit. eius hoc consilium atque ratio fuit sicque animum induxit, probabilia haec atque verisimilia, quae iam subnectam, paulatim obtinere posse coniectatus est; quae cum obtinisset (uti tandem evenit), tum facile dictum, factum inveniri aliquam causam, quamobrem abdicaretur et deiiceretur fastigio rerum atque in ordinem redigeretur vel potentissimus imperator. atque ratiocinationum-
culae tales fuerunt: omnem potestatem a deo Christo, a Christo Petro eiusque successoribus, romanis episcopis, datam, iisdem religione iureiurandi, conditione parendi perpetua, caeteris vero principibus dumtaxat temporario sacramento, quoad illis libeat, quemvis christianum astrictum esse. licere proinde primario sacerdoti imperatorem praecario dumtaxat regnantem, ubi romano pontifici (qui Christi domini

5 neque *B st.* nedum 7 *Am Rande in A:* finantzer, procurirer 9 eadem quoque *B* 28 obtinuissent *A u. B* 31 rationunculae *B* 32 que *fehlt A* 34 temperario *B*

deique nostri vicem terris eius religioni praesidendo perfungatur) non obtemperarit, abdicare, eidem sicuti cuilibet christiano diras atque inferias more druidum dicere. imperium enim beneficium pontificis maximi esse. item tyrannum quovis modo e republica tollendum neque
 5 liberis regum quempiam nisi ab ipsis creatum, quam diu illis placeat, receptum dominari posse. episcopum communem animorum parentem atque pastorem non ab imperatore in curia, sed a sacerdotibus populoque communiter in templo deligendum esse. et sacerdotem, qui uxorem habeat, divinam rem non facere, eius sacrificia summopere a populo,
 10 ne contagione polluantur, evitanda neque illis ullo pacto decimas et huiuscemodi donativa tribuenda esse.

Hasque ultimas treis rationes Hyldebrandus in vulgus edidit, reliquas sibi quidem perceptas. nequaquam imperita multitudo omni vento doctrinae (sicuti ait divus Paulus) circumduci solita, tanti honoris
 15 specie atque umbra, astu lactata, aures arrigebat. hocque furore tum concitati Germaniae, Galliae, Italiae populi ferrum in sua viscera converterunt, per triginta tres annos a Gregorio et Urbano continenter sanguine ovium belligeratum est. hic fretus Chunradi, filii augusti, amicitia, uterque armis et pecunia Nordomanorum et Mathyldae adiutus.
 20 acriter contra ab aliis repugnatum est, donec augustum Paschalis per filium Honoricum e fastigio rerum in privatum statum deturbavit, pollicitus se in Germaniam ad conventum solennem Augustam Rhetiae venturum. dumque eo contendit, certior fit de morte augusti; ad Padum ergo substitit, atque coacto suae partis coetu, acta Gregorii
 25 Urbanique comprobata, Clementis tercii, caeterorum episcoporum atque augusti rescindit, pollui religionem, si quispiam sacrificus suffragio prophani cooptatus fuerit fidemve principi dederit; necesse esse cuivis christiano in romani pontificis leges iurare decernit. quisquis posthac eius decretis non steterit ac rationem actorum exposcat, albo christia-
 30 norum eradit nullique alii ius in christianum senatum veniendi esse rogationem perfert, legem promulgat.

Antehac mystae, monachi, sacerdotes, virgines, sacratae foeminae, episcopi rebus divinis, studio literarum, scribundis libris (delegata domus, penatium, agrorum cura in prophanos) dumtaxat operam dabant,
 35 rerum fluxarum caducarumque administratione contaminari, pollui se credebant. pecuniae igitur praediorumque, rei familiaris curam in

2 sicut B 22 solemnem B 29 In B fehlt ac und das flgd. — exposcat ist eingeklammert.

14 Eph. 4, 14 23 Vgl. Ekkeh. zu 1107, p. 241 24 — promulgat vgl. l. c. zu 1106, p. 240.

procerum quempiam, qui vicinus aut author contubernii erat, a se relegabant. illum caesar dabat, qui sacerdotibus victum et vestitum, pauperibus inde alimenta tribueret, huncque boethum germanico atque graeco vocabulo, hoc est patronum curatoremque vocabant. primum tum immunitatem libertatemque amoto huiuscemodi administratore sacer-
dotes receperunt. polliciti quotannis romano pontifici nummum aure-
um (quem Byzantium vocant diplomata) pensitare, facile tum Paschale
de alieno largiente tributumque accipiente, qui aliam quoque rationem
in vulgus dissipavit: communem pastorem communiter ab omnibus, grege,
ovibus et arietibus, hoc est sacerdotibus, plaebe deligendum esse. at-
que rursus per sexdecim continuos annos pro hisce aucupiiis armis,
non citra sanguinem decertatum; omnia divina humanaque permixta
sunt. contra caesar et alii plerique, episcopi et proceres summopere
nitebantur nec animi tamen romanorum pontificum frangebantur, quo-
minus maiores necessitudines compararent, quibus cogi possent impera-
tores, reges, principes, episcopi, senatus, populus, nisi id probarent,
quod ipsi constituissent. nec per septies septem annos destitere, donec
voti conpotes facti sunt tantumque bolum ex faucibus imperatorum
eripuerunt.

Imperatorque comitiis pontificiis, republica christiana non solum
excidit, sed et comitia caesarea irrita esse extortum, nisi pontifex
romanus author fiat. caesareque primum excluso, mox populo, pau-
corum potentia crevit, imperatoris maiestas, principum authoritas, res
populi deminuta est. nec diu hac licentia sacerdotes ac episcopi laetati
sunt. sacrificuli, mystae episcopis, omnes maximo pontifici et Roma-
nensibus serviunt, hisce tributarii, vectigales, stipendiarii sunt. hi,
qui minus habent, quicquid corradunt, quicquid unciatim defraudando
genium miseri comparcunt, ditioribus addere coguntur idque illi uni-
versum arripiunt, haud existimantes, quanto labore partum sit. cuncti
episcopi pro sua inscitia in ordinem redacti sunt, universis servitus
imposita est, in unius cuncta potestatem redacta sunt.

Quando vero eius tanta potestas est, cur non illa perpetuo, ne
nobis tot sint domini, utitur? modo ait, modo negat, quasi pilam
quolibet propellit, rursus, ubi usus venerit, arripit. cum tanta messis,

1 et st. aut B contuberii A u. B 14 frangebantur, sed admonebantur,
quo maiores A 28 In A am Rande: ab dem maul abprechen 32 Quando —
parere studeant in A eingeklammert.

3 Vogt; vgl. Bd. II, S. 32 unter Voeth und Voethei 7 U. a. Urkunden
der Klöster Rott, Baumburg; M. B. I, 357; II, 185 18 tantum — eripuerunt
Ter. Heaut. IV, 2, 6 26 hi — partum Ter. Phorm. I, 1, 7—12.

cur non metit? cur non amat? cur non pascit, quando tot oves fame pereunt? cur ovili capros, hircos, lupos, libidinosos, adulteros, virginum, sacratarum foeminarum stupratores, cocos, muliones, latrones, argentarios, nummularios, fucos, pecuniarum aucupes, luxu perditos, perfidos, 5 periuros, literarum omnium penitus rudes imponit? non audita loquor, ea, quae hisce oculis video, narro. cur lupis oves committit? cur gregem suum simulatoribus religionis perniciosissimis, rem suam dumtaxat agentibus servire, cur pueros et effoeminatos agnis suis dominari permittit? Xistus quartus pontifex maximus clarissimo principi Alberto 10 genitori ducum nostrorum illiusque popularibus, ut absque praecio sexto septimanae quoque die, item aliis solennibus ieiuniis, ovis, caseo, lacte libere vescantur praecipit; extat diploma, cur Reginoburgensium personatus vicarius contra edictum summi pontificis, non veritus eius fulmen, illa nos a se emere cogit atque nostra nobis vendit hasque 15 nundinas demum ante triennium abhinc instituit.

Episcopi nostri quales sint, pudet dicere. pauperum alimentis canes, equos, ne dicam scorta alunt, potant, amant, literas omneis velut contagionem vitant. nullam curam inopum, quorum opibus incubant, agunt. nihil in eisdem praesidii est pauperibus, superbia, luxu, armis 20 cum quovis, vel persicis regibus, locupletissimo imperatore decertant. qui imperat, leges imponit, praescribit, iubet, vetat, si tacet, satis laudat. cur canis mutus est et non latrat? luposque clava Herculis in malam crucem abigit? imperatores, reges et principes nostri, tot caelites, paupertatis christianae amatores et nullius praeterquam pacis 25 ac literarum studiosos nobis dedere, nempe divos Corbinianos, Landobertos, Haemeranos, Arionardos, Hyldulphos, Vergilios, Rupertos, Pilegrimos, Columbanos, Gallos, Eburonardos, Hartovicos, Chunrados, Otones, Veliphoganges, Albertos, Marianos, Synnopertos, Hyldericos, Gothardos. at si diis placet, nunc venatores, inauspicatissimum in 30 sacris literis genus hominum, omnibus imponuntur, sanctissimis patribus ad haec conniventibus. Christus, summus rerum imperator, deus natus sempiternus, cui totius orbis imperium hominum deumque fati pater destinavit, caeleste solium, imperium aeternum reliquit; vermis et non homo factus est, ut nos collocupletaret. at illi obscurissimis crepundiis 35 atque egentissimi, sine tribu, sine nomine procreati, ut ditentur, ut opibus, potentia, imperio rerum, quae Christus spinas vocat, potiantur,

9 Xistus — instituit *auch in B eingeklammert* 11 sextae B 22 et *fehlt B*
35 egentissimis B

9 Herzog Albrecht IV. 22 cur — latrat *Jes. 56, 10* 36 Christus: *Matth. 13, 22.*

ferre parem, nedum superiorem non possunt, Christi sanguine redemptos in maximam servitutem redigunt, in gregem eius crudelissime saeviunt. ea est temporum infelicitas; non licet loqui, quae sentis, nec sentire, quae loqueris. oves tondere, deglubere, occidere, uti libuerit, sub specie religionis longinqua est consuetudo.

Si quis in legem Christi praevaricatus fuerit, si quis convicium in maiestatem divinam, in deiparam virginem, in reliquos caelites iactitarit, superos maledictis execratus fuerit, impune abit. nemo huic negotium facessit aut diem dicit; at qui illos homines non deos esse, errare posse docuerit, ad modestiam, paupertatem Christi cohortatus fuerit, humanae imbecillitatis admonuerit, erro pestilentissimus iudicatur, sexcentas ei scribunt dicas. sacrosanctam philosophiam divinitus a spiritu sancto editam interpretaendo suis moribus aptam faciunt, ambitioni suae servire cogunt, scita decretaque Christi non servare, sed servire sibi volunt. legibus a Christo latis semet ipsos solvunt, placita eius contemnunt, nedum illis parere studeant.

Multum refert, in quae quisque tempora inciderit. extat decretum in libris pontificalibus et annalibus Europae, praecipue in Carolo Magno, ubi regibus, imperatoribus sacerdotia omnia largiri, pontifices maximos, minores capere licet, hos in illorum verba iurare ius fasque esse declaratur, contra sentientibus dirae atque inferiae dicuntur, et id, quod antea religio atque pietas fuit, nunc pagina (ut aiunt) versa, iniusticia atque irreligiositas esse coepit. mali, avari, lascivi, parum studiosi olim non esse sacerdotes censebantur eorumque sacra, ne quis contagione pollueretur, populus iussus fugitabat; nunc contra est; pietas vera, charitas mutua, libertas christiana extincta est, superstitio, protervitas, pervicacia, periurium, amor sui crevit, boni mores interiire. crimina fervent, squalens legum sylva, lites, calumniae adolescent. humanorum decretorum ergastula invasere, mortalium commenta sacram philosophiam contaminant, sanctissima, levia praecepta Christi extrudunt. fastus, avaricia, luxus, ambitio, simulatio invaluerunt. unius avariciam totus orbis explere nequit. invicem saeviendo, mordendo, invidendo, criminando, insidiando, rapiendo, fraudando, paciscendo, fallendo occidimus atque perimus. sic fit, sic homines sunt, regnare omnes concupiscunt, parere recusant; plures mali quam boni. nusquam fides tuta, pietas, iusticia (sicuti in vulgato est proverbio) terris exulat, in coelum remigravit, ibidem habitat. hisce enim moribus iusticiam

22 hunc *st.* nunc *B*

3 — loqueris *Tac. H. I, 1* 17 — inciderit *Plin. n. h. VII, 106.*

nemo dabit, nisi qui Christum mendacii insimularit frustra que eundem universis vivis et mortuis, diis et hominibus, geniis, laribus, superis, inferis, medioximis diem dixisse crediderit. ipsa si cupiat salus, servare nos prorsus non potest, imbecillitate aliorum, non nostra virtute
 5 valemus. unde tot vanae leges et proximae quaeque duriores. quis igitur, etiamsi maxime velit, rempublicam plurium arbitrio temere committat ac non potius in retinenda perseveret? equidem mundum ad antiquum morem, veterem disciplinam revocare aut ad pristinum splendorem mortaleis redigere nolim. iampridem increbruit: veritas rustica
 10 atque acerba est, odium parit. insanus sit, necesse est, qui id, quod vult, dicere pergit et id, quod non vult, confisus factione, non deo, perpeti detrectat et testis atque beatus esse recusat. non enim sapientiae christianae (sicut est caeleste oraculum), sed pecuniae omnia obediunt, quamobrem:

15 Quisquis habet nummos, secura naviget aura
 Fortunamque suo temperet arbitrio.
 Magna loquor, quidvis nummis praesentibus opta,
 Et veniet, clausum possidet arca Iovem.

Sed de hisce satis superque; nunc ad incoeptum redeo et de Suevis,
 20 qui posthac Boiaria aliquot annos potiti sunt, pauca prius explananda sunt.

Cap. 1. Suevos antiquissimos, latissimos, bellicosissimos atque notissimos Germaniae Magnae populos fuisse, interiora Germaniae maioremque partem intra Danubium, Albim, Vistulam amnes, Hercy-
 25 niam sylvam, sinum Codanum (ubi nunc Saxones partim, partim Venedi, Boiemi, Moravi, Bolii, Lusatii, Pomerii et aliae Schlaworum nationes ferocissimae consident), obtinuisse, propriis nationibus, nominibus discretos, a Suevo octavo rege Germaniae cognominatos esse, apud illustreis constat scriptores. Hylderico atque Litavico Magno regibus
 30 Francorum in Germania atque Gallia citra Ligerim et Albim imperantibus avitas dereliquere sedes, ad fontes Rheni Danubii in Germania et in Gallia atque Rhetia Italiam tenus pulsas Romanis domicilia coeperunt, ubi quondam habitasse Hermunduros, Helvetios, Rhetos, sobolem Ethruscorum invenio.

35 Et sicut Strabo Teutonicus suae tempestatis doctissimus prodit,

12 esse fehlt B

9 veritas — parit vgl. Bd. II, 172, 2 15 — Jovem aus Joh. Victoriens. ad ann. 1250; Böhmer, Font. I. 285 (Petron. Sat. 137) 35 Abt Walafrid Strabo v. Reichenau, gest. 849. Zum flgd. vgl. dessen Prol. vitae St. Galli; Mabillon, Acta Bened. saec. 2., p. 228.

Suevia triplex est: pars in Germania Magna inter Rhenum Danubium-
que amnes continetur, pars intra Hercyniam sylvam, Lycum, Rhenum,
Danubium ad Italiam pertinet; caeteri in Gallia celtica consident, nunc
Suitones Helusatique adpellantur. qui Germaniam incolunt, propriis
nominibus sunt Rhetii, Rhemi, Viridobergenses, Badenses ducatum; 5
haec nomina ad utramque Nigri amnis ripam. qui Rhetias tenent,
Alpini, Hoegii, Engadini, Curienses, accolae vallis Venustae atque
Oeni superioris nuncupantur.

Fuisse autem in Suevia gentem Aldorypham praecipuam et huius
aemulam Baebelinam atque Gibelinam (vicus est, ubi educatum im- 10
peratorem Fridericum primum caesarem augustum aiunt) authores
habeo. hinc Friderici, Honorici, Chunradi, illinc Veliphones, qui et
Veliphardi (quos Itali Guelphones nuncupant) procreati sunt, hi im-
peratoribus rebellare, illi obsequentissimi esse soliti. quamobrem aduc
ab ipsis Italia fautores atque amicos caesaris Gibelinos, hostes Guel- 15
phos vocitat.

Qui primus Aldoryphorum Veliphonis cognomen tulit, ab auspicio
rei militaris bonoque omine belli traxit. canis enim, lupus atque vulpis,
quorum catulos Veliphonas Teutones vocant, auspicata sunt Germaniae
genti bellicosae animalia Martique dicata. Veliphones autem ab Aldo- 20
dorypho castello, Raveburgio oppido, familia vetere et honorata atque
ex principibus Sueviae orti, centum atque novem annos potiti sunt
Boiariae ducatu, Lycatibus, pago superioris Boiariae, trecentis amplius
annis. non ab re fuerit stemma proponere; imagines et elogia universi
generis exequi longum est; familiae breviter adtingam. 25

Tempore Pipini regis Francorum Varinum, eius filium Eisen-
bardum in aula Caroli Magni clarum fuisse reperio. familiam post
hos inlustravit Velipho, cuius liberi Iuditha augusta, uxor imperatoris
Litavici Pii, mater imperatoris Caroli Calvi caesaris augusti, Rudolphus
et Chunradus. soboles horum Eticho progenuit Honoricum, Litogar- 30
dam, uxorem Litavici secundi regis Boiorum, et Bardonem, qui a
Cimbris necatus est aquis. Litavicus secundus rex Boiorum atque
Francorum, filius Litavici inlustris, frater germanus imperatoris
Caroli tercii augusti et Carolomani regis Boiorum et Italiae, socero
adfinibusque suis Ambrones Lycatiosque, primae Boiariae pagos, dono 35

5 Viridoburgenses B 8 nuncupatur B 19 veliphenas A

9 Von Altdorf bei Ravensburg 10 Von Böblingen und Weiblingen; Staufer
26 Vgl. Vita Otmar und Monach. Sangall., M. G. Scr. II, 49, 752 31 Bardo,
frater Liutkardae reginae, wird genannt in Erchanberti Breviar., M. G. Scr. II,
330; — aquis vgl. oben Bd. II, 614, 29; 36 flgd.

dedit. Etichonem apud Ambrones contubernium duodecim druidibus (quos Honoricus filius deinceps ad Altonis Monasterium migrare iusserit) condidisse, ibidem sepultum esse literis traditur.

Eius nepos Honoricus ex Hata Hochovaritensi, Damasia Andechy-
 5 sioque castellis Boiariae orta atque educata, divum Chunradum ponti-
 ficem Constantiae, Etichonem, authorem nobilitatis Rhetiae Curiensis,
 Hezilocellarum, Usteriorum, Rapertovillariorum et Rudolphum tulit.
 Rudolpho Velipho secundus progenitus. hoc alter quoque Rudolphus,
 ille Veliphoviae (quae nunc villae sunt in ripa Geloni in Vindelicia
 10 superiore) habitavit, unde is locus ab eo cognomen traxit; Veliphonis
 praetorium valet, ab Undenodorypho monasterio tria millia passuum
 abest. huncque Veliphonem primum, nimirum Lyeatiorum atque Am-
 bronum tetrarcham scriptores Boiariae vocant.

Rudolphus secundus, huius filius, uxorem habuit Itham Suevam
 15 genere, haud longe a lacu Brigantino ortam, filiam Chunradi Oenin-
 gensis, neptem imperatoris Otonis Magni ex filia Richolita, sororem
 Chunegundae coniugis Friderici Damasiae atque Andechysii principis.
 ex qua liberos Veliphonem secundum et Honoricum atque Richolitam
 procreavit, quorum minimus natus Honoricus in venatione ab apro per-
 20 cussus periit Loeniis (pagus est Noricorum, Athesis praeterfluit, inter
 Pisonium atque Meraniam urbes) Richolita Adaloberoni Eburobergensi
 nupsit. Velipho matre adnitente Altonis Monasterium ab Ugris ex-
 cisum, direptum instaurat, consecraneis divi Benedicti reddit. Rudol-
 phum magistrum, deinceps Arionardum et Honoricum praeficit; Itham
 25 genitricem ibi sepelit. divo Honorico et Chunrado secundis, impera-
 toribus romanis repugnare ausus, cum Brunone episcopo Augustensi,
 fratre divi Honorici, bella gessit. eius coniunx fuit Irmogarda Glyco-
 berga, soror divae Chunigundae augustae; transtulit ex Vinogarda
 Sueviae templo sacratas foeminas in Altonis Monasterium, aedem
 30 Boiariae, hinc monachos illo connigrare iussit, in Boiaria humata est.
 ab his sunt Chunegunda, mater Veliphonis ducis Boiorum, et Velipho
 regulus Charionum, avunculus huius, qui absque liberis ante matrem

5 Andechisioque B 18 Veliphonum B 28 Glycoberga fehlt B

3 Vgl. *Hist. Welforum Weingartens.*, M. G. Scr. XXI, 459 flgd., welche auch
 Quelle für das flgd. — periere, S. 176, 32, ist, aber nichts von Bardo berichtet
 4 Beata in der *Hist. Welfor.* Vgl. auch oben Bd. II, S. 613, Z. 22 7 Hirschzell
 bei Kaufbeuren, Uster, Rapperswyl am Züricher See. Vgl. *Hist. Welfor.* 459, deren
 Handschrift aus Fulda ursprünglich Heriliscella, nicht Heciliscella hatte. Ueber die
 Edlen von Hirschzell s. Baumann, *Gesch. des Allgäus*, I, 610 9 Jetzt Welschhofen
 an der oberen Glon, aus dessen Namen allein A. auf den Bewohner zu schliessen
 scheint 20 Lana bei Meran 28 transtulit — Monasterium Herim. Aug. zu 1036.

anno christianae salutis millesimo quinquagesimo quinto obiit. Chune-
gunda in matrimonium data fuit a parentibus Aetio (aliis est Azo)
Astensi praefecto, quem nunc ducem Ferrariae esse quidam tradunt.
unde ortus est Velipho dux Boiorum, qui adnitente matre atque avia,
ab imperatore Honorico quarto haeres avunculi institutus et ab eodem 5
ducatu Boiariae praefectus est, anno ab orbe servato 1071.

Sexto deinde anno, quod Hyldebrandi Rudolphique rebus studeret,
ducatu motus atque proscriptus, in vincula coniectus est. unde elapsus
Raveburgii se munivit, Augustam Rhetiae, Fruxinum Vindelicorum de
improviso coepit, diripuit. Segifridum episcopum Augustanum captivum 10
abduxit, biennio in diligenti custodia Raveburgii servavit. viginti
annos exulavit, tandem deserta Urbani et Hyldebrandi secta ab im-
peratore restituitur, ducatum Boiariae non solum sibi, sed et filiis suis
Veliphoni et Honorico, quos ex Iuditha, filia Baldovini Flandri, tulit,
impetravit. mystis et civibus Augustanis et Fruxinensibus certis 15
praediis atque pecunia satisfecit, quod violatum erat, certis operis
atque officiis compensavit. Raedobocho novum conlegium augustali-
bus flaminibus in superiore Boiaria instituit. postea in Palestinam
kalendis Aprilibus cum Herrando Antoburito, Veronardo Charino et
Honorico Reginoburgensi praefecto, Otone et Echardo, Schirorum re- 20
gulis, Hylderico episcopo Bathavensi, Friderico Bogio, cum Uta, matre
divi Litovaldae Austriaci, et Theodomaro archimysta Boiorum per
Charionum fines, a tergo relictis Ugris, militatum profectus est. in
urbibus Moesiae atque Hadrianopoli hibernavit. inde per Thraciam
Constantinopolim pervenit, honorifice ab Alexio imperatore excipitur, 25
a quo navibus per Bosphorum Thracium in Asiam transvectus, per
Bithyniam atque Nicomediam iter fecit. magna difficultate, Turcis
undique lacescentibus, fame, inopia, peste comitibus absumptis, Hiero-
solyma penetravit, viam ferro sibi aperuit. tandem omnibus amissis,
dum reverti domum parat, in Cypro Paphi decedit ibique humatur 30
anno aerae nostrae millesimo centesimo super primum. Veronardus et
Honoricus, Fridericus Hierosolymis periire. Utha et Theodomarus

1 *Am Rande in A*: Albertus Corona [*Albert Krantz, Verfasser der Wandalia, Coloniae, 1519, und der Saxonia, Colon. 1520*] ait, Albertum archiepiscopum Hamoburgensem fuisse fratrem Welphi ducis Boiorum, filios Chunzonis
6 ducatu *A u. B* 27 Nicodemia *A*, Nicodemiam *B*

4 — praefectus est *vgl. oben S. 105, 15 flgd.* 8 *Vgl. oben S. 131, 36. Zum flgd. vgl. wieder Hist. Welfor. 460, 461 u. oben 137, 13* 12 ab — impetravit *vgl. oben 149, 27 flgd.* 15 mystis — compensavit *wiederholt aus 148, 20* 17 *Raitenbuch oder Rotenbuch an der Ammer* 19 *Vgl. oben S. 150, Z. 1 flgd.*

contrucidati sunt ab hostibus. itinerarium huiusce expeditionis atque historiam extare, sunt, qui prodant; sed ego nondum legi neque inveni.

Cap. 2. Velipho secundus dux Boiorum, Ambronum et Lycatio-
 5 rum quintus, Aldoryphorum sextus huius cognominis dynasta, Mathyl-
 dam, illam primariam Italiae foeminam uxorem duxit. ea fuit filia
 Bonifacii, neptis Theodovaldae, proneptis Otonis. templum amplissimum
 Padelironae consecraneis divi Benedicti in agro Mantuano haud longe
 a Pado extruxit, ubi eius mausoleum extat, quod vidi anno abhinc
 10 sexto, dum ibi benigne excepti sumus, cum inlustri principe Arionisto.
 is tum amore literarum in Italiam Ticinum profectus atque arma
 Francisci Galliarum occidentalium regis (qui capto Maximiliano duce,
 profligatis Suitonibus, militis germani auxilio Mediolanum occuparat)
 fugiens ad Franciscum Mantuanum regulum, amitinum suum, divertit
 15 illoque spectandi causa profectus est.

Veronerus quoque iureconsultus rogante atque iubente hac Ma-
 thylda, Veliphonis secundi, ducis Boiorum uxore, leges romani populi
 a Iustino imperatore invulgatas hactenusque neglectas, situ et carie
 obsoletas, cum tineis et blaptis depugnantes, recognovit atque publicavit,
 20 continenti scriptura expositas in libros capitaque divisit, sententiam
 paucis summatim praescripsit, legendo, commentando, interpretaendo
 easdem etiam caeteris notas fecit, parum aduc divulgatas diligentius
 retractavit. Aeneas Sylvius, qui est Pius secundus pontifex maximus,
 tradit hancce Mathyldam romano episcopo testamento legasse id, quod
 25 patrimonium Petri nominant, tumque vox caelitus edita (uti a gra-
 vissimis accepi theologis), venenum melle litum foeminam propinasse
 christianis. sed ad secundum maritum mulieris redeo.

Is Honorico quinto caesari adversum augustum parentem favit.
 Romam ad pontificem maximum Paschalem cum mandatis missus,
 30 caesaris legatos Tridenti captos, ductis eo copiis liberat. Gephardum
 a caesare Tridentinis episcopum designatum, a civibus, qui partium
 augusti erant, exactum, armis restituit. per idem tempus imperator

18 Justino sic A u. B 19 blaptis sic A u. B

2 Sunt, qui prodant vgl. Ott. Fris. chron. VII, 7 3 Auch bis jetzt ist eine
 solche Schrift nicht bekannt geworden; vielleicht bezog sich die Nachricht Otto's von
 Freising nur auf die Passio Thiemonis archiep. Salisburg., M. G. Scr. XI, 52 flgd.
 8 Polirone 10 J. J. 1515 16 Warnerius de Bononia, bekannt unter dem Namen
 Irnerius; — retractavit vgl. Burchardi et Cuonradi Ursperg. chron., M. G. Scr.
 XXIII, 342 18 Chron. Ursperg. hat richtig: Justiniano 29 — restituit vgl.
 oben S. 158, Z. 1 flgd.

Honoricus quartus caesar augustus Leodii mortem obiit, finem paricidiali bello fecit. filius eius Honoricus quintus, qui adversus parentem arma nefanda moverat, composita Germania inferiore, caeteris omnibus, qui parenti adhaeserant, gratiam facit, solum Honoricum ducem Luthareorum ex consilii decreto dignitate abdicat in vinculaque coniicit. 5 Luthaream Godofrido Lovaniensi tradit. verum Honoricus ex custodia sua industria elapsus, ducatum vi repetit, Aquas Graneas occupat. Godofridus subito inrumpit, Honoricum terga vertere cogit. eius uxorem fuga sibi consulere, ignominiosum foeminam capere ratus, permisit. 10

Caesar pacatis rebus in Boiariam concedit, Reginoburgium, inde Augustam Rhetiae petit, frustra ibi diutius Paschalis pontificis maximi adventum expectat. nam eo is se venturum promiserat. at ubi de morte augusti certior factus est, ad Padum substitit, in Germaniam proficisci detrectat. in Italia 12 kalendas Octobris concilium epi- 15 scoporum concelebrat. Hyldebrandi acta, opes factionis, absentium animos literis, praesentium verbis confirmat. Gephardum Tridentinis, Chunradum Iuvavensibus consecrat pontifices, conlegia, contubernia inmunitate donat, tributum annuum (sicut diplomata eius ostendunt) imponit. ad se deficientibus absque cunctatione gratiam facit, obsti- 20 natis, nisi ante diem praescriptum resipiscant, sacrificiis interdicat. in scrinio sacri pectoris romani episcopi omnia iura contineri, iusta omnium condita esse nec eundem religione mendacii astringi posse pronunciat; proinde debere homines consideratius iam loqui cum illo atque pro legibus habere, quae dicat; quicquid adversus romanum 25 senatum pontificalemve se extulerit, contundendum esse decernit. conventu peracto ad caesarem legatos cum mandatis mittit; se in Germaniam venturum, ubi de summis utriusque rebus conloquatur, promittit. inde Romam ipse, at caesar Reginoburgium ad hiemandum petit, adventum Paschalis praestolatur. verum is se in Gallias Clu- 30 niacum confert. postea Augustobonae in Trecassiorum et Galliae Lugdunensis urbe, conciliato sibi Galliae episcoporum favore, ad captandam plaebis auram, leges turbulentissimas rogat atque perfert. caesarem de creandis pontificibus ad disquisitionem vocat; ipsum pontificalibus comitiis excludit, ea ad plaebem transfert, nempe communem 35 omnium pastorem communiter omnium suffragio capiendum esse statuit; pollui religionem, si quispiam sacris addictus caelestis atque immortalis

15 kalendas A

2 — permisit *vgl.* Sigebert zu 1106 u. 1107 11 — pontificis *vgl.* Ekkehard zu 1107 u. zu 1106, p. 240 15 12 kal. Novembr. *Ekkeh.* 31 apud Trecas *Ekkeh.*

imperatoris ceremoniarum consors sit, terreno atque mortali regi se in clientelam atque servitutem dicaverit. sacerdotiorum administrati-
onem ad pontificem maximum, armorum ad caesarem pertinere. a
singulis igitur episcopis iusiurandum exactum, futuros in potestate
5 romani pontificis.

Quintus per edicta ita obnunciat: non licere Gallis curiosis aliena,
quae nihil ad eos attinent, curare, cuilibet facile esse de alieno largiri.
christiani orbis imperium sibi a deo optimo maximo impositum esse,
proinde se de veteri more et ritu priscae religionis sacris supremae
10 maiestatis placitis non defuturum daturumque iure suo operam, ne quid
respublica detrimenti capiat; extare vetustissimam sanctissimorum
patrum legem, tempore Caroli Magni perlatam, qua Paschalis atque
cum eo sentienteis per omnium sacerdotum religiones devoventur atque
proscribuntur. nullo pacto fas iusque esse fastuoso pontifici, levissimis
15 Gallis, magis superstitiosis quam religiosis tot divos, tot pientissimos
pontifices maximos, minores, mystas, monachos, reges, imperatores,
superos atque caelites impietatis condemnare. se, quoad vita suppetat,
non passurum, ut instituta a maioribus accepta, per tot annos hactenus
observata fraude et astu paucorum cum maxima christianorum morum
20 perniciie oblitterentur. pontifices, episcopos, mystas, monachos ab im-
peratoribus atque regibus collocupletatos esse. ubi his pares opibus
facti sint, more perditorum, quo plura donata fuerint, plura concupis-
cere illisque sordere prima quaeque, ubi maiora sperarint, titulo honesto
libertatis ecclesiasticae fraudulentos homines grassari, illud conari, ut
25 se excluso paulatim etiam populum, sacerdotes, episcopos, alios in or-
dinem atque servitutem tandem redigant atque arma in eos, quorum
beneficia possident, ne haec aliquo pacto repeti queant, vertant. pon-
tifices romanos orbis imperium animo cogitare, regnum christiani populi
adfectare, non quieturos, donec oppresso caesare omnibus iugum ser-
30 vitutis, quod ipsi excussere, imponant, Christi cruciamenta declarare,
quaenam sit rabies sacerdotum, adversus inmodicam concupiscentiam,
cui se semel animus devoverit, nullum stare terminum, se pene impu-
berem, imperitum omnium rerum ab illis egregiis pastoribus dolo cir-
cumventum in patrem charissimum concitatum esse armaque horum
35 consilio sumpsisse. nunc genitore oppresso adversus se conspirasse
neque modum ambitioni ponere, nisi alios omneis dignitate, honore ex-
polient et quo ipsis, quicquid libeat, liceat, ab singulis iuramentum,

6 *Das flgd.* — epistolae, S. 180, Z. 3, *scheint A.*, *nur anknüpfend an Sigebert zu 1111, p. 373, frei componirt zu haben* 23 illisque — sperarint *Curt. X, 10, 8* 31 adversus — terminum *l. c. 6.*

se futuros in eorum potestate, quicquid illi dicant, pro legibus habituros atque tandem pro deo adoraturos, exigant.

In hanc sententiam multae ultro citroque datae sunt epistolae. novissime caesar rescripsit: quamvis veterem consuetudinem atque ritum a tot sanctissimis patribus per tot annos observatum iure atque armis 5 retinere possit, nihil tamen sua referre, si pontificalibus comitiis excidat, modo episcopi, mystae, monachi praedia stipendiaria, fiscos militares, nervos reipublicae, arces, civitates, urbes, oppida, vicos regiones, castella reipublicae atque caesari reddant, decimis contenti vivant, dei et pauperum populiue causam, philosophiam divinam interpretaendo, 10 vita inlustrando, crucem Christi praeferendo, agant atque universis christianis paupertatem atque simplicitatem servatoris nostri, comitum eius aemulando, praeluceant. convenit itaque inter pontificem maximum atque caesarem, uti sacerdotes, flamines, pontifices maximi, minores, medioximi, omissis huiusmodi reipublicae (ut Christus magister noster 15 adpellat) spinis, victu parabili ac parco contenti, Christi praeceptoris nostri, quoad liceat, modestiam, paupertatem sectentur, pauperum curam agant, populum doceant, studio literarum operam navent. atque ad hanc legem promulgandam iam Paschalis Romam ex Galliis redierat. 20

Et caesar, quam maximo potest adparatu, italicam expeditionem meditatur conventuque Reginoburgii peracto eam indicit. mense Augusto ex Germania in Italiam cum copiis movet, quosque (inter quos praecipuus fuit David Scotus, harum rerum scriptor) divini humanique iuris consultissimos, quorum arbitrio domesticus motus, pernicio- 25 discordia, civilis seditio, qua per duodequingenta annos continenter respublica adtrita est, tolleretur atque penitus extingueretur, secum ducit. pontificia potestas, specie quidem ecclesiasticae libertatis tuendae, in cuius auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi, sacrificulorum favorem legibus popularibus, pontifica- 30 libus decretis aucupabatur. ipsa atque eandem occupantium inexplebilis honorum et regni fames omnium seditionum causa fuit. inerat omnibus species aequitatis. quid enim tam iustum quam pastorem communem communiter omnium ovium suffragio deligi? quid tam aequum, quam ut nihil in republica christiana temere, nihil avare, nihil 35 superbe fieret, sed cuncta, quasi praesente deo, eius legato authore

8 militares *fehlt B* 11 vota *von neuerer Hand corrigirt st.* vita *B* perferendo *B* 28 secum ducit *fehlt A u. B*

4 — redierat *vgl. Sigebert zu 1111* 15 s. oben *S. 171, Z. 36* 21 — ducit *vgl. Ekkeh. zu 1110* 24 *vgl. auch oben S. 166, Anm. zu Z. 25.*

gererentur? quid porro tam rationi consentaneum, quam sacris aris addictos immunes esse, ne fidem dextrae humano sanguine pollutae dare adigerentur? quid denique tam popolare et ad ius libertatis christianae aequandae tam efficax, quam ut liberis nemo nisi iustus rex et ab
 5 ipsis creatus, et quam diu bene beateque vivat atque illis libuerit, imponatur? sed haec ipsa in perniciem erupere. latuit anguis sub herba et misera respublica christiana dilacerata est discordia paricidiali. primam facem certaminum accendit Hyldebrandus, qui et Gregorius septimus. hic pulsus Roma, extorris aris, focus Salernii interiit. statim
 10 Victor et Urbanus vindices legum Hyldebrandi non minore motu incaluere, terrore atque tumultu omnia complevere. hic filios adversus parentem caesarem augustum arma sumere persuasit ipsoque sublato nihilo minus Paschalis eadem via rem adgressus, acrius conflavit incendium, dum leges Hyldebrandinas asserere non destitit.

15 Caeterum pars exercitus (inde enim divertit oratio) per iuga Tridentina, pars per Cottias Alpes in campos Italiae penetrarunt. caesar Eporedia egressus, coniunctis copiis, Novaria expugnata, combusta, in ditionem cispadana Italia recepta, Padum transsit, Placentiae castra facit stativaque habet. Parmae Mathyldam, uxorem Veliphonis
 20 reguli Boiorum, in fidem atque clientelam accipit, quicquid resistere ausum fuit, perdomitat. Appennino superato Florentiae substitit ibique brumales ferias concelebrat. inde Aretio vi ad obsequium subacto ad Aquampendentem procedit, ibi legatos suos cum mandatis Romam missos atque cum romani pontificis atque populi oratoribus reversos
 25 offendit. rursus alios in urbem ad pontificem maximum proficisci iubet.

Interim Sutrium progreditur; ibi amici caesaris atque pontificis romani conveniunt, caesari referunt, Paschalem postulare, ut caesar clientela episcoporum se abdicet, caeterum ab sacerdotibus et templis ducatus, praefecturas, tetrarchias, vectigalia, praetoria, tributa, praedia
 30 stipendiaria, agros, vicos regios, arces, urbes, castella, ius cudendae monetae, imperii caesarisque beneficia, regia munia et huiuscemodi imperii patrimonium nervosque reipublicae recipiat. annuit postulatis caesar hac lege, ut id in conventu procerum, pontificum imperii celebri fieret diplomateque ex consilii decreto confirmaretur. uterque hanc
 35 conditionem accepit. pontifex obsidibus datis pactum confirmat, fidem dat sic fore. caesar acceptis obsidibus Romam accedit, a pontifice, senatu populoque romano eo honore, quo principem orbis atque urbis

16 per *nach* pars *fehlt* B

6 latuit — herba *Verg. Ecl. III, 193* 15 — substitit *vgl. Ekkeh. l. c. und Ott. Fris. chron. VII, 14*; inde — oratio *Curt. X, 6, 1.* 22 ibique — lectis epistolis *vgl. Ekkeh. zu 1111.*

decurrit, excipitur. per portam argenteam ad templum divi Petri deducitur; ibi recitato foedere, lectis epistolis ultro citroque missis, maximo pontifice illud iure suo ritu solemni confirmare conante atque id, quod aequum bonumque foret, iuxta promissa se conprobaturum adseverante, episcopi plerique, maxime Chunradus archimysta Iuavensis, ex Abusinae patriae meae regulis ortus, intercedunt, obnunciant, vociferantur, nullum ius spoliandorum episcoporum templorumque opes ecclesiasticas deo dicatas in prophanos transferendi Paschali esse; se vero vectigalia, portoria, oppida, regiones a maioribus sibi relictas quaesitaque hactenusque possessa non tam facile amissuros. 10

Honoricus Cophoburgioraeno castello superioris Boiariae ortus stricto ense Chunrado Boiorum primario episcopo obstinatius refraganti mortem, nisi principibus romanis adsentiatur, conminatur. atque ille impavidus porrecto iugulo: „feri sane, si lubet“, inquit, „devotum caput“. caesar intercedit, ab imminente nece Chunradum eripit, Honorico: 15 „apage“, ait, „nondum tempus est“. ita dies ille solis, qui tum erat media quadragesima, disceptationibus protractus est in noctem. noctu Romani arma corripunt, copias caesaris invadunt. caesar suis auxilium fert, fortiter resistit, hosteis in fugam vertit in Tiberimque agit at ibique submergit moenibusque urbis dirutis, dispositis per regiones stationibus, 20 perdomitis hostibus, urbe egreditur. ante moenia Romae castra locat, secum pontificem, romanos flamines abducit atque Hylderico, fratri Honorici Eppostoni, reguli Charionum, monachorum divi Galli in Suevia antistiti, patriarchae Aquileiensi commendat. paschales ferias in castris perpetrat. ibi tum bonorum virorum opera, potissimum Veliphonis 25 Boiorum reguli, mariti Mathyldae, controversia composita est hac lege atque omine, ut caesar posthac perpetuo absque ambitu, sine praecio pontifices caperet, sicuti hactenus semper more maiorum factitatum foret, sacerdotia, pontificatus sine pecunia daret, sicuti hactenus quasi iure haereditario consuevisset, sacerdotes, episcopi, regia beneficia, 30 salica praedia, quae possiderent, retinerent pontifexque romanus harum conditionum author fieret.

3 solenni A 8 Paschali B

5 — tempus est vgl. *Vita Chunradi archiep. Sal. p. 68* 11 quidam ex satellitibus regis, Henricus cognomento Caput *Vita Chunr. Er war nicht, wie A. zu meinen scheint, von der Kopfburg bei Erding, sondern, da er als königlicher Dienstmann bezeichnet wird, entweder ein Haupt von Pappenheim oder der vom Annal. Saxo p. 753 als Henricus cum Capite de Misna genannte Ritter* 17 dominica quadragesimae *Ekkehard zu 1111, der für das flgd. — abducit Quelle ist* 22 — commendat vgl. *Vita Chunradi l. c.*; — perpetrat *Ekkehard l. c.* 25 Vgl. *Hist. Welfor. 462 u. zum flgd. — fieret Sigebert zu 1111, p. 374.*

His ita confectis caesar octavo post paschalia die a senatu populoque romano magno gaudio in templum divi Petri deducitur, a Paschali consecratur augustusque cognominatur. posteaquam evangelium recitatum est, Paschalis pro concione testes universos esse iubens, veterem
 5 ritum capiundi pontificis caesari restituit, eidem iuxta patrum decreta addicit. deinde lege hac atque diplomate dato porrectaque sacra hostia: ‚domine‘, inquit, ‚hic est dominus deusque noster ex Maria virgine natus, pro nobis in crucem actus, sicuti sacrosanctus christianorum coetus credit; accipe pignus verae amicitiae, qua mutuo reconciliati sumus‘.
 10 factum hoc idibus Aprilibus indictione quarta, anno ab restituta salute millesimo centesimo undecimo. mox contradicentibus pontifex maximus more maiorum diras atque inferias dicit. nemo non tum laeticiam agitabat, pacem tot annis desideratam terrisque depulsam caelo tum reducem gratulabantur; ad pristinam maiestatem imperium resque
 15 publica christiana rediisse, concordia perpetua stabilitum videbatur.

Paucis post diebus imperator reditum parat, Paschali, flaminibus, pontificibus maximis, minoribus, medioximis amplissima, supra quam cuiquam credibile est, dona facit. posthaec a pontifice, sacerdotibus, senatu populoque romano abeunti bene praecantibus, per aliquot spacia
 20 itineris deductus, Apeninum transsit in Germaniamque reversus Nemetocennae iusta parenti magnifice facit. Albertum Sarobrigam, magistrum sacri scrinii, more maiorum pontificem Mogontinum declarat. inde Boiariam petit, Reginoburgii atque Bathaviae conventus agit. Colomanus tum rex Ungariae Almus fratrem suum regno pellit. is pro-
 25 fugus Bathaviam ad imperatorem se confert, opem eius implorat. augustus facile copias auxiliares pollicetur. nam Colomanus quasdam urbeis liberas atque maritimas Dalmatiae occuparat. infesto igitur exercitu in Ungariam Quintus contendit, Pisonium, urbem primam Ungariae, obsidione claudit. Colomanus rex ad conloquium caesaris
 30 venit, urbes Dalmatiae restituit, augustus fratres in gratiam redigit. inde Bolios, Boiemos, Flandros imperata detrectantes pari facilitate ad obsequium cogit.

1 — addicit vgl. *Ekkeh. zu 1111, p. 245* 6 — undecimo vgl. *Sigebert l. c.*
 11 — declarat vgl. *Ekkeh. l. c.* 21 *Speier*; *Sarobrigam: Ott. Fris. G. Fr. I, 21*
 23 *Vgl. die Urk. Heinrichs V. v. 24. u. 25. Juni 1111 aus Passau und v. 4. Juli aus Regensburg; Stumpf Nr. 3065—3067* 23 — claudit vgl. *Ekkeh. zu 1108 und Ott. Fris. chron. VII, 13. A's. chronologische Anordnung ist hier und unten Z. 31 irrig* 25 *Den Ort der Zusammenkunft nennt weder Ekkeh. noch eine andere bekannte Quelle* 28 *Pressburg* 29 — redigit scheint auf eine unbekannte Quelle zu deuten, wofern es nicht nur aus *Sigeberts (zu 1108): facto pacto redit (Heinricus) gefolgert ist* 31 — cogit *Ekkeh. zu 1109, 1110, 1107.*

Dumque in Boiaria Reginoburgii hiemat, divus Oto Babobergensis episcopus contubernium atris druidibus extra moenia urbis construxit, Brupheniam vocant. Abudiacum vicum caeteraque praedia, quae divus Honoricus Babobergensi templo condonarat, monachis tribuit. eadem tempestate Honoricus et filius eius Arionistus, Circobergenses reguli, 5 arcem suam Mallathartedoryphos in inferiore Vindelicia propter Lavarum amnem sitam in templum conmutant. Hartovicus Reginoburgensis episcopus dicat, sacris divi Benedicti initiat, Burgardum magistrum legit. per idem quoque tempus Beritholdus Andechysii Damasiaeque dynasta in vertice Matronae montis, qui in prima Vindelicia divo 10 Petro dicatus Oeno continuatur, aedem consecraneis divi Benedicti condit. Damasiae quoque conlegium cum filio Poppone auxit. Oto Vitelipagi, Beritholdus Lechomondi, id est Lycostomatis regulus, ambo ex Schira oriundi, progenitores principum nostrorum, in ripa Geloni fluminis Eisoviae in monte divi Petri aedem atris monachis dedicant. 15 et paucis post annis Bruno magister eius conlegii cum synmystis, consilio Alberti Mogontini et Chunradi Iuvavensis archiepiscopi Schiram migrat. nam id castellum, incunabula principum nostrorum, Beatrix, uxor Arionulphi Dachunensis, cum filiis Chunrado et Otone, Oto Vitellipagi habitans, cum patruelibus suis Otone, Veronardo et Ec- 20 cardo in templum conmutavere huiusque rei Quintus et Paschalis authores facti sunt.

Circa eundem temporis tractum divus Nordobertus ex Santhone, oppido inferioris Germaniae, quod Traianam Romani vocant, ortus, conlegium novorum mystarum, quos Praemonstratenses vocant, fecit. 25 eodem etiam tempore Hartovicus episcopus Reginoburgensis Valentiam, templum divo Georgio dicatum, pulsus monachis, tradit Augustalibus flaminibus, accito Hartovico, magistro eius sectae, ex Norico de aede divi Floriani. Chunradus itidem episcopus Reginoburgensis quinque post annos monachos rursus restituit ipsisque Fridericum praefecit. 30 monasterium id Danubio septum, quinque millia passuum ab Abusina patria mea, aquilonem spectat. ibi cineres Artobrigae (quae teste Claudio Ptolemaeo diligentissimo cosmographo caput olim Vindelicorum

1 — monachis (*Kl. Prüfening*) tribuit *vgl. Mon. Boic. XIII, 2, 141 flgd.?*
 6 *Mallersdorf an der Laber*; — legit *vgl. M. B. XV, 255 flgd.?* 12 *St. Peter am Madron, irrig als Gründung der Grafen v. Andechs bezeichnet in dem Messbucheintrag M. B. VIII, 593* 12 — facti sunt *vgl. Chounradi chron. Schirensis, M. G. Scr. XVII, 618 flgd.* 26 *Weltenburg*; — Floriani *vgl. M. B. XIII, 353* 30 1128; restituit *vgl. l. c. 354 flgd.*; — praefecit *wohl gefolgert aus dem Cod. trad. l. c. 333.*

erat) monstrantur, sicuti in secundo et tercio volumine scripsi; Thessalonus primus illud condidit.

Per idem etiam tempus Theodovalda Voccioburgensis, Theodovaldae Chamaborum limitis praefecti et Litogardae filius, cum uxore
 5 Adolaeda Richopagum apud Nariscos in ripa Rheni divo Benedicto condidit. idem quintodecimo deinceps anno Valdosassoniam, amplissimam Nariscorum aedem, monachis Cisterciensibus extruxit. divus Oto Babobergensis episcopus accepto a caesare conmeatu, Pomeranis, ac-
 colis sinus Codani, religionem Christi interpretaetur. divum Marianum
 10 Scotum, conterraneos eius, Isacium, qui centum et viginti vixit annos, Clementem, Muricherodachum, Ioannem, Candidum et Donatum, imperatore Honorico quarto imperante Reginoburgium in Boiariam venisse, iuxta templum divi Petri extra moenia a civibus, praecipue Bezelino quodam, eis aediculas conditas esse, supra in quinto libro retuli. hac
 15 fama moti plures Scoti de Hibernia adventarunt, quibus septem illi praefuere, quorum ultimus Clemens fuit. ubi angustius habitare coeperunt, Fridericus Phronthusius, Oto Ritoburgensis praefectus urbis, frater eius Honoricus, cum uxore Bertha, quae fuit filia divi Litovaldae Austriaci, Litogarda uxor Friderici Bogii curatoris templi Regino-
 20 burgensis, Gundagrius et Veronaero Lavari, grande monasterium divo Iacobo atque Gariodrudae intra moenia urbis condunt. Lavari et Ritoburgenses praedia apud Nariscos tribuunt; illorum ibidem monumenta extant. Bertha ibidem sepulta vineas in Austria donavit. Hartovicus episcopus Reginoburgensis templum dedicavit, anno ab orbe servato
 25 1120. primus praesul fuit Mauricius. authores fiunt Calistus pontifex maximus et imperator Honoricus quintus caesar augustus. Mauricio successit Christianus. fabulae igitur sunt, hoc monasterium a Carolo Magno conditum esse, qui ante trecentos annos ex hac vita migrarat. Chunradus tum quoque Saliburgensis archimystes apud Richalios in
 30 Norico conlegium mystis Augustinianis instituit, Zenonis vocant. primus antistes fani eiusdem Lanzo. sed ad Quintum redeo.

Is Reginaldum Barensem dynastam in confinio utriusque Franciae

32 *Am Rande in A: Bar le duc.*

1 *vgl. Bd. II, S. 152, 20; 336, 28* 5 *Reichenbach am Regen; — condidit vgl. M. B. XIV, 406* 6 *1133; Waldsassen; — extruxit vgl. Reg. Boic. I, 136* 14 *vgl. oben S. 94, 30 flgd.; — Christianus vgl. Vita st. Mariani, Acta Sanct. Boll. Febr. II, 368, 369.* 23 *Dieselben wurden bei einer Restauration der Schottenkirche im vorigen Jahrhundert entfernt; nur ein Wappen der Herren von Laber ist im Kreuzgange über dem südl. Thore erhalten. S. Graf Walderdorff, Regensburg³, S. 176, 177* 28 *Vgl. oben S. 133, 23 flgd.* 29 — *Lanzo vgl. Mon. Boic. III, 527 flgd.* 32 — *abducit vgl. Ekkeh. zu 1113.*

imperata facere cogit, Bario castello (nunc est praetorium Luthareorum reguli) expugnato captivum abducit. Mogonciaci Mathyldam, filiam Honorici regis Angliorum, uxorem ducit nuptiasque facit. omnes principes potentia caesaris territi metuque perculsi ob amiciciam, quam cum pontifice romano inierat, apparuere. Lutharius Saxonum dux in 5 celebri procerum corona nudis pedibus et discinctus procumbens veniam supplex petiit et impetravit. verum Alberto Mogontino pontifice authore plaerique proceres et sacerdotes, maxime Saxones, adversus imperatorem conspirant, domum iugum excussuri remeant. augustus indicio ad se delato Albertum Mogontinum in vincula coniicit. unde 10 elapsus ad Saxones se confert. Fridericus quoque Agrippinensis episcopus cum civibus rebellionem facit. Godofridus atque Honoricus Luthareae inferioris duces imperata etiam detrectant.

Plaeraque tum prodigia bellum civile portendisse in fastos relatum est; sanguine pluit, lavans caput cruore manus pollutas invenit; terra 15 intremuit; urbes, domus eversae, dormitantes noctu cubilibus excussi sunt. tonitrua, fulgura crebra mortales attonitos fecerunt. dira grando segetes, homines, pecora adtrivit. Leodii subito tranquillo aere turbo coortus fulmine tres sacerdotes compraecantes in templo vesperi, pridie eius diei, quam Christus triumphabundus caelos conscendit, extinxit, 20 moenia, aedes subvertit, fetor pestilens subsecutus est. nubes solutae fluminumque more effusae pecudes, casas, villas cum hominibus aquis operuere. nubes sanguineae, crux, homo candens in coelo visus; exitium orbi terrarum adventasse credebant.

Rursus Germania in sua viscera ferrum convertit. solum Fridericus 25 et Chunradus, hic Franciae, alter Sueviae regulus, et Godofridus praefectus praetorio Rheni, imperatorias tutabantur parteis. caeteri omnes iugum excutiunt, saeviunt; cuncta incendiis, caede complentur. urbes, oppida, vici, arces, castella diripiuntur, ad egestatem et solitudinem rediguntur licentiaque et consuetudine belli civilis grassatores 30 plurimi passim villas, civitates, itinera obsident, viatores, cives, rusticos, sacerdotes sine discrimine spoliant, fana donis referta expilant. dum haec in Germania fiunt, legati Caloioani, qui Alexio parenti successerat, imperatoris Constantinopolitani, Romam venere et honorifi-

27 partes B 29 urbeis B

2 — detrectant *vgl. l. c. zu 1112 u. 1114 u. Ottonis Fris. chron. VII, c. 15*
 14 — credebant *vgl. Anselmi Gemblac. continuatio Sigeberti zu 1117, M. G. Scr. VI, 376, 377 u. Ekkeh. zu 1117, 1118, 1120* 25 — complentur *vgl. Ott. Fris. l. c.*
 26 Godofridus — Rheni *vgl. Otton. Fris. Gesta Frid. I, c. 12, p. 358* 33 — coniungatur *Quelle?*

centissime excepti sunt. Romani eisdem ad quintum lapidem officii gratia obviam procedunt. postridie Paschalis pontifex maximus sacerdotes, senatum, populum, acturos de communi omnium salute atque libertate urbis reginae mundi, in templo Constantini coire iubet. legati
 5 orientalis imperatoris introducti super omnes ad dextram Paschalis conlocantur. deinde paucissimis ita verba faciunt: ‚salutat universos orbis terrarum dominus imperator orientalis postulatque, ut relictis insanis, discordiosis, furibundis et ebriosis Germanis, saevissimis praedonibus, qui famem et egestatem suam latrociniis explere coguntur,
 10 ad verum, antiquum et legitimum imperatorem redeatis. is non solum ecclesiae se propugnatorem praestabit, sed etiam viduas, pupillos infimumque quemque auro, argento ditabit.‘ haec ubi dicta, adclamatum est more gentis: ‚perplacet; reddamus diadema legitimo et antiquo rerum romanarum principi; deficiamus a Teutonibus seditiosis et sto-
 15 lidis ad veterem romani imperii moderatorem; vetus Roma cum nova, occidens cum oriente rursus coniungatur‘.

Post haec Paschalis concionatur in imperatorem Honoricum quartum atque eius filium Quintum, crimina, iniurias, vicia commemorat. Petrus Leon praefectus urbis, Ioannes Caietanus, Hugo Cluniacensis
 20 antistes, caeteri pacis studiosi obnunciant, clamant, perstrepunt, vociferantur Paschalem maximo reipublicae, Italiae, Romae, omnium denique incommodo, contra fas atque aequum pacem exuere, foedus dissolvere, pactum praevaricari, christianam religionem discordiae malis scindere atque polluere. fit tumultus, conventus dissolvitur. postridie
 25 in eandem aedem episcopi partium Paschalis, vocato ad arma populo, frequentes obstinatique concurrunt, confluunt. at Paschalis excluso populo, accitis in curiam quibusdam flaminibus, Italiae, Siciliae, Galliae, Britanniae episcopis, maxime Chunrado Praenestino, Beluacensi, Rhemensi episcopis, legato Burgundiae, quibus omnibus potentia germani
 30 principis formidolosa erat, contra nitentibus pacis studiosis ac statum temporum, perniciem communem, clades futuras, civilia arma, christianorum necem, dissensiones, seditiones deplorantibus, in imperatorem Honoricum quintum concionatur, ingratum vocat, eundem a se patrum divi Petri nuncupatum, tamen cuncta caede, incendiis, rapina,
 35 sacrilegio complexse, castella vi expugnasse commemorat. alia convicia, quae ira suggessit, in caesarem iactat, sacrilegii, caedis, homicidii, latrocinii, tumultus concitati condemnat. deinde Hyldebrandum atque Urbanum amplissimis verbis collaudat, acta eorum conprobat. im-

2 — iubet vgl. Ekkeh. zu 1116 17 — interdictum vgl. Ekkeh. zu 1116, p. 250, 251; daneben aber scheint noch eine andere Quelle benützt zu sein; vgl. S. 188, 16.

peratorem, prophanos quosque a rerum divinarum cura, a sacerdotiorum procuratione, ab opum ecclesiasticarum rerumque ministratione, decreto submovet, comitiis pontificalibus arcet, excludit, omne ius interdicto caesari adimit, nullam eius rationem in illiusmodi habendam censet, pontificem maximum mendacii religione obstringi non posse decernit ⁵ inductoque priore decreto diploma privilegiumque sibi captivo vi atque armis, in castris, sub papilionibus a tyranno extortum, ut sua Roma servitute atque saevicia inmanissimorum latronum liberaretur. privilegium nuncupat, quod modo ratum erat, irritum efficit, quod dictum, indictum est, contra sentientibus sacrificiis interdictum. deinde Fri- ¹⁰ derico Agrippinensi, Chunrado Iuvavensi archiepiscopis scriptum imperatorem in numero impiorum computatum esse e curia christianorumque submotum et ad auxilium ecclesiae romanae invitantur illi archimystae. extant epistolae atque huiuscemodi, quae ego breviter perstringo, quemadmodum gesta sunt; servantur in bibliothecis nostris in literas ¹⁵ relata a quodam legato augusti, qui interfuit et quid quoque die a singulis dictum factumve fuerit, imperatori renunciavit.

Dumque talia in Italia Romae fiunt, Chunradus archimysta Boiorum ad Saxonas deficit, Hugonem episcopum caesarianum Brixina movet, Rhenobertum monachorum Saliburgensium praesulem sufficit, ²⁰ Honoricum quoque Fruxinensem episcopum abdicare conatur. Vischopagum, alia templa, quae is consecrarat, resecat, Fruxinum inde se confert, Honoricum Paschalis decreta refellentem dignitate moturus. verum mystae eiusdem fani, qui tum doctissimi omnium sacerdotum Germaniae censebantur, acta Paschalis velut sacris literis contraria ²⁵ rescindunt, Chunradum urbe exigunt. qui a Saliburgensibus quoque exclusus, in Saxoniam aufugit. Saxoniae procures, episcopi, archimystae hi: Chunradus Iuvavensis, Albertus Mogontinus, Fridericus Agrippinensis, Theodericus, legatus Paschalis, in Agrippinensi Colonia coeunt, augustum et episcopos ab eodem more et ritu priscae religionis in ³⁰ senatum pontificalem adlectos devovent, imperatori hisque pastoribus rebellantibus, mandata detrectantibus, belligerantibus adversus caesarem veniam scelerum condonant, caelum aperiunt, caeteris claudunt. fidem

9 facit B 10 sentientibus A 19 Hagonem A u. B

11 *Das Schreiben an Friedrich von Köln s. bei Pez, Thes. VI, a, 300; Jaffé, Nr. 4843* 16 *Uns ist kein derartiger Bericht bekannt* 18 — aufugit vgl. *Vita Chunradi archiep. Sal., M. G. Scr. XI, 76* 22 *Fischbachau bei Miesbach; — resecat vgl. Chounradi chron. Schirens., M. G. Scr. XVII, 618, c. 12* 27 zum flgd. vgl. *Ekkeh. zu 1116, p. 249 u. 252.*

igitur servantes oppugnantur, sub specie religionis stupra, incestus, sacrilegia, passim committuntur, caedes, incendia impune fiunt.

Augustus se suosque tutaturus Agrippinam Coloniam petit, agris circa vastatis, in Saxoniam tendit, cum Saxonibus contendit. Segi-
 5 fridus ac Horo Manovelta, procures Saxonum, praelio succubere atque occisi sunt. inter haec Chunradus in Francia et ad Danubium, Fridericus in Suevia et iuxta Rhenum, sorore imperatoris geniti, fortiter acta avunculi tutantur. Emicho dynasta, partium Alberti Sarobrigae, episcopi Mogontini, authoris huiusce belli civilis, a Friderico occiditur.
 10 Stephanus, Colomani regis Ungariae filius, Boiemiam de improvise invadit, praedas abigit. Litovalda Austriacus cum duce Boiemiae Ladissolao subsequuntur vestigia Ungarorum, ad Eisenostadium (quod ferreum oppidum significat) progrediuntur; agris circum circa vastatis, incolomes revertuntur.

15 Iisdem diebus Velipho secundus dux Boiorum absque liberis Cuperingii (vicus est Lycationum) obiit anno potestatis duodevicesimo, aerae christianae millesimo centesimo undevicesimo. corpus Aldoryphos deportatum est. tum quoque uxor eius Mathylda in Italia vita defuncta est. augustus cum uxore Italiam intrat, illius ope iure
 20 haereditario (nam cognata fuerat) possidet. eodem tempore Paschalis Romae, ad quem augustus cum mandatis legatos miserat, moritur. priores pontifices romani ad diplomata, epistolas, libellos omnes hactenus imperatoris annos addiderunt, primus Paschalis hisce tacitis suae potestatis numerum adscripsit huncque primum immunitate donasse
 25 conlegia, licet ab aliis extracta, reperio. hocque vita defuncto Romani certiores faciunt imperatorem, petunt, ut Romam veniat atque comitia pontificalia cum sacerdotibus, senatu populoque more maiorum habeat. inter haec quidam Ioannem Caietanum magistrum epistolarum pontificem designant, Gelasium adpellant. is ubi adventare ad urbem im-

5 Manoveltae B 12 Eisenostadium B

5 — occisi sunt vgl. Ekkeh. zu 1115: Hoyer [Hoier von Mansfeld.] Dort heisst es von Hoyer: qui dudum inter multa, quae bellicose egerat, Sigifridi, palatini comitis nece se famosissimum in aula regis effecit. Die Verbindung des Segifridus (über diesen vgl. auch Ekkeh. zu 1113) mit Hoier bei A. dürfte nur auf Missverständniss dieser Stelle beruhen 8 — occiditur vgl. Ekkeh. zu 1117
 10 — revertuntur vgl. Otton. Fris. chron. VII, c. 15, p. 256 15 — deportatum est vgl. Hist. Welfor. Weingart. 462 18 — defuncta est vgl. Ekkeh. zu 1115
 19 — possidet vgl. Anselmi contin. Sigeb. zu 1116 20 — moritur vgl. Ekkeh. zu 1118
 22 In dieser Ausdehnung nicht richtig. A's. Irrthum ist um so auffälliger, da er in den Stifts- u. Klosterarchiven sehr viele Papsturkunden, die älter als Paschal II. sind und den Kaiser im Datum nicht erwähnen, gesehen haben muss 28 — obiit vgl. Ekkeh. zu 1118, 1119.

peratorem accepit, in Galliam aufugit; tercio ab augusto et Romanis revocatus, redire ad ovile noluit, Cluniaci obiit.

Tum Quintus et Romani veteri consuetudine Mauricium Burdinum, archiepiscopum Braccensem, Hispanum, pontificem legunt, Gregorium octavum adpellant. profugi dissimulata huius consecratione Vidonem⁵ archiepiscopum Viennensem, germanum Stephani Burgundionum tetrarchae, avunculum Valdovini Flandri, consanguineum imperatoris, pontificatui maximo imponunt, Calistum vocant. is a sociis emendicatas pecunias, ubi augustus ex Italia in Germaniam redit, Romanis distribuit ad Urbemque triumphabundus deductus est. Gregorius¹⁰ Sutrium aufugit atque in vincula coniectus est. Quintus impar factioni pontificum romanorum, diffidens rebus suis atque eventum causae suae desperans, cum Calisto in gratiam rediit ex summaque discordia principes romani reconciliati sunt. augustus comitiis pontificalibus, clientela episcoporum destitutus, arbitrio coetus ecclesiastici excidit,¹⁵ pontificatus universi sacerdotiaque beneficia romani pontificis facta sunt. nunc rursus ad Boios redeo.

Cap. 3. Honoricus octavus, frater Veliphonis secundi, primi filius, Voliphyldam, Magni ducis Saxoniae filiam, coniugem habuit, ex ea septem liberos, treis mares, quatuor foeminas, Honoricum, Veliphonem,²⁰ Chunradum monachum, Iuditham, Sophiam, Mathyldam, Voliphyldam procreavit. cum fratre undeviginti annos, post mortem illius quinque ducatum Boiariae administravit. Raveburgii decessit anno ab orbe servato 1125. fatum mariti subsequitur uxor die deinceps sextodecimo. amborum corpora Aldodoryphos delata sunt.²⁵

Eodem anno divus Oto, qui Pomerios, ut religionem Christi reciperent, persuasit, Babobergomum rediit et imperator Honoricus quintus caesar augustus Traiecti obiit, decimo calendas Augusti. successit Lutharius secundus, Saxoniae regulus.

Atque hunc Honoricum octavum regulum Boiorum primum omnium³⁰ privatis auspiciis donationem fecisse, diploma dedisse, hoc sua imagine signasse, id, quod antea imperatores, reges et caesares duntaxat factitarunt, reperio. initium, finem, exemplum eius tabulae sub-

3 — coniectus est vgl. *Ekkeh. l. c. u. zu 1121*; *Anselmi contin. Sigeberti zu 1118 bis 1120, p. 377*; *Ott. Fris. VII, 15* 4 *Von Braga in Portugal* 13 — facta sunt vgl. *Ekkeh. zu 1122 u. Ott. Fris. chron. VII, c. 16* 18 — delata sunt vgl. *Hist. Welfor. Weingart. c. 15, p. 462, 463* 26 — rediit vgl. *Ekkehard zu 1125 28 10. kal. Iunii: Ekkeh. l. c.* 33 *Für Kloster Ranshofen; Mon. Boic. III, 314.*

scribo: in nomine sanctae et individuae trinitatis Henricus divina favente clementia dux BAVVARIORVM consensu WLFHYLDÆ uxoris decimas in pago Raneshoven de nemore Willehart tradit ad aram divi Pancratii et alia quaedam praedia. actum Raneshoven anno
 5 Christi 1125, praesente Otone palatino, Friderico de Regenesbure advocato, Helperto de Geren. Henricus dei gratia DVX BAVVARIÆ. data Raneshoven in palatio 3. kal. Aug. per manum Bernhardi notarii. interregnum tum fuit. liberos deinceps eius narrabo.

Chunradus ad Agrippinensem Coloniam erudiendi gratia missus,
 10 ubi adolevit, inde cum quibusdam condiscipulis ad Claramvallem, celebrem divi Veronardi aedem, migravit; eiusdem ceremoniis initiatus, Hierosolyma supplicandi gratia profectus, morbo corripitur, revertitur; Barii, municipio Appuliae, ante parentem obiit. Iuditha uxor fuit Friderici praesidis Sueviae, mater vero imperatoris Friderici primi
 15 caesaris augusti, quem Itali Barbarussam vocant. Sophia Beritholdo Zaringio nupsit. hoc mortuo ad secundas transsit nuptias. venit deinde in manum Litovaldae, Stirii limitis praefecto; peperit Odagrium; ille obiit post natum Christum anno millesimo centesimo undetricesimo. Mathylda primo Theodovaldae iuniori Voccioburgensi dynastae nuptum
 20 conlocatur; eo defuncto Gephardo Sulsopago in matrimonium datur. Voliphyldam Brigantinus Rhetorum tetrarches uxorem duxit. Honoricus nonus, Superbus cognomento, patri Honorico octavo in ducatu Boiariae succedit.

Iisdem diebus Lutharius Saxo, exhaeredatis Friderico Sueviae
 25 atque Chunrado Franciae regulo, fratribus germanis, nepotibus imperatoris Honorici quarti, astu fraudeque archimystarum Alberti Mongontini et Chunradi Saliburgensis caesar declaratur. nemo erat, qui imperium Friderico, sanguini augustorum, non destinabat. verum, ut dixi, Lutharius astu Alberti atque Chunradi opera rebus impositus,
 30 illius potissimum suasu Fridericum et Chunradum, prolem caesaream, sobolem augustorum opprimere atque plus aequo in ordinem redigere conatur. quamobrem illi sacra caesarea et imperii insignia, quae morte avunculi ad eos redierant, Luthario tradere recusant, sed et armis sumptis se atque suos tutari pergunt. Chunradus ab Italis invitatus

19 Litovaldae st. Theodovaldae B 21 Am Rande in A: Wulphyld 24 exhaereditatis B

9 — praefecti vgl. *Hist. Welf. l. c.* 18 Vgl. *Annal. st. Rudberti Salisburg. zu 1129; p. 775* 19 — duxit vgl. *Hist. Welf. l. c.* 22 — succedit vgl. *l. c. c. 16* 27 Vgl. *Otton. Fris. Gesta Frid. I, c. 16; — inungitur vgl. Ott. Fris. chron. VII, c. 17, p. 256, 257.*

Mediolanum penetravit, ibi ab incolis rex Italiae constituitur, ab Anthelmo, urbis archiepiscopo, inungitur.

Lutharius Gariodrudam unicam filiam Honorico rectori Boiorum despondet isque confestim equitatum cum primariis Boiariae foeminis, qui sponsam ex Saxonia abducant, mittit. inter haec ipse more gentis 5 auspicaturus bonis ominibus principatum, concilium Reginoburgii cogit, pacem publico edicto sancit, lites dirimit, ius dicit, proceres Boiorum ab armis discedere, concordiae bona colere praecipit, latrocinia vetat capitaliaque fore decernit. praetorem, qui praesidendo iuridicundo intentus vicem suamungeretur, Reginoburgio imponit. peracto conventu 10 sponsam Augustae in confinio Rhetorum atque Vindelicorum excipit. in campo Lyci supra Augustam inter Fridobergomum et Morinos, qui locus romana lingua Concio legionum vocari solet, nuptias octavo quinquagenalium die facit. frequentes Boiariae atque Sueviae primores interfuerunt. confectis nuptiis nuptam Raveburgium migrare iubet, 15 ubi tota aestate degit. dux ad socerum in Saxoniam se confert. Marsoburgii in celebri conventu Graedingam, Noreiobergam, episcoporum, praesulum Boiariae tutelam ab eodem in fidem accepit. operam suam adversus Fridericum, sororis suae maritum, iureiurando pollicetur.

Interim dum in Saxonia longius abest, Fridericus Bogius, aedis 20 Reginoburgensis curator, consobrinus illius, coniunctis sibi quibusdam proceribus Boiorum, quibus pax odiosa erat, praetorem ducis Reginoburgensibus datum interficit; dolebat honorem atque commodum suum in urbe deminutum iri Honoricique augescere. caesar et Boiariae praeses versus Boiariam arma ex Saxonia movent. Lutharius comite 25 Hylderico Boiemorum duce Noreiobergam obsidione claudit frustra. cives fortiter se defendunt, adventantibus in auxilium obsessis Chunrado Francorum, Friderico Suevorum procuratore erumpunt, caesarem caedere cogunt. isque Babobergomum, inde Viridoburgum se confert, hinc Rheni oram lustrat. Nemetas, qui rebus Chunradi atque Fri- 30 derici, tanquam cognatorum caesarum, qui apud eos sepulti erant, favebant, circumsidet. in eiusdemque urbis agro Linoburgium castellum et monachorum templum, quod Fridericus firmissimo praesidio tenebat, fame ad deditionem iam coegerat, nisi Hyldericus Horningensis Suevus socios deditionem faciundam consultantes confirmasset, 35

15 novam nuptam A

3 — pollicetur vgl. *Hist. Welf. c. 16* 13 in der *Burg Gunzenlee* 16 Marsoburgii *Annal. Saxo zu 1127* 20 — augescere vgl. *Hist. Welfor. c. 17* 24 — circumsidet vgl. *Ott. Fris. Gesta Frid. I, c. 16, 17, p. 360* 32 — largiuntur vgl. *l. c. c. 14, p. 359.*

satis superque annonae superare, nimirum satius esse dictitans, ventribus crassis monachis pasci quam castrum tam turpiter in manus hostium tradere. quod ubi druides acceperere, abunde conmeatum praesidio militari largiuntur.

5 Interea Honoricus in Boiaria Falcostonos (a principibus nostris ante paucos annos Hieronymo Stuphio datos), vicum et arcem Boiariae transdanubianae munitissimam, Boiemiae atque Hercynio saltui continuam, quae tum Friderico Bogio parebat, obsidet relictisque ibi octingentis equitibus, quibus sororem suam Sophiam, quae tum mortuo
10 marito Litovalda Stirio ad fratrem concesserat, praeficit, ipse ad socerum cum sexcentis equitibus contendit. ultra Rhenum adversus Friderici incursationes considet, Fridericum noctu irruentem exploratis eius conatibus in fugam vertit, fugientem usque Gryningiam persequitur. Nemetes Alberto episcopo Mogontino arbitro caesari se dedunt.
15 Honoricus ad Boios reversus Falcostonos expugnat atque incendit. posthaec Fridericum Suevum, sororis suae Iudithae maritum, apud Dyoveltas ad colloquium invitatum dolo capere nititur. Fridericus evasit, Maemingiam, Raveburgium, Aldodoryphos, plaerosque Sueviae vicos, qui sub ditione Honorici erant, diripit, exurit. par pari Honoricus
20 refert, fines Friderici cum copiis ingreditur, a Togodoryphis, Danubiano vico, usque Stuphios, Ulmam quoque, depopulatur, cuncta caede, incendiis complet.

Moritur tum Chunradus, qui et Chuno, Reginoburgensis pontifex. cives, sacerdotes authore Friderico procuratore mystarum, non ex-
25 pectato adventu ducis, nulla eius ratione habita, citra eius consensum Honoricum Voliphorathusium, patrum Otonis Voliphorathusii reguli, episcopum designant. hoc ubi Honoricus Boiorum rector rescivit, edita comitia irrita facturum ad caesarem festinat. Voliphorathusius eius conatus antevenit consiliumque frustratur. Iuvaviam propere se
30 confert, a Chunrado archimysta ritu solenni inauguratur. Angilofridum antistitem divi Haemerani abdicat, monachos devovet hisque a capite ieiunii ad septimum calendas Augusti sacris interdictum fuit. censum a Paschale impositum reddere detrectabant. episcopus igitur iussu Innocentii secundi pontificis maximi vi templum occupat, calices

9 cum st. tum B

5 — incendit *vgl. Hist. Welf. l. c.* 16 — evasit *vgl. Otton. Fris. Gesta Frid. I, c. 19* 17 *Zwiefalten* 18 — complet *vgl. Hist. Welf. c. 18* 23 — inauguratur *vgl. l. c. c. 19* 31 — devovet *Quelle?* — detrectabant *vgl. Ann. Ratisponens. zu 1137, M. G. Scr. XVII, 586: [usque ad 12. kal. Aug.]* 34 — conpilat *vgl. Ried, Cod. dipl. Ratisbon. I, p. 194 u. Ann.?*

aureos conminuit, bullas, diplomata, privilegia conburit, plumbea monumenta reperta in sepulchro Beritholdi praesulis liquefacit, fanum conpilat.

Dux praedia, vicos episcopi devastat, Stuphium, Danubianam arcem, de improvise invadit, expugnat praesidioque firmat. quam rursus episcopus obsidet fameque obsessis annona deficiente expugnare conatur. dux vi obsidionem episcopum solvere cogit, conneatum in arcem deportat. inde superiorem Boiariam petit, quam cum paucis peragrat. Oto nepos ex fratre episcopi, de improvise de Voliphorathusio erumpit, hostili animo ad ducem adfectat viam; quippe eius equum agnoscebat. quidam comitum rectoris Boiorum equo suo hunc imponit, ipse equum eius insedit atque terga vertit; Oto hunc Honoricum esse ratus insequitur depraehensumque multis vulneribus confossum trucidat. interea Honoricus elabitur, comparatis copiis agrum Voliphorathusianum Februario devastat, intra, extra Alpes Penninas cuncta depopulatur. Homerasium castellum obsidet, expugnat, igne concremat. a Voliphorathusio, quod ieiunium quadragesimae solenne imminebat, abstinet, accito in conmilitem fratre Veliphone Reginoburgium petit, praesidium Stuphio deducit, arcem incendit.

Inde in Sueviam se confert, fratri Veliphoni Utham, filiam Godofridi ditissimi reguli Chalybum, paternis opibus instructam, dat in matrimonium. Albertus, patruelis Godofridi, ratus sibi partem hereditatis praereptam, Chalybes dolo capit praesidioque firmat. deinde copias Veliphonis apud Sindilovingas noctu de improvise adoritur, partim capit, partim in fugam coniicit, equis, armis, rebus potitur; vicum succendit, praedam omnem in arcem suam Viridobergomum deportat. Honoricus et Velipho absque cunctatione castello castra admovent, balista saxa in moenia iaculantur, ariete muros diffidunt. Albertus opem Friderici et Chunradi, ducum Sueviae atque Franciae, implorat. dumque hi obsessis suppetias ferre festinant, Honoricus et Velipho, qui oppugnationem non intermittebant, Viridobergomo potiuntur. praeda omni recepta, cunctis, qui intus erant, in vincula coniectis atque captivis abductis, castellum conburunt. inter haec Chunradus dux Zaringius, avunculus coniugis Veliphonis, Schonoburgium, quod Veliphoni parebat, circumsidet. Lutharius caesar cum exercitu adveniens Zaringium caedere cogit. Velipho inde Leonostonos, qui

2 Bericholdi B 14 Voliphorathusium B

4 — incendit *vgl. Hist. Welf. c. 19* 20 — reddit *vgl. Hist. Welf. c. 20, 21, p. 465* 21 *Kalw.*

sub ditione superioris Alberti erant, vi expugnat, ad Chalybes castra movet. Albertus ubi se imparem Veliphoni esse videt, supplex abiectis armis in castra procedit, pedibus Veliphonis accidit, veniam petit. Velipho eidem non gratiam solum facit, sed etiam omnia, quae
5 abstulerat, reddit.

Pacatis rebus in Suevia Honoricus in Boiariam post paschalia redit, Voliphorathusio castra admovet. Honoricus episcopus Regensburgensis, ex illo oppido ortus, procures Boiorum atque tetrarchas orat, ambit atque auxilium nepoti laturus adversus superbiam et dominationem ducis, exercitum impetrat. nempe divus Litovalda Austriacus, Fridericus Bogius, Albertus, eius gentilis, et caeteri Boiorum dynastae, excepto Otone Vitellipago, praefecto praetorio, progenitore nostrorum principum, ducem Boiaria deturbaturi, propter Isaram amnem proxime Voliphorathusium castra locant. cumque acies instruerentur, Oto superior, consobrinus ducis et Friderici Bogii, socer Otonis
15 obsessi, apparet, copias reguli explorat, ultro, citro conmeat, vires summi Boiorum principis adversariis commemorat, certam cladem ostendit terroremque illis incutit, fama hostilium copiarum, eas amplificando perterritat, scrupulum iniicit. Friderico Bogio consobrino suo (nam
20 Adolaeda, mater Friderici, Richardae, matris Otonis, soror erat) persuadet, ut secum in castra veniret, pedibus ducis accideret, veniam oraret, quam et impetravit. idem Oto Voliphorathusius a socero persuasus facit, se atque castellum Honorico absque conditione permittit. ipsum praeses Boius in exilium Raveburgium agit, iurare eundem, ne
25 in Boiariam, nisi a se restitutus, redeat, cogit. posthaec Voliphorathusium vicum atque arcem primae Vindeliciae ad confluentes Isarae atque Libusae conditam diripit atque igne concremat. verum Iusticiam, uxorem Otonis, filiam Otonis praefecti praetorio, quae in oppido cum marito obsessa fuerat, benigne adpellat, eam cum rebus suis ad parentem abire permittit. ita procures Boiorum perdomiti in gratiam

4 solam B 14 que fehlt B

6 — mercatur vgl. l. c. c. 22, p. 466 27 Dass die Gemahlin des Grafen Otto II. von Diessen, die Mutter des Grafen Otto III. von Diessen und des Bischofs Heinrich von Regensburg, Justitia hiess, hat A. wohl dem älteren Diessener Necrologe (Oefele, *Ser. rer. Boic.* II, 675) entnommen, deren scheirische Herkunft aber richtig aus den Worten der *Hist. Welfor.*: *uxor illius, quam dux patri suo palatino commisit gefolgert.* Die Stammtafel bei Huschberg (*Aelteste Gesch. des Hauses Scheiern-Wittelsbach*, Tabelle V), sowie von Oefele's (*Gesch. der Grafen von Andechs*, S. 15, 16) *Filiationsnachweis* Nr. 11 sind hiernach zu ergänzen und die von einigen Genealogen ausgesprochene Annahme babenbergischer Herkunft dieser Justitia zu verwerfen.

cum duce redeunt. episcopus Reginoburgensis Hochoburgio praefectura Oeno contermina pacem a regulo Boiorum mercatur.

Pacata igitur Boiaria eodem tempore divus Veronardus Lutharium caesarem, Fridericum et Chunradum nepotes et haeredes augustorum, veteres inimicos, Babobergomi conciliat eaque civilis discordia decem 5 annos Germaniam adflixit. Fridericus mortua Iuditha Boia Hagnam Sarobrigam, neptem Alberti episcopi Mogontini ex Friderico fratre, uxorem ducit, ex qua Chunradum palatinum Rheni et Clariciam, uxorem Litavici Turogi, progenuit.

Dum haec in Germania fiunt, duo Romae de pontificatu maximo 10 decertant, Anacletus et Innocentius. ille fretus opibus Rogerii Siciliae, Apuliae Calabriaeque reguli Innocentium urbe pellit isque in Germaniam ad Lutharium aufugit, ab eodem Chunrado Abusino, Iuvavensi archiepiscopo, deducente Leodii reverenter excipitur in Germaniae fere duos menseis conmoratur, donec eum Lutharius frustra clientelam 15 pontificalem repetens per Boiariam Tridentinae iuga Romam cum paucis (Italis eius paucitatem contemnentes) deduxit, ubi in aede Constantina ab pontifice reduce inauguratur; nam templum divi Petri Anacletus tenebat. imperator accepto cognomine augusti in Germaniam revertitur, Danos, Bolios, Venedos, Boiemos perdomitat. Rugii, 20 Pomerii, Ugri muneribus immensis eius amicitiam ambiunt. Nicolaus rex Cimbrorum cum filio Magno Alberostadii in verba Lutharii iuravit se suosque successores perpetuo fore in potestate romanorum imperatorum. dum Lutharius Innocentium Romam deducit, Cimbri omnes caesarianos, qui in regno illorum versabantur, uno die contrucidarant. 25

Sub idem tempus sexdecim contubernia monachorum, conlegia mystarum in Boiaria instituta sunt. circum patriam meam Abusinam ad septentrionem Schamaphubetham Gariodruda, uxor Beritholdi, cum filia Litogarda, ab orientis ora Roram Magnus, filius Ruperti, nepos Babonis, cum uxore Irmogarda et filio Alberto et finitimi horum, 30

23 *Am Rande in A*: ensem praesente imperatore nudum portavit [*Ann. Sax. l. c.*] 25 contrucidarant sic *A u. B* 28 Gariotruda *B* Berithodi *A*, Berotholdi *B*

1 *Dieser Name der Grafschaft, die um Kufstein u. Rattenberg lag, ist sonst nicht überliefert* 3 — conciliat vgl. *Hist. Welfor. c. 23; Otton. Fris. chron. VII, 19* 5 — adflixit *Ott. G. Fr. I, 20* 6 — progenuit vgl. *Otton. Fris. Gesta Frid. I, c. 21, p. 362* 6 Agnes *l. c.* 10 — ambiunt vgl. *Ott. Fr. chron. VII, c. 18, 19* 21 — contrucidarant vgl. *Annalista Saxo zu 1134* 28 Schamhaupten; vgl. den *Stiftungsbrief Mon. Boic. XVII, 295* 29 Rohr; die Urkunden in *M. B. XVI, 99, 100* nennen als Stifter den Edlen Adalbert von Rohr.

Chunradus, Honoricus, Gephardus mysta Reginoburgensis, fratres germani de Rhaniorum Roteburgiique reguli cum matre Mathylda Barionas et divum Magnum ad confluentes Danubii atque Rheni in adversa Reginoburgio ripa flaminibus Aurelianis dedicant. ab occiduo vero
 5 sole et austro consecraneis divi Benedicti Monachomonasterium, olim ab Ugris excisum, Honoricus nonus regulus Boiorum et Theodovalda Voccioburgensis instaurant. Grimoldus vero atque Aribo, Chunradus, Honoricus, fratres germani, filii Thimonis et Bilepyrgae, Piburgium regiam suam in templum commutant. divus Eburonardus, filius Honorici
 10 et Berthae, frater Hylderici, praesul eligitur; posterii horum Hyldo-
 valdostoni cognominati sunt a civitate Nariscorum.

In Boiaria aquilonari Honoricus Lechomondi et Gryphopagi tetrarches, Litogarda uxor, filius Voloardus Caesaream, Oto, filius Honorici, nepos Ruperti, pronepos Babonis, Ritoburgii atque Stephaniae
 15 dynasta, urbis Reginoburgensis praefectus, Valderopagum condunt, ceremoniis Cistertiensibus iniciant. Albertus Bogius, filius Hartovici et Litogardae, uxor Haeduovica, liberi Albertus, Beritholdus, Hartovicus arcem Venedobergomum synmystis divi Nordoberti archiepiscopi Maedoburgensis tradunt. eius sacris Austravia quoque in inferiore
 20 Vindelicia, pulsus popularibus mystis, procurante divo Otone episcopo Babobergensi, a summo Boiorum regulo traditur. itidem in Boiaria secunda Geroldus atque Christina coniuges Asopagum praetorium suum Benedictinis tradunt. Oto Vitellipago ortus, praefectus praetorio Boiorum, author generis principum nostrorum, cum uxore Haelica
 25 Enodoryphos apud Nariscos divo Benedicto, in meridionali Boiaria Undenodoryphos Augustinianis mystis dedicat.

In superiore Vindelicia Biartinos Iuditha atque eius frater Megingothus Aurelianis flaminibus extruunt; Romanus episcopus Guricensis

11 Litovaldostoni *B* 18 symmystis *A*

3 *Päring*; vgl. *M. B. VIII*, 595 *St. Mang in Stadthof*; vgl. *Ried, Cod. dipl. Ratisbon. I*, 204; *Hund, Metrop. Salisb. II*, 450 5 *Mönchsmünster*; vgl. *M. B. XXIX, a*, 259, 262 8 *Biburg*; vgl. *Urk. im Münchener Reichsarchiv und Vita Eberhardi Salisburg. archiep.*, *M. G. Scr. XI*, 78 11 *Von Hilpoltstein* 13 *Kaisheim*; vgl. *M. B. XXIX, a*, 314 14 *v. Riedenburg u. Steffling* 15 *Walderbach*; vgl. *Fundatio monasterii W. im Archiv für Kunde österr. Gesch. XII*, 264, *wofern A. nicht einer verlorenen oder noch unedirten Urkunde folgt* 18 *Windberg*; vgl. *M. B. XIV*, 21 *flgd. u. Annal. Osterhofens. zu 1142*, *M. G. Scr. XVII*, 541 19 *Osterhofen*; vgl. *Ann. Osterhof. zu 1127*, *l. c.* 540, *oder Auctar. Ekkeh. Altah. zu 1122*, *l. c.* 365 22 *Asbach*; vgl. *M. B. V*, 158 *flgd.* 25 *Ensdorf*; vgl. *M. B. XXIV*, 9 *flgd.* 26 *Indersdorf*; vgl. *Oberbayer. Archiv XXIV*, 1 *flgd.* 27 *Beiharting*; vgl. *M. B. V*, 455 *flgd.* 28 — *consecrat Quelle?*

iussu Chunradi archimystae Boiorum templum consecrat; nam Honoricus episcopus Fruxinensis, vir admodum eruditus, rebus imperii studebat, Chunradus factionem pontificis maximi sectabatur. Vinariam itidem superioris Boiariae praefecturam Segibotho, Adolaeda coniuges cum liberis Segibothone atque Gariodruda Aurelianis sacris addicunt. 5

In Norico Chunradus Iuvavensis pontifex, ex Abusina patria mea oriundus, Chiminum templum olim a Thessalono secundo, regulo Boiorum, divo Benedicto conditum, ab Ugris ad egestatem redactum, mystis Augustinianis, itidem eiusdem ceremoniis iuxta eundem tractum proxime Richalios divi Zenonis aedem tradit. is quoque Iuvavenses sacer- 10 dotes, symmystas, ut cultum divi Aurelii Augustini reciperent, persuasit, a quo nostro aevo opera Matthaei Longi, eiusdem fani archiepiscopi et flaminis romani pontificis omnium clarissimi, soluti sunt.

Per idem tempus annum aerae nostrae 1135 ferventissimum fuisse, annes siccatos esse, sylvas cum montibus arsisse, fomitem et quicquid 15 alendo igni aptum est, in terram ingestum, mox ignem concepisse, literis proditur. Reginoburgenses tum atque dux Honoricus Danubio pontem lapideum imposuere, qui urbem cum suburbano municipio tum demum condito, quam Hopphen vocant, iungeret, inter mirabilia Germaniae opera numeratur. quippe strues saxorum triquetrae subinde 20 lapidibus ex fundamento cumulatae truncis arborum et stipitum compage veluti quodam nexu continentur, fronte recta fluctus excipiunt, amnem morantur, qui retentus acrius, quam si libero cursu mearet, illiditur. spumabundus perstrepat, ingenti sonitu sermonem astantium obtundit. quindecim fornices ingentes saxo quadrato structae, viginti 25 pedum intervallo distantes, quae ex fundamento, ut dixi, lapidum cumulis coniecto surgunt utrimque atque concameratae sunt, opus sustinent, supra quas lapide quadrato solum stratum, saxorum moles, corvis

18 *Am Rande in A*: finitus 1146; Ratisbona (?) turris habet 91; ambitus c. (?) 200 passus — die gantz pruck 525 schritt; 64 (?) der fuess gegen dem Hoff nit wenig der anfang — passus pons longitudine 445 (*sic*) — 15 pegen, ainer 12 schrit gen (?) aim.

3 *Weihern*; vgl. *M. B. VII*, 504 7 *Herrenchiemsee*; vgl. *M. B. II*, 279 10 *St. Zeno bei Reichenhall*; vgl. *M. B. III*, 527 *flgd.* — persuasit nach *Vita Chunradi Salisb. oder Ann. Reichersperg.*, *M. G. Scr. XVII*, 453 12 *Im Jahre 1514*; vgl. v. *Kleimayrn, Nachrichten v. Juvavia*, S. 543, § 354, *Ann. a* 14 — imposuere wohl nach der gereimten Inschrift an der Säule auf der Regensburger Brücke; dieselbe ist gedruckt u. a. bei Graf v. Walderdorff, *Regensburg in seiner Vergangenheit und Gegenwart*³, S. 253. Für die einzelnen Erscheinungen der Dürre aber scheint A. noch eine andere Quelle gehabt zu haben. Die Beschreibung der Brücke theils nach Augenschein, theils wörtlich aus *Curt. V*, 1, 29—33 entlehnt 19 *Stadt-amhof*.

ferreis harpagonibusque continentur, plumbo obthuratae atque oblatae. turres in capite meditullio et calce erectae pyramidum altitudinem aequant.

In Italia (ad historiam redeo) Innocentius pontifex maximus cum
 5 Rogerio Siculo confligit atque superatur. Rogerius redacto pontifice
 in potestatem regium nomen ab eo extorquet. imperator Lutharius
 comparatis copiis per Tridentinam vallem in Italiam arma movet.
 Honoricus, Boiorum legatus, gener eius, cum omnibus Boiariae pro-
 ceribus in gratiam redit, eosdem socios militiae adsciscit, mille atque
 10 quingentos equites auxiliares socero ducit. propter lacum Benacum,
 quam nunc Gardam vocant, oppida in fidem ab augusto accipit. qui
 citeriorem Italiam omnem in ditionem cogit, Cremonam, deinde Tici-
 num, ubi Oto Veliphorathusius sagitta percussus interiit, expugnat,
 Aemilia atque Bononia genero fautore ad obsequium redacta, inde
 15 Taurinorum Augustam progreditur, cuncta terrarum citra Appeninum
 montem sub radicibus Alpium a supero ad inferum mare imperata
 facere adigit. posthaec divisis copiis ipse oram sinus Hadriatici lustrat.
 Ancona, Spoletum, universae urbes oboedienter mandata faciunt. inde
 Troiam, usque Barium Pediculum, maritimam urbem (quae ante Japyx
 20 a filio Daedali dicta est) penetrat. Honoricus Boiorum dux, gener
 eius, per Tusciam profectus, eam ab imperatore in fidem accepit.
 Romam pervenit, pontificem maximum secum ducit, Albam expugnat,
 diripit, Beneventum capit, Capuam, Salernum imperata facere cogit,
 Barii cum pontifice maximo imperatori Luthario occurrit.

Inde coniunctis copiis Rogerius tota Italia pellitur; Reginaldus
 25 parto regno imponitur. imperator in Siciliam transfretaturus, princi-
 pibus Germaniae eam militiam detrectantibus, pacata Italia tota redire
 in Germaniam cogitur. Tridenti morbo correptus, in sylva, quae est
 inter Oenum Lycumque amnes, octavo idus Decembris, anno Christi
 30 servatoris nostri millesimo centesimo tricesimo septimo expirat. corpus
 per Augustam Rhetiae a genero in Saxoniam deportatur, in Lutharea
 humatur. res ab eo gestae in aes incisae, eodem conduntur. eodem
 anno plerique alii principes interiire: Bruno atque Hugo Agrippi-
 nenses archimystae, Albertus Mogontinus pontifex, divus Litovalda,
 35 Austriaci Boiorum limitis dux, Honoricus episcopus Fruxinensis sep-
 timo idus Octobris.

1 obduratae B 11 quam sic A u. B 15 Thaurinorum B 20 Dedali B
 4 — extorquet vgl. Ott. Fris. chron. VII, 24 6 — conduntur vgl. Hist.
 Welfor. c. 23, 24; Otton. Fris. chron. VII, 18—20 19 Pediculorum Plinius n. h.
 III, 102 31 in monasterio Luther Hist. Welf. c. 24 32 — Fruxinensis vgl. Ott.
 Fris. chron. VII, c. 21, p. 259.

Sub idem tempus Gratianus ille ius pontificale dilaniavit atque confudit. etenim, uti est in bibliothecis nostris syncerum, duas continet partes; prima acta sunt universorum conciliorum, quae quidem recepta esse constat; altera constitutiones, epistolas, rescripta maximorum pontificum complectitur; ut quaeque gesta fuere, causae, adsessores, 5 testes, adductis locorum temporumque momentis, commemorantur.

Hisce quoque temporibus fuisse reperio Rucelinum Britanum, magistrum Petri Abelardi, novi lycei conditorem, qui primus scientiam vocum sive dictionum instituit, novam philosophandi viam invenit. eo namque authore duo Aristotelicorum Peripateticorumque genera esse 10 coeperunt, unum illud vetus, locuples in rebus procreandis, quod scientiam rerum sibi vendicat, quamobrem reales vocantur, alterum novum, quod eam distrahit, nominales ideo nuncupati, quod avari rerum, prodigi nominum atque notionum verborum videntur esse adsertores. in hisce duobus generibus dissidium et bellum civile est. illius Thomas 15 Aquinas Italus et Ioannes Dunso Scotus, huius Vilelmus Ocomensis Anglius (cuius sepulcrum marmoreum apud nos in Boiaria Monachii in templo Franciscanorum monstratur), Marsilius Haedulobergensis academiae, Ioannes Buridanus, Viennensis gymnasii institutor, Gregorius Ariminensis, Viennae humatus, antesignani sunt. alios et tot munitos 20 Peripateticae familiae philosophos et proximos quosque a prioribus dissentienteis praetereo. aliis subinde aliae opiniones, alia placita sunt; ita fit, ut nulli duo concinant. acutissimus censetur, qui maxime ab aliis discreparit. eruditionem discordia metiuntur, se invicem iugulant, se ipsos invicem conficiunt atque consumunt, nunquam con- 25 cordes, nisi cum conspirarint. sunt, qui armati adversus omnes omnium repraehensiones inter se colligant eamque pestem grammaticae theologiaeque invexere, nimirum scholasticae atque umbraticae. nihil potest sine suo interitu sibi esse contrarium. illa interiit, haec nunc in se victas convertit manus. singulae sectae iudicio multarum secta- 30 rum stulticiae convincuntur. veterani scientiam, utpote aemulam naturae, de rebus sive in rebus existere (nempe notatio naturae et sensus animadversio peperit artem) ea, quae confusa sunt notione, mente, cogitatione dumtaxat distinguuntur; diversa quoque esse contendunt, sicuti est numerus et res, quae numeratae sunt, magnitudo 35

27 conlegant B

1 — commemorantur vgl. *Decretum Gratiani* 7 Vgl. *Otton. Fris. gesta Frid. I*, 47, p. 376 18 Ueber *Occams Grabstein in der alten, jetzt abgebrochenen Münchener Franziskanerkirche* vgl. *Riezler, Die literar. Widersacher der Päpste zur Zeit Ludwig des Baiern*, S. 127 33 *Cic. Or.* 55, 183.

et res magna, caecus et caecitas atque huiusmodi alia. tyronum caterva haec, quae solum intelligentia et cogitatione separantur, idem esse censent. nec enim aliud numerum quam res numeratas, caecitatem quam caecum esse ipsis placet. hi scientiam quoque, potissimum de
 5 dictionibus et nusquam nisi in animi notionibus atque rationibus esse docent. eam enim comparari, ubi verborum explicatio, definitiones, communes animi sententiae, postulata, ratiocinationes adhibentur, perceptis et ad omnia, de quibus disceptatur, ubi proloquiis, pronunciatis, argumentis quasi rerum notis ducibus ad probandum et concludendum
 10 utimur. haec universa haud dubie orationes ratione conclusae sunt, quae ex verbis et nominibus componuntur.

De ideis quoque, quas Cicero formas atque species, vulgus philosophorum universalialia, naturas communes communicabilesve nuncupant, sicuti et antiquissimi philosophi digladiantur. Socrates Sophronisci,
 15 Plato Aristonis filius, Athenienses, ideas seiunctas a materia et corpore, aeternas in sensis visisque dei, id est, mentis esse existimant. Plato enim tres principes in arce divinitatis collocat: to agathon protopanton, hoc est ipsum bonum, omnium primum, et noon sive novn, id est mentem originales rerum species continentem, spiritum atque animam
 20 mundi omnibus incubantem, de qua Lucanus:

Iupiter est, quodcumque vides, quocumque moveris;
 et Vergilius noster:

Principio caelum ac terras camposque liquentes

Spiritus intus alit totamque infusa per artus

25 Mens agitat molem, toto se corpore miscet.

Hisce Plato insuper materiam subiectam (quam poetae chaos vocant et Ovidius in praeclaro opere describit) adiunxit, quae accipiendi atque quasi patiendi vim haberet, cui imagines idearum imprimerentur atque insererentur. Aristoteles, filius Nicomachi, Stagirites, primus
 30 huiusmodi species labefactavit. Theophrastus Lesbios, eius discipulus atque in schola successor, vehementius etiam fregit. nam quamvis has ille relinqueret (ut ait Plutarchus), attamen neutiquam a qualitatibus singularibusque rebus disiunxit atque separavit. Stoici, qui a Zenone originem duxere, nullam talem ideam in natura rerum, sed
 35 notiones in animo esse dixerunt hoc est conformationem insignitam et impressam intelligentiae. antiqui Aristotelis opinionem, recentiores

21 Juppiter A quodcumque moveris B

12 *Top.* 7, 30 14 — intelligentiae *vgl. Plut. de plac. philos.* I, 3. (7) 9. 10
 16 Plato — collocat *Ott. G. Fr.* I, 5 20 *Phars.* IX, 580 22 *Aen.* VI, 724
 27 *Metamorph.* I, 5—20 32 *l. c.* 10, 3 35 — intelligentiae *Cic. Top.* 5, 28.

Stoicorum sectantur. istaec nova Aristotelicorum secta a veteribus pene explosa et exhibilata, a Vilelmio Ocomensi rursus excitata, aucta atque de integro instaurata est. hanc ob causam a suis venerabilis ille inceptor vocari solet vicitque manus Vilelmii adeo, ut celeberrima Athenaea, Galliarum Lutecia, Germaniae Magnae Hercynophoros, Nariscorum Angilostadium, Noricorum Vienna in illius verba iurarint. extat in Rucelinum superiorem epigramma decastichon, quod non nitoris cultusve, sed testimonii gratia subscribo:

In Rucelinum:

Quas, Ruceline, doces, non vult dialectica voces 10
Iamque dolens de se non vult in vocibus esse.
Res amat, in rebus cunctis vult esse diebus.
Voce retractetur, res sit, quod voce docetur.
Plorat Aristoteles, rugas docendo seniles,
Res sibi subtractas per voces intitulatas 15
Porphyriusque gemit, quia res sibi lector ademit.
Qui res abrodit, Ruceline, Boethius odit.
Non argumentis nulloque sophismate sentis
Res existentes in vocibus esse manentes.

Haec ex Platone, Aristotele, Cicerone, Plutarcho Cheronensi, Alexandro Aphrodiseo, divo Hieronymo, divo Severino Boethio, Otone Fruxinensi episcopo excepimus atque quamvis haec nihil ad historiam adtineant, tamen in haec divertisse non fuerit alienum propter vulgatas in scholis assidue quaestiones de huiusmodi rebus.

Mortuo autem (ut redeam, unde evectus sum) imperatore Luthario 25 bella intestina Europam adtrivere. Francia occidentalis Litavici regis atque Theodovaldae Blesensis, Anglia Mathyldae augustae, filiae Honorici regis Angliorum, et Stephani, huius nepotis ex sorore, domestica seditione adffictae sunt. de regno quoque Ugrorum Stephano rege mortuo Bela caecus, filius Almi, et Borithius, frater Stephani, filius 30 Colomani regis, armis contendunt. Borithius ducem Boloniae in auxilium excivit. At Bela Alberto Austriaco, marito sororis suae, filio divi Litovaldae, ad se recepto obviam Borithio processit. is ubi ex sermonis sono Teutonas adversus se venisse accepit, cum duce Boloniae, amissis multis in fuga, terga vertit. Albertus paucis post diebus 35 moritur.

Inter haec principes Germaniarum ad quinquagenales ferias comitia

25 avectus A

5 Paris, Erfurt, Ingolstadt, Wien 25 — vertit vgl. Otton. Fris. chron. VII, c. 21 37 — quartodecimo, S. 204, 7, vgl. Otton. Fris. chron. VII, 22, 23, 25 und Hist. Welfor. c. 24, 25.

caesarea Mogontiacum indicunt. Honoricus Boiorum regulus, gener
 imperatoris Lutharii, imperium adfectat, insignia imperii retinet; nam
 socer in eius ducatu obierat. primores imperii infensi Honorico, quod
 eius potentia formidulosa erat, comitia caesarea Mogontiacum indicta
 5 anteveniunt, in media quadragesima (ieiunium solenne est christianis,
 quod dies quadraginta ante paschalia servant) apud Confluentes Rheni
 atque Mosellae frequentes coeunt, Chunradum, nepotem augustorum,
 Franciae ducem, caesarem consalutant confestimque ad Aquas Graneas
 deducunt, ubi eundem Theodovinus legatus romanus inungit. Honoricus
 10 et Boiorum et Saxonum regulus summa ope restitit, interpellat, re-
 fragatur, obnunciat, comitia facta adversus auspicia, leges, contra inter-
 cessiones atque morem maiorum pro irritis habere conatur, imperata
 mandataque detrectat, sacra caesarea reddere noluit.

Hanc ob rem Boiis et Saxonibus et ipsi Babobergomum ad quinqu-
 15 genalia dies dicitur. Richissa augusta atque Saxones adparent, se in
 potestate novi principis futuros pollicentur. Chunradus, ubi Honoricus
 cum Boiis praesto non fuit, ad tertium diem calendarum Iuliarum
 Reginoburgium ad conventus agendos petit. Otonem fratrem suum,
 filium divi Litovaldae, historiographum, Fruxinensem designat epi-
 20 scopum. Honoricus ibi quidem praesto fuit atque imperialia signa
 reddidit, verum a conspectu caesaris prohibitus est. Chunradi Abusini
 archiepiscopi Boiorum opera Augustae in Rhetia aliud cogitur concilium.
 eo Honoricus cum amicis atque magna equitum vi venit, castra ante
 moenia urbis fecit. caesar in urbe erat, frustra ultro citro conciliandae
 25 pacis gratia amici conmearunt. Chunradus Ethruriam, oppida Italiae
 atque Noreiobergam, quae imperator Lutharius genero tradiderat, po-
 stulat. dux Boiorum accepta a rerum domino hactenusque bona fide
 possessa reddere noluit. caesar posteaquam coenavit, abire se cubitum
 simulat, at cum paucis, nemine salutato, noctu urbe egreditur, Virido-
 30 burgium in Franciam se confert; ibi frequenti senatu Honoricus fit
 reus atque laesae maiestatis condemnatur et post haec in Saxonia
 Gosolariae ab ministratione utriusque ducatus sententia principum sub-
 movetur edictoque proscribitur. Saxoniam Chunradus in fidem Alberto
 committit. inde Noreiobergam, ubi insignia imperii erant, obsidet at-
 35 que in ditionem cogit. tabulae proscriptionis ubi in Boiariam delatae
 sunt, Nonus, princeps haud dubie omnium potentissimus parque regibus,
 qui a mari inferno supernoque ad oceanum germanicum sinumque Co-

31 lesae A

2 insignia — obierat *vgl. Ott. Fris. chron. VII, 20* 21 Chunradi — opera
Quelle?

danum longe late dominabatur, levi momento perculsus, omnibus ab eo brevi deficientibus, quatuor dumtaxat comitibus profugus in Saxoniam elabitur animique aegritudine invalescente decubuit, Gariodrudam uxorem, infantem Honoricum calamitatem ac statum suum deplorando Saxonibus collachrymantibus commendat eodemque anno, nempe a Christo nato millesimo centesimo undequadragesimo, exul animam efflat; in mausoleo soceri conditur, potestatis anno quartodecimo.

Cap. 4. Tum Litovalda, filius divi Litovaldae, a Chunrado caesare, fratre suo, Boiis Reginoburgii imponitur. in eius verba quidam sponte, pars metu coacti iurant. primi Reginoburgenses mandata atque deditionem faciunt. deinde novus princeps, uti mos est, copias cogit, universos Boiariae fines usque ad Lycum perlustrat, negocia cognoscit, ius dicit, totam Boiariam pacare contendit, iureiurandum exigit, ad Lycum castra facit. solum Oto atque Chunradus Phalaienses rebellionem faciunt. Litovalda adversus eos castra movet, Phalaia, arcem superioris Vindeliciae, quam annis Magnovalda e lacu Tigurino effusus ambit, obsidione claudit; nunc Achamostoni sunt. Velipho, frater Honorici reguli Boiorum atque Saxoniae, Boiariae ducatum haereditario iure ad se post fata fratris rediisse causatus, arma corripit, obsessis suppetias fert. subito idibus Augusti Litovaldam adgreditur, occiso sagitta Alberto Bogio et Honorico Rhaniorum dynasta caeso, aliis plaerisque occisis, multis captis, illum in fugam vertit obsidioneque castellum liberat.

Deinde caesarem lacessere ausus Vinobergomum eius oppidum invadit. verum a caesarianis fortiter exceptus, plaerisque suorum caesis, multis amissis, cum paucis vix evasit. porro Litovalda dimisso exercitu Reginoburgium se confert dumque praetorio perfungitur officio, excitato tumultu, ob Otonis praefecti praetorio licentiam, a civibus alioqui Veliphonis rebus studentibus invaditur. irruente undique populo mox arma corripit, quasdam regiones urbis incendit; ita incolomis cum suis extra moenia, civibus tam armorum quam flammae terrore sine ordine errantibus, evadit. vastatis circa agris discedit conlectoque

3 egritudine B 17 Achaemostoni B 22 coeso A u. B

3 Gariodrudam G. Fr. I, 18 8 — transfertur vgl. Otton. Fris. chron. VII, c. 25; Hist. Welfor. c. 25 15 Vallei an der Mangfall. 1424, Nov. 21. verboten die Münchener Herzoge den damaligen Lehensbesitzern, den Herren v. Aham, diese Burg Ahamstein zu nennen; Reg. Boic. XIII, 47. A's. Nachricht zeigt, dass diess Verbot nicht lange beobachtet wurde. Später aber hat sich der Name Ahamstein wieder verloren 17 Velipho — causatus Ott. VII, 26 21 Alberto Bogio: vgl. De advocatis Altahensib. M. G. Scr. XVII, 373; dagegen ist der Tod Heinrichs v. Roning vor Vallei sonst nicht bezeugt 24 Weinsberg.

exercitu proxime Reginoburgium castra locat. Reginoburgenses paucorum perfidiam, qui Veliphoni faverent, excusant, pacem emunt, auro arbitro rursus deditionem faciunt.

Posthaec Litovalda cladem acceptam correcturus, arma in fines
 5 Lycationum promovet, adversarios ubique expugnat. perdomitis inimicis ad officiumque compulsis per Fruxinensem agrum Reginoburgium (ubi tum sedes atque praetorium regulum Boiariae erat, sicuti aduc ostenditur et nominatur) revertitur. ibi compositis rebus, morbo correptus orientalem Boiariam, mutato valetudinis ergo coelo, petere parat. cum
 10 ad Aldaechium inferius pervenisset, absque liberis decedit, duodecimo calendis Novembris, anno aerae christianae millesimo centesimo quadragesimo primo. corpus inde ad aedem Cisterciensem viginti millia passuum a Vienna Noricorum, quam parens sacrosanctae cruci dicarat, transfertur. treis dumtaxat annos potitus est Boiaria.

15 Chunradus caesar posteaquam de Litovaldae morte certior factus est, Boiariam intrat, Reginoburgii in celebri conventu Honoricum Austriacum, Litovaldae germanum, suum vero uterinum fratrem, summum Boiorum ducem adpellat. deinde Saxoniam petit, Saxones clementia atque beneficiis sibi conciliat. Gariodruda, filiam imperatoris
 20 Lutharii, quae Honorico nono regulo Boiorum nupta fuerat, Honorico decimo Austria oriundo dat in matrimonium; illa altero anno absque liberis obiit.

Austriam autem (quoniam eius tempus admonuit) esse partem Norici atque Germaniae Magnae ad utramque Danubii ripam, antea
 25 Hunniam, eandem et Avariam vocatam, demum pulsas Hunnis excisisque Avaribus a Carolo Magno colonias deductas esse, a quibus Osteroricha atque Osterolandia (id est regnum atque terra orientalis) dicta sit (unde Austriae vocabulum, idem valens romana incude formatur), praefectos a summis Boiorum principibus datos esse Austriamque bene-
 30 ficiis regum, imperatorum, ducum Boiariae fuisse, supra abunde docuimus. diplomata quoque imperatoris Friderici primi et aliorum imperatorum fidem faciunt. Geroldus a Carolo Magno datus, primus eius limitis dux fuit; ab Hunnis occisus est. excipiunt hunc Geroldus secundus, item Vilelmus et Angilosalicus fratres, qui sub imperatore
 35 Litavico Pio, eius filio Litavico inlustri et nepotibus Litavico et Carolo-

9 valitudinis *B* 11 centesimo *fehlt A u. B* 28 vocabulum *B*

10 *Vielmehr 15. cal. Nov.; vgl. v. Meiller, Babenberger Regesten, S. 29*
 13 *Kloster Heilighkreuz* 15 — obiit *vgl. Ott. Fris. l. c. c. 26; Hist. Welf. l. c.*
 31 *A. denkt wohl besonders an den österr. Freiheitsbrief v. 17. Sept. 1156* 32 Geroldus — occisus est *vgl. Bd. II, 418, 11; 462, 19* 34 Vilelmus — administrarunt *vgl. Bd. II, 621, 20 flgd.*

mano regibus Boiorum eandem portionem boiarici regni administrarunt. imperator Carolus tercius deinde Aribonem, imperator Arionulphus, filius eius Litavicus, Boiariae reges, Angilodiconem, qui filiam Arionulphi augusti rapuit, et Litovaldam, progenitorem principum nostrorum, eidem regioni praefecere. hic praelio Ungarico propter Pisonium occidit. post hos Rogerium atque Tetricum, quorum Metellus Tigurinus in lyricis meminit, Ugris oppositos reperio, cum summum principatum Boiorum obtinerent. Arionulphus et Beritholdus fratres, filii Litovaldae superioris, Honoricus primus regulus Boiorum, divo Rathoni Damasio, secundus Burgardo in tutelam Austriam commisit, sicut in imperatoris Otonis secundi diplomatibus legi. his succedit Litovalda secundus, filius Eburonardi, nepos Arionulphi reguli Boiorum, pronepos Litovaldae primi. huic filium Honoricum (sub quo divus Colomanus necatus est) et nepotem Albertum, pronepotes Litovaldam et Arionistum adsignant. ab hoc bello saxonico occiso sunt Litovalda quartus, avus, divus Litovalda quintus, parens Litovaldae atque Honorici, regulorum Boiariae universae, quos nunc narro.

Crebra portenta hac tempestate in coelo visa armorumque civilium strepitus intonuit. falsi prophetae facticiis miraculis populo imposuere, Iudaeos trucidare conati sunt. divus Veronardus eosdem servavit, ab ipsis manus abstinendum esse caelesti oraculo admonuit, ne scilicet deum mendacii arguamus, qui se reliquias eorum servaturum pollicetur. carnibus pluit; cometae et coelum arsit; lupus triginta homines devoravit. in Asia Graeci, Armenii, Turcae tumultuati sunt. Edessa, secundum Stephanum atque Ptolemeum primaria urbs Mesopotamiae citra Charras, romani exercitus Crassique caede nobiles atque Aboramo authore Hebraeorum insignes, nostris ablata est; christiani omnes cum episcopo contrucidati sunt. ibidem divum Thomam sepultum quidam tradunt, at Sophronius, divi Hieronymi discipulus, Calaminae, quae sit urbs Indiae, conditum refert.

In Gallia Theodovalda dynasta et Litavicus rex armis disceptant.

14 est fehlt B 25 Ptolemaeum B 26 Carras B

2 Aribonem vgl. Bd. II, 621, 34 3 Angilodiconem — rapuit Ann. Fuld. zu 893, 895 4 Litovaldam Bd. II, 642, 15 7 Metellus Tig., Canisius, Lect. ant. 1601, I, app. p. 107; vgl. auch oben Bd. II, 664, 1 10 Rasso v. Diessen. Worauf gründet sich aber die Angabe A's. von seiner Verwaltung der Ostmark? 11 Burkhard wird erwähnt in Urkunden Otto's II., Mon. Boic. XXVIII, a, 193 u. 195 12 Die Angaben über Liutpolds Abkunft sind irrig 19 — pollicetur vgl. Otton. Fris. Gesta Frid. I, c. 37—39; 41 23 Vgl. Annal. Reichersperg. zu 1145, M. G. Scr. XVII, 460? 24 Edessa — tradunt Otton. chron. VII, 30 25 Steph. Byz. p. 115 W. Ptol. p. 378 26 — nobiles Plin. n. h. V, 86 (clade) 29 Hier. Catal. I, 120 31 vgl. Ott. VII, 21 — peroravit vgl. Ott. Fris. chron. VII, 31; Gesta Frid. I, c. 27, 28; II, 20.

in Italia romanus populus contra pontificem maximum conspirat, consilium viribus parat, senatorum ordinem instaurat, patres legit. Iordanum, filium Petri Leontis, dictatorem dicit. pontificem romanum more maiorum, omissis rerum prophanarum turbellis, reipublicae sollicitudine repudiata, Christum aemulari, evangelio operam dare, decimis contentum esse iubet. episcopus urbe Viterbium caedit. Arionoldus tum Brixia oppido Italiae ortus, sacras literas professus, discipulus Petri Abelardi, in avariciam fastumque sacerdotum pro concione crebro peroravit; tandem captus in crucemque a sacrificulis actus, poenas
 10 temerarii coepti luit. Veronenses et Patavini, Veneti et Ravennates, Vicentini et Taurisiani, Pisani et Florentini, Lucenses et Senenses, Mediolanenses et Ticinenses caeteraeque civitates domesticis armis invicem se adterunt.

Neque Germania quieta fuit. in Bolania treis fratres de principatu contendunt. Goizo, filius Belae caeci, rex Ugrorum, cum Borithio, filio Cholomani regis, fratre Stephani secundi, ferro decertat. Boiaria quoque incendiis et caede crudeliter adflcta est. in Stiria quoque in solitudinem pene redacta Boii, Schlavi, Ugri debachati sunt. Chunradus Abusinus archiepiscopus Saliburgensis cum Chunone episcopo
 20 Ratzinoburgensi, Eccoberto Monasteriensi, Hyldevalda Guricensi adversus Ugros proficiscitur. Petanionem, Richoburgium, Hunnoburgium munit, legatos ad Ugros Bregetionem, quae et Grana et Strigonium, mittit, ope Feliciani urbis archiepiscopi cum Ugris pacem facit.

Fridericus quoque adolescens, qui postea rerum potitus, bellum
 25 Honorico Voliphorathusio indicit, de improvise in Boiariam cum equitatu contendit. Boiorum procures, militari tyrocinio Voliphorathusii intentos, invadit, in arcem cogit, Chunradum Dachunensem, qui postea Croatiae, Dalmatiae regulus adpellatus est, captivum abducit liberumque rursus dimittit. caesar conventum principum imperii in Boiaria
 30 Reginoburgii agit, cum Manuele imperatore Constantinopolitano, qui eo legatos miserat, de veteri more societatem init. eidem in uxorem

11 Thaurisiani *B* 14 Bolonia *B* 18 Selavi *B* 20 Reginoburgensi *statt* Ratzinoburgensi *B*; *ebenso in A später corrigirt* 30 Manuele *B*; *in A Ioanne durchstrichen und am Rande von A's. Hand: Manuelli alii.*

9 *Otto Fris. II, 20 sagt: a praefecto Urbis ligno adactus ac rogo in pulverem redacto funere . . . in Tyberim sparsus* 10 — adterunt *Ott. chron. VII, 29* 14 in — contendunt *l. c. 34* 15 — decertat *vgl. Ott. Fris. Gesta Frid. I, 30* 16 — pacem facit *vgl. Vita Chunradi archiep. Salisburg. c. 18, M. G. Scr. XI, 73, 74* 24 — dimittit *vgl. Otto Fris. l. c. I, 25* 29 — revertitur *vgl. Ott. Fris. chron. VII, 28 u. Gesta Frid. I, 23.*

dat Bertham, sororem Gariodrudaе coniugis suae, filiam Gephardi Sulsopagi, Boiorum dynastae. Embricho Viridoburgensis episcopus sponsam auro onustam in Graeciam deduxit. nuptiis celebratis revertitur. illa a Graecis Irena, hoc est teutonice Frideruna dicta est, quod romane pacem valet. eandem post mortem mariti in Germaniam rediisse, in castello apud Nariscos sepultam esse, sunt, qui tradant. Borithius quoque Reginoburgii a Labessolao regulo Boiemorum, ad quem confugerat, ad caesarem deducitur, cuius opem implorat adversus Daciae Pannoniaeque regem.

Rogerus Siculus, cui formidulosa erat potentia Chunradi (metuebat, ne itidem ab illo ut a Luthario acciperetur) suspectum habebat foedus, quod princeps romanus cum orientis rectore inierat. ut autem ille in Germania armis detineretur, Veliphonem pondo auri quingentis sibi conciliat, quotannis tantundem pollicetur, si avitum paternumque Boiariae ducatum a Chunrado armis repetat. Goizo quoque rex Ugrorum accitum in Ungariam Veliphonem auro explet, stipendia annua, copias, arma ultro promittit speique plenum in Boiariam redire, ut Chunradum bello lacerasset, ad sua tutanda domi retineret, ab alienis impetendis abstinere cogeret, mandat. mandata gnaviter Velipho exequi pergit (nam sacerdotes, episcopi eius rebus studebant); contractis copiis Boiariam ingreditur. sub conspectu caesaris atque Honorici decimi reguli Boiorum, qui dimisso exercitu Reginoburgii civilibus rebus vacabant, caede, incendiis cuncta complet incolomisque domum repetit. Decimus copias cogit, fautores Veliphonis adterit, praedia sacerdotum, opes diripit, castella, vicos, agros vastat. Fruxinensis urbis muros munimentaue destruit, quippe cives ac mystae, uti rumor erat, Veliphoniani erant. deinde episcopum Reginoburgensem itidem multat, Odagrium Stirium, amitinum Veliphonis, perdomitat.

Velipho conlecto exercitu cum Honorico configere statuit. verum ubi Chunradum caesarem cum auxiliaria manu Honorico suppetias laturum adventare per exploratores cognovit, ratus potestatem maiorem temere lacerendam non esse, fortunae caedit. caesar et Boiorum procurator coniunctis viribus Dachunum, superioris Boiariae arcem vicumque, obsidione cingunt; Chunradum ducem Dalmatiae atque Meraniae, qui solus partium Veliphonis aduc erat, vastatis circum circa omnibus ad deditionem cogunt, arcem exurunt. Velipho impar

1 Gephardi in A neben durchstrichenem Berinogerionis 7 Borichius B

7 — regem vgl. Ott. Fris. chron. VII, 34 10 — pergit vgl. Hist. Welfor. Weingart. c. 26 21 — detinet vgl. Ott. Fris. chron. VII, 26; Hist. Welfor. Weingart. c. 25, 26.

viribus in tutis delitescit locis, modo in Boiaria, modo Suevia; nunc ad Rhenum, nunc Danubium eruptione facta caesarem lacescit in Germaniaeque ad sua tutanda detinet.

At Honoricus Boiorum regulus Ungariae fines intrat, depopulatur, 5 bis propter Litham flumen cum Goizone rege conseruit certamen. Ratovalda dux copiarum eius Pisonium de improvise adgressus, quibusdam Ugrorum captis, nonnullis occisis, aliis fuga elapsis, capit. Goizo Pisonium obsidet cum Ugris; cuius iussu id teneant, Boios rogat, an caesaris, an Honorici Boiorum reguli, sciscitatur. illi neutri, sed 10 Borithio se militare aiunt. pacti ergo deinceps tria millia librarum, oppidum reddunt. Goizo ratus id factum dolo ducis Boiorum, coacta maiori manu, auxiliariis quoque copiis contractis, Litham transsit, orientalis Boiariae fines invadit, propter Litham castra facit. Honoricus Boius rector, qui ad Phischam amnem consederat, obviam Ugris 15 terram vastantibus procedit, hostibus irruentibus fortiter resistit, auxilia primum, deinde Ugrorum principia perrumpit in fugamque vertit. iam res ad triarios redierat. rex Ugrus, Bela avunculus eius, ex subsidiis prodeunt, integri fessos adoriuntur, victoribus triumphum excutiunt, Boios magna clade adficiunt; septem millia occisa referuntur. 20 Ratovalda et Oto proceres capti sunt, reliqui cum duce terga vertunt Faviumque semidirutum tum oppidum, quam nunc Viennam vocamus, fugam intendunt.

Hisce diebus crebris legationibus Graeci, Syri caesaris orientalium occidentaliumque Francorum opem implorant, statum reipublicae asiaticae deplorant, perituram ibidem esse religionem, nisi mature suppetiae ferantur, denunciant. divus Veronardus cum mandatis Eugenii pontificis maximi in Germaniam proficiscitur, calendis Februarii Franco- 25 phori res germanicas pacat, Veliphonem caesari reconciliat. inde expeditio asiatica una omnium principum sententia ad futuram aestatem 30 decernitur.

In Boiaria tum hae aedes sacrae dedicantur. Honoricus dux boius, Oto frater eius, episcopus Fruxinensis, in superiore Boiaria quatuor templa sacrarunt: de integro aedificant extra moenia Fruxinensis oppidi Praemonstratis Neostiphotam, Silurnum, Silechodoryphos; 35 Scaphulariam olim ante annos amplius trecentos conditam, sub Thessa-

14 Phischum B

4 — contractis vgl. *Ott. Fris. Gesta Frid. I, c. 30* 6 Dieser Name nicht bei Otto von Freising 6 Bosan, quod et Bresburc *Otto Fris.* 12 — intendunt vgl. *Otto Fris. l. c. I, 32* 19 septem — capti sunt Quelle? 23 — decernitur vgl. *l. c. c. 34—43* 35 Neustift oder Neuzell bei Freising, Schliersee, Schlehdorf, Schäftlarn; — dicant vgl. *Mon. Boic. IX, 563; Meichelbeck, Hist. Fris. I, a, 320, 323; Annal. Osterhofens. zu 1142, 1143; M. G. Scr. XVII, 541.*

lono tercio divi Benedicti sacris iniciatam, ab Ugris eversam, reficiunt, mystis popularibus Augustinianis, Nordobertinis dicant. diebus his quoque Velipho apud Lycatios Stonogades construit, ubi eius mausoleum ostenditur. in inferiore Boiaria Adalogeriopagus in valle Vilsina Cisterciensibus druidibus connitente divo Veronardo, haud inde procul⁵ propter Danubium Austerovia divi Otonis opera Nordoberti sacris, submotis utroque popularibus mystis, initiantur. in Norico quoque in agro Burgusiano Raethasula, quam Iuvavus alluit, ab Voliphoramo et Hemma coniugibus, filiis eorum Voliphoramo atque Honorico Tigurino-vangionibus divi Veronardi consecraneis conditur, ab Chunrado Abu-¹⁰sino archiepiscopo Iuvavensi consecratur; Gerion Augius magister designatur.

Hibernia insula est, quae ultra Britanniam in oceano septentrionali cubat, cuius Plinius, Ptolemaeus mentionem faciunt; Rheba caput gentis fuit. Caucorum, Moenapiorum, Brigantium ibi nationes considerare¹⁵ (refert Ptolemaeus). romana provincia fuit. Mansuetus eo a divo Petro missus, religionem Christi illis tradidit. is quoque Illyricos, cisalpinam Galliam, Belgas Christo subegit; Tulli Leucorum urbe sepultus est. ut vero Ruffinus narrat, Bachutius, rex gentis, Palestini limitis dux, sub imperatore Constantino maximo eosdem philosophia christiana im-²⁰buit. ea, de qua dico, Hibernia apud maiores nostros foecunda religiosissimorum doctissimorumque vatum fuit. inde Columbanus, Chilianus et plerique alii in Germaniam migrarunt. Scotos nunc nuncupant. divus hinc Marianus cum sex condiscipulis Reginoburgium devenit, in templo extra moenia urbis habitavit. magnus eo gentilium²⁵ eius numerus beneficentia Boiorum provocati brevi confluxere; intra moenia, ut dixi, templum amplissimum bonorum ope extruunt, ubi difficilioris religionis obsequio, castimoniarum abstinentia satis ardua, scribendo, docendo maximam sibi gloriam conquirunt, spectatum satis magnum exemplum pietatis non solum Boiis, sed et finitimis erant.³⁰

5 Cistertiensibus A 21 fecienda B 27 extruunt B

2 Steingaden; — construit vgl. Ann. Osterhof. zu 1147 4 Aldersbach im Vilsthale; vgl. l. c. zu 1146; Mon. Boic. V, 353 6 Osterhofen, vgl. l. c. zu 1127, p. 540 6 Des Bischofs Otto von Bamberg 7 Raitenhaslach; — designatur vgl. Ann. Osterhofens. zu 1148, Mon. Boic. III, 105, 109, 110 10 Von Tegerwang, wahrscheinlich dem jetzigen Wasentegernbach an der Isen 14 Plin. N. h. IV, 102, 103; Ptol. p. 101—103 16 — sepultus est vgl. Vita st. Mariani 4; Acta Sanctor. Boll. Febr. II, 365 19 Rufinus v. Aquileja, der um 402 die Kirchengeschichte des Eusebius lateinisch bearbeitete 21 — migrarunt vgl. Vita st. Mariani, 6 24 — extruxit, S. 211, Z. 14, vgl. Vita st. Mariani l. c. p. 366—372. Vgl. auch oben S. 94 flgd.

omnibus placebant, uno ore omnes omnia bona de ipsis dicebant fama-
que hac impulsus Honoricus dux Boiorum Favium veterem Romanorum
coloniam, quam nunc Viennam vocant, instaurat, Scotis templum dicat,
Sanctinum cum quatuor et viginti sociis Reginoburgio Viennam emi-
5 grare iubet.

Valdobrunus Ruchovius Aechostadii suburbanum templum rotun-
dumque extruit, Gerardo cum condiscipulis Reginoburgio evocato tradit.
Emericus quoque Viridoburgensis episcopus Macarium adprime doctum
abstemiumque e Boiaria accersit, eidem atque conphilosophis templum
10 in urbe condit. Gregorius et Charus, primarius divi Petri Regino-
burgensis antistes, Chunrado caesari, Gariodrudae uxori eius a sacris
fuere ab hisque Noreiobergae templum divi Egidii acceperere, ubi post
eos Declanus sacrificulus imperatoris Friderici primi a fundamento
Scotis popularibus suis monasterium extruxit. nostro aevo ob inscien-
15 tiam atque scelera ubique pulsati sunt, Reginoburgii vix subsistunt. sub
idem tempus Chunradus Abusinus archimysta Boiorum ex hac vita
migrat. succedit divus Eburonardus, antistes Piburgii, ad secundum
a patria mea lapidem, ortus ex clarissimis Stönorum principibus.

Iisdem diebus Chunradus caesar, Litavicus occidentalium Fran-
20 corum rector, asiaticam expeditionem exequi statuunt, per Boiariam,
Ungariam, Moesiam primo Chunradus, Honoricus regulus Boiorum,
Fridericus dux suevus, qui post imperavit, Velipho tetrarches Lycatio-
rum, Honoricus pontifex Reginoburgensis, Labessolaus Boiemorum
regulus, post hos eadem via Litavicus Franciae rex, Lutharei, Ste-
25 phanus Mediomatricum, Honoricus Leucorum episcopus, Oto Fruxinensis
pontifex, frater caesaris et Honorici Boiorum reguli, Veronardus, frater
Honorici et Angiloberti, Chariorum dynasta, Odagrius Stirius Byzan-
tium pervenere. septuagies centena millia fuisse in literas relatum
est, quae nullo memorabili facinore edito ad internationem pene deleta
30 sunt fraude Graecorum, qui gypsum farinae miscuere, crebris incur-
sationibus hostium, siti, inedia, fame, pestilentia, aquarum eluvie, in-
testina discordia adflata. quamquam vaticinia ex libris Sibyllinis
usque repetita orbis imperium universi, Herculis atque Cyri ritu
pollicerentur regi Galliarum, quae nationes (sicuti est apud inlustres

8 *Am Rande in A*: Embricho 14 extruxit *B* 34 inlustris *A*

13 Declanus *auch Vita Mariani*, 25 16 — lapidem *vgl. Vita Eberhardi*
archiep. Salisburg. c. 6, M. G. Scr. XI, 80 18 *Von Stein, jetzt Hilpoltstein*
19 — pervenere *vgl. Otto Fris. Gesta Frid. I, 40, 44* 28 — sepelitur, *S. 212, 22,*
vgl. Gerhohi Reichersperg. de investigatione Antichristi § 63 (ed. Stülz, Archiv für
österr. Gesch. XX, 157 flgd.); Ott. Fris. Gest. Frid. I, 58.

scriptores et nos nostro aevo cernimus) gentilicia superstitione levissimae sunt et imperii avidissimae facileque ea more humano, quae volunt, credunt. longe tamen aliter evenit peregrinique dei (ita vocabant) spiritus ille Germanis simul ac Gallis imposuit, equorum carnes, pelles ovium tonsas coxere, cadaveribus adversus frigus et sagittas hostium usi sunt. octo grana fabae nummo argenteo, panis, quo unus pascebatur homo, centum quadraginta venibat. Lycaonia apud Romanos tetrarchia fuit Cappodociae, in asiaticam tamen iurisdictionem versa. in ea Iconium, qua parte Galatiae contermina est, civitatum quatuordecim quondam celeberrimum, ubi divus Paulus et Barnabas aliquot dies conmorati, religionis nostrae mysteria Iudaeis atque falsorum deorum cultoribus interpretaeti sunt, tandem discessere, cum hostes religionis concitato tumultu eos lapidibus obruere conarentur. est et Ciliciae Iconium; illud praetorium Turcarum rectoris tum fuit. quod Chunradus per Asiam minorem ducentibus Graecis frustra petit; hostes facultatem pugnandi non dabant, a fronte, a tergo, dextra levaque diu, noctu nostros incursionibus fatigabant.

Chunradus alioqui tot malis, quae commemoravimus, oppressus, omnibus fere amissis, ingens spacium, scilicet totam Asiam minorem remensus, cum paucis Byzantium, qua venerat, rediit ibique hiemat. Fridericus Reginoburgensium mystarum curator obiit, Hierosolymis sepelitur. Velipho morbo correptus, desperata salute domum redit, navibus mari ad occidentem vehitur, in Silicia appulit, a Rogerio honorifice excipitur; donatus amplissimis muneribus et, ut Chunrado bellum indicat, coemptus, in Boiariam revertit. Litavico regi franco dolo atque vi uxor ablata est. Veronardus Charionum dynasta occubuit. Oto Fruxinensis episcopus nudis pedibus, scissis tunicis, omnibus rebus amissis vix evasit. caesar primo vere in Palestinam, quo et Litavicus venerat, navigat, eam omnino vacuum bello reperit. ne tanta conata frustra forent, Damascus, caput Syriae, placuit obsidere. caesar pomerium civitatis irrumpit, proxime moenia castra facit. Hierosolymitani accepto ingenti auri pondere cum obsessis pacem ineunt, in sententiam suam clamculum franco rege tracto, obsidionem insalutato caesare solvunt, eundem solum in castris relinquunt. qui ubi secum dolis actum videt, Constantinopolim redit, Theodoram, neptem Manuelis imperatoris

6 qua A u. B 17 die B 33 suam fehlt B

1 *Caes. b. g. III, 18; b. c. II, 27. Hist. Aug. Heliog. 3* 7 — celeberrimum *Plin. n. h. V, 95* 10 — conarentur *Act. 14* 22 — revertit *vgl. Hist. Welf. c. 27* 25 — evasit *vgl. Gerhoh l. c. § 64, p. 160* 28 — agit *vgl. Gerhoh l. c. § 65, p. 161; Ott. Fris. l. c. I, 59.*

ex fratre Isacio, Honorico regulo Boiorum dat in matrimonium nuptiisque confectis navibus ad occidentem mari vehitur. in Histria Polae, quae tum imperio et tetrarchis Damasia oriundis parebat, applicat, inde Aquileiam petit, Iuvaviae (quae metropolis, ut ait Oto, est
5 Boiariae) quinquagenalia celebrat; dein Reginoburgii conventus agit.

Vixque Germaniam adtigerat, Velipho, quod induciae exierant, Flochobergomum, Chunradi castellum, obsidet atque oppugnat. caesariani eius copias invadunt et in fugam vertunt. Velipho plurimis sociorum captis fuga sibi consuluit. tandem Fridericus Sueviae dux,
10 caesaris ex fratre, Veliphonis ex sorore nepos, avunculum patruo reconciliat. caesar omnes captivos reddit; Veliphoni Maerodingam vicum (quem postea imperator Honoricus sextus episcopo Bathavensi reddidit), alia praedia stipendiaria tribuit. deinde Otonem Vitellipagum cum uxore et liberis, quod praedia sacerdotum, a quibus curatione templo-
15 rum motus erat, diriperet, Chelami (civitas et regia est inferioris Boiariae, prima ad confluentes Danubii et Alemani sita) circumsidet, ad deditionem cogit. Otonem filium maximum natu obsidem dare, tutela sacrarum aedium se abdicare cogit. in paucis post diebus Babobergomi italicam meditatus expeditionem moritur 15 kalendas
20 Martii, ab orbe servato anno millesimo centesimo quinquagesimo secundo. quo anno Reginoburgium cum sex templis conflagravit, duodevicesimo kalendas Maii.

Cap. 5. Imperator Fridericus primus tum patruo succedit. Honoricus Leon, filius Honorici Superbi, iam pubertatem adtigerat; ad
25 imperatorem, amitinum suum, se confert, eius fidem, leges implorat, per vinculum sanguinis, per aequitatem obtestatur, Boiariae principatum patri, se puero, iniuste praereptum repetit, ius sibi reddi postulat. vitricum suum Honoricum decimum in ius trahit, sententiae imperatoris, amitini sui, decreto principum se staturum promittit. itaque duo
30 Honorici, decimus atque undecimus, vitricus atque privignus, de summo ducatu Boiorum disceptant; ille patruus, alter amitinus caesaris erat. qui maximam operam navat, quo illos in gratiam redigeret hancque controversiam componeret, ne eorum discordia reipublicae, sibi italicam

21 *Am Rande in A*: cives ex urbe diffugiunt 33 *Am Rande in A*: huiusmodi.

6 — tribuit *vgl. Hist. Welfor. c. 28* 13 — obsidem dare *vgl. Otto Fris. l. c. I, 63* 18 tutela — abdicare *Quelle?* — secundo *vgl. Otto Fris. l. c. II, c. 1*
21 — Maii *vgl. Ann. Ratispon. zu 1152, M. G. Scr. XVII, 586* 23 — facit
vgl. Otto Fris. l. c. II, c. 1, 6, 7.

expeditionem meditati officeret. Reginoburgium igitur petit. Ugrorum regi bellum indicit. verum principibus imperii muneribus a Goizone corruptis et promissis inescatis, hoc bellum abrogantibus legatos Apuliae, opem adversus Rogerium petentis audit atque absolvit. Honoricis utrisque Viridoburgum diem dicit, alteri Boiariam reddendam, 5 alteri nomen tamen ducis retinendum censet; interim inducias inter eos, dum Roma redeat, facit.

Posthaec Romam transsitum facit, ab Hadriano quarto pontifice in templo divi Petri invitis Romanis inauguratur iussuque dei regnare declaratur. Veliphoni avunculo suo Spoletum, Ethuriam atque Sar- 10 diniam, quicquid Mathylda, uxor patruus eius, possedit, quod nunc patrimonium divi Petri vocitant, in fidem atque tutelam committit isque civitates, vicos, oppida adit, procures obsides dare, sacramenta sibi dicere iubet. universi mandata oboedienter faciunt, honorariis principem suum excipiunt. caeterum Fridericus imperator atque caesar 15 adpellatus, in Appuliam adversus Rogerium Siculum arma movere adpetebat. sed principibus hancce militiam detrectantibus, ex Italia in Germaniam atque Boiariam ad componendam de eo ducatu controversiam proficiscitur. ubi ad Athesim claustraque, ut adpellant, Veronensia pervenit, Veronae quidam cives fauces armati insederant, iurmo 20 praesidio tenebant, transsitum augusto intercludebant. eius iussu Oto Vitellipago in Boiaria ortus (unde paternam originem reguli nostri trahunt) signifer cum ducentis militibus atque aquila non sine magna difficultate adversa parte rupem conscendit, ad claustra pervenit, his potitur, quingentos, qui intus erant, capit in crucemque agit. 25

Caesar deinde per Tridentinos fines, Pisonium (quae urbs est, ut ait Oto noster, in confinio Italiae atque Boiariae) petit, postea ulteriora Boiariae Vindeliciamque percurrit. Chelami propter Danubium atque Alemanum amnes in arce Otonis signiferi sui quinquagenalia perpetrat. Reginoburgii in conventu celebri Honoricos de ducatu Boiorum discep- 30 tantes audit causamque diligenter cognoscit. interfuere cum aliis conpluribus procures, dynastae, tetrarchae, episcopi Boiorum, Nariscorum, Vindelicorum, Noricorum, quos nominatim ex diplomate imperatoris

2 Geizone B 19 appellant B

8 — declaratur *vgl. l. c. II, 22* 10 — excipiunt *vgl. Hist. Welf. c. 28, 29*
 15 — proficiscitur *vgl. Ott. Fris. l. c. II, 24* 19 — agit *vgl. l. c. c. 25* 26 — per-
 currit *vgl. l. c. c. 26* 28 Otto Fris. II, 29 sagt nur: in quodam castro Otonis
 comitis palatini. Den Namen Kelheim hat A. wohl aus G. Fr. I, 63 gefolgert
 30 — secundo, S. 216, 18, *vgl. Ott. Fris. II, 32 u. den Lebensbrief v. 17. Sept. 1156,*
U. B. des Landes ob der Enns II, 281.

recenseo: Eburonardus Babobergensis, Chunradus Aechostadensis, Chunradus Bathavinus, Hartovicus Reginoburgensis, Oto episcopus Fruxinensis, Pilegrimus patriarcha Aquileiae, Eburonardus archimysta Boiorum, Hartomanus Brixinensis, Albertus Tridentinus pontifex; 5 item hi Boiorum tetrarchae et dynastae: Velipho Ethruriae atque Spoleti Sardiniaeque et Lycationum in Boiaria regulus, Angilobertus Histriae atque Carnoburgii, Odagrius Stiriae, Beritholdus Damasiae princeps, Honoricus dux Charionum, Theodovalda Voccioburgensis, Chamaborum praefectus, Oto Vitellipagus, praefectus praetorio Boiariae, 10 cum fratre Friderico, Angilobertus Halliorum dynasta, Gephardus Sulsopagus, Gephardus Burgusianus, Fridericus, filius regis Chunradi, Chunradus, frater imperatoris, Herimannus palatinus a Rheno. hisque inter Honoricum decimum atque Honoricum undecimum, vitricum atque privignum, consilio illorum hoc pacto composita est: vitricus 15 Boiariae ducatu, privignus Austria (cuius limitis praefectos beneficiarios ducum Boiariae fuisse constat et imperator Fridericus in diplomate refert) uterque iuri suo perpetuo caedit. decimus septem signis summum Boiariae ducatum, undecimus vero Austriam tresque praefecturas tribus vexillis augusto reddit. deinde sententia superiorum 20 principum ea portiuncula Norici atque Boiariae, quae ab hostiis Oeni ad hostia Anassi, orientis ad oram cum Danubio sexaginta millia passuum extenditur, totidem vero lapides inde recta ad Taurum montem, Matichae amnis fontes pertinet et supra Anassum regio cognominari solet, divulsa occidentali Boiaria, orientali coniungitur Boiariaque 25 in duos ducatus divisa, sub duobus legatis caesaris constituta est. alter Austriacus, hoc est orientalis, alter occidentalis, simpliciter boiarici exercitus dictus est ductor.

Maiores nostri unumquodque regnum, quo interiora eius tutiora forent, iuxta cardines caeli in limites, quibus praefectos cum praesidiis militum, equitum imposuere, diviserunt; illos marchas, hos marchio-graphos adpellarunt. ita Boiaria apud veteres ab euro austroque Austriam, Stiriam, Histriam, ab austro et occidente Andechysiam, quae nunc Tyrolia, a septentrione Chamaborum sive Voccioburgensem limitaneas habuit praefecturas haeque tetrarchiae beneficia fuere summi 35 Boiorum ducis eidemque illarum dynastae servierunt. paulatim tamen huiusmodi tetrarchae, excusso reguli Boiariae iugo, caesaris procuratores facti sunt universaeque Boiariae Reginoburgium caput sedesque regum et ducum boiorum (sicuti et Oto Fruxinensis prodit) fuit.

23 *Am Rande in A*: Oberaenia 36 tetrachae *B*

38 *vgl. Ott. Fris. II, 28.*

Austriacus ergo ducatus ex decreto consilii Honorico decimo vitrico, eius uxori Theodoraë, patruo augusti, occidentalis Honorico undecimo, privigno amitino imperatoris, in tutelam committitur hancque sententiam Ladissolaus, cui Gariodruda, soror Decimi, nupta erat, renunciavit, qui et ipse rex Boiemiae ab imperatore ob egregia facinora et fidem salutatus est, ea tamen lege, ne ea dignitas ad posteros transiret, sed ei honori successor exhaeres foret. atque istaec Reginoburgii tum facta sunt, uti diploma, unde haec excepimus, imperatoris Friderici primi ostendit, cuius calcem et caput ad verbum testimonii gratia subnecto. in nomine sanctae et individuae trinitatis Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus. in fine: signum domini Friderici
 ego Rainaldus, tiensis archiepi-
 regnante domino in Christo. da-
 tobris, indictione 4, anno dominicae incarnationis 1156. feliciter amen, anno regni eius quinto, imperii secundo.

romani imperatoris invictissimi. cancellarius vice Arnoldi Magunscopi, et archicancellarii recognovi, Friderico Romanorum imperatore
 tum Ratisbonae 15 kalendas Oc-

Posthaec Honoricus undecimus, Saxoniae atque Boiariae rector, cives, procures sacramenta sibi dicere iubet, ab Reginoburgensibus ob- sides, quos imperavit, accipit, deinde more solenni Carphaemis conventus agit. interfuere Beritholdus Bogius, Beritholdus Andechysius, Gephardus Hallius, Honoricus urbis Reginoburgensis praefectus et frater eius Oto alique principes et episcopi Boiariae. pax firmata, leges, praerogativae, privilegia recognita sunt.

Porro imperator Adela uxorem, filiam Theodovaldae Voccioburgensis, repudiat; Oegram, Neomartem, oppida Nariscorum, dotis nomine sibi data tamen retinet. Beatricem, filiam Reginaldi Matisconensis, Burgundionum reguli, neptem Symonis Luthareorum ducis, uxorem ducit, Vesontione nuptias facit. Galliae Narbonensis dynastae, Sylvius Arelatensis, Stephanus Viennensis, Heraclius Lugdunensis, Godofridus

5 — salutatus est vgl. *Ragewin III, c. 13; Chron. Ursperg., M. G. Scr. XXIII, p. 346* 8 *Urkundenbuch des Landes ob der Enns, II, 281* 20 — accipit *Quelle? Dass A. nur die ähnliche Angabe der Hist. Welf. c. 16 über Heinrich den Stolzen irrig hierher beziehe, ist kaum anzunehmen* 21 — recognita sunt vgl. *die Urk. im U. B. des Landes ob der Enns, I, 342 flgd.* 21 *Karpfheim bei Griesbach* 26 — repudiat vgl. *Chron. Ursperg., 346* 27 *Eger, Neumarkt* 28 — facit vgl. *Ott. Fris. II, 29; Chron. Ursperg. l. c.* 30 *Vielmehr zu Würzburg. A's. Irrthum dürfte daraus entstanden sein, dass er in der Nachricht der Ursberger Chronik: filiam comitis Bisuntini das letzte Wort falsch auffasste* 30 — coepit vgl. *Ott. Fris. et Ragew. Gest. Frid. III, c. 11.*

Avinionensis, Odo, Valentinus archiepiscopi cum conlegis in verba augusti iurant formidolosaque imperatoris potentia regi Celtarum atque Aquitaniae esse coepit. legati tum pontificis romani, cum Tridento Augustam Rhetiae properant, in valle Athesina ab Honorico et Friderico dynastis capti sunt. Honoricus, Noricorum occidentalium atque Vindelicorum Saxoniaeque rector, eosdem liberat; Honoricum et Fridericum ad deditionem et satisfactionem cogit.

Sub idem tempus imperator Mediolanensibus et caeteris Longobardis mandata detrectantibus bellum indicit. Otonem Vittelopagum (unde genus ducibus boiis), praefectum praetorio Boiariae atque signiferum suum, cum copiis in Italiam praemittit. de illo ita Guntherus, eius tempestatis poeta, scribit:

Signiferumque suum, quem Norica misit Otonem

Terra, virum magnis spectatum saepe periclis,

15 Praecursare iubet etc.

isque Graecos specie fallacis amicitiae Anconam, Ravennam, Ariminum, finitimas civitates tentantes Italia extrudit. Vilelmium dynastam Ravennae in vincula, quod graecos orientalis principis oratores quam se, legatum occidentalis imperatoris, honorificentius tractaret, coniecit. Fridericus subsequitur, hosteis mulctat, perdomitat. Mediolanenses vi coacti, accito Otone superiore cum caeteris principibus in consilium absque omni pactionis conditione deditionem faciunt. Primus pacata Italia in Germaniam redit.

Interim Vilelmus, rex Siciliae, dux Apuliae, princeps Calabriae, cui suspecta erat virtus imperatoris, scilicet metuens, ne id mali nancisceretur, quod olim evenerat Rogerio patri suo, Hadriano episcopo romano, clientelam sacerdotiorum, ob quae cum Innocentio, Eugenio atque caeteris romanis pastoribus ipse et maiores eius hactenus armis decertarant, concedit ambo deinde adversus imperatorem societatem ineunt. Hadrianus nodum in scirpo (ut aiunt) quaerit. imperium beneficium esse romani sacerdotis, augustum praecario dumtaxat regnare asserit. extat eius ad Hillinum Treverorum, Arionulphum Mongontinum, Fridericum Agrippinensem archimystam epistola, ex qua verba ipsius Hadriani subtexere operae praecium esse duximus. romanum (inquit) imperium a Graecis translatum est ad Alemanos, ut rex Teutonicorum non ante, quam ab apostolico consecraretur, impe-

28 *In B am Rande neben durchstrichenem eius — sui.*

3 — cogit *vgl. l. c. III, c. 21* 9 — faciunt *vgl. l. c. c. 17—20* 11 *Guntheri Ligurinus (ed. Dümgé) II, v. 410, 411, 415* 24 — ineunt *vgl. Chron. Ursperg. p. 350* 33 *Eine Fälschung. Jaffé, Reg. pont., literae spuriae, p. 950.*

rator vocaretur. ante consecrationem rex, post imperator; unde igitur habet imperium nisi a nobis? ex electione principum suorum habet nomen regis, ex consecratione nostra habet nomen imperatoris et augusti et caesaris; ergo per nos imperat. recolite antiqua. Zacharias promovit Carolum, fecit ei nomen grande, ut esset imperator et ut post-
 hac perpetuo rex teutonicus esset imperator et advocatus sedis apo-
 stolicae, ut romano episcopo Apulia per eum pacata esset subiecta,
 quae nostra cum urbe romana est, non imperatoris. Romae nostra
 sedes est, imperatoris est Aquis in Arduenna, quae est sylva Galliae.
 imperator, quod habet, totum habet a nobis. sicut Zacharias transtulit
 imperium a Graecis ad Teutonicos, ita nos possumus ab Alemanis trans-
 ferre ad Graecos. ecce in potestate nostra est, ut demus illud, cui
 volumus. propterea constituti a deo super gentes et regna, ut destru-
 amus et evellamus et aedificemus, et plantemus. deinde Germanos
 imbelles vocat; imbecillitatem illis obiicit, qui Rogerium Italia pellere,
 Danos, Frisios perdomitare nunquam valuerint.

Haec itaque in conventu celebri legatos Hadriani referentes Oto Vitellopagus, de quo supra saepius diximus, stricto ense, quem ante imperatorem progerebat, territat et forsitan confodisset, nisi imperator intercessisset. qui acriter respondit, quae ego ut ampliora tenuitate
 ingenii mei praetereo. caeterum ea Guntherus versu, Oto et Rage-
 vicus, mystae Boiorum Fruxinenses, prosa complexi sunt et Chunradus
 Adelomanus, vir iuxta nobilis atque eruditus, Augustanus primarii
 templi sacerdos, propediem publicabit. Arionoldus Mogontinus et divus
 Eburonardus Iuvavensis archiflumen romanos sacerdotes, cardinales,
 archiepiscopos, episcopos, presbyteros, diaconos (ita enim vocant) literis
 admonent, pertinaciam, fastum, superbiam coarguunt, avariciam, perfi-
 diam aliaque facinora, quibus pauperes compilent et imperium contur-
 bent, commemorant, obtestantur ultimo, ut Hadrianum ad pacem ser-
 vandam cohortentur. imperatorem id, quod bonum aequumque fuerit,
 facturum referunt. hisque maxime Honorico Boiorum atque Saxonum

17 — respondit vgl. *Ragewin l. c. III, 10* 22 *Guntheri Ligurinus, VI, v. 313 flgd.*; *Ragewin l. c. c. 10* 23 *Ueber Konrad Adelman v. Adelmansfelden vgl. Wiedemann, Turmair, S. 68 flgd.*; über seinen Bruder Bernhard: *Lier, Der Augsbургische Humanistenkreis mit besonderer Berücksichtigung Bernhard Adelmans v. Adelmansfelden (Zeitschrift d. Histor. Vereins für Schwaben u. Neuburg, VII). Es ist nicht bekannt, dass Konrad die Publikation, die A. als beabsichtigt erwähnt, ausgeführt habe. Adelman ist auch einer der Verfasser der Praefatio zur Editio princeps (1507) des Ligurinus* 26 Ein solches Schreiben ist sonst nicht bekannt und was wir von der kirchlichen Stellung der Erzbischöfe Arnold und Eberhard wissen, zwingt zu dem Schlusse, dass A. entweder hinsichtlich der Aussteller irrt oder selbst durch eine Fälschung getäuscht wurde.

duce, Otone Fruxinensi episcopo authoribus ea scintilla discordiae tum extincta est.

Ansa hinc arrepta interim Mediolanenses, Longobardi plaerique rursus rebellionem faciunt, praesidia imperatoris partim expellunt, 5 partim in vincula coniiciunt. imperator intento infestoque exercitu in Italiam contendit. eo Honoricus dux Boiorum atque Saxonum cum augusta tria millia equitum, Velipho, eius patruus, trecentos equites, duo millia peditum adducunt, ad Benacum lacum castra faciunt, resistenteis domitant, castella expugnant, diripiunt, incendunt, praeclare 10 operam imperatori navant. Velipho eius avunculus, Honoricus amitinus erat. hunc Catoni Ragevinus Fruxinensis, eius tempestatis scriptor, illum Iulio Caesari comparat. hi deinde cum imperatore, rege Boemiae, Honorico Austriaco, Beritholdo Zaringio, Chunrado, fratre imperatoris, et caeteris principibus Mediolanensem agrum vastant, 15 arbores succidunt, segetes proterunt, cum Mediolanensibus erumpentibus manus conserunt. cecidere ibi ex Boiariae dynastis Catulus et Chunradus dux Dalmatiae, Dachuno, vico superioris Vindeliciae, ortus, Eccobertus Neoburgensis, ultimus Scharoduni oppidi secundae Boiariae, Pictavionis Noricorum praefectus, Honoricus Histriae regulus, ex 20 Damasia Vindelicorum arce oriundus. huic Beritholdus frater, Eccoberto Odagrius Stirius, amitinus eius, cui nupta erat Chunegunda, filia Theodovaldae Voccioburgensis, partim Beritholdus, superior maritus sororis Eccoberti, succedunt. Chunradus fratrem Arionulphum, filium Chunradum superstites reliquit. Chunradi corpus Schiram, Honorici 25 Damasiam, Eccoberti Variopagum translatum est. monasteria haec sunt Boiorum atque Vindeliciae, illa in superiore sita Boiaria, hoc in secunda, proximum Oeno, haud procul Bathavia. at Oto palatinus Boiorum cum fratribus Friderico et Otone minore natu porta, quam ipsi obsidebant, erumpentes hosteis oppressere.

30 Per idem tempus Oto Fruxinensis episcopus, historiographus et

6 — navant vgl. *Chron. Ursperg.* p. 350; *Ragewin IV*, c. 38 7 in trecentis loricis sagen auch *Annal. Weingart. Welfici*, M. G. Scr. XVII, 309 zu 1158, deren Zahlangaben jedoch sonst mit A. nicht übereinstimmen 12 *Ragewin IV*, c. 38 12 — praefectus vgl. *Ragewin l. c. III*, c. 25, 29, 31; *IV*, 14, 38 16 *Der junge Welf VII. A.* wirft hier zeitlich weit auseinanderliegende Ereignisse zusammen 19 *Heinrich II. Graf v. Wolfratshausen* starb 2. Mai 1157, nicht in Italien, sondern wahrscheinlich in Wolfratshausen, und war noch nicht Markgraf von Istrien. Markgraf *Heinrich v. Istrien* aus dem Hause Andechs (*IV.*) starb erst 1228 24 — Schiram vgl. *Ragewin IV*, 14; — Damasiam *Necrolog. Diessense*; *Oefele*, Scr. II, 665? — Variopagum *Mon. Boic. IV*, 9 28 — oppressere vgl. *Ragew. III*, 35 30 — moritur vgl. *Ragew. IV*, 11.

patruus augusti, moritur. Hadrianus quoque pontifex maximus pridie calendas Septembris fato rapitur duoque, Octavianus et Rulandus, de pontificatu maximo certant; hic Alexandrum, ille Victorem se adpellat. utrisque tercio idus Februarii ex decreto consilii more maiorum dies dicitur. Octavianus apparet, Rulandus, fretus opibus Vilelmii Siculi, neque ipse venit neque legatos misit. quamobrem Octavianus a concilio, Pilegrimo patriarcha Aquileiensi, Raenaldo Agrippinensi, Mogontino, Maedoburgensi archimysta, caeteris episcopis recipitur, consecratur, Victor adpellatur. Germaniae atque Italiae episcopi et proceres eius rebus studuerunt. parteis Alexandri solum duo Boiorum episcopi, Eburonardus Iuvavensis et Hartomanus Sabonensis tutati sunt. causabantur Celtas, Siculos, Anglios, Hispanos (quibus vires nostri imperatoris in suspicionem venerant) maiorem nimirum christianorum portionem eidem favere. nam Alexander ad Franciae occidentalis Angliorumque reges tum dissidentes secessit, pacem inter eos fecit, quam illi quotannis fregere, quotannis renovarunt. plerique tamen, quorum maxima pars fuit, neutrum pontificem recipiebant, illud divi Pauli usurpabant: omnia vestra sunt, sive Paulus sive Apollos, sive Petrus, una fides, unus deus et pater omnium, atque illud Christi in ore erat: unus magister vester est, vos autem omnes fratres. Gerochus Richobergensis praesul de hoc discidio conplura scripsit, quibus titulum de Antichristo dedit.

Mansit haec seditio duodeviginti annos in christiano orbe minusque quam pro longinquitate temporis incommodi reipublicae iniunxit. pastores mitia atque erudita ingenia sortiti, invicem dumtaxat sacrificiis interdixere, ovibus non molesti fuere nec gregem contaminarunt. legi in bibliothecis Boiariae utriusque epistolas, quas Alexander ad Eburonardum Iuvavensem, Hartomanum Brixinensem Noricorum episcopum, alter ad imperatorem, patriarchas, archiepiscopos, duces, praesides, praefectos sacrosancti romani imperii dedit. in illis reperio Alexandrum Turonis in conventu Angliorum, Celtarum celebri haec statuuisse: sacris initiatus rebus prophanis abstineto, leges, physica

1 — rapitur *l. c. c. 43*: in kalendis Septembris 2 — adpellat *vgl. l. c. 4* — dicitur *l. c. c. 54, 55*: in octava epiphaniae [*Jan. 13.*] 5 — adpellatur *l. c. c. 64—70* 9 — tutati sunt *vgl. Vita Eberhardi archiep. Salisburg., c. 8, M. G. Scr. XI, 81* 12 quibus — venerant *G. Fr. IV, 76* 18 — illud Christi *1 Cor. 3, 21. Eph. 4, 5; 6. Matth. 23, 8* 22 *De investigatione Antichristi; auszugsweise mitgetheilt von Stülz im Archiv für Kunde österreich. Geschichtsquellen, XX, 127 flgd.* 28 *An Eberhard u. a. Jaffé, Reg. pont. Nr. 7147, 7157, 7188, 7223, 7369; an Hartmann l. c. Nr. 8853—8855* 31 — existimato *vgl. Statuta concilii Turonensis vom 19. Mai 1163; Mansi, Conc. coll. XXI, 1176.*

non audito. sacra venire, religionem, societatem, inferias atque huius-
cemodi ceremonias praecio dedisse atque pecuniam pro hisce postulasse,
decimas prophanis tribuere, inexpiabile flagitium esto. si quispiam
sacerdotia locarit conmutaritve, uti contra christianam pietatem fecit,
5 ita eius civitatis aris, focus, extorris esto. agri oppignerati, si creditor
redditus receperit, ultra sortem foenus, licet levissimum videatur,
censeto. foeneratorem reipublicae fure peiorem civem existimato.
idem Alexander in omnibus epistolis, quas superioribus duobus episco-
pis scripsit, petit et multis suadet, ut imperatorem placent atque illum
10 secum in gratiam redigant; pollicetur, uti dignum fuerit tam poten-
tissimo principe, honorando, ornando, tollendo nulli se secundum fore,
sed modum superiorum pontificum excessurum.

Ea tempestate Petrus Longobardus Luthetiae Parisiorum creatur
pontifex. is quidem theologumenon quatuor libros scripsit, sed sacro-
15 sanctae philosophiae veritatem fontemque purissimum, sicuti plus millies
a Iacobo Fabro, Iudoco Clichthoveo praeceptoribus meis accepi atque
audivi, coeno quaestionum, rivulis opinionum conturbavit, id quod et
usus rerum magister (nisi caeci simus) satis superque docet. sed ad
ordinem rerum revertor.

20 Crema Pilogrimo patriarchae Aquileiensi ac Honorico duci Boiariae
atque Saxoniae se dedit. in cuius expugnatione Otoni palatino
Boiorum palma datur. idem Honoricus rector Boiorum et Saxonum
aliquot Mediolanenses coepit, augusto reddidit, qui eos in crucem in
conspectu municipum egit. Velipho, Honorici patruus, imperatoris
25 avunculus, suae ditionis provinciam perlustrat, apud divum Genesium
conventus agit, legatis responsa reddit, ius dicit, leges parendi prae-
scribit, mandata dat, septem praefecturas cum signis, uti mos est,
proceribus suis in fidem atque tutelam commendat. oppida, castella,
civitates oratores mittunt, quibus Lycationum praefectus ius atque sua
30 iusta reddit, praedia stipendiaria, principalem servitutem, quae cives
atque nobilitas interceperant, repetit et vendicat. conventu peracto,
pridie paschaliū se Pisam confert, vernas ferias maximo apparatu
ibi perpetrat. inde Lucam petit, de rebus omnibus cognoscit. nemo
omnium est, qui ius dicenti non obtemperaret. quocunque ille pergit,
35 strenue suo imperio perfungitur, praesidia castellis imponit. eius ad-
ventus nullo non honoris genere adhibito ubique excipitur. inde Spo-

36 adhito B

13 — scripsit vgl. *Otton. Fris. continuatio Sanblasiana*, c. 12, *M. G. Ser.*
XX, 308 16 *Jac. Faber*, genannt *Stapulensis*, *Doctor der Sorbonne*, *gest.* 1537;
Jodocus Clichtoveus, *Doctor der Sorbonne*, *gest.* 1543 20 — dedit *G. Fr. IV*, 60
21 — datur *l. c. IV*, 59 22 — egit vgl. *Chron. Ursperg.* p. 351 24 — defendit
nach Hist. Welf. Weingart. c. 29.

letum arma movet. ubique compositis rebus eam Italiae partem sibi ab imperatore avunculo in tutelam traditam Veliphoni filio committit, per vallem Tridentinam ad Lycates suos in superiorem Boiariam redit. filius eius pastoris boni munus exequi pergit, pecus tondere, non deglubere studet, suae fidei commissos ab iniuria, rapinis militum, equitum 5 (uti bello fieri necesse est) non citra offensionem augusti tutatur atque defendit.

Honoricus, huius patruelis, Saxonum et Boiorum praeses, in Boiariam Reginoburgium reversus, quod videret Hartovicum, urbis episcopum, aes ecclesiasticum dilapidare, canes, equos, venatores alere, 10 pauperum curam nullam habere, populum non docere neque literis operam dare, adulteros, assentatores, propinquos ditare, Stuphium regiam atque vicum, pontificalem fiscum, titulo curatoris occupat (Friderici Bogii soboles, veteris eius templi procuratoris, defecerat). Hartovicus homo imprudens furere, insanire coepit, cuncta seditionibus 15 atque incendiis complere studuit. erat tum Reginoburgium omnium civitatum Germaniae populosissima praetoriumque regulorum Boiariae. cives partim cum duce suo, partim pontifice sentiebant. nam et proceres quosque potentissimos Boiariae ibidem cives, senatores atque consules fuisse in diplomatibus vetustis reperio, sicuti Argentorati et 20 apud Suitonas aduc esse solet. divus Eburonardus archimysta Boiorum illo properat, connitentibus Friderico Vitellopago, praefecto praetorio Boiariae, atque Chunrado Rhaniorum dynasta, ducem, episcopum, cives in gratiam redigit. inde orientalem Boiariam petit, inter Honoricum Austriacum, vitricum Honorici occidentalis, et Chunradum fratrem, 25 Bathavensem episcopum, pacem facit.

Episcopi omnino immunes esse conantur, omnia munia in pauperes relegant, suis legibus fraudem faciunt, praedia, sacerdotia libertate ab imperatoribus donata, censu, vectigalibus extra ordinem onerant. duces, quae a se condonata sunt, sibi servire concupiscunt. unde plaeraque 30 bella civilia, seditiones intestinae oriuntur. eadem tempestate Iuvavia, Reginoburgium, Fruxinum igne conflaurant. Pilogrimus patriarcha Aquileiensis naturae concedit. Goizo rex Ugrus moritur. frater eius

8 — redigit vgl. *Annal. Reichersperg.* zu 1161, *M. G. Scr. XVII*, 468; die Erwähnung Friedrichs von Wittelsbach u. Konrads von Raning weist aber auf eine weitere, uns unbekannte, vielleicht urkundliche Quelle 16 — populosissima nach *Vita Eberhardi Salisburg.*, *M. G. Scr. XI*, 82 24 — facit vgl. *Vita Eberhardi*, c. 10, l. c. 82 31 — conflaurant vgl. *Ann. St. Rudberti Salisburg.* zu 1167; *Ragewin*, IV, 12; *Ann. Ratispon.* zu 1166 u. 1174? 32 — interiit nach *Contin. Admuntensis*, *M. G. Scr. IX*, 582, 583 33 — contendunt vgl. *Ragewini appendix*, p. 491.

Ladissolaus et filius Stephanus regnare uterque, patruus et nepos, contendunt. Honoricus dux Charionum in Ionio mari interiit.

Quoniam de Charionum regione tempus admonuit, paucissimis situm praesidesque gentis exponam. Charionum regio a Venedorum
 5 natione Germaniae Magnae, quam Ptolemaeus Charionas, Plinius Charinos, Antoninus Charionos vocat, adpellata est; pars Norici est, ad fonteis Dravi fluminis, subiecta Oerae Taroque montibus, Histriae, Stiriis, Carnis, Venetiae, Dalmatiae, Pannoniae, Liburniae confinis. Venedi transgressi Danubium Romanos, Theodorico rege Italiae, exe-
 10 gere. Iulia Carnorum sive Iulium Carnicum Romanorum quondam colonia fuit. plura in secundo atque tercio dixi libro. peculiare Charini habuere principes usque ad Dagobertum Magnum regem Francorum, cuius iussu a Boiis subditi sunt Boiorumque ibi tum coloniae deduci coeptae. tempore Pipini regis Francorum Boii eosdem religio-
 15 nem Christi recipere coegerunt. nam Thessalonus tercius Boiorum regulus atque divus Vergilius Saliburgensis pontifex eo sacrificulos proficisci iusserunt.

Post Caroli Magni mortem, sicuti vetusta diplomata ostendunt, regibus ducibusque Boiorum posthac paruit Boiariaque oriundis prae-
 20 fectis obtemperavit. imperator Oto tercius anno Christi noningentesimo undenonagesimo mortuo Honorico duce Charionum, filio Beritholdi ducis Boiorum (ambo apud Aldaechium inferius sepulti sunt) eundem ducatum Chunrado, filio Otonis ducis Francorum, fratri Gregorii quinti pontificis maximi, tradidit, qui potestatis anno tercio atque vicesimo,
 25 relicto filio impubere Chunrado decessit. imperator tum divus Honoricus secundus, quem Charionum quoque regulum vocari reperio, eam provinciam Adaloberoni, qui apud Gisovertas in prima Vindelicia sepultus est, commendavit. imperator Chunradus secundus Chunradum, filium superioris Chunradi, patruelem suum, Charinis, pulso Adaloberone,
 30 berone, praefecit. at imperator Honoricus tercius caesar augustus, rex Boiorum, eam partem Norici Veliphoni conmisit; is obiit aerae christianae anno 1055. huic Lithulphus, qui moritur ab orbe servato anno 1090, ab imperatore Honorico quarto, rege Boiorum, substituitur. Lithulpho succedit Honoricus Eppostonus; is absque liberis obiit; ad-
 35 optavit Honoricum, filium Angiloberti, haeredemque ducatus instituit. huius stemma proponere decrevimus.

Fridericus Spanaemus fratrem habuit divum Hartovicum, Saliburgensem episcopum; genuit ex Richarda Angilobertum primum et

Segifridum Laventinum. illo genitus Angilobertus secundus, Histriae praefectus, bellum gessit adversus Honoricum Eppostonum, ducem Charionum. Laventi templum divo Paulo construxit, druidas a Vilemio Hirsuno impetravit, ubi uxor eius Haeduovica humata est, quae ex hac vita migravit anno Christi 1100 super secundum. quinque 5 procreavit liberos: Hartovicum archiepiscopum Maedoburgensem, Honoricum ducem Charionum, qui absque liberis obiit, Angilobertum; is fratri in ducatu successit et in Boiaria apud Seos cum uxore Uta sepultus est; Segifridum Libodunum, patrem Segifridi Libodunensis, Veronardum Struchinosinum. Angiloberto orti Hyldericus dux Charionum, Angilobertus Histriae et Carnoburgii praefectus, Hartovicus episcopus Reginoburgensis et Rapoto Artoburgensis dynasta. Hyldericus Honoricum et Herimanum procreavit; ille in Ionio mari, ut dixi, periit, anno salutis 1164. successorem honoris fratrem Herimanum habuit, unde genitus Hyldericus, itidem dux Charionum. 15

Sed ad Fridericum Barbarussam revertor. is exciso Mediolano, pacata Longobardia in Germaniam redit. tres magos, qui primi Christi incunabula adorarunt, quos Eustorgius archimystes Mediolanensis Constantinopoli ortus Mediolanum consentiente imperatore transtulerat, in Agrippinensi Colonia, ubi aduc omnis honos atque memoria nominis 20 habetur, condi iubet. hi ex sinu Persico Magorum cognomento atque Arabia felice continua regione Byzantium a romanis imperatoribus translati fuerant.

Circa eundem temporis tractum Hugo Tübiorum regulus Morinos, Veliphonis castellum, capit, quos intus reperit, crucibus adfigit. Velipho 25 pater filium ex Italia revocat, ipse eo proficiscitur, patrimonium matris ex asse filio tradit. Velipho iunior Hugoni caedem expiare aspernanti, satisfacere recusanti, bellum indicit, copias cogit. auxilio ei veniunt tres episcopi: Nemetum, Vangionum et Augustanus, et ex Suevia hi proceres: Beritholdus Zaringius, Herimanus Badensis, Rudolphus 30 Phullodoryphus, Chalybes Bergensesque reguli, Godofridus et Rudolphus fratres Rumobergii, Herimannus Circobergensis, Honoricus Veringensis, Chunradus templi Constantiensis curator, Albertus Habesoburgensis, ex Boiaria Beritholdus Voccioburgensis. hi coniunctis viribus

15 *Am Rande in A*: et Hagna, quae primum Stephano regi Ugrorum copulata fuit et filia Honorici primi Austriaci, soror Litovaldae et Honorici 24 Tübiorum *B*

13 *Vgl. oben S. 223, Z. 2* 16 — iubet *vgl. Ott. Fris. continuatio Sanblasiana, c. 16, p. 310; chron. Albrici monachi Trium Fontium, M. G. Scr. XXIII, 846* 24 — elapsus est *vgl. Hist. Welfor. Weingart. c. 30, p. 469, 470.*

cum bis mille atque ducentis armatis castra non longe a Tubiis vesperi ac sabbato, octavo scilicet idus Septembris faciunt diemque festum postridie ocio sacrare more christiano statuunt. Hugoni suppetias tulerant Tubiisque erant Fridericus dux Sueviae, filius Chunradi cae-
 5 saris, et Zolorenses dynastae. amici ultro citro conmeant, inimicos reconciliare conantur. inter haec Veliphonii quidam vesperi e castris, caeteris ignorantibus, clam prodeunt, quosdam, qui ex arce progressi fuerant, lacesunt, invadunt, manus conserunt. quod ubi, qui in castris erant, conspicati, sociis suis auxiliatum certatim provolant. qui Tubiis
 10 erant, erumpunt, suis laborantibus subvenire contendunt, aequum locum, ripam nempe editiorem, difficilem aditu, occupant. Honoricus Veringensis, signifer Veliphonis, ad illos infesta signa confert, eosdem loco aequo pellere connititur. illi fortiter resistitur, duabus horis continenter pugnatur. nemo retro pedem tulit aut loco cessit. tandem
 15 Veliphoniani, loci iniquitate defatigati, hostibus superne acriter urgentibus, in fugam vertuntur. paucis admodum occisis, noningenti capiuntur Tubiosque abacti cum praeda sunt; reliqui beneficio noctis atque sylvarum, montium, vicinorum castellorum atque oppidorum evasere. Velipho Achalmam cum tribus dumtaxat comitibus vix elapsus est.
 20 pater eius ubi filium male pugnasce accepit, ex Italia in Germaniam properat. Hugo pactus unius anni inducias, omnes captivos dimittit.

Honoricus Boiorum dux, nescio quam ob causam, Constantiae Clementiam uxorem, filiam Chunradi Zaringensis repudiat, cum imperatore in Burgundiam proficiscitur. nam augustus in agro Vesontino
 25 propter Ararim amnem conventum egit, cui Litavicus rex Galliae interfuit, cum quo foedus de more initum est atque ad Honoricum regem Anglium Raenaldus Agrippinensis archimysta, magister epistolarum, Rhotomagum missus, qui eundem ad pacem cum Francis servandam cohortaretur et filiam eius natu maximam Mathyldam Honorico duci
 30 Boiorum atque Saxoniae, amitino imperatoris, desponderet. annuit Anglius postulatis atque cum filia quam maximo apparatu ingentique dote instructa oratores in Germaniam legat. Alexander Galliis excedit in Siciliamque ad Vilelmium regem Siculum se confert.

At Velipho finitis induciis Chelomynsam, Villariam, Hugonis ca-
 35 stella, expugnat, sexaginta, qui intus erant, Hugonis equites in vincula coniicit. Hugo ad Friderici Suevorum reguli, filii Chunradi caesaris,

2 atque *st.* ac *A* 28 reges *st.* eundem *B* 31 quam *fehlt B*

20 — dimittit *vgl. l. c. c. 31* 22 — repudiat *vgl. Annal. Weingart. Welfici zu 1162, M. G. Scr. XVII, 309* 34 — detinetur *vgl. Hist. Welf. c. 31; Chron. Ursperg. zu 1166; p. 355* 35 sexaginta *Chron. Ursperg.; quadraginta Hist. Welf.*

opem confugit. eius suasu Boiemi in auxilium acciti, Boiariam, Sueviam, cuncta terrarum ab Hercynio saltu usque ad lacum Brigantinum caede, incendiis complent. imperator ab armis universos discedere iubet, Ianuario diem partibus Ulmam dicit, ubi causa cognita coram Honorico, duce Saxonum atque Boiariae, Hugonem Veliphoni tradit. 5 Hugo Veliphonis pedibus supplex accidit, veniam praecatur, a Veliphone in vincula coniicitur, in custodia atque captivitate annum et sex menses, quoad Velipho iunior vixit, detinetur.

Hisce confectis augustus in Austriam movet. receptis quadraginta unciarum auri millibus a Stephano rege Ugrorum, eundem adversus 10 Ladissolaum, patrum eiusdem, regem declarat Ungariae. eidem Hagnam, filiam Honorici Austriaci, patruelem suam, despondet. Otonem Vitellopagum palatinum sive landographum Boiorum (saepius eius mentionem fecimus), Honoricum Austriacum cum mandatis ad Constantinopolitanum imperatorem proficisci iubet hique regio luxu magnifice 15 condonati, revertuntur. cum ipsis Byzantium usque profecti sunt, voti solvendi causa Hierosolyma petaturi, Velipho pater, Fridericus, Otonis Vitellopago frater, Oto praefectus Reginoburgensis, Odagrius Stirius; hic in Ungaria in urbe, quam Quinque Tempia vocant, obiit; caeteri ferias vernaes Hierosolymis celebrant. sub idem tempus Honoricus 20 dux Saxonum atque Boiorum iussu imperatoris ad socerum in Galliam pergit, pacem inter eum atque regem Francum Litavicum facturum.

Eodem tempore, anno Christi 1165, in Boiaria decedit Burgusii regulus Gephardus. eius opes dux Boius vendicat. est autem Burgusium civitas atque arx omnium munitissima, claustrum Boiariae in 25 Norico sita, quam Iuvavus amnis praeterfluit; praetorium coniugum regulorum Boiariae, fiscus hic principalis est atque conventus iuridicus Noricorum. nunc ducibus nostris paret, apud veteres suis regulis incluta fuit, quos varie cognominatos reperio, a praetoriis nimirum suis. utrumque horum genus nobilissimum fuit. paternum traxere ab Aribone 30 quodam nobilissimo, simul vetustissimo Boiorum dynasta, qui in venatione a visonte percussus obiisse canitur atque antiquis celebratur

15 luxi *A u. B*

9 — despondet *vgl. Ann. Reichersperg. zu 1165, M. G. Scr. XVII, 472; Contin. Admunt. 583? Ragewini append. zu 1164, 1167, p. 491, 492* 12 — revertuntur *vgl. Ragewini append. 492* 17 *Hist. Welfor. c. 32; — Reginoburgensis vgl. Ragewini append. 492, wo aber: Henricus burgravius* 18 — obiit *vgl. Ann. Reichersperg. zu 1165, M. G. Scr. XVII, 471* 19 caeteri — celebrant *vgl. Hist. Welf. c. 32* 20 — facturum *wohl gefolgert aus Ragew. app. p. 493* 23 — Gephardus *vgl. Liber sepulturar. Raitenhaslac., M. B. III, p. 216* 24 — vendicat *vgl. Riezler, Herzogthum Baiern unter Heinrich d. Löwen und Otto I., 172—174* 30 — carminibus *vgl. Ekkehardi chron. univers. zu 1104, M. G. Scr. VI, 225.*

carminibus. alii eum filium Babonis illius Abusini fuisse suspicantur; pictura monumentaque Abusinae fidem faciunt. eius soboles Hartovicus atque Sigardus Schala fratres; ille procreavit Aribonem et Bothonem posthumum ex Friderunna nobilissima foemina, filia Rothingi, qui
 5 pronepos fuit Imindi, fratris divae Mathyldae augustae, genitricis imperatoris Otonis Magni, et Honorici primi, Boiorum ducis; nam Theodericus, Saxoniae regulus, avus maternus Otonis Magni et Honorici primi, Boiariae rectoris, genus ducens a Vitechundo Magno, qui triginta amplius annos cum Carolo Magno continenter belligeratus est,
 10 quatuor procreavit liberos, divam Mathyldam, Vitechundum, Reginoverum, Danorum domitorem, et Imindum.

Ab hoc sunt Botho primus, abavus, Rotingus primus, proavus, Botho secundus, avus Friderunnae. huius filius Aribo in cunis amisit parentem; Charionum nobilissimus dynasta, praefectus praetorio Boiariae,
 15 admodum senex obiit, anno christianae salutis 1102. Botho posthumus, cognomento Fortis, altero deinceps anno Reginoburgii naturae concedit; Tharisii, quod dicarat, sepultus est. ambo fratres praeter caeteros Boios Germaniaeque procures literis atque armis insignes fuere proceraque corporis statura antiquis comparati heroibus, quorum virtus
 20 maxime adversus Ugros enituit. Aribo Haegiromosae, Botho Bothostonis habitavit, unde et cognomen, uti mos est, recepere. Sigardus, qui et Sirus Scala, patruus horum, Sigardum, Rantheroviae procuratorem, progeniit. is ab orbe adserto anno 1104 Reginoburgii interemptus est et ex Sophia, quae prius nupta fuit Honorico duci Chariniano,
 25 Gephardum Burgusianum, Sigardum et Honoricum Scalas tulit. huius filii sunt Honoricus et Sigardus. Gephardi uxor Itha, filius Gephardus, nurus Sophia. atque hic Gephardus absque liberis maribus obiit anno, ut dixi, Christi 1165. Burgusium tum Honoricus undecimus, Saxonum atque Boiariae regulus, occupavit, quamquam patruales Gephardi,
 30 Honoricus et Sigardus Scalae, superstites forent, quos in Italia condisse non est vana coniectura. hos quidem Scalas romano vocabulo

7 *Am Rande in A:* Diethrich von Ringelheym 17 *Am Rande in A:* in ripa Moeni conditus est 22 Syrus *B* 23 asserto *A* 25 Schalas *A* 30 Schalae *A*

2 *Von solchen hat sich nichts erhalten* 3 — enituit *vgl. Ekkehard l. c., p. 225, 226* 20 *Haigermoos bei Laufen an der Salzach (vgl. Mon. Boic. III, 246) und wahrscheinlich Pottenstein in der fränkischen Schweiz* 23 *Vgl. Ekkehard l. c.* 31 *Dass zwischen den altbairischen, im 12. Jahrh. ausgestorbenen Grafen v. Burg- hausen und Schala (nach der Schalaburg im Viertel ob dem Wienerwalde benannt) und den veronesischen Herren de Scala, die erst unter König Sigmund nach Baiern kamen und dort bald ihren Namen in „von der Leiter“ verdeutschten, eine Verwandt-*

pro Schala teutonico ab imperitis dictos esse satis constat. haec ex diplomatibus Bathaviae, Variopagi, Rantheroviae, Raethasulae accepimus. extat Raethasulae vetus diploma latinum, ubi anno aerae nostrae 1156 Honoricus Schala testis est. interpretes, qui illud in teutonicam vertit linguam, Honoricum a Laitera, hoc est Scala, interpretaetur. 5 itidem de Bogiis eadem tempestate factum literis proditur, quos Itali romana interpretaetione de Arcu vocant.

Sub idem tempus Sigefridus Libodunus, Litholdus Plaiensis, gener Gephardi Burgusiani, procures Boiorum, decedunt et Victor pontifex maximus Romae moritur. Alexander a Vilelmio rege Siciliae, Campania, Apuliae, Calabriae principe, corruptis quibusdam Romanis in urbem deducitur. Saxones tum Honorico duci Boiariae rebellant, imperata detrectant; dynastae adversus eundem conspirant.

Cap. 6. Mortuo igitur Victore Alexandro Romam tenente, imperator mense Maio atque quinquagenalibus Viridoburgii conventum 15 episcoporum senatusque imperii cogit. coeunt frequentes archimystae, minores pontifices, praesides, duces, praefecti, Vidonem pontificem maximum legant Paschalemque vocant. fit senatus consultum: nullum posthac fore pontificem maximum, nisi qui more maiorum, consensu imperatoris creetur atque nuncius dumtaxat Christi successorque Petri, 20 non etiam caesareae potentiae pertinax aemulus esse velit. a singulis exactum iuramentum, haud alium aut recepturos aut passuros pontificem maximum perpetuo, etiam mortuo imperatore. sacramentumque primus dixit Christianus Mogontinus pontifex designatus (nam Chunradus Boius, frater Otonis Vitellopagi, quod iurare detrectaret, hostis 25 iudicatus atque proscriptus, sacerdotio et dignitate excidit Mogontiacoque exactus est), deinde caeteri episcopi; postea imperator et principes iurant. Albertus Fruxinensis episcopus hoc pacto fidem suam astrinxit Paschali, quam diu videlicet imperium eius rebus studeret aut ipse caesarea praedia, castella, vicos, oppida, beneficia stipendiaria possideret. 30

1 Scala B 4 Scala B 5 Scalam A

schaft bestand, ist eine nur durch den Gleichklang der Namen veranlasste irrige Annahme 3 *Mon. Boic. III, 112* 7 *Auch der Zusammenhang zwischen den altbairischen Grafen v. Bogen u. den Südtiroler Herren v. Arco ist eine unbegründete, nur durch die Namensgleichheit veranlasste Behauptung, die A. bei Arnpeck, Chron. Baioar. (Pez, Thes. III, c, col. 258) vorfand* 8 — *decedunt vgl. Ann. St. Rudberti Salisburg. zu 1164, M. G. Scr. IX, 776; Herim. Alah. zu 1164* 9 *Victor — moritur Rag. app. zu 1164* 10 — *deducitur l. c. zu 1168* 12 — *rebellant l. c. zu 1167* 14 — *possideret vgl. Ragew. append. zu 1164, 1166, p. 491, 492.*

obierant per idem tempus Eburonardus Saliburgensis, Hartovicus Reginoburgensis, Hartomanus Brixinensis, Rupertus Bathaviae episcopus. Eburonardo Chunradus, patruus imperatoris, Hartovico Eburonardus, Ruperto Albanus, Hartomano Oto succedunt utque novi episcopi ab Christiano Mogontino archimysta inaugurentur, edicto praecipitur.

Imperator in Italiam Raenoldum scribam suum, Agrippinensem pontificem, et Christianum Mogontinum praemittit. ipse cum exercitu et aliis principibus subsequitur, agrum romanum caede, ferro, flamma vastat, Romanos ausos conferre pedem ad internecionem delet. octo millia Romanorum caesa, tria capta esse in fastos relatum est. urbem deinceps Barbarussa capit, incendit, Alexandro fuga sibi consulente. templum divi Petri, quod hostes munierant, praesidio firmarant, deinde invadit, munimenta solo aequat, effractis portis aedem aperit, Paschalem vi introducit isque duodevicesimo calendas Septembris (quem diem celebrem deiparae virgini, quando superos petivit, habemus) Beatricem consecrat augustamque adpellat. posthaec pestilentiae dira lues exercitum urbemque romanam invadit extinxitque de nostris episcopos septem: Daniele Pragensem, Eburonardum Reginoburgensem, Chunradum Augustanum, Godefridum Spireensem, Raenaldum Agrippinensem, Herimanum Verdunensem, Gaerionem Halverostadensem, et hos proceres cum pluribus aliis: Fridericum, filium Chunradi caesaris, Berinogerionem Sulsopagum Nariscorum regulum, Honoricum Tubingensem, Veliphonem iuniorem. huius corpus ad Stonogades, superioris Boiariae apud Lycatios templum, translatum est.

Velipho pater, ubi filio defuncto nullos amplius sperat liberos, ab re uxoria abhorret, Utam coniugem ad Alpes migrare iubet. ipse Maemingiae crebro habitat, potat, obsonat, comessatur, amat, conviviiis, nimio vestitu, venationibus, gaudiis corporis indulget, ocio aetatem transsigit. equites, milites obaeratos, proscriptos ad se confugientes benigne adpellat, hos sodales sibi adsciscit; cum illis libenter vivebat et libenter victitabat. his equos, vestes, sumptus suggerit cumque necesse foret his moribus pecuniam redditusque dilapidari, aes grande alienum conflavit. cumque sufficere hisce sumptibus nequiret, Ethru-

1 — succedunt *vgl. l. c. zu 1164* 4 — praecipitur *l. c. zu 1168, p. 493*
 7 — introducit *vgl. Ragewini append. zu 1168, p. 492; Contin. Sanblas. p. 313*
 11 fere novem millia *Ragew. app. l. c.* 15 — adpellat *vgl. Chron. Magni presb. Reichersperg. zu 1167, M. G. Scr. XVII, 489* 17 — iuniorem *vgl. Ragew. append. zu 1168* 23 Honoricum Tubingensem — translatum est *vgl. Hist. Welfor. Weingart. c. 32, p. 471* 26 — Stonogades *vgl. Hist. Welf. Contin. Staingademens. l. c. p. 471, 472.*

riam, Sardiniam, Spoletum imperatori Friderico, nepoti suo ex sorore, patrimonium vero in Suevia atque Boiaria Honorico duci Boiorum, nepoti ex fratre, vendit. imperator auro, argento, gemmis avunculum explet. dux boius precium dolo differt; rebatur propediem ad se gratuito reditura cuncta, quando legitimus senis capularis haeres esset. 5 ubi haec patruus sensit, omnia caesari, exhaeredato Honorico, venundat. tandem obsaturatus voluptatibus luminibusque captus, revocata ab Alpibus uxore, plaeraque pauperibus elargitus dedit, voluptati bellum indixit, in summa pietate vitam finivit, anno Christi millesimo centesimo nonagesimo primo. eius et filii mausoleum apud Stonogades, 10 Lycatium templum, ostenditur.

Eodem tempore Paschalis obiit; in templo divi Petri sepelitur. romani sacerdotes, senatus populusque Ioannem Albanum episcopum pontificem maximum eligunt, Calistum tercium nuncupant. porro Fridericus pulsus peste in Germaniam, Chunradum Saliburgensem, 15 patrum suum, frustra Honorico Austriae duce, fratre eius, caeteris principibus cohortantibus, ut obtemperaret, quod decreto consilii parere recusaret, oves pascere, decimis vivere iubet. Lupha Boiorum est oppidum in Norico inter Burgusium atque Iuvaviam medio fere itinere; eo quarto kalendas Aprilis imperator venit, conventus agit, sententia 20 principum vicos, praedia, castella, urbes Iuvavenses proceribus committit.

Honoricus Palestinam supplicandi gratia proficiscitur, relicta Matthylda uxore gravida Brunonisvici. comites eius fuere Chunradus episcopus Lubicensis, Honoricus abbas Brunonisvici, Beritholdus abbas 25 Luneburgensis, Praebissolaus Megaloburgensis princeps, alii proceres, ex Boiaria Honoricus Sulsopagus et Stirius marchio, Vormatiae quoque pontifex missus ab imperatore Neorhomam pro connubiis liberum. kalendis Februarii operatus Reginoburgii, octavo idus inde egreditur, a vitrico magnifice excipitur, Viennam ducitur, ei matris sepulchrum ostenditur, navibus condonatur a vitrico. ab eo Granam 30 usque Danubio deducitur et usque Ungariam, cuius regina soror vitrici. Strigonii exceptus ab Ungaro usque ad confluentes Savi et Danubii maximo honore deducitur ab Ungaris.

Eandem ob causam (ut revertar ad imperatorem) Bathavenses

6 exhaereditato B venundat B 14 Callistum B

4 dux — esset *vgl. Contin. Sanblas. 21* 11 *Scheint nicht erhalten zu sein*
 12 — nuncupant *vgl. Ragew. append. zu 1168, p. 493* 15 — committit *vgl. Ann. Reichersperg., Mon. Germ. Scr. XVII, 473* 22 — Ungaris *vgl. Arnold. Lubicens. chron. Slavor. I, c. 1—3, M. G. Scr. XXI, 115—122* 26 Frithericus de Sudpach *Arn. Lubic. c. 2* 34 — exigunt *vgl. Ragew. append. zu 1170.*

Albanum episcopum, quod ab Hylderico patriarcha Aquileiensi, non a Christiano Mogontino iuxta decretum consilii iniciatus foret, urbe exigunt Honoricusque legitur. inter haec Chunradus Iuvavensis diem obit; ipsi Albertus, ex sorore nepos, filius Ladissolai regis Boiemiae succedit. hic quoque ab Hylderico Aquileiensi patriarcha, contempto Mogontino, consecratus fuit. idcirco augustus Ladissolaum regem Boiemiae regno movet, Zobezolaum, patruelem eius, Boiemis imponit. Albertum, filium eius, pontificatu abire, administratione praediorum caedere iubet. deinde Babobergomum petit, Ladissolaum cum filio Alberto, qui eo venerant, a conspectu prohibet. posthaec Saliburgium pridie nonas Augusti pergit, Iuvavensia castella in deditionem accipit. Boiemi, Austriaci, Charini mutuis vulneribus se adterunt. Honoricus dux boius supplicandi gratia Hierosolyma proficiscitur. ab Elissopago, Vindelicorum vico, divi Benedicti consecranei ad templum divi Viti proxime Neomartem commigrant. consentit Veliphoramus Dorobergensis, nepos Theodomari, qui atros druidas Elissopagi conlocarat. Chunradus primus Aechostadensis pontifex Raebodoryphon iuxta Aechostadium in ripa Alemani in pago Boiariae (verbis Friderici primi augusti utor) mystis augustinianis extruit. subsequenti anno imperator rursus 11. kalendas Martii Saleburgium se confert. Alberto, qui eo vocatus erat, non apparente Bathaviam pridie kalendas eiusdem mensis petit. Honorico a Mogontino consecrari renuenti eius fratrem Theodovaldam substituit. is ab Honorico praesule Guricensi consecratur quarto idus Iunii, quinquagenalibus. filius fuit Theodovaldae Suevi, Bergensium dynastae, Geisaeque Andechysiae, frater eius Manogoldus Tigurinorum praesul.

Augustus postea Reginoburgium ad conventus agendos petit. interfuere omnes principes regni, omnes antistites Iuvavenses. omnium sententia Albertus pontificatu submovetur, Honoricus Beritholdogadensis praesul Saliburgio praeficitur. eam sententiam Richerus Brixinensis episcopus renunciat. imperator illi urbes, oppida restituit. Albertus in Ungariam Scaurinum ad Valtherum Albanensem episcopum

12 Carini B 15 Voliphoramus B

3 — succedit vgl. l. c. zu 1168, p. 493 5 — fuit l. c. zu 1170 8 — accipit vgl. Chron. Magni Reichersperg. zu 1169, p. 489, 490 13 Elsenbach, St. Veit; — conlocarat vgl. Mon. Boic. V, 237 17 Rebdorf; — extruit vgl. die Urk. bei Falckenstein, Cod. dipl. antiq. Nordgav., p. 36 19 — quinquagenalibus vgl. Chron. Magni Reich. zu 1172, p. 497 27 — restituit vgl. l. c. zu 1174, p. 498 32 — recipiant vgl. das Schreiben des Bischofs Gualterius im Chron. Magni zu 1176, p. 501 flgd. 32 castrum Geurinum [Raab] l. c.

se confert isque frustra scribit Iuvavensibus, ut Albertum recipiant. Ohuno quoque Reginoburgensium episcopus designatus aut a Christiano Mogontino inaugurari aut abire pontificatu iubetur.

Inter haec Mediolanenses iterum rebellant, Alexandriam urbem in odium imperatoris condunt, ab Alexandro hoste eius nomen indunt, 5 ibi se munire statuunt. caesar sexto Italiam petit, Alexandriam obsidet, oppidum solo aequat. Honoricus dux Boiorum atque Saxoniae, qui ibi cum quinque millibus equitum erat, corruptus pecunia, suasu Iordani drugassii ab imperatore amitino suo deficit, cum omnibus copiis suis absque conmeatu ex castris discedit in Rhetiam. cum Zolorensibus 10 et Veringensibus caeterisque societatem init, adversus augustum conspirat. Mediolanenses ubi abiisse equitatum Honorici accipiunt, imperatorem invadunt, ipsum caedere, obsidionem solvere cogunt. ipse aegre mutato cultu atque habitu per Burgundiam in Germaniam evasit.

Caeterum Honoricus in Boiariam reversus, in prima Vindelicia, 15 in ripa Isarae, ubi tum villa mystarum erat, in agro Scaphularensis conlegii novum oppidum condit, Monachium adpellat, quae nunc omnium urbium, quae imperatoriae non sunt, sed ducibus parent, clarissima habetur. Richalii Boiariae civitas in Norico, sub radicibus Alpium noricarum, quas Curvancas Ptolemaeus vocat, cubat, ubi sal 20 partim fit, partim gignitur. puteus ibi salis est, aqua salsa a dulci arte separatur, in fornaces aeneas deducitur atque largius coquitur fitque sal omnium salsissimus, siccissimus atque candidissimus, maximae apud Germanos authoritatis. quamobrem Richum Salem, hoc est, divitem vocant. maximum inde ad fiscum principalem vectigal reddit. 25 via salaria ad Isaram in superiorem Boiariam tendit, illa in Rhetiam, Suevos, Francos, ad Galliam, Suitonas, Rhenum et caeteras Germanias portari consuevit. Veringiorum vicus infra Monachium ad quintum lapidem, tum municipium Fruxinensis pontificis, ubi emporium, mercatus salis atque pons erat. Honoricus dux Boiorum noctu de improvise 30 Veringios occupat, diripit, pontem demolitur, aedificia igne concremat, salinas, salinarios omnes, pontem, portorium in Monachium, novum oppidum, transfert, illa posthac salem devehi iubet. Albertus episcopus Fruxinensis ad imperatorem, qui ex Italia redierat, se confert, iniuriam sibi inlatam a duce Boiorum commemorat, opem caesaris implorat. 35

29 municipium sic A u. B 32 portorum A u. B

2 — iubetur vgl. *Ragewini append. zu 1170, p. 493* 4 — evasit vgl. *Chron. Ursperg. zu 1175 u. flgd., p. 357* 9 quidam ducis officialis, Jordanus nomine l. c. 26 — floccifacit vgl. *das zweite Urtheil wegen des Föhringer Streites v. 1180; Meichelbeck, Hist. Fris. I, a, 366* 30 noctu: die Urkunde hat diess nicht.

augustus saepius Honorico diem dicit, minatur, praecipit, imperat; is saepius aspernatur, floccifacit. caesar rebellem tandem Gamundiae, quae urbs est Sueviae in Germania Magna, proscribit.

In tempore tum ad imperatorem Cluniacensium Cisterciensiumque
 5 druidum magistri veniunt, horum atque Eburonardi, episcopi Babo-
 bergensis, maxime Calisti, qui sponte pontificatu maximo abit, autho-
 ritate et opera concilium Mogonciacum Iulio mense nono calendas
 Augusti edicitur. ibi omnium rerum oblivione decreta imperator et
 Alexander reconciliati sunt veteresque inimici ex republica, quam
 10 summa discordia hactenus gesserant, amicissimi facti sunt. Albertus
 quoque Boiemus, archymista Boiorum, qui solus Alexandri partes in
 Germania sectatus fuerat, quod in Ungaria suppositicio legato, qui
 quaestus gratia se ab Alexandro missum commentus erat, insigne ar-
 chimystae acceperat, classe episcoporum submotus est Chunradusque,
 15 Vitellipago in prima Vindelicia oppido natus, frater Otonis, ducis postea
 Boiorum, vir doctus, cognatus imperatoris, Iuvavensibus episcopus
 declaratur, primarius flamen Boiis designatur iussuque imperatoris ac
 mandato Alexandri a Saliburgensibus recipitur. Alexander conventum
 ecclesiasticum Venetiis Augusto cogit.

20 Posthaec imperator Fridericus primus caesar augustus (quod Ho-
 noricus Boiorum atque Saxonum rector mandata facere detrectaret)
 tercio Calendas Iulii anni christianae aerae millesimi centesimi super
 octogesimum in Boiariam Reginoburgium, quae urbs tum Boiorum caput
 et praetorium regulorum erat, cum principibus se confert, Honorico
 25 diem dicit. ille nec apparet nec legatos mittit. tum imperator Sapho-
 domum Mantuanum episcopum, item alios tris flamines, pontificis
 maximi legatos, Chunradum archimystam Boiorum, Theodovaldam
 Bathavensem, Albertum Fruxinensem, Chunonem Reginoburgensem,
 Agilulphum Aechostadiensem, Richerum Sabonensem, Boiorum episco-
 30 pos, praeterea hos Boiorum dynastas tetrarchasque: Odagrium Stiriae
 limitaneum ducem, Honoricum Reginoburgensium, Chunradum Noreio-

4 Cistertiensiumque A 15 Vitellopago B 26 Sophodomum A, so auch
 zuerst in B

2 — proscribit vgl. Arnpeck (*chron. Boiar. IV, c. 63, col. 229*), der sonst in
 diesem Kapitel der Ursperger Chronik folgt, den Rechtstag von ‚Gmunden‘ aber
 eigenthümlich hat 4 — veniunt vgl. Ragewini *append. zu 1170, p. 493* 18 — co-
 git nach *Chron. Ursperg. p. 358?* 20 — signifero suo vgl. *Chron. Magni Reichers-
 perg. zu 1180, p. 506, 507, und die Urkunde bei Meichelbeck l. c.* 26 Gaffidonius
 Mantuensis episcopus *Urk. bei Meichelbeck l. c.*; Saffidonius aber bei Arnpeck *l. c.*
*cap. 65 col. 229 flgd., wo die Urk. inserirt ist. Vielleicht hat sie A. nur dort be-
 nützt.*

burgensium urbis praefectos, Beritholdum Voccioburgensem Chamaborum, Beritholdum Andechysium, Histriae praesidem, Segifridum et Honoricum Schalas, Segibothonem Vinarium, Chunonis episcopi fratrem, Hartovicum Bogium, Honoricum Aldodoryphum, Demardum Holostonum, Fridericum et Albertum Druides, Amalobertum Lochusium, Honoricum 5 Pabonaemum, Burgardum, Azonem, Rugilam camerarios, Rudolphum Valdechium, Honoricum Seligochindum, Atholdum Doropagum, Angilomanum et Honoricum fratres Achedoryphos (ubi nunc est Landesuta condita) Beritholdum Richerusium, Segibothonem et Volipherum Holethusios, insuper Saxoniae mystas atque dynastas, Romarium Halvero- 10 stadensem antistitem, Vichomanum Maedoburgensem, Theodericum Landoburgensis limitis praefectum, Simonem Rechoburgensem, praeterea omnes undique optimates, praefectos, duces, praesides, omnes senatorii ordinis, quibus ius dicendi sententiam in senatu caesareo esse solet, accersit. 15

Dumque illi frequentes convenissent atque, uti mos est, consedis- sent, imperator Honorici facinora commemorat, eundem fidem datam sibi fregisse, religionem sacramenti violasse, contra necessitudinem sanguinis atque sacrosancti imperii et reipublicae christianae maiesta- tem, vitae caesaris insidiari proponit. accusatur quoque conscius fuisse, 20 cum soceroque Anglo consensisse in necem Thomae Cantuariensis. Albertus etiam Fruxinensis episcopus illum iniuriae suo templo inlatae postulat. idem Saxones faciunt: illius fraude Saxoniam civili bello laborare, templa prophanata a Venedis, Saxoniam totam vastatam esse queruntur. haec ubi dicta sunt, augustus sacramenti admonet, deinde 25 sententias rogat. tum uno ore omnes Honoricum maiestatis laesae

9 Voliphorum *B* 11 *In A* zwischen den Zeilen u. am Rande nachgetragen: Vlricus episcopus Halberst. devovet eum et adhaerentes. Philippus archiepis- copus Coloniae Westphalos occupat usque Visurgim; Aengern, Angruarii. *Ferner*: Henricus Leo Vandalos superarat; cum [?] rege Dano, Rugiano, ad fidem con- vertit. Inimici eius: Wichmanus Maidoburgensis episcopus, Herimannus Hyldese- mus, Albertus Brandenburgensi limiti praefectus, Ludovicus Thurogus, alii Saxoniae procures [vgl. *Arnold. Lubicens. II, c. 20*] 12 *Ebendort*: ad monomachiam pro- vocat [vgl. *Arn. Lub. II, c. 10*]; dies dictus Wormatiae; in Maedoburg. conspirasse in necem imperatoris; vastarunt marchiam Saxoniae; Gosolariae et Erebioli vocatus non adest 12 Symonem *B* 18 *Am Rande in A*: cum rege Dano Waldomaro ac pontifice romano conspirasse in ne- cem imperatoris.

5 Druides: de Truhendingen *l. c.* 10 Holethusios: de Holzhusen *l. c.* 20 — Cantuariensis: *Arnpeck, IV, c. 61* sagt: duxit quoque praefatus dux (Hein- ricus Leo) uxorem filiam Heinrichi regis Angliae, qui st. Thomam Cantuariensem episcopum occidit. *Hat A. etwa diese Stelle missverstanden?*

condemnant, utroque ducatu submovendum decernunt. itaque ex consilii decreto tercio idus Iulii caesar ducatum Boiariae in fidem tradit Otoni signifero suo, cuius crebro mentionem fecimus, mox omnes proceres Boiorum, oppida in eius verba iurare iubet. Oto itaque regulus
 5 Boiorum declaratus cum fratribus suis, Chunrado archiepiscopo Iuvavensi, Friderico et Otone iuniore, Boiariam peragrat, cives, agricolas, praesides, praefectos in fidem accipit.

Subsequenti anno cum Chunrado Moseburgensi et caeteris Boiis cum imperatore in Saxoniam arma movet. ibi Veronardo Analdino,
 10 filio Alberti, gentis ducatus traditur Honoricusque potentissimus haud dubie omnium Europae secundum caesarem atque reges princeps, ut qui a sinu pene Hadriatico ad sinum Codanum oceanumque germanicum Boiis, Suevis, Rhetis, Vindelicis, Noricis, Nariscis, Francis, Saxonibus, Cheruscis, Caucis dominabatur, uno anno tam levi momento, urgente
 15 eum parentis fato, omnibus vicis, castellis, civitatibus, oppidis, quae amplius centum possedit, genitali solo, patriis penatibus exactus, exul cum uxore Mathylda, liberis parvis, Otone, Honorico et Vilelmio (qui Brunonisvici duces postea dicti sunt) in Nordomaniam Galliae, ad Honoricum Angliorum regem, socerum suum, aufugit; ab eo exul, egens
 20 omnium rerum, sine lare, sine pane et sale pastus est, quotidie quinquaginta libras Andenses praecario accepit. nec tamen desperavit, quin soceri opibus atque potentia deperditas terras se recuperaturum confideret. ita concupiscentia, cui semel nos devovimus, praecipites imus, adeo ut ne ea quidem, quae ante pedes sunt, videamus, nedum
 25 illa, quae futura sunt, prospiciamus.

Eadem etiam tempestate Stiria, quae hactenus Boiariae provincia fuerat, a proconsule ducis Boiorum gubernata, praesidialis facta est

8 *Am Rande in A*: Oto de Mysia marchio, abbas Fuldae, Bremensis Seifridus episcopus, frater ducis Bernhardi novi, et Oto, frater eius Brandenburgensis [*vgl. Arnold. Lubic. II, c. 20*]. *Ferner*: Lubecum partium Leonis, Brunonis vicus capitur ab imperatore 1182 viribus Boiorum 8 Moseburgensis *A u. B* 10 *Am Rande in A*: Brandenburgensis 25 *Ebendort*: obiit 1195: Henrico, filio imperatoris, obsidem Lutharium dedit, qui vitam Augustae finivit [*vgl. Arnold. Lubic. V, c. 3*: Ludgerum]. alium filium Honoricum in aulam mittit [*?*]; Clementiam, Chunradi filiam, ei uxorem despondet; operam optimam navat in Apulia, unde praetorio Rheni ab imperatore praeficitur [*vgl. Alb. Krantz, Saxonia, Colon. 1520, l. VII, c. 6*].

2 *Dieses Datum trägt das Urtheil über den Föhringer Handel; Meichelbeck l. c.*
 5 cum — iuniore *vgl. Chron. Ursperg. p. 358* 8 *Vgl. die Moosburger Urkunde; Oberbayer. Archiv II, 40; — aufugit vgl. Arnold. Lubic. II, c. 20—22* 10 potentissimus *flgd. vgl. oben S. 203, Z. 37* 20 — accepit *Quelle?* 26 — Odagrius *vgl. Chron. Magni Reichersperg. zu 1180 oder dessen Quelle, Contin. Admunt.*

duxque primus Stiriae constitutus Odagrius; Andechysii quoque, Damasiae Tyroliique et Histriae tetrarches Beritholdus dux Dalmatiae atque Meraniae adpellatus est amboque hi principes, legibus regulorum Boiariae soluti, posthac procuratores caesaris, legati augusti fuerunt. est autem Stiria pars Boiariae (unde et caput gentis aduc Boiorum 5 Graecia vocatur) sita in Norico, subiecta Tauro monti et ab oriente Pannoniae, meridie Charionibus, septentrione Austriacis continuatur. Dravus Muraque amnes eam ambiunt; a Stiriis, antiquissimis Boiorum populis, cognomen accepit. sunt, qui Tauriscos graeca interpretaetione nominis esse velint, id enim, quod Tauriscus Graecis, Stirus Teutonicis 10 valet. Odagrius autem primus Stiriorum dux absque liberis obiit. parens eius Odagrius quartus, mater Chunegunda, filia Theodovaldae Voccioburgensis; ille moritur anno Christi 1163. avus ducis Litovalda, qui decessit aerae nostrae anno 1129, avia Sophia, soror Honorici noni, Saxonum atque Boiariae reguli; Litovaldae autem parentes 15 Odagrius tercius, Elissa, filia Litovaldae Austriaci, soror divi Litovaldae; obiit ille anno servatoris nostri 1112; partium imperatoris fuit adversus romanos et Iuvavenses pontifices, haeres Honorici Eppostoni et Valdorici. terciique parens Ozio, avus Odagrius secundus, proavus Odagrius primus. 20

Circa eundem temporis tractum Reginoburgium, tum Germaniarum civitas potentissima (quae hactenus sedes ducum Boiariae fuerat, ubi etiam nunc praetoria principis, episcoporum, procerum boiorum nominantur et ostenduntur) excusso reguli Boiariae iugo in libertatem se vendicavit urbsque libera et imperialis facta est. Oto ille dux Boiorum 25 declaratus, ex Schirorum clarissimis principibus oriundus, Vitellopago, oppido superioris Boiariae, ortus, author est omnium principum et regulorum Boiariae, qui in Vindelicia, Norico, apud Nariscos, in Germania Magna ad Danubii Rhenique confluenta in Galliisque celtica atque belgica longe late dominantur. sed haec diligentius in septimo 30 libro explanabuntur.

6 ab fehlt B 13 Am Rande in A: haeres Eccoberti et Otonis 14 anno fehlt B 16 divae A u. B 17 Am Rande in A: Odagrius, Odagrius 2., Ozio, Odagrius 3. 1112, Litovalda 1129, Odagrius 4. 1163, Odagrius 5. dux 22 saedes A u. B 22 Am Rande in A: habeo numisma vetus, cuius nota est una parte claves, insigne urbis, altera imago ducis. *Ferner [möglichlicherweise zu dem folgenden Satze: Oto ille dux etc. gehörig]:* libri rituales veterum [?] sacricelarum [?] atque monachorum id testantur [?] 31 In A u. B folgt: finis sexti libri annalium Boiariae auctore Joanne Aventino; in A ferner: subsequitur liber septimus et ultimus annalium Boiariae auctore Joanne Aventino.

3 Wohl nach den Urkunden 5 Bairisch-Grätz im Gegensatze zu Windisch-Grätz.

Aventinus, Johannes / Riezler, Sigmund von / Lexer, Matthias von

Johannes Turmair's, genannt Aventinus, sämtliche Werke

Bd.: 3,1

1883

43.2296-3,1/2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11534157-1